

Держава та регіони

Серія: Публічне управління
і адміністрування
2024 р., № 3

Науково-виробничий журнал виходить щоквартально

Голова редакційної ради: О. В. Машенко,
доктор економічних наук, доктор юридичних наук,
професор

Редакційна рада:
Кіктенко О. В., доктор наук з державного управління, доцент
Руденко О. М., доктор наук з державного управління, доцент

Головний редактор:
Покатаєв П. С., доктор юридичних наук, доктор наук з державного
управління, професор

Редакційна колегія:
Горник В. Г., доктор наук з державного управління, доцент
Заблоцький В. В., доктор наук з державного управління, професор
Колтун В. С., доктор наук з державного управління, доцент
Латинін М. А., доктор наук з державного управління, професор
Лозинська Т. М., доктор наук з державного управління, професор
Рингач Н. О., доктор наук з державного управління,
старший науковий співробітник
Хожило І. І., доктор наук з державного управління, доцент
Роман Грмо, Assoc.prof., PaedDr. Ing., PhD., MBA

Відповідальний редактор: С. В. Белькова
Редактори: А. О. Бессараб, В. Ю. Петрова
Технічний редактор: Ю. В. Волошина
Дизайнер обкладинки: Я. В. Зоська

Журнал включено
до Переліку наукових фахових видань України
(категорія «Б») з публічного управління
(спеціальність: 281. Публічне управління
та адміністрування) відповідно до Наказу
МОН України від 29.06.2021 № 735 (Додаток 4)

Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази Index Copernicus
International (Республіка Польща)

Засновник:
Класичний приватний університет
Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань
телебачення і радіомовлення
№ 1543 від 09.05.2024 року.

Видавництво та друк –
Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022

Журнал ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
28.08.2024, протокол № 1
Усі права захищені. Повний або частковий передрук і
переклади дозволено лише за згодою автора
і редакції. У разі передрукування посилання на журнал
«ДЕРЖАВА та РЕГІОНИ. ПУБЛІЧНЕ
УПРАВЛІННЯ І АДМІНІСТРУВАННЯ» обов'язкове.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора
і не відповідає за фактичні помилки,
яких він припустився.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату
за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Мови видання: українська, англійська, польська,
німецька, французька, болгарська, румунська

Адреса редакції:
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б.
Телефони/факс: (0612) 220-58-42, 63-99-73.

Здано до набору 12.08.2024.
Підписано до друку 29.08.2024.
Формат 60×84/8. Ризографія. Тираж 300 рр.
Замовлення № 1124/773.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

<i>М. В. Сороченко</i> ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	6
<i>К. Е. Хандюк</i> ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЮ ДОПОМОГОЮ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ.....	11
<i>О. О. Шевчук</i> ЗАЛУЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ.....	18

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВЛІННЯ

<i>І. П. Динник, І. В. Лазебна</i> ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	25
<i>В. В. Звірич</i> ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ЗАСАДАХ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	31
<i>П. Л. Зелінський</i> ПРАВОВА ПРИРОДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ.....	36
<i>Я. В. Кіш</i> ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	42
<i>В. В. Крейденко</i> КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	49
<i>І. В. Кудрявський</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.....	55
<i>М. Г. Міщенко</i> ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ.....	64
<i>К. О. Набока, А. М. Іващенко</i> СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ.....	70
<i>О. Л. Петрик</i> ЕЛЕМЕНТИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ У РАМКАХ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ПАРТИЦИПАТИВНОГО ПІДХОДУ.....	77
<i>І. Д. П'ятничук</i> ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЦЬОЮ ОСВІТОЮ.....	82
<i>А. П. Рачинський</i> ДИСКУРСНЕ ПОЛЕ ГЕНЕЗИСУ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ВІД ТРАДИЦІЙНОЇ БЮРОКРАТІЇ ДО СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙ.....	89

<i>В. В. Савін</i> НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ.....	97
<i>Т. В. Сивак, Н. Т. Гончарук</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ	105
<i>О. С. Титов</i> КАДРОВА ПОЛІТИКА У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СЛУЖБІ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА ПРОЕКЦІЯ НА УКРАЇНУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	114
ПУБЛІЧНА СЛУЖБА	
<i>О. В. Лаврук, Н. А. Лаврук</i> ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	120
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	
<i>О. А. Кавилін</i> СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	127
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	
<i>І. І. Коваленко</i> СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	137

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF PUBLIC ADMINISTRATION

<i>Sorochenko M. V.</i> PUBLIC CONTROL AS A FACTOR OF THE DEMOCRATIC DEVELOPMENT OF UKRAINE.....	6
<i>Khandiuk K. E.</i> PUBLIC ADMINISTRATION OF REHABILITATION ASSISTANCE IN UKRAINE: THEORETICAL ANALYSIS OF TERMS AND CONCEPTS.....	11
<i>Shevchuk O. O.</i> INVOLVEMENT OF INNOVATIVE SOCIAL TECHNOLOGIES IN THE MANAGEMENT OF THE SPHERE OF HEALTH CARE OF UKRAINE.....	18

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

<i>Dynnyk I. P., Lazebna I. V.</i> FORMATION OF THE STATE YOUTH POLICY IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION.....	25
<i>Zvirych V. V.</i> STATE REGULATION AND IMPROVEMENT OF HEALTH CARE BASED ON THE DEVELOPMENT OF PUBLIC MANAGEMENT POTENTIAL IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	31
<i>Zelinskyi P. L.</i> LEGAL NATURE OF NATIONAL SECURITY AS AN OBJECT OF MANAGEMENT.....	36
<i>Kish Ya. V.</i> ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THE STATE BUREAU OF INVESTIGATION: MODERN CHALLENGES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT.....	42
<i>Kreidenko V. V.</i> COMPARATIVE ANALYSIS OF PARLIAMENTARIAN MODELS: CHALLENGES AND PROSPECTS.....	49
<i>Kydriavskiy I. V.</i> FORMATION OF THE STRATEGIC COMMUNICATIONS SYSTEM IN UKRAINE.....	55
<i>Mishchenko M. H.</i> INSTITUTIONAL FOUNDATIONS AND IMPLEMENTATION OF YOUTH POLICY IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS.....	64
<i>Naboka K. O., Ivashchenko A. M.</i> STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN UKRAINE AND THE EU IN THE ENERGY SECTOR: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES.....	70
<i>Petryk O. L.</i> ELEMENTS OF STATE PARTICIPATION IN THE FRAMEWORK OF THE STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE BASED ON A PARTICIPATORY APPROACH.....	77
<i>Piatnychuk I. D.</i> ECONOMIC MECHANISM OF PUBLIC MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION.....	82
<i>Rachynskiy A. P.</i> THE DISCOURSE FIELD OF THE GENESIS OF STRATEGIC MANAGEMENT IN PUBLIC ADMINISTRATION: FROM TRADITIONAL BUREAUCRACY TO MODERN INNOVATIONS.....	89

<i>Savin V. V.</i> REGULATORY SECURITY IN THE FIELD OF STATE HOUSEHOLD WASTE MANAGEMENT.....	97
<i>Syvak T. V., Goncharuk N. T.</i> INNOVATIVE APPROACHES TO STRATEGIC MANAGEMENT IN THE FIELD OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE.....	105
<i>Тытов О. С.</i> PERSONNEL POLICY IN THE STATE CUSTOMS SERVICE: EXPERIENCE OF EUROPEAN COUNTRIES AND PROJECTION FOR UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION.....	114
PUBLIC SERVICE	
<i>Lavruk O. V., Lavruk N. A.</i> FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE ORGANIZATIONAL CULTURE OF PUBLIC ADMINISTRATION.....	120
LOCAL SELF-GOVERNMENT	
<i>Kavylin O. A.</i> SOCIAL POLICY OF LOCAL BODIES SELF-GOVERNMENT AS A SECURITY FACTOR OF EFFECTIVE REGIONAL DEVELOPMENT.....	127
CURRENT PROBLEMS IN THE SPHERE OF PUBLIC ADMINISTRATION	
<i>Kovalenko I. I.</i> SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE STATE IN THE SPHERE SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN MODERN CONDITIONS.....	137

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.321

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.1>

М. В. Сороченко

аспірант кафедри міжнародних відносин
та політичного консалтингу
Інституту права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті представлено аналіз сутності поняття «громадський контроль» та встановлено його співвідносність як рушійної сили з демократичним розвитком України. Актуальність представленої теми статті, окреслюється тим, що після проголошення незалежності, в Україні активно відбувався процес демократизації – проводилася судова реформа, створювалися антикорупційні органи, був реалізований проєкт суспільного мовлення, а також відбулася реформа децентралізації. Після початку повномасштабної агресії з боку росії, в Україні було законодавчо впроваджено воєнний стан, що вплинуло на рівень і можливості розвитку демократичних інститутів і визначило значущість громадського контролю у цьому процесі. Проведений аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує про те, що сучасні дослідники приділяють достатню увагу вивченню сутності, визначальних ознак громадського контролю, форм взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Обґрунтовано, що громадський контроль – це ключовий концептуальний елемент розвитку громадянського суспільства, його інститутів, а також окремих громадян; громадський контроль є одним із найважливіших елементів розбудови європейського, демократичного, правового простору, завдяки якому встановлюється та розвивається певний зв'язок між людьми, державними інститутами, їх керівництвом та суспільством. Аналізується інструментарій громадського контролю – громадські слухання, громадська експертиза, участь громадськості у роботі колегіальних органів при органах влади, дорадчі органи тощо. Водночас підтверджується, що натепер єдиний нормативно-правовий акт щодо здійснення громадського контролю відсутній.

Наголошується, що діяльність у сфері громадського контролю цілісно спрямована на встановлення відповідності дій органів державної влади нормам законодавства, а також на дотримання ними соціальних норм, що мають задовольняти потреби та інтереси громадян – боротьбі з корупцією, реалізації реформ, а також сприяти формуванню та розвитку громадянського суспільства, що визначає громадський контроль одним із значущих чинників розвитку демократичної Української держави.

Ключові слова: громадський контроль, демократія, реформи, державні інститути, громадянське суспільство, Українська держава.

Постановка проблеми. Як відомо, у першій статті Конституції України задекларовано – «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [1]. Тож, після проголошення незалежності, розбудова демократичної Української держави відбувається

крок за кроком, щоразу все більше утверджуючись. Ключовим у процесі становлення демократії визначається момент, коли для України євроінтеграція стала єдиною реальною можливістю, що було неофіційно затверджено Євромайданом. Так, після 2014 року в Україні поступово

проводилася судова реформа, створювалися антикорупційні органи, був реалізований проєкт суспільного мовлення, а також відбулася надзвичайно важлива реформа децентралізації.

Водночас, зазначені процеси характеризувалися динамічністю та різноплановістю виникнення проблем, які вимагали від українського суспільства виважених дій та контролю, що породило громадянську активність, відповідальність, ставлення людей до загальних соціальних проблем як до власних. Однак, після початку повномасштабної агресії з боку росії, в Україні було законодавчо впроваджено воєнний стан, що вплинуло на рівень і можливості розвитку демократичних інститутів. Тому актуальною постає думка Емілі Ченнел-Джастіс про те, що наявність потужних журналістських і правових інституцій, сильної судової системи, неурядових організацій, які триматимуть політичних лідерів підзвітними – це ключ до майбутнього [2]. В таких умовах, громадський контроль є безсумнівним ключовим чинником розвитку демократичного суспільства, що підтверджується значною кількістю наукових розвідок у цьому контексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проведений аналіз громадського контролю дозволяє стверджувати, про те, що сучасні дослідники приділяють достатню увагу щодо його вивчення. Так, Пустовіт Ю. (2022 р.) у статті «Правові засади громадського контролю» [3] визначає причини недостатнього розвитку громадського контролю, зокрема: відсутність нормативно-правової бази інституту громадського контролю та механізмів прозорості в діяльності органів владних повноважень, а також дефіцит знань про сутність, форми, методи, інструменти та особливості здійснення громадського контролю. Шевченко Е. (2024 р.) аналізує сутність та визначальні ознаки громадського контролю за діяльністю органів влади, окреслюючи їх функції, що не входять у процес проведення громадського контролю [4].

У дослідженні Близнюка А. та Черненко І. (2023 р.) представлений аналіз конституційної сутності громадського контролю як форми взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства. Висновком даної розвідки постає твердження про те, що громадський контроль є однією із найважливіших публічно-правових форм реалізації конституційного принципу народовладдя. Водночас зауважується на тому, що у нормах Конституції України представлена чітка аргументація конституційно-

правової природи громадського контролю [5]. Авторські підходи щодо розуміння правової природи громадського контролю у сфері публічного управління в контексті розбудови в Україні громадянського суспільства та правової держави (2023 р.) формулюють Надвірнянська Н. та Чічеріна М. [6].

Таким чином, проведений аналіз останніх досліджень вітчизняних науковців щодо громадського контролю, як чинника демократизації України, підтверджує актуальність теми даної статті.

Мета статті. Розкрити сутність поняття «громадський контроль» та встановити його співвідносність як рушійної сили з демократичним розвитком України.

Виклад основного матеріалу. У науковій довідковій літературі поняття «громадський контроль» визначається як один із механізмів участі громадян в управлінні державними справами та контролю за діяльністю органів публічної влади, а також важливий чинник забезпечення законності у сфері державного управління та місцевого самоврядування, без якого існування демократії неможливе. Від рівня впливу громадського контролю на суспільно-політичне життя та на органи публічної влади, визначається рівень демократичності тієї чи іншої країни [6]. Фундаментом наведеного визначення постають 5 ст. Конституції України, у якій написано, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; ст 3. фіксує той факт, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; ст.38 затверджує право громадян на участь в управлінні державними справами [1].

У енциклопедичному словнику сучасної політичної лексики, поняття «громадський контроль» трактується як «громадська оцінка виконання органами влади та інших підконтрольними їм об'єктами їхніх соціальних завдань. Громадський контроль розглядають як систему відносин громадянського суспільства з державою, яку ґрунтується на підзвітності органів державної виконавчої влади органам державної законодавчої влади (парламентський контроль і недержавним структурам (третьому сектору та ЗМІ). Для здійснення громадського контролю можуть створюватися: громадські ради при органах державної влади чи місцевого самоврядування; інститути місцевого самоврядування; інститути місцевих уповноважених з прав людини; асоціації споріднених структур,

що дає змогу впливати на державну політику у певній сфері. Однак результати перевірок діяльності органів публічної влади мають рекомендаційний характер [7, с. 60].

Дослідженням проблем щодо визначення сутності поняття «громадський контроль» присвячені роботи українських учених. Так, Ю. Сурмін, А. Мельник та ін., указують на його кореляцію з соціальним контролем наголошуючи, що громадський контроль є одним із видів соціального контролю за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Водночас науковці зауважують на тому, громадський контроль є важливою формою реалізації демократії та способом залучення населення до управління суспільством та державою, а також властивістю суспільства, що виступає в якості однієї з його основних функцій [8, с. 120].

О. Полтораков вважає, що громадський контроль – це система відносин громадянського суспільства з державою, яка заснована на підзвітності органів державної влади органам державної законодавчої влади – парламентському контролю і недержавним структурам – третьому сектору та ЗМІ [9].

М. Їжа та О. Радченко акцентують увагу на тому, що співпраця органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства є невід'ємним елементом демократичної політичної культури європейського зразка. Наявність налагоджених ефективно діючих каналів комунікації між органами влади та громадськими об'єднаннями постає гарантією відкритості державної політики та її підконтрольності суспільству, що цілісно відповідає стратегічним національним інтересам [10]. На думку О. Пухкала важливим постає те, що для здійснення громадського контролю, при органах державної влади та місцевого самоврядування, створюються громадські ради; Інститути уповноважених з прав людини (місцеві, регіональні та загальнонаціональний омбудсмен); Асоціації споріднених структур, які здійснюють громадський контроль. Особливо вчений наголошує на тому, що структурними елементами громадського контролю також вважають мас-медіа та незалежні консультативно-аналітичні центри [11, с. 57]. М. Бублій вважає, що громадський контроль, який організовано і цілеспрямовано в межах політико-правової системи, повинен вирішувати проблеми, що виникають між громадянами і державою цілком цивілізовано, шляхом використання визначених законом каналів

взаємодії і взаємної відповідальності. Такий контроль служить найважливішою умовою реалізації проголошеного Конституцією України принципу народовладдя [12, с. 57].

Як відомо, народовладдя можливе лише в умовах утвердження принципу верховенства права, заснованого на ідеалах справедливості, реального забезпечення прав і свобод людини, коли одним із чинників розвитку демократії визначається громадський контроль.

На нашу думку, саме завдяки громадському контролю встановлюється та розвивається певний зв'язок між людьми, державними інститутами, їх керівництвом та суспільством, що ґрунтується на демократичних принципах. У цьому контексті актуалізується ціннісний вимір громадського контролю як чинника демократичного розвитку Української держави. Інструментами реалізації громадського контролю постають загальні збори громадян та збори членів територіальної громади за місцем проживання, що є формою їх безпосередньої участі в обговоренні та вирішенні питань місцевого значення, які належать до повноважень місцевого самоврядування. Разом із тим, крім вищезазначених зборів громадян, такі їх різновиди, як мітинги, демонстрації, пікетування, передбачають не тільки отримання певної інформації, але й можливість її оцінювання. Зазначимо, що структурними елементами громадського контролю постають дорадчі комітети, консультаційні чи координаційні ради при органах влади. Дорадчі комітети можуть складатися з групи волонтерів, представників громади, які працюють на постійній основі в режимі проведення засідань і допомагають з'ясувати інтереси громади в тих питаннях, вирішенню яких опікується громадська організація, місцевий орган влади чи орган місцевого самоврядування. Зазначимо, що дорадчі комітети – це одна з найактивніших форм участі громади, яка потребує від її учасників безкорисливості та жертвовності громадській справі.

Таким чином, інструментарій громадського контролю – громадські слухання, громадська експертиза, участь громадськості у роботі колегіальних органів при органах влади, дорадчі органи тощо постають важливим фактором залучення громадських активістів до процесів демократичного розвитку України.

Відповідно наведеного умовиводу, важливим постає думка молодих вітчизняних дослідників Н. Пак і Є. Воронець, які зазначають, що громадський контроль є одним із найважливіших

елементів розбудови європейського, демократичного, правового простору на теренах нашої держави [13].

Англійський соціолог Е. Гідденс [14], та американський соціолог Т. Парсонс [15], досліджуючи питання сучасного облаштування спільнот, глобалізації й політичних взаємодій, акцентують увагу на тому, громадський контроль є один із ключових концептуальних елементів розвитку суспільства. Вивчаючи сутність та механізми громадського контролю, сучасні американські вчені Н. Аберкомбі, Н. Хіллта та С. Тернер стверджують, що громадський контроль впливає на комунікативні процеси та способи взаємодії різних соціальних суб'єктів, оскільки останні мають доволі широку палітру різноманітних особистісних характеристик – схильності до підпорядкування, примусу й прихильності соціальним цінностям [16, с. 303].

Отже, громадський контроль можливий тільки в умовах демократії, він є одним із видів неформального контролю, що постає засобом забезпечення законності в діяльності держави й органів місцевого самоврядування. Тож, для громадського контролю окреслюється наступна мета – забезпечення законності держави та налагодження належного функціонування системи публічного управління та адміністрування. Суттєвою відмінністю та особливістю у цьому виді контролю є те, що всі суб'єкти громадського контролю виступають від імені суспільства, а не держави.

Відповідно наведеного зазначимо, що демократія, як ціннісний вимір та принцип внутрішньої організації і діяльності політичних і суспільних об'єднань є явищем високорозвиненого громадянського суспільства. Для незалежної України, що обрала шлях інтеграції до європейської спільноти, утвердження демократичних цінностей означає цивілізаційну спрямованість та перспективу подальшого суспільного розвитку. З огляду на події останніх десятиліть, коли на шляху до реалізації свого вибору, наша країна та її громадяни переживають значні випробування, долаючи непрості виклики, саме громадський контроль постає тією рушійною силою, яка зміцнює фундамент повоєнного відновлення країни та сприятиме післявоєнному розвитку демократичної України.

Водночас, зауважимо, що натеper єдиний нормативно-правовий акт щодо здійснення громадського контролю відсутній, однак на розгляд у Верховну Раду було представлено низку законопроектів. Так, у законопроекті «Про громадський контроль» № 4697 від 14.04.2014 р. представлено

визначення громадського контролю, а саме – це діяльність суб'єктів громадського контролю з нагляду, перевірки та оцінки діяльності об'єктів громадського контролю на предмет відповідності такої діяльності вимогам, встановленим законодавством України та суспільним інтересам [8]. У проекті Закону України «Про громадський контроль» від 13 травня 2015 р. за № 2737-1, визначався зміст державної політики щодо реалізації прав фізичних та юридичних осіб, об'єднаних у громадські об'єднання; здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб [9]. Однак і цей законопроект (1.11.2016 р.) був знятий з розгляду.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз довідкової та наукової літератури дозволяє зробити висновки про існування різноманітних міждисциплінарних підходів щодо осмислення поняття «громадський контроль». Більшість вітчизняних та зарубіжних дослідників вважають, що громадський контроль – це ключовий концептуальний елемент розвитку громадянського суспільства, його інститутів, а також окремих громадян. Громадський контроль впливає на комунікаційні процеси, визначення цінностей та способів взаємодії різних соціальних суб'єктів.

Отже, діяльність у сфері громадського контролю спрямована на встановлення відповідності дій органів державної влади нормам законодавства, а також на дотримання ними соціальних норм, що мають задовольняти потреби та інтереси громадян – боротьбі з корупцією, реалізації реформ, а також сприяння формуванню та розвитку громадянського суспільства, що цілісно визначає громадський контроль одним із значущих чинників розвитку демократичної Української держави.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.07.2024)
2. Веляник А. Війна за демократію і демократія у війні. URL: <https://svidomi.in.ua/page/viina-zademokratiu-i-demokratiia-u-viini> (дата звернення: 25.07.2024)
3. Пустовіт Ю.Ю. Правові засади громадського контролю. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8, 2022. С. 336–339.
4. Сутність та визначальні ознаки громадського контролю за діяльністю органів влади. Проблеми сучасних трансформацій. *Серія: Право, публічне управління та адміністрування*. № 13, 2024. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_13_2024 (дата звернення: 21.08.2024)

5. Черненко І., Близнюк А. Конституційна сутність громадського контролю як форми взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства. *Публічне урядування* : збірник. Київ : ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Квітень № 1 (34). 2023. С. 58–70.
6. Надвірніанська Н. М., Чічеріна М. О. Громадський контроль як фактор демократизації публічного управління в умовах реалізації державних реформ. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. № 11(23). 2021. С. 79–88.
7. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. 396 с.
8. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпугаченко (співголова) та ін. 2011. 748 с.
9. Полтораков О. Громадський контроль над «силовими» структурами в Україні: проблеми та перспективи. Національний інститут проблем міжнародної безпеки. URL : <http://www.niisp.org.ua/default~38.php> (дата звернення: 02.08.2024).
10. Іжа М., Радченко О. Громадський контроль в системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень. *Публічне управління: теорія та практика*. 2012. № 4 (12). С. 74–79.
11. Пухкал О. Г. Громадський контроль як важливий чинник демократизації та ефективності державного управління. *Інвестиції: практика та досвід* № 14, 2010. С. 56–58.
12. Бублій М. П. Особливості здійснення громадського контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. *Міжнародний науковий журнал*. № 5, 2016. С. 14–18.
13. Пак Н., Воронець Є. Громадський контроль діяльності органів публічної влади: сутність та механізми здійснення. «Молодий вчений» No 9 (97) 2021 р. С. 138–142.
14. Giddens A. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press, 1996. 186 p.
15. Parsons T. *The social system*. URL : <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf> (дата звернення: 08.08.2024)
16. Abercrombie, N., Hill, S., Turner, B. (1984). *The penguin dictionary of sociology*. London: Penguin Books. 2000. 510 с. URL: <https://text-translator.com/wp-content/filesfa/Dic-of-Sociology.pdf> (дата звернення: 18.08.2024)
17. Проект Закону про громадський контроль №4697 від 14.04.2014. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50646 (дата звернення: 02.08.2024).
18. Про громадський контроль : проект Закону України від 13 травня 2015 р. № 2737-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55101 (дата звернення: 02.08.2024).

Sorochenko M. V. Public control as a factor of the democratic development of Ukraine

This article analyses the essence of the concept of “public control” and establishes its role as a driving force behind the democratic development of Ukraine. The presented topic becomes especially relevant, if we take into account the fact that once Ukraine declared its independence, it entered the phase of active democratisation: introduction of the judicial reform, creation of anti-corruption bodies, implementation of the public broadcasting project and the decentralisation reform. After the start of the full blown Russian military aggression, martial law was officially declared in Ukraine, which affected the level and possibilities for development of democratic institutions and highlighted the importance of public control in this process. The analysis of recent research papers and publications proves that modern researchers pay sufficient attention to the study of the essence and defining features of public control as well as the forms of interaction between government agencies and social institutions.

We have presented arguments to support our position that public control is a key conceptual element contributing to the development of civil society, its institutions and individual citizens; public control is one of the most important cornerstones of a European democratic legal space, which plays a vital role in establishment and development of a certain connection between people, state institutions, country’s leadership and society. We have analysed the instruments of public control, i.e. public hearings, public scrutiny, public participation in the work of collegial bodies under government agencies, advisory bodies etc. At the same time, we have confirmed that there currently exists no single legal act on the implementation of public control.

It is emphasised that activities in the field of public control are holistically aimed both at establishing whether the actions of government agencies are in compliance with the law and with social norms intended to meet the needs and best interests of citizens (such as combating corruption and implementation of reforms) and at contributing to the formation and development of civil society; thus public control is one of the significant factors contributing to the development of the democratic Ukrainian state.

Key words: public control, democracy, reforms, public institutions, civil society, the Ukrainian state.

УДК 351/354

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.2>

К. Е. Хандюк

аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЮ ДОПОМОГОЮ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНІВ ТА ПОНЯТЬ

У статті розглядається проблематика формування понятійно-категоріального апарату публічного адміністрування у сфері реабілітаційної допомоги. Актуальність проблеми пояснюється надзвичайно високим рівнем суспільного запиту на необхідність удосконалення та розвитку національної системи реабілітаційної допомоги, що сформувалась у постковідний період та період довготривалої збройної агресії російської держави проти України.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні основних термінів та понять у сфері публічного адміністрування реабілітаційної допомоги в Україні на сучасному етапі. В рамках досліджено проаналізовано зарубіжний досвід формування понятійно-категоріальної бази у сфері реабілітаційної допомоги (досвід Франції та Німеччини). Визначено, що в публічне управління реабілітаційною допомогою здійснюється на основі принципу міжагалузевої інтеграції та забезпечується мультидисциплінарною командою. Такий підхід потребує розробки уніфікованого термінологічного апарату. Встановлено, що сучасним трендом зарубіжної реабілітології є реабілітація військових та реабілітація постраждалих від війни осіб. Показано, що на глобальному рівні управління у сфері реабілітації існує велика кількість суб'єктів, але сутність сформульованих ними трактувань поняття «реабілітація» значно відрізняється, що ускладнює для національних урядів формування узгодженої термінологічної бази на всіх рівнях управління – від глобального до локального. Обґрунтовано, що в Україні понятійно-категоріальний апарат у сфері публічного адміністрування формується на основі наукових та нормативно-правових підходів, основою яких є 36 нормативно-правових актів з термінологічним контентом у сфері управління реабілітаційною допомогою. На підставі дослідження цілеорієнтованого змісту кожної термінологічної одиниці визначено шість тематичних блоків щодо реалізації публічного адміністрування у сфері реабілітаційної допомоги: реабілітаційно-лікувальний; реабілітаційно-сервісний; реабілітаційно-ресурсний; реабілітаційно-статусний; реабілітаційно-інституційний; реабілітаційно-інтеграційний.

Ключові слова: публічне адміністрування, реабілітація, реабілітаційна допомога, медична допомога, соціальна допомога, Європейський Союз, війна в Україні, охорона здоров'я.

Постановка проблеми. Сьогодні українська держава, як ніколи за всю історію незалежного розвитку, переживає чи не найскладніший період, який позначився перебігом довготривалих суспільних криз глобального масштабу. Серед таких слід, в першу чергу, назвати кризу 2020-2023 років, яка була спричинена стрімким поширенням коронавірусної інфекції (COVID-19) та криза війни, яку веде проти України російська держава [1; 2]. Соціально негативні наслідки цих криз спричиняють значний удар по трудовому капіталу держави, адже внаслідок перенесеної коронавірусної хвороби практично кожний третій, хто нею захворів, потребував тривалого періоду лікування та реабілітації. Початок війни 2022 року також значно додав пацієнтів, які очікували різних видів ре-

абілітаційної допомоги, адже їх кількість за цей рік збільшилась майже на 300 тисяч осіб. Тому у сфері публічного адміністрування проблема дослідження змісту поняття «реабілітаційна допомога» на сучасному етапі постає надзвичайно актуальною управлінською проблемою, яка потребує проведення ґрунтовного дослідження в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика організації ефективно діючої системи реабілітаційної допомоги має ознаки суспільно важливої проблеми не тільки в контексті національного, а навіть глобального виміру. Внаслідок цього різні аспекти зазначеної проблеми досліджуються з позицій різних галузей науки. Найбільш дослідженими є питання реабілітаційної сфери в галузі медичних наук.

У сфері публічного управління та адміністрування реабілітаційної допомоги найбільший науковий доробок представлений працями таких знаних вітчизняних дослідників як І. Берлінець, А. Іпатов, Я. Радиш, Т. Безверхнюк, С. Богданов та ін. Але їх наукові праці не можуть повною мірою охопити увесь спектр зазначеної проблематики, актуальність якої є надзвичайно високою у період дії періоду військового стану і трансформації національної системи реабілітації через значний суспільний запит на цей вид допомоги. Тож враховуючи все вищезначене, вважаємо за потрібне більш ґрунтовно розглянути термінологічну базу публічного управління та адміністрування у сфері реабілітації.

Метою статті є теоретичне обґрунтування основних термінів та понять у сфері публічного управління та адміністрування реабілітаційної допомоги в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна позиціонує себе на міжнародній арені як сучасна незалежна правова демократична та соціальна держава, яка нині вже має офіційно закріплений правовий статус країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу. Однак до цього часу жодна країна ЄС не мала таких глобальних подвійних викликів, яких зазнає українська держава, ба більше – наша держава не тільки демонструє політичну єдність своєї нації у захисті своїх територій та населення, але й демонструє інституційну спроможність органів влади здійснювати антикризове багаторівневе управління, що забезпечує оптимальний рівень функціонування усіх сфер життєдіяльності суспільства. Однією із таких сфер, яка сьогодні є чи не найпріоритетнішою після оборонної сфери, є сфера охорони здоров'я та реабілітації.

Укладання Угоди українською державою про Асоціацію з ЄС, слід вважати своєрідною точкою відліку нової політики української держави, якою запроваджується євроінтеграційний підхід в управлінні реабілітаційною допомогою як на національному та регіональному рівні, так на рівні місцевого самоврядування. Адже одним із пунктів Угоди є завдання для національного уряду стосовно належного рівня розбудови національної системи реабілітації відповідно до кращих практик країн Європейського Союзу [3]. А розбудова будь-якої сфери, у тому числі й належного публічного адміністрування реабілітаційної допомоги, починається із формування понятійно-категоріального апарату. Тож розглянемо це питання більш детально.

Методологічний інструментарій дослідження змісту основних термінів та понять у сфері публічного управління та адміністрування реабілітаційної допомоги в Україні ми побудували на основі системного підходу та принципу знижуючої дії (*англ.* – *reduction principle*). Цей принцип передбачає побудову дослідження контенту основних термінів та понять від їх глобального змісту до локального та індивідуально обумовленого формату.

Доцільно наголосити, що основу понятійно-категоріального апарату нашого дослідження формує термін «реабілітація», який має широкий та вузький формат застосування, в залежності від конкретної сфери публічно-управлінської діяльності. Загальновідомо, що генеза цього терміну бере своє «коріння» з латинської мови, від слова «*abilitatis*», що можна трактувати як «придатність», «здатність», «спроможність». А префікс «*re*» означає повторну або зворотну дію, тобто безпосередньо описує процес відновлення «придатності», «здатності» чи «спроможності» [4, с. 156]. У широкому значенні термін «реабілітація» вживається у різних сферах життєдіяльності суспільства і, зазвичай від конкретної сфери його застосування він може зазнавати певної термінологічної видозміни, або видозмінюється його контекстне навантаження за рахунок словосполучення з цільовими прикметниками, як-то «політична реабілітація», «фізична реабілітація», «соціально-педагогічна реабілітація», «спортивна реабілітація», «медична реабілітація» тощо. У такий спосіб формується більш вузький формат його застосування. Крім того, термін «реабілітація» є таким, на основі якого відбувається зростання термінологічної бази за рахунок появи нових термінів, таких як «реабілітант», «реабілітолог» та ін.

Загалом, термінологічний апарат науки здатний удосконалюватися не тільки на основі творення нових термінів чи понять, а також на основі їх активного прямого запозичення, реплікування тощо за рахунок іншомовної термінологічної бази. Так, дослідник Р.С. Коваль, вивчаючи французьку термінологічну базу основних термінів та понять у сфері реабілітації відзначає, що вона, здебільшого охоплює терміни з медичної та соціально-психологічної реабілітації, фізичної терапії та ерготерапії [5]. А галузевий термінологічний апарат налічує як однокомпонентні, так і складні терміни, термінологічні словосполучення та аббревіатури. У такий спосіб, тобто через

знання змісту та основних термінів та понять, як справедливо вказує Р.С. Коваль, забезпечується на національному рівні управління наукова комунікація в галузі реабілітації [5].

Дослідниці О. Галицька, В. Валецька стверджують, що німецький досвід організації реабілітаційної допомоги українцям полягає, насамперед, у тому, що з набувачами реабілітаційних послуг працює мультидисциплінарна команда. До складу такої команди входять не тільки фахівці сфери охорони здоров'я, як-то хірург, травматолог, протезист чи психотерапевт. З пацієнтом працюють арт-терапевт та спеціаліст-реабілітолог як члени цієї мультидисциплінарної команди. Науковиці слушно зауважують, що сучасний термінологічний апарат реабілітаційної справи у Німеччині складається із термінів та понять, які представляють різні галузі науки: медична, соціальна, психологічна сфера, фізична терапія, ерготерапія, арт-терапія, реабілітація військових. Це надало дослідницям можливість класифікувати визначені терміни за змістовим критерієм на кілька основних груп, а саме:

- 1) терміни у сфері фізичної реабілітації (реабілітація, заснована на різних фізичних методах впливу на організм);
- 2) терміни у сфері медичної реабілітації;
- 3) терміни у сфері соціально-психологічної реабілітації;
- 4) терміни у сфері реабілітації військових та постраждалих від війни осіб (протезно-ортопедична реабілітація) [6].

Досвід Німеччини показує, що у контексті забезпечення публічноуправлінської діяльності у сфері реабілітації сформовано окремих від системи охорони чи системи соціального захисту напрям державницької уваги – це напрям державної політики стосовно проблематики реабілітації військових та постраждалих від війни осіб [6].

Вітчизняний дослідник Андрій Герцик, вказує, що українська держава повинна активно розвивати свій євроінтеграційний курс. Він наголошує, що у першу чергу це повинно відбуватися в освітній сфері (входження закладів вищої освіти в Болонський процес), освітньо-професійній сфері (підготовка спеціалістів з фізичної реабілітації) та у сфері охорони здоров'я в її відокремленій царині реабілітації, що у комплексі бути сприятиме входженню в єдиний європейський медичний простір [7]. Посилаючись на Тлумачний словник для адміністраторів охорони здоров'я США, А.М. Герцик говорить про необхідність в практичній площині розрізняти

медичну, фізичну, соціальну, професійну та інші види реабілітації [7].

У сфері реабілітації на рівні глобального управління сьогодні співпрацюють багато різних інституцій, зокрема ООН, ВООЗ, МОП, ЮНЕСКО та інші. Їх повний перелік, як зазначають вітчизняні науковці, налічує щонайменше 50 міжнародних організацій, які провадять свою діяльність з організації підтримки та розвитку реабілітаційної допомоги на рівні національних урядів, державних і комунальних установ, підприємств приватного та громадського сектору [8]. Тому доцільним виглядає розпочати вивчення змісту поняття «реабілітація» у трактуванні найбільш авторитетних суб'єктів глобального рівня управління.

Комітет експертів ВООЗ з реабілітації терміном «реабілітація» визначив *процес*, «метою якого є запобігання інвалідності під час лікування захворювань і допомога хворому у досягненні максимальної фізичної, психічної, професійної, соціальної та економічної повноцінності, на яку він буде здатний в межах існуючого захворювання» [9]. Але з плином часу та обставинами дії непередбачуваних факторів зовнішнього впливу стихійних лих, пандемічних чи терористичних загроз, збройних конфліктів тощо на рівні ВООЗ було введено в систему публічноуправлінського реагування термін «рання реабілітація при конфліктах». Міжнародні експерти наголошують, що за своїм змістом рання реабілітація розглядається як початкова реабілітація, яка починається в період первинної травми та початку надання невідкладної медичної допомоги. Інфраструктура ранньої реабілітації при конфліктах має не тільки профілактичну, але й реабілітаційну компоненту. Надання такої допомоги після травми може значно покращити результати для пацієнтів, а також сприяти кращому наданню медичної допомоги шляхом розвантаження переповнених медичних закладів, запобігання повторній госпіталізації та покращення планування виписки пацієнтів [10].

Як глобальний координатор політики у сфері охорони здоров'я, у 2017 році ВООЗ проголосила для національних урядів ініціативу «Реабілітація 2030: заклик до дій». Ініціатива визначає рамки стратегічного підходу в публічному адмініструванні національних системах охорони здоров'я з метою розбудови належного рівня готовності країн до 2030 року щодо задоволення потреб населення у реабілітації в умовах, які постійно змінюються [11].

У керівних документах Міжнародної Організації Праці «реабілітація» трактується як відновлення здоров'я осіб з обмеженими фізичними і психічними здібностями для досягнення максимальної фізичної, психічної, соціальної і професійної повноцінності [12]. Тобто, МОП розглядає реабілітацію в рамках організації публічноуправлінського впливу стосовно осіб, які мають якісь фізичні чи психічні обмеження. На наш погляд, таке визначення залишає поза управлінським впливом велику кількість тих, хто не увійшов до статусної групи осіб, що живуть з обмеженнями, але дуже потребують реабілітаційної допомоги після перенесеної гострої хвороби (наприклад, ковідна інфекція чи інфаркт), спортивних тренувань чи тяжкого перебігу окремих фізіологічних станів, як-то пологи та багато ін. Тож, як ми бачимо, визначення ВООЗ має більш широкий зміст, в публічноуправлінському контексті якого визначається превентивна стосовно функція реабілітації – запобігання інвалідності та відновлення після перенесеної хвороби. А термін «реабілітація», запропонований МОП, має більш звужений спектр публічноуправлінського впливу на об'єкт управління, яким виступають виключно особи, що мають фізичні чи психічні обмеження. Разом з тим встановлено, що під час особливого періоду, який може бути викликаним зовнішнім чинником надзвичайної сили та масовості і надзвичайних наслідків для життя та здоров'я населення, міжнародними експертами уведено новий термін у сфері державної політики – «рання реабілітація при конфліктах», з дуальноспрямованим управлінським впливом: превентивним та реабілітаційним.

Для України, яка вже понад 10 років зазнає негативні наслідки збройного конфлікту від сусідньої країни-агресорки, введення терміну «рання реабілітація при конфліктах» до бази основних термінів та понять у сфері публічного управління та адміністрування є надзвичайно актуальною управлінською інновацією. Відповідно до змісту Імплементативної угоди між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання про реалізацію співпраці у сфері медичної реабілітації поняття «реабілітація» трактується з позицій процесного підходу через інструмент реалізації проєктів. За таких умов «медична реабілітація» означає процес, спрямований на відновлення або зменшення, наскільки це можливо, обмежень щодо здійснення активної діяльності особами,

які постраждали від травм, а також отримання такими особами більшої незалежності та максимальної можливої якості життя у фізичному, психологічному, соціальному та професійному вимірах. З цією метою, залежно від типу інвалідності, можуть реалізовуватись відповідні заходи, такі як лікування, фізична реабілітація, професійне навчання, підтримка соціального та психологічного статусу або допомога в набутті економічної самодостатності [13]. Як бачимо, міжнародний формат формулювання змісту поняття «медична реабілітація» містить більш широкий спектр керівних напрямків реабілітаційного змісту, як-то навчання – як складова реабілітації чи допомога у здобутті економічної незалежності.

Досліджуючи формування понятійно-категоріального апарату на національному рівні зазначимо, що формат нашого наукового пошуку визначено рамками наукової та діючої нормативно-правової бази у сфері публічного управління та адміністрування. У науковому контексті публічне управління представляє собою інтегрований системний механізм, підсистеми та елементи якого включають напрямки та пріоритети політичного планування, нормативне регулювання та процедури. централізовані та децентралізовані організаційно-адміністративні структури та їх персонал, що відповідають за адміністрування діяльності в конкретних сферах суспільних відносин на національному, регіональному та місцевому рівнях. Все це фінансується державою або місцевим самоврядуванням [14, с. 129].

В рамках заявленої теми дослідження доцільно вказати й на практичні аспекти поняття «публічне адміністрування охорони здоров'я», змістом якого є діяльність суб'єктів публічного адміністрування із забезпечення інтересів і свобод фізичних та юридичних осіб шляхом прийняття адміністративних рішень і надання адміністративних послуг у сфері охорони здоров'я [15, с. 143].

З метою комплексного дослідження дефініції «реабілітаційна допомога», ми провели ґрунтовний аналіз наявних джерел інформаційно-пошукової бази «Законодавство» Верховної Ради України [16]. Його результати показали, що різні аспекти реабілітації зустрічаються у назві та у змісті 535 нормативно-правових документів (табл. 1).

Аналіз основних термінів та понять, які містяться у профільних 36 документах засвідчив, що понятійно-категоріальний апарат публічноуправлінської діяльності у сфері реабілітації має зако-

нодавчу та нормативно-правову імплементацію, а його контент сформований на основі змісту:

- Міжнародної Угоди (Кабінет Міністрів України-НАТО);
- Міжнародної Конвенції про професійну реабілітацію;
- 4 законів України;
- 13 постанов Кабінету Міністрів України;
- 5 наказів Міністерства охорони здоров'я (з них – 1 спільний наказ з Міністерством Надзвичайних справ України);
- 1 наказу Міністерства у справах ветеранів України;
- 4 наказів Міністерства соціальної політики України;
- 2 наказів Міністерства праці;
- 2 наказів Міністерства оборони України;
- 1 наказу Міністерства освіти і науки України;
- 1 наказу Міністерства внутрішніх справ України;
- 1 наказу Фонду соціального страхування України.

На підставі дослідження термінологічної бази з питань реабілітації, що міститься у відкритих джерелах інформації Верховної Ради України, ми визначили основний перелік термінів та понять, які є складовим елементом діючих нормативно-правових актів органів державної влади і окреслюють основні напрямки публічно-управлінської діяльності у зазначеній сфері, а саме: реабілітаційна допомога у сфері охорони здоров'я; реабілітаційна сесія; реабілітаційна установа; реабілітаційне відділення, підрозділ; реабілітаційне обстеження; реабілітаційний заклад, відділення, підрозділ; реабілітаційний маршрут; реабілітаційний потенціал; реабілітаційний прогноз; реабілітаційний цикл; реабілітаційні заходи; реабілітаційні заходи (лікування); реабілітаційні заходи з надання послуг; реабілітаційні послуги; реабілітація; реабілітація диких тварин; реабілітація інвалідів; реабілітація медична; реабілітація осіб з інвалідністю; реабілітація осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; реабілітація особи, яка постраждала від торгівлі людьми; реабілітація професійна; реабілітація соціальна; реабілітація у сфері охорони здоров'я; рання соціальна реабілітація дітей-інвалідів. Вивчення цілеорієнтованого змісту кожного із цих термінів нами визначено тематичні блоки публічного управління та адміністрування у сфер розвитку реабілітаційної допомоги як актуальної суспільної проблеми української держави на сучасному

етапі, а саме: реабілітаційно-лікувальний; реабілітаційно-сервісний; реабілітаційно-ресурсний; реабілітаційно-статусний; реабілітаційно-інституційний; реабілітаційно-інтеграційний.

Частіше за все, державне управління медичною реабілітацією розглядається як комплексний вплив держави (шляхом використання політичних, економічних, соціальних, організаційних, правових і практичних заходів, важелів і стимулів) на суб'єкти національної системи охорони здоров'я. А метою функціонування цих суб'єктів, як вказує А.О. Нагорнянський, є діяльність у досягненні повного одужання чи максимальної компенсації збитків, що були завдані здоров'ю індивідуума внаслідок дії набутих факторів на здібності, функції чи здатності особи. З метою досягнення ефективності державного управління у сфері реабілітації дослідник наголошує на необхідності забезпечення координаційного механізму на всіх рівнях публічного управління та адміністрування: національному, регіональному та місцевому [17].

На підтвердження практико-орієнтованого підходу в реалізації публічного управління реабілітаційною допомогою слід звернути дослідницьку увагу на зміст поняття «реабілітація в місцевих громадах» [18]. Реабілітація в місцевих громадах – це стратегія, що розробляється, приймається органами місцевого самоврядування та реалізується в рамках загального розвитку місцевих громад на основі проведення заходів щодо реабілітації, подолання бідності, досягнення рівних можливостей та соціальної інтеграції всіх жителів громади, які потребують реабілітації. Реабілітація в місцевих громадах забезпечується спільними зусиллями людей, які її потребують, а також за рахунок членів їх сімей, організацій, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у площині функціоналу сфери охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо.

Дослідник О. Панченко системно поєднує поняття реабілітація-абілітація-компенсація-адаптація на основі таких рівнів їх організації: біологічний, психологічний, соціальний, соціально-психологічний. Дослідник вказує, що кожен із зазначених рівнів супроводжується складником інформаційного рівня. Тобто, реабілітація має не тільки формат фізичної взаємодії в рамках її реалізації, а може на практиці мати інтеграцію з інформаційним рівнем. Таких підхід вже сьогодні реалізується у сфері охорони здоров'я як особливий вид реабілітації – телемедична реабілітація. У законі України «Про

реабілітацію у сфері охорони здоров'я» визначено, що телереабілітація – це надання пацієнтам реабілітаційної допомоги фахівцями з реабілітації шляхом телеконсультування (телевідеоконсультування) разом з обстеженням, телеметрії та в інших формах, що не суперечать законодавству, за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [19]. Таким чином, можна стверджувати, що термін «реабілітаційна допомога» має в Україні пряме законодавче закріплення.

Дуже близьким за значенням та ідентичним за правовою формою визнання до поняття «реабілітаційна допомога» є поняття «соціальна допомога». Його зміст визначено у Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [20], де соціальною допомогою визначається «система заходів, спрямованих на повернення особи до активного життя та праці, відновлення соціального статусу і формування в особи якостей, установок щодо пристосування до умов нормальної життєдіяльності шляхом правового і матеріального захисту її існування, підготовки до самообслуговування з формуванням здатності до пересування і спілкування, повсякденних життєвих потреб тощо». Однак, таке визначення поняття не містить суб'єктної орієнтації, тобто змістом поняття не визначено хто саме організує цю систему заходів, хто саме відновлює соціальний статус набувача допомоги і в який спосіб це повинно бути здійснено на практиці.

Висновки. На підставі проведеного дослідження основних термінів та понять у сфері публічного управління та адміністрування реабілітаційної допомоги ми встановили, що питання реабілітації як окремого напрямку державної політики мають глобальний, національний та місцевий рівень представництва. У вітчизняному законодавстві реабілітаційна допомога розглядається з позицій її органічного поєднання зі сферою охорони здоров'я, а тому визначається як діяльність фахівців з реабілітації у сфері охорони здоров'я. В сучасних умовах термінологічний апарат у сфері публічного управління та адміністрування реабілітаційної допомоги в Україні формується на основі науково обгрунтованого, практико-орієнтованого та нормативно-забезпечувального підходів. В Україні у період дії правового режиму воєнного стану терміносистема реабілітаційної допомоги удосконалюється та розвивається на основі введення нових термінів, зміст яких розкриває євроінтеграційний, загальнонаціональний, військово-галузевий та територіально-адміністративний напрями діяльності у сфері публічного управлін-

ня та адміністрування. Наукові розвідки зазначеної теми дослідження доцільно продовжити через високу актуальність зазначеної проблеми.

Список використаної літератури:

1. Global spending on health: Coping with the pandemic. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240086746>
2. Про введення воєнного стану в Україні: указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>
3. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. OJ L 161, 29.5.2014, p. 3–2137. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22014A0529(01))
4. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад.: Л. М. Михайлова, О. В. Пагава, О. В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Северодонецьк, 2020. 194 с.
5. Коваль Р. С. (2012). Термінологія реабілітації – сучасний стан та перспективи дослідження (на матеріалі французької та української мов). *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 32–34. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/1195/1043>
6. Галицька О., Валецька В. (2023). Терміни сучасної німецької фахової мови реабілітації. *Проблеми гуманітарних наук Серія Філологія*. № 53. 18–24. URL: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.53.2>
7. Герцик, А. М. (2010). Міжнародне трактування термінів «фізична реабілітація» та «фізична терапія». *Physical Education Theory and Methodology*, (4), 35–38. URL: <https://tmfv.com.ua/journal/article/view/618>
8. Приступа Є. Н. та ін. (2022). Фізкультурно-спортивна реабілітація у системі галузевих соціальних практик. *Український журнал медицини, біології та спорту*. Т. 7, № 4 (38). 163–169. URL: <https://jmbs.com.ua/pdf/7/4/jmbs0-2022-7-4-163.pdf>
9. World Health Organization (WHO). International classification of impairments, disabilities, and handicaps (ICIDH). Geneva : WHO ; 1980. 175 p.
10. Рання реабілітація в умовах конфліктів і катастроф. URL: https://www.hi.org/sn_uploads/Humanity-Inclusion-Clinical-Handbook-Ukrainian.pdf
11. WHO. Rehabilitation 2030: A Call for Action. URL: <https://www.who.int/publications/m/item/rehabilitation-2030-a-call-for-action>
12. Мерзлякіна О. А., Гузій О. В. Тлумачний словник термінів і словосполучень фізичної реабілітації. Львів, 2002. 48 с.
13. Імплементативна угода між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання про реалізацію співпраці у сфе-

- рі медичної реабілітації поняття: затверджена постановою КМУ № 49 від 03.02.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_034#Text
14. Публічне управління та адміністрування: словник-довідник / уклад.: Руденко О. М., Шершньова О. В., Бакуменко та ін. К. : Кондор-Видавництво, 2016. 178 с.
15. Публічне управління: термінол. слов. / за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
16. Інформаційно-пошукова система «Законодавство» Верховної Ради України. Термінологія законодавства (станом на 12.08.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/termin>
17. Нагорнянський А. О. (2021). Удосконалення державного управління системою медичної реабілітації як складової частини державної політики у сфері охорони здоров'я України. *Клінічна та профілактична медицина*. № 2 (16). 63–69. URL: [https://doi.org/10.31612/2616-4868.2\(16\).2021.08](https://doi.org/10.31612/2616-4868.2(16).2021.08)
18. Панченко, О., & Антонов, В. (2020). Реабілітація як складова державної політики у сфері інформаційно-психологічної безпеки. *Теорія та практика державного управління*. 2 (69). 8–17. URL: <https://doi.org/10.34213/tp.20.02.01>
19. Питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я Питання організації реабілітації у сфері охорони здоров'я: постанова КМУ від 3 листопада 2021 р. № 1268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2021-%D0%BF#Text>
20. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: закон України від 06.10. 2005 № 2961. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

Khandiuk K. E. Public administration of rehabilitation assistance in Ukraine: theoretical analysis of terms and concepts

The article examines the problems of forming a conceptual and categorical apparatus of public administration in the field of rehabilitation assistance. The relevance of the problem is explained by the extremely high level of public demand for the need to improve and develop the national system of rehabilitation assistance, which was formed in the post-war period and the period of the long-term armed aggression of the Russian state against Ukraine.

The purpose of the article is the theoretical justification of the main terms and concepts in the field of public administration of rehabilitation assistance in Ukraine at the current stage. As part of the study, the foreign experience of forming a conceptual and categorical base in the field of rehabilitation assistance was analyzed (experience of France and Germany). It was determined that public management of rehabilitation assistance is carried out on the basis of the principle of interdisciplinary integration and is provided by a multidisciplinary team. This approach requires the development of a unified terminological apparatus. It has been established that the modern trend of foreign rehabilitation is the rehabilitation of military personnel and the rehabilitation of war victims. It is shown that there are a large number of subjects at the global level of management in the field of rehabilitation, but the essence of the interpretations of the concept of "rehabilitation" formulated by them differ significantly, which makes it difficult for national governments to form an agreed terminological base at all levels of management – from global to local. It is substantiated that in Ukraine, the conceptual and categorical apparatus in the field of public administration is formed on the basis of scientific and normative-legal approaches, the basis of which are 36 normative-legal acts with terminological content in the field of management of rehabilitation assistance. On the basis of the research of the goal-oriented content of each terminological unit, six thematic blocks regarding the implementation of public administration in the field of rehabilitation assistance were determined: rehabilitation and treatment; rehabilitation service; rehabilitation resource; rehabilitation status; rehabilitation and institutional; rehabilitation and integration.

Key words: *public administration, rehabilitation, rehabilitation assistance, medical assistance, social assistance, European Union, war in Ukraine, health care.*

О. О. Шевчук

здобувач вищої освіти за програмою доктора філософії
зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Комунального закладу вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»
<https://orcid.org/0009-0001-0934-4892>

ЗАЛУЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ СФЕРОЮ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

Актуальність вивчення залучення інноваційних соціальних технологій в управлінні сферою охорони здоров'я обумовлена необхідністю чіткого структурування, алгоритмізації та стандартизації процесів пов'язаних з підвищенням клієнтоорієнтованості медичних послуг в Україні. З іншого боку, соціальні технології, як інструмент управління, забезпечують більш ефективну діяльність системи охорони здоров'я та дозволяють зробити її гнучкою в кризових ситуаціях, здатною адаптуватись до реалій життя, що дозволяє адекватно реагувати на ризики та виклики, особливо в умовах тривалої російської збройної агресії. Алгоритмізація та стандартизація процесів надання медичних послуг з використанням цифрових сервісів та електронних технологій суттєво покращує ефективність взаємодії лікаря та пацієнта, що дозволяє зробити управління процесом прийняття рішень передбачуваним та прогнозованим.

Мета статті полягає у висвітленні проблем залучення інноваційних соціальних технологій в управлінні сферою охорони здоров'я України.

Результаті. У статті розглянуті можливі ризики з якими стикається сфера охорони здоров'я при залученні інноваційних соціальних технологій. Автор звертає увагу на той факт, що, як правило, ефективне управління вимагає пошуку балансу між структурою – традиційними формами взаємодії в рамках системи та гнучкістю – впровадженням інновацій. Соціальні технології є важливим інструментом, який дозволяє швидко адаптуватись до змін, але їхнє застосування має бути збалансованим, що вимагає поєднання переваг алгоритмізації з необхідністю впровадження інноваційної діяльності. Окрему увагу приділено етичним аспектам пов'язаними з проблемою невизначеності ключових аспектів культури впровадження інновацій в медичній галузі.

Висновки статті підкреслюють важливість розуміння того, що ефективне управління, особливо такою важливою сферою, як охорона здоров'я, – це не просто застосування набору управлінських механізмів та інструментів, а скоріше постійний процес пошуку шляхів прийняття оптимальних рішень – впровадження інновацій, які повинні враховувати конкретні умови життя суспільства та зміни, що в ньому відбуваються під впливом таких процесів, як цифровізація, технологізація, віртуалізація, тощо.

Ключові слова: інновації, соціальні технології, сфера охорони здоров'я, управління, медична галузь, управлінські рішення, клієнтоорієнтованість, якість медичних послуг.

Постановка проблеми. В останні п'ять років активна цифровізація призвела до значних змін у розробці та впровадженні нових інформаційних технологій, таких як біотехнічні, безвідходні, енергозберігаючі, тощо. Їх впровадження вимагає розробки інноваційних підходів до вивчення соціального аспекту цифровізації, включаючи підготовку кадрів, розвиток професійної освіти, правові та етичні суперечності. Соціальні технології, як спосіб організації діяльності, використовують специфічні алгоритми, які дозволя-

ють багаторазове використання та тиражування цифрової інформації для досягнення заданих результатів за допомогою інновацій, сприяють оптимізації управління усіх без винятку сфер життя суспільства, зокрема, сферою охорони здоров'я України.

Щодо соціальних технологій, то вони являють собою спосіб організації та впорядкування цілеспрямованої практичної діяльності, сукупність прийомів, спрямованих на визначення або перетворення (зміну стану) соціального об'єк-

та, досягнення заданого результату. При цьому мова йде про соціальні інновації. Специфіка цифрових технологій полягає в тому, що вони здатні алгоритмізувати діяльність і тому можуть бути багаторазово використані, тиражовані для вирішення управлінських завдань, досягнення заданих результатів за допомогою інноваційної діяльності. Цифровізація сфери охорони здоров'я і поява нових технологій вимагають оновлених підходів до соціальної організації, зміни принципів управління медичними закладами, перегляду стратегій планування діяльності лікарів та медичного персоналу, що дозволяє здійснювати більш точне проектування, проводити віртуальне експериментування та трансформувати інші елементи управлінського циклу.

Залучення інноваційних соціальних технологій в управлінні сферою охорони здоров'я України є надзвичайно актуальним через кілька ключових причин:

- підвищення ефективності – інноваційні технології сприяють оптимізації управлінських процесів, що дозволяє більш ефективно використовувати ресурси та підвищувати якість медичних послуг;

- забезпечення доступності послуг та сервісів – цифрові технології можуть забезпечити ширший доступ до медичних послуг, зокрема в регіонах з недостатнім медичним обслуговуванням тим самим усуваючи бар'єри для отримання медичних сервісів;

- персоналізація обслуговування – використання сучасних соціальних технологій дозволяє адаптувати медичні послуги до потреб окремих груп населення, включаючи пацієнтів з хронічними захворюваннями, літніх людей, і тих, хто потребує спеціалізованої допомоги;

- покращення комунікації – інноваційні технології сприяють ефективній взаємодії між пацієнтами та медичними працівниками, зменшуючи бюрократичні бар'єри та прискорюючи обмін інформацією;

- зміцнення системи охорони здоров'я – у контексті військових дій та економічних викликів, впровадження нових технологій є критично важливим для підтримки стійкості та розвитку системи охорони здоров'я.

Таким чином, залучення інноваційних соціальних технологій є не лише необхідним кроком для модернізації сфери охорони здоров'я України, але й критичним елементом для забезпечення її ефективного функціонування в умовах сучасних викликів. Соціальні техно-

логії інноваційного характеру виступають як методи організації та впорядкування діяльності для досягнення певних соціальних результатів, використовуючи поєднання специфічних соціальних засобів і електронних можливостей. Вони алгоритмізують діяльність, що дозволяє багаторазово використовувати їх для розв'язання схожих завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Термін «інновація» виник ще в XIII ст. як визначення процесу вигадування чогось нового, у XIX ст. його вже активно застосовують у різних галузях наукового знання: в природознавстві – в контексті змін, що виникають в процесі зростання; в етнографії, як перенесення з однієї культури в іншу; в юриспруденції – в якості акту заміни існуючого зобов'язання, в лінгвістиці – для визначення зміни граматичних форм [1, с. 42–43]. У науковому дискурсі вперше поняття «інновація» було описане австрійським економістом Й. Шумпетером, як таке, що визначає будь-які зміни з метою впровадження та використання нових товарів, ринків та форм організації, підкреслюючи при цьому, що інновації є головним джерелом розвитку економічних систем та суспільства [2, с. 206].

У науковій літературі широко представлено розуміння впливу інновацій на розвиток соціальних технологій, які включають управлінські аспекти, такі як планування, проектування та експериментування. Це підкреслює їх значення як невід'ємної частини управлінського процесу. Дослідженням впливу інноваційних соціальних технологій на управління сферою охорони здоров'я займаються науковці та дослідницькі різні галузей, наприклад, А. Юсоф вивчає застосування цифрових технологій в системі охорони здоров'я в контексті визначення їх впливу на доступність і якість медичних послуг, піднімаючи питання досягнення безбар'єрності лікувальних сервісів [3, с. 32]. Аналізом впливу соціальних технологій на поліпшення управління медичними установами, зокрема в країнах із середнім рівнем доходу займаються Дж. Нур та Ф. Ф. Харіт, які звертають увагу на покращення якості медичних послуг при залученні цифрових технологій [4, с. 64]. Питання інтеграції інноваційних технологій у системи охорони здоров'я з метою підвищення ефективності лікування пацієнтів та інтеграції інноваційних технологій в роботу медичних закладів досліджує Ю. Мочалов [5, с. 29]. Ці дослідження підкреслюють важливість впровадження сучасних

технологій для покращення якості та доступності медичних послуг, піднімають актуальне питання щодо необхідності комплексного аналізу факторів, які впливають на інноваційний розвиток медичної галузі в Україні. Зокрема, акцентується увага на тому, що цей розвиток має охоплювати медичні заклади різної форми власності та відомчого підпорядкування.

В Україні за підтримки ЄС для створення ефективної моделі організаційної структури для інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я було розроблено рамкову програму на 2021–2027 роки – «Горизонт Європа» [6]. Ця модель має забезпечити систематичне впровадження нових знань та технологій у практику надання медичних послуг за кошти залучені від грантових проєктів. Оскільки науковцями вже доведено існування прямого зв'язку між ефективністю інноваційних процесів у медичних закладах та якістю надання медичних послуг і підвищенням ефективності використання ресурсів, то соціально-економічні, технологічні, нормативно-правові та особистісні фактори нерозривно пов'язані.

Аналіз досліджень, присвячених визначенню сутності та змісту соціальних технологій, дозволив виокремити наукову концепцію К. Поппера, в якій соціальна технологія характеризується як спосіб застосування теоретичних висновків у практичній діяльності, яку автор розділяє її на два види: «часткову» та «утопічну» [7, с. 6]. Перша характеризується не стільки масштабністю поставлених цілей і завдань, скільки реалістичністю, правильним розумінням того, що можна зробити за допомогою наявних ресурсів. Друга – намагається в ході соціальних перетворень вирішити поставлені завдання якомога швидше, радикальним революційним шляхом. Тому, на думку К. Поппера, вона не здатна своєчасно врахувати і попередити небажані, шкідливі наслідки запланованих заходів. Таким чином сутність соціальних технологій може бути розкрита тільки через систему виявлення і використання потенціалу соціальної системи, «людського ресурсу» та за допомогою сукупності методів, процедур, операцій, прийомів спеціального впливу, усіх сучасних можливостей творчої діяльності як суб'єктів управління, так і соціальних інститутів загалом.

Метою статті є висвітлення проблем залучення інноваційних соціальних технологій в управлінні сферою охорони здоров'я України.

Виклад основного матеріалу. Загалом трактування соціальних технологій найбільш

наближене до пояснення поняття організації в тому сенсі, в якому його використовують соціологи, маючи на увазі процес практичної реалізації управління – планування, проектування та програмування. Однак не всі управлінські процеси піддаються жорсткій регламентації та алгоритмізації – в діях керівника завжди присутній елемент імпровізації, творчості і, навіть, довіри інтуїції. Проте це не скасовує того факту, що в широкому полі пошуку раціональної організації управління повинна бути присутня жорстка програма реалізації ряду послідовних дій з метою досягнення заздалегідь сформульованої мети, шляхом виконання низки завдань. Саме соціальні технології створюють можливість тиражувати прийоми і методи, багаторазово повторювати їх, а також застосовувати в аналогічних обставинах в інших соціальних інститутах і процесах. Соціальні технології тісно пов'язані з організацією управлінських процесів, оскільки вони забезпечують практичну реалізацію ідей, розроблених на попередніх етапах планування, проектування та програмування. У зв'язку з цим, необхідно звернути увагу на важливий аспект, притаманний соціальним технологіям – можливість алгоритмізації та багаторазового використання напрацьованих комплексів методів і прийомів в аналогічних обставинах, при наявності таких самих цілей.

Інноваційні технології націлені на покращення та оптимізацію робочих умов шляхом залучення цифрових розробок, що є надзвичайно актуальним для сфери охорони здоров'я України, особливо в умовах тривалої війни, оскільки відкриває нові можливості для оптимізації діяльності, полегшуючи повсякденні завдання та підвищуючи ефективність медичної допомоги в умовах ускладненого доступу до медичних сервісів. В реаліях сьогодення інноваційні соціальні технології грають ключову роль в розвитку всіх галузей життя суспільства, включаючи охорону здоров'я. Взаємодія медичних працівників та цифрових технологій спрямована на підвищення ефективності медичних послуг, оптимізації ресурсів та покращення якості і результативності лікування. Завдяки цифровізації медицини досягаються такі цілі:

1. Поліпшення якості діагностики та лікування. Комп'ютеризація медицини, і навіть використання штучного інтелекту допомагають лікарям точніше ставити діагнози і пропонувати персоналізовані плани лікування, засновані на аналізі великих даних.

2. Оптимізація роботи медичних установ. Автоматизація рутинних завдань, таких як ведення історій хвороби, призначення та контроль за прийомом ліків, звільняє час лікарів для більш якісної роботи з пацієнтами [8, с. 374].

3. Прискорення наукових досліджень, що відбувається завдяки можливості швидко збирати та аналізувати наукові дані, що прискорює розробку нових ліків та терапевтичних підходів.

4. Збільшення доступності медичної допомоги, усунення бар'єрів. Цифрові сервіси надають можливість отримати консультацію лікарів в умовах їх фізичної недоступності, що набуває особливого значення в умовах війни, оскільки залучення ресурсів соціальних мереж дозволяє надавати медичну допомогу у віддалених та важкодоступних районах, оптимізувати роботу медичних закладів в умовах обмежених ресурсів та підвищити стійкість системи охорони здоров'я до надзвичайних ситуацій.

5. Поліпшення взаємодії між пацієнтами та медичними установами. Електронні системи охорони здоров'я та платформи для обміну інформацією спрощують процес отримання консультацій та покращують комунікацію між лікарями та пацієнтами, пришвидшують отримання інформації та суттєво спрощують комунікацію.

Таким чином, інноваційні цифрові технології є рушійною силою модернізації сфери охорони здоров'я України, особливо в умовах сучасних викликів, таких як війна. Завдяки їх впровадженню, медична галузь отримує потужний інструмент для підвищення ефективності, якості та доступності медичних послуг [9, с. 5].

Ключові аспекти залучення інноваційних соціальних технологій в управлінні сферою охорони здоров'я України.

Можливості залучення інноваційних соціальних технологій ще слабо вивчені, адже вони допомагають не лише керувати лікувальними закладами, а й оптимізувати роботу на індивідуальному рівні. Розглянемо кілька прикладів, які демонструють різні аспекти їх використання:

1. Комплексні інформаційні системи в управлінні медичними установами, що охоплюють всі аспекти діяльності лікувальних закладів, забезпечуючи зв'язок усіх, без винятку, його елементів в єдину управлінську систему. Вони включають інструменти для електронної реєстрації пацієнтів, управління електронними історіями хвороби, призначення ліків, контролю за розкладом роботи, управління стаціонарним ліку-

ванням, ведення складу медикаментів, а також модулі для фінансового управління та звітності.

2. Інформаційно-комунікаційні технології допомагають організувати безперервність освіти, спрямовану на надання консультаційної допомоги медичним працівникам (лікарям, медичним сестрам, санітарам та іншому персоналу), активне сприяння у професійній діяльності через онлайн обмін інформацією між фахівцями та розвиток командної форми взаємодії. До них належать інтернет-речей, програмне забезпечення індивідуального моніторингу стану здоров'я та соціальні мережі [10, с. 74].

3. Використання нейромереж для прийняття рішень при вирішенні професійних завдань у повсякденній практиці лікаря. Наприклад, нейромережі мають можливість виконувати роль особистого секретаря лікаря, якому можна делегувати частину паперової роботи, наприклад, написання епікризів та виписок за інформацією із щоденників пацієнта, розшифровку результатів аналізів, а також виборі протоколу лікування на підставі анамнезу, симптомів та результатів обстеження, що в подальшій перспективі допоможе знизити ризики виникнення помилок під час прийняття відповідальних рішень. Нейромережеві технології дозволяють лікарям економити час, покращувати якість лікування та зосереджуватися на безпосередній взаємодії з пацієнтами [11, с. 18].

Отже, впровадження інноваційних соціальних технологій дозволяє створити стандартизовані протоколи для управління медичними ресурсами, що сприяє зниженню витрат та підвищує ефективність роботи медичних установ. Оптимізація розподілу ресурсів в закладах системи охорони здоров'я, особливо державної форми власності, допомагає ефективніше розподіляти медичні ресурси, включаючи персонал, обладнання та медикаменти, що дозволяє підвищити якість надання медичних послуг, шляхом зниження кількості помилок при впровадженні процедур стандартизації лікувального процесу.

Інноваційні соціальні технології дозволяють здійснювати постійний моніторинг та оцінку якості медичних послуг, що допомагає оперативно виявляти проблеми та впроваджувати заходи для їх усунення, завдяки підвищенню ефективності комунікації між медичними працівниками та пацієнтами. Використання технологій дистанційного консультування та діагностики дозволяє забезпечити більш швидкий та зручний доступ до медичних послуг.

Переваги, ризики та виклики залучення інноваційних соціальних технологій в медицині.

Соціальні інноваційні технології сьогодні в умовах цифровізації є потужним інструментом, який може докорінним чином змінити систему охорони здоров'я в Україні, роблячи її більш доступною, ефективною та пацієнтоорієнтованою. Цей напрямок охоплює широкий спектр інструментів та підходів, від телемедицини та мобільних додатків до штучного інтелекту та блокчейну. До ключових переваг залучення інноваційних соціальних технологій в сфері охорони здоров'я відносять:

- збільшення доступності медичної допомоги, особливо для людей з обмеженою мобільністю або в регіонах де медичні послуги не доступні через ведення бойових дій;

- покращення якості медичної допомоги завдяки більш точній діагностиці та персоналізованому лікуванню;

- зниження витрат на охорону здоров'я за рахунок оптимізації процесів та профілактики захворювань;

- підвищення задоволеності пацієнтів завдяки зручності та індивідуальному підходу;

- розвиток нових методів лікування та профілактики захворювань.

Однак, справедливості ради необхідно звернути увагу на ризики та виклики, які в перспективі може спровокувати залучення інноваційних соціальних технологій в медичній галузі, а саме:

- захист персональних даних, який вимагає не тільки залучення IT-фахівців, але й додаткового фінансування захисту медичної інформації;

- цифрова нерівність – не всі люди мають доступ до сучасних технологій та до медичної допомоги, що може призвести до виникнення соціальної нерівності в українському суспільстві;

- відсутність чіткої нормативно-правової бази, яка б регулювала застосування інноваційних технологій в медицині та визначала правила соціальної взаємодії між лікарем та пацієнтом, пацієнтом та медичним закладом, медичним закладом та персоналом, тощо [12, с. 146].

Незважаючи на серйозні виклики, інноваційні соціальні технології мають великі перспективи для розвитку усієї медичної галузі України. Очікується, що в найближчому майбутньому ми станемо свідками ще більшої інтеграції цифрових технологій в систему охорони здоров'я, що призведе до значного покращення якості надання медичних послуг та обслуговування пересічних громадян.

Інноваційні соціальні технології є потужним інструментом для трансформації та реформування сфери охорони здоров'я. Вони відкривають нові можливості для підвищення доступності, ефективності та результативності медичної допомоги. Однак, для успішної реалізації цього потенціалу необхідно вирішити ряд викликів, пов'язаних із захистом персональних даних, цифровою нерівністю та регулюванням комунікації в соціальних мережах. Окрему увагу необхідно звернути на ряд складних етичних аспектів, зокрема:

- збереження приватності та забезпечення безпеки нерозповсюдження особистих чутливих даних пацієнтів, за умов активного обміну інформацією між лікарями та медзакладами;

- подолання соціальної нерівності в доступі до цифрових технологій, які, на сьогоднішній день, можуть собі дозволити не всі верстви населення, що не можливо без покращення матеріального становища пересічних громадян;

- забезпечення автономії пацієнтів шляхом їх залучення до прийняття обґрунтованих рішень щодо свого лікування.

- відповідальність за виникнення помилок при залученні інноваційних технологій є дискусійним питанням та на сьогоднішній день нормативно не врегульованим, що викликає багато питань та стимулює наукові дискусії.

Інноваційні соціальні технології мають суттєвий потенціал для трансформації сфери охорони здоров'я України, покращуючи якість та доступність медичних послуг. Проте успішна інтеграція цих технологій потребує вирішення низки важливих викликів. Необхідно захищати персональні дані пацієнтів, забезпечуючи їхню приватність і безпеку, варто також подолати цифрову нерівність, що обмежує доступ до технологій для менш забезпечених верств населення, та залучити пацієнтів до прийняття рішень щодо лікування.

Етичні аспекти, зокрема відповідальність за помилки при застосуванні інновацій, на сьогоднішній день залишаються неврегульованими та потребують розробки відповідних норм законодавцями. Успіх впровадження таких технологій залежить від здатності системи охорони здоров'я адаптуватися до цих змін і забезпечити рівні можливості для всіх громадян, підтримуючи та заохочуючи їхню участь в лікувальному процесі.

Таким чином, для реалізації інноваційного потенціалу в медичній сфері необхідно проводити комплексні реформи, що охоплюють не лише технологічні, але й соціальні та етичні аспекти. Це вимагатиме злагоджених зусиль з боку держави,

медичних установ та громадянського суспільства для створення умов, що сприятимуть ефективному застосуванню нових технологій, зокрема в управлінні охороною здоров'я України.

Висновки і пропозиції. Соціальні технології відіграють важливу роль у покращенні ефективності та якості медичних послуг. Вони дозволяють стандартизувати процеси, оптимізувати управління ресурсами, покращити комунікацію та забезпечити високий рівень підготовки медичного персоналу. Успішні приклади застосування соціальних технологій у різних країнах світу свідчать про їхню ефективність та необхідність впровадження у медичних установах для забезпечення кращого обслуговування пацієнтів та підвищення загального рівня здоров'я населення. Таким чином, інноваційні соціальні технології забезпечують можливість реалізації планів і програм, оптимізуючи управлінські процеси і знижуючи фінансові витрати, що є важливим для підвищення ефективності соціального управління і його впливу на суспільний розвиток. Швидкий розвиток інноваційних технологій в медичній галузі відкриває перед людством нові горизонти, проте, разом з тим, ставить ряд складних питань пов'язаних з потенційними соціальними наслідками, зокрема:

1. Активне залучення інноваційних соціальних технологій в сфері охорони здоров'я запустило процес зміна ролі лікаря, делегування значної частини його повноважень цифровим інформаційним системам або нейромережі.

2. Масова цифровізація надала пацієнтам можливість приймати участь в лікувальному процесі, а також бути особисто залученими до розробки та впровадження нових протоколів лікування, що актуалізує питання досягнення максимальної клієнтоорієнтованості медичних послуг.

3. Етичні аспекти застосування інноваційних технологій в медицині є надзвичайно важливими і потребують постійної уваги з боку держави та суспільства. Лише за умови дотримання високих етичних стандартів та збереження ключових принципів медичної професійної культури стане можливим забезпечення максимальної конфіденційності та збереження особистої інформації.

Тож, на нашу думку, розробка та впровадження єдиної національної стратегії цифрової трансформації охорони здоров'я в Україні може стати перспективним напрямком розвитку медичної галузі країни, а встановлення чітких державних стандартів і забезпечення координації щодо впровадження інноваційних технологій на всіх рівнях з боку профільного міністерства сприятиме створенню єдиного цифрового простору.

Об'єднання всіх медичних інформаційних систем, могло б забезпечити безперервність та доступність медичної допомоги, а також підвищило б ефективність управління медичними даними. З огляду на інтенсивне зростання кіберзагроз в сучасному світі, необхідно розробити та впровадити ефективні системи захисту інформації в медичних установах, зокрема, через механізми державно-приватного партнерства.

Список використаної літератури:

- Grossi, G. Promotion Innovation in a Big Business. *Long Range Planning*. 1990. Vol. 23, № 1. Pp. 41–52.
- Schumpeter, J. A. *Theory of Economic Development. Capitalism, Socialism and Democracy*. London and New York. 2006. 460. URL: <https://periferiaactiva.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/08/joseph-schumpeter-capitalism-socialism-and-democracy-2006.pdf>
- Jusof, A. et al. (2023). Assessing patients' acceptance of virtual clinic and its associated factors in a government health clinic in putrajaya, malaysia. *Journal of Health Management*. 2023. v. 20. № 1. Pp. 29–37. URL: <https://myjms.mohe.gov.my/index.php/johm/article/view/25250>
- Md Noor, J., Harith, F. F. (2023). Assessing patient satisfaction within two years of university hospital inception. *Journal of Health Management*. 2023. v. 20. № 1. Pp. 61–74. URL: <https://myjms.mohe.gov.my/index.php/johm/article/view/25256>
- Мочалов Ю. Інноваційна діяльність у роботі закладів охорони здоров'я. *Практика управління медичним закладом*. 2014. № 3. 28–37. URL: https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/23597/1/Pages%20from%20Mediki_3_2014_inet.pdf
- Постійний розвиток, інновації та залучення міжнародного досвіду у медичну сферу – цілі для держави на найближчі роки. 2024. URL: <https://moz.gov.ua/uk/postijnij-rozvitok-innovacii-ta-zaluchennja-mizhnarodnogo-dosvidu-u-medichnu-sferu-cili-dlja-derzhavi-na-najblizhchi-roki>
- Popper, K. Social Technology and the Personal Element *Histories of Human Engineering: Tact and Technology*. 2017. № 3. Pp. 104–113. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781107414921.006>
- Kumar, S. & Hsu, C. Impact of Remote Patient Monitoring on Healthcare Outcomes and Costs: A Review of the Literature. *Healthcare*. 2020. № 8(3). 374. DOI: 10.3390/healthcare8030374
- Zhou, L. & Zhang, X. Virtual Health Monitoring Systems and Their Impact on Chronic Disease Management. *International Journal of Telemedicine and Applications*. 2019. pp. 1–10. DOI: 10.1155/2019/8094567
- Klymenko O., Lehominova S. & Goloborodko A. Features of quality management of electronic services in Ukraine in the conditions of digitalization.

- Risus-journal on innovation and sustainability*. 2022. Vol. 13. Issue 1. Pp. 72–85. URL: <http://dx.doi.org/10.23925/2179-3565.2022v13i1p72-85>
11. Wexler, B. & Castle, N.G. The role of technology in enhancing patient experience in healthcare. *Journal of Medical Internet Research*. 2020. № 22(4), Pp. 16–29.
12. Клименко, О. Ю. (2023). Взаємозв'язок динаміки розповсюдження соціально-небезпечних хвороб з соціальними нерівностями та умовами військового часу в Україні. *Соціологія: теорія, методи маркетинг*. 2023. № 2. С. 143–161. URL: <https://doi.org/10.15407/sociology2023.02.143>
-

Shevchuk O. O. Involvement of innovative social technologies in the management of the sphere of health care of Ukraine

The relevance of studying the involvement of innovative social technologies in the management of the health care sector is due to the provision of clear structuring, algorithmization and standardization of processes related to increasing the client-orientation of medical services in Ukraine. On the other hand, social technologies, as a management tool, ensure more effective activity of the health care system and do not allow to make it flexible in crisis situations, able to adapt to real life, which allows to adequately respond to risks and challenges, especially in the conditions of the long-term Russian armed activity. Aggression Algorithmizing and standardization of the processes of providing medical services with the use of digital services and electronic technologies significantly increases the efficiency of the interaction between the doctor and the patient, which allows for predictable and predictable management of the decision-making process.

The purpose of the article arises in highlighting the problem of involving innovative social technologies in the management of the sphere of health care of Ukraine.

The results. The article contains risk possibilities that the health care sector faces when involving innovative social technologies. The author draws attention to the fact that, as a rule, effective management requires finding a balance between structural – traditional forms of interaction within the system and flexibility – the introduction of innovations. Social technologies are a tool that allows you to quickly adapt to changes, but their application must be balanced, which requires combining the advantages of algorithmizing with the need to implement innovative activities. Special attention is paid to ethical aspects related to the problem of uncertainty of key aspects of the culture of introducing innovations in the medical field.

The conclusions of the article emphasize the importance of understanding that effective management, especially in such an important area as health care, is not just the application of a set of management mechanisms and tools, but a reduction of the constant process of finding optimal solutions – the introduction of innovations that must receive specific conditions the life of society and the changes taking place in it under the influence of such processes as digitization, technology, virtualization, etc.

Key words: *innovations, social technologies, health care, management, medical industry, management solutions, client orientation, quality of medical services.*

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВЛІННЯ

УДК 32.327

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.4>

І. П. Динник

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Державного торговельно-економічного університету

І. В. Лазебна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Державного торговельно-економічного університету

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

В статті визначено особливості формування державної молодіжної політики з огляду на нинішні проблеми та виклики, з'ясовано функції та роль основних суб'єктів реалізації зазначеної політики, представлено пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів молодіжної політики у діяльності державних структур та громадських організацій.

Метою дослідження є обґрунтування процесу формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, аналіз особливостей молодіжної політики України та проблем її розвитку, розробка пропозицій щодо підвищення ефективності молодіжної політики з врахуванням євроінтеграційних та воєнних викликів і можливостей, а також міжнародного досвіду реалізації державної молодіжної політики. Виходячи з мети дослідження було вирішено наступні завдання: з'ясовано сутність, завдання та принципи молодіжної політики; розглянуто суб'єкти державної молодіжної політики в Україні; узагальнено міжнародний досвід реалізації молодіжної політики та запропоновано рекомендації стосовно його імплементації в практику публічного управління в Україні; проаналізовано особливості формування державної молодіжної політики України з урахуванням проблем європейської інтеграції; обґрунтовано роль молоді в умовах війни та у повоєнному відновленні України; сформульовано пропозиції щодо визначення пріоритетних напрямів молодіжної політики у діяльності державних місцевих структур та громадських організацій.

У дослідженні узагальнено міжнародний, зокрема європейський досвід реалізації державної молодіжної політики, запропоновано рекомендації стосовно його імплементації в практику публічного управління в Україні, при цьому обґрунтовано важливість врахування національних особливостей при формуванні державної молодіжної політики України в контексті євроінтеграції.

Для реалізації дослідницької мети слугували загальнонаукові та спеціальні методи: історичний та логічний – для дослідження теоретичних основ формування державної політики; абстрактно-логічний – для узагальнення та формування висновків (визначення комплексу важливих заходів щодо покращення стану молодіжної політики в Україні); метод системно-структурного аналізу – для дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду формування молодіжної політики; SWOT-аналізу – для аналізу слабких та сильних сторін української молодіжної політики, а також можливостей та загроз її розвитку в контексті європейської інтеграції української спільноти.

Ключові слова: молодіжна політика, молодь, суб'єкти молодіжної політики, участь молоді, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Молодіжна політика є вельми важливою, і навіть однією з ключових політик держави. Формування державної молодіжної політики передусім залежить від молоді як соціальної групи, яка є своє-

рідною «рушійною силою», провідним чинником та важливим інструментом гармонійного та прогресивного розвитку будь-якої держави. Тому, вже сьогодні варто усвідомити, що інвестування у молоде покоління – є гарантом

економічного зростання та соціальної стабільності України.

В контексті європейської інтеграції, доцільно акцентувати увагу на якомога повному й якісному застосуванні всіх наданих можливостей та сприятливих умов для розвитку України з використанням потенціалу, знань, вмінь і навичок молоді, окрім цього важливо «синхронізувати» українську молодіжну політику до європейської, безсумнівно, з врахуванням всіх національних особливостей.

Проаналізувавши досвід реалізації молодіжної політики в Україні з часів здобуття незалежності, стає зрозуміло, що цей напрям потребує змін та комплексного підходу. А тому, утвердження та реалізація дієвих принципів, ефективний процес формування державної молодіжної політики за участі молоді мають стати визначальними напрямками діяльності різних державних та громадських інституцій у нинішній військовій, особливо, у післявоєнній період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання формування державної молодіжної політики в Україні в контексті європейської інтеграції знайшло своє відображення в працях сучасних науковців, як Бородін Є. І. [3], Горінов П. В. [7; 12], Драпушко Р. Г. [7; 12], Комаринець С., Машталір С. [13] та інших.

Метою статті є теоретичне обґрунтування й розробка пропозицій щодо напрямів удосконалення державної молодіжної політики в Україні в контексті європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Молодь є головним стратегічним ресурсом та інтелек-

туальним потенціалом будь-якої держави. Тому формування й реалізація молодіжної політики, в якій молодь буде ключовим учасником політичного й соціального життя, є першочерговим завданням для будь-якої країни, зокрема й для України, й, особливо, актуально це буде – в контексті європейської інтеграції.

Термін «молодіжна політика» вже досить довгий час трактують безліч сучасних науковців. Крім того, визначення цього поняття подано і в законі України «Про основні засади молодіжної політики» [1]. Деякі з сучасних наукових трактувань сутності даного поняття наведено в табл. 1.

Узагальнюючи наведені визначення сутності терміна «молодіжна політика» можна вважати, що молодіжна політика – це специфічний вид діяльності державних інституцій та інститутів громадянського суспільства (за участі молоді), які спільно працюють задля створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій завдяки яким молоде покоління могло б реалізувати себе як в особистих, так і в суспільних інтересах.

Державна молодіжна політика в Україні розвивається з дотриманням певних взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих принципів. Тобто, з урахуванням основних положень, засобів та правил, які визначають характер і соціальну суть явища, його напрям й особливості. Основні принципи молодіжної політики, на яких її засновано, подано на рисунку 1.

Здійснення молодіжної політики відбувається за умови:

Таблиця 1

Трактування сутності поняття «молодіжна політика»

Автор	Визначення
Закон України «Про основні засади молодіжної політики» [1]	Молодіжна політика – напрям державної політики, спрямований на створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для соціалізації та інтеграції дітей та молоді в суспільні процеси, що здійснюються в інтересах дітей та молоді та за їх участю.
М. В. Гуцалова [2]	Молодіжна політика – система ідей, теоретичних основ стосовно місця та важливості молоді в сучасному суспільстві.
Є.І. Бородін [3]	Молодіжна політика – «комплекс теоретичних, концептуальних положень про завдання суспільства, держави, суспільних інститутів щодо соціалізації, підтримки, сприяння соціальному становленню молоді та практична діяльність політичних і суспільних суб'єктів, спрямована на розв'язання проблем молодого покоління в цілому або його окремих категорій».
Н. Корпач, І. Сидорук [4]	Політика, що спрямована на вирішення питань виховання, освіти, праці, побуту, відпочинку, духовного та фізичного розвитку молоді з подальшою їх реалізацією у певному виді діяльності.
К. Глоский [5]	Молодіжна політика – процес розкриття творчого потенціалу особистості
Т. Коломоєць, Д. Андрєєва [6]	Молодіжна політика – це політика, що здійснюється в суспільстві в усіх сферах життєдіяльності молоді як в її інтересах, так і в інтересах суб'єктів молодіжної політики

Джерело: складено автором за даними [1–6].

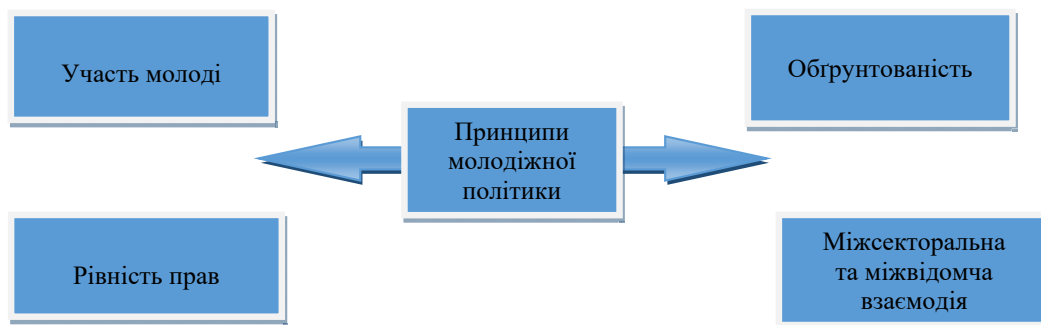

Рис. 1. Основні принципи молодіжної політики

Джерело: складено автором за даними [1]

– рівності всіх її учасників, із дотриманням принципу рівноправності молоді за якого неможливе надання привілеїв чи встановлення обмежень з огляду на расові ознаки, політичні чи релігійні переконання, стать, вік тощо;

– попереднього детального вивчення й аналізу кращих міжнародних практик, всіх можливих ризиків, чинників, огляді різних статистичних та соціологічних даних, які б допомогли зважити всі «за» та «проти» перед початком будь-якої діяльності чи прийнятті рішень у питанні реалізації державної молодіжної політики;

– отримання якомога швидшого результату та досягнення запланованих цілей, яке є можливим лише за взаємодії всіх учасників процесу, котрі мають безпосереднє відношення до реалізації молодіжної політики;

– створення необхідних механізмів та гарантій у залученні молодих осіб до активної участі в питанні реалізації молодіжної політики, так як формувати та реалізовувати молодіжну політику без молоді як ключового її суб'єкта неможливо, і навіть абсурдно;

– утвердження поваги до дій, міркувань та пропозицій молодих людей.

Молодь як головний суб'єкт молодіжної політики бере участь у розробленні законодавчого забезпечення молодіжної політики, розробляє пропозиції щодо пріоритетів державної молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях, здійснює громадську експертизу фінансування заходів молодіжної політики, проводить молодіжну роботу у складі регіональних та місцевих молодіжних центрів, є активним учасником волонтерського руху, представляє Україну у міжнародних молодіжних організаціях [7].

Суб'єктами молодіжної політики також є держава, зокрема органи державної влади та місцевого самоврядування, політичні партії, профспілки тощо. Органи державної влади

та місцевого самоврядування відіграють важливу роль у забезпеченні ефективної реалізації державної молодіжної політики в Україні.

У процесі формування ефективної української молодіжної політики, нам як цивілізованій країні, важливо враховувати міжнародний досвід. Тому, вважаємо за необхідне проаналізувати досвід найрозвиненіших країн світу в питанні реалізації молодіжної політики, який би міг стати основою нашої політики в майбутньому.

Адже краще вчитись на чужих помилках, ніж втрачати час на власні. І в цьому плані, ми повинні наслідувати лише кращі та найбільш успішні світові практики тих країн, які пройшли цей етап, і навіть мають власні моделі.

Зокрема, у державах ЄС, фігурують різні моделі молодіжної політики, які ґрунтуються на певних критеріях:

– універсалістська модель країн Скандинавії (це найбільш демократична модель, яка характеризується паритетним рівнем контролю державою молодіжних організацій при одночасному наданні їм широкої свободи дій);

– протекціоністська модель країн Центральної Європи (держава намагається контролювати та встановлювати пріоритетні цілі в діяльності молодіжних організацій);

– модель з орієнтацією на громади Великобританії (характеризується мінімальним втручанням держави в діяльність молодіжних організацій, ґрунтується на глибоких традиціях);

– централізована модель країн Середземномор'я (за цією моделлю залучення третього сектора та молодіжних органів місцевого самоврядування є дещо слабким, тому молодіжна політика є централізованою, зосередженою на державному рівні) [2].

У ЄС акцентовано увагу на спільні елементи молодіжної політики:

- відбувається діалог між владою та молоддю;
- активно поширюється інформація про права молоді;
- присутня свобода культурного, політичного вираження;
- високий рівень освіти;
- підтримка молодих сімей;
- акцентовано велику увагу на підтримці для групи ризику;
- приділяється велика увага саме дозвіллю молодого покоління;
- навчання та підтримка людей, які навчають та готують молодь;
- звернення великої уваги проблемам молодого покоління та розробка їх рішень [8].

Основним фактором для забезпечення участі молоді є високий рівень культури та взаєморозуміння учасників відносин. Саме партисипативна політична культура сприяє тому, адже вона характеризується активною участю громадян у публічному управлінні незалежно від негативного чи позитивного ставлення до влади у країні [9].

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 р.) [10], а також подання заявки на вступ України в ЄС (2022 р.) стало потужним поштовхом до формування «нової» концептуальної моделі державної молодіжної політики в Україні з урахуванням європейських стандартів.

Сьогодні молодіжні проблеми набувають особливої гостроти. Що стосується ситуації у правовій сфері щодо молодіжної політики в Україні, то вона потребує вдосконалення не тільки з огляду на дотримання міжнародних конвенцій, а й перш за все задля покращення становища молоді.

Реформи в економічній, соціальній, політичній та гуманітарній сферах повинні привести до структурних зрушень, що вплинуть на рівень, якість, стиль та спосіб життя кожного громадянина. Вони не забезпечать конкурентоздатності країни та її інтеграції до європейської спільноти, якщо не будуть зрозумілі народу та підтримані ним, насамперед молодим поколінням.

Для правильного розуміння особливостей та пріоритетів формування й розвитку молодіжної політики в Україні, важливо розглянути не лише наявні проблеми та загрози, які існують сьогодні, а й усі сильні сторони та можливості. Тому пропонуємо для цього провести SWOT-аналіз (табл. 2).

Безліч проблем у сфері державної молодіжної політики були в нашій країні й раніше, впро-

довж всіх років незалежності, однак сьогодні молодіжні проблеми стають особливо нагальними, адже під впливом тих чи інших подій виникають нові труднощі.

Аналіз формування державної молодіжної політики в Україні з урахуванням проблем європейської інтеграції, показує, що нині відбувається розвиток на тлі демократичних процесів, підвищенні ролі молодого покоління та його участі в реалізації цієї політики. Однак активному розвитку цього процесу перешкоджає бар'єр у вигляді великої кількості недоликів та проблем молодіжної політики.

Але ми впевнені, що взаємодія держави з молоддю – на основі принципу консенсусу між молоддю та державою, допоможе сформуванню по-справжньому ефективну державну молодіжну політику в Україні.

Реалізація молодіжної політики, і загалом курс розвитку нашої країни повинен базуватись на активній взаємодії молоді та органів державної влади, зокрема місцевих структур, та громадських організацій.

В контексті європейського вибору України важливими є формування та реалізація «гідного рівня життя та розвитку молоді через участь, освіту, зайнятість, професійну освіту, подолання соціальної ізольованості, добробут, незалежність, культуру, європейські цінності, мобільність, відносини зі світом» [14].

На нашій погляд, сьогодні найбільш пріоритетною, як на рівні країни, так і на рівні окремого населеного пункту, є діяльність всіх суб'єктів молодіжної політики, зокрема місцевих структур та громадських організацій, яка буде направлена в основному *в таких напрямках як:* підтримка молоді у сфері освіти та виховання (у тому числі національно-патріотичного), підтримка молоді у складних життєвих ситуаціях, підтримка молодіжних громадських об'єднань і організацій, житлова й сімейна політики, зайнятість молоді та популяризація здорового способу життя.

Висновки і пропозиції. Наразі Україна опинилася в дуже складних умовах. Перед українським суспільством і перед системою публічної влади постало багато викликів, зокрема й у сфері молодіжної політики. Однак за умов належного формування й реалізації державної молодіжної політики та застосування правила, яке ми змогли сформулювати в ході нашого дослідження: «Молодь – це не лише майбутнє, а й сьогодення, яке вже зараз цілком здатне змінювати державу», – ми неодмінно впрає-

Таблиця 2

SWOT-аналіз державної молодіжної політики в Україні

Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
<ul style="list-style-type: none"> – Високий рівень свободи; – Значний потенціал молодих українців; – Потужний розвиток громадської свідомості та громадянської активності; – Потужне молодіжне волонтерство; – Вміння публічних органів влади швидко відповідати на зростаючі потреби та виклики; – Розвиток базових інструментів електронної демократії; – Міжнародне співробітництво та обмін; – Збільшення довіри до влади як на місцевому так і на національному рівні; – Зміна вектору молодіжної політики – від «роботи з молоддю» до «молодіжної участі». 	<ul style="list-style-type: none"> – Недосконале нормативно-правове забезпечення; – Широкі вікові рамки молоді; – Неefективне формування Стратегії розвитку молодіжної політики; – Недостатнє фінансування реалізації молодіжної політики; – Низький рівень компетентності фахівців з молодіжної роботи; – Недостатньо дієва система моніторингу та оцінки реалізації молодіжної політики; – Патерналізм; – Слабка регіональна взаємодія; – Слабка популяризація здорового способу життя; – Слабкий соціальний захист; – Слабка обізнаність молоді стосовно здійснення молодіжної політики; – Слабкий розвиток молодіжної інфраструктури; – Житлова проблема; – Проблеми в сфері зайнятості.
Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
<ul style="list-style-type: none"> – Європейська інтеграція; – Розвиток інновацій та технологій; – Міжнародне співробітництво та обмін; – Забезпечення прав людини, демократії, захищеності приватної власності, розвиток підприємництва; – Підвищення якості прийнятих рішень; – Розвиток лідерських якостей, підвищення рівня само-свідомості та самореалізації молодого покоління; – Посилення громадянського виміру <ul style="list-style-type: none"> – в патріотичному вихованні; – Посилення ролі молодіжної роботи; – Визнання неформальної освіти; – Перебудова політичної системи та укорінення відповідних пріоритетів стосовно зовнішніх відносин; – Ефективна реалізація удосконаленої стратегії та пріоритетів розвитку молодіжної політики; – Використання міжнародного досвіду та практичних надбань у сфері молодіжної політики для вдосконалення існуючих в країні; – Розробка нормативно-правових актів та контроль за їх виконанням; – Збільшення довіри до влади як на місцевому так і на національному рівні; – Забезпечення фінансової підтримки, а також пошук інвестиційних потоків для реалізації молодіжних грантів, проектів та програм. 	<ul style="list-style-type: none"> – Війна; – Економічна криза; – Загроза безробіття; – Інформаційні атаки; – Міграція населення; – Постійний ріст рівня зовнішньої міграції; – Неможливість реінтегруватися в українське суспільство молоді на тимчасово окупованих територіях України; – Зниження рівня освіченості молоді; – Низький коефіцієнт народжуваності; – Зростання вразливих груп населення; – Високий рівень смертності.

Джерело: складено автором за даними [11–13]

мось з усіма проблемами та труднощами, які постали перед українським суспільством в сфері формування молодіжної політики.

Список використаної літератури:

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1414-20>
2. Гуцалова М. В. Європейський досвід реалізації молодіжної політики. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені*

Петра Могили. Сер. : Політологія. 2013. Т. 212. Вип. 200. С. 97–100.

3. Бородін Є. І. Молодіжна політика. Соціологія політики: Енциклопедичний словник / авт.-упоряд. : В. А. Полторак, О. В. Петров, А. В. Толстоухов. К. : Вид-во Європ. Ун-ту, 2009. С. 249–250.
4. Корпач Н., Сидорук І. Основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні: соціально-педагогічний аспект. *Педагогічний часопис Волині. 2016. № 2. С. 30–34.*
5. Плоский К. В. Молодіжний громадський рух як чинник державотворення в Україні: дис.

- на здоб. к.держ.упр.: 25.00.01. Київ, 2009. 238 с.
6. Коломоець Т. О. Адміністративно-правове наглядання в галузі національної політики. Уругвай : ЗНУ, 2006. С. 22, 25–27.
 7. Горінов П. В., Драпушко Р. Г., Драпушко Н. А., Ільюк О. Є. Молодіжна політика в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. акад., проф. В. П. Андрущенка. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.
 8. Юрченко А. В. Державна молодіжна політика України: проблеми та перспективи розвитку в умовах євроінтеграційних процесів. / наук. керівник к.ю.н., доцентка А. О. Гавловська; Міністерство освіти і науки України; Херсонський держ. ун-т, Ф-т бізнесу і права, Кафедра національного, міжнародного права та правохоронної діяльності. Херсон : ХДУ, 2021. 55 с.
 9. Переглянута Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні : прийнята Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи. 10 сесія. 21.05.2000. Додаток до Рекомендації 128. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>
 10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода; Україна від 27.06.2014 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011
 11. Ермоленко І. В. Роль молоді у формуванні молодіжної політики в Україні: виклики та можливості. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2023. №. 1 (57). С. 78–83.
 12. Drapushko R., Gorinov P., Filyk N. Формування молодіжної політики в умовах демографічних викликів сучасної України. *Scientific works of National Aviation University. Series: Law Journal "Air and Space Law"*. 2022. Т. 1. №. 62. С. 27–34.
 13. Комаринець С., Машталіп С. Основні напрями вирішення проблем молодіжної політики. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2023. вип. 1(99). С. 105–112.
 14. Сафронова Л. Проблеми молодіжної політики щодо наближення до євростандартів. *Освіта і наука – 2017 : зб. наукових праць*. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 561 с.

Dynnyk I. P., Lazebna I. V. Formation of the state youth policy in Ukraine in the context of European integration

The article identifies the peculiarities of the formation of the State youth policy with regard to current problems and challenges, clarifies the functions and role of the main actors involved in the implementation of this policy, and presents proposals for determining the priority areas of youth policy in the activities of governmental structures and public organizations.

The purpose of the study is to substantiate the process of formation and implementation of the state youth policy in Ukraine, to analyze the peculiarities of Ukraine's youth policy and the problems of its development, to develop proposals for improving the effectiveness of youth policy, taking into account European integration and military challenges and opportunities, as well as international experience in implementing the state youth policy. Based on the purpose of the study, the following tasks were solved: the essence, tasks and principles of youth policy were clarified; the subjects of the state youth policy in Ukraine were considered; international experience in implementing youth policy was summarized and recommendations for its implementation in the practice of public administration in Ukraine were proposed; the peculiarities of the formation of the state youth policy of Ukraine were analyzed, taking into account the problems of European integration; the role of youth in the conditions of war and in the post-war restoration of Ukraine was substantiated.

The study summarizes international, in particular European, experience in implementing the state youth policy, offers recommendations for its implementation in the practice of public administration in Ukraine, and substantiates the importance of taking into account national peculiarities in the formation of the state youth policy of Ukraine in the context of European integration.

To achieve the research goal, the following general scientific and special methods were used: historical and logical – to study the theoretical foundations of public policy formation; abstract and logical – to summarize and draw conclusions (to determine a set of important measures to improve the state of youth policy in Ukraine); the method of system-structural analysis – to study foreign and domestic experience in the formation of youth policy; SWOT analysis – to analyze the weaknesses and strengths of Ukrainian youth policy, as well as possible.

Key words: youth policy, youth, subjects of youth policy, youth participation, European integration.

УДК 351.83:353.2

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.5>

В. В. Звірич

кандидат медичних наук, докторант
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ЗАСАДАХ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлено результати дослідження тенденцій змін, викликів та перспектив удосконалення сфери охорони здоров'я в Україні в контексті досягнення цілей сталого розвитку. Одним з інструментів ефективного державного регулювання у сфері охорони здоров'я задля досягнення цілей сталого розвитку є використання та оптимізація публічно-управлінського потенціалу.

У межах дослідження усі 17 Цілей сталого розвитку розподілено на три ієрархічні рівні: базовий – екологічний; соціальний та економічний. Наскрізним елементом є ціль – партнерство і мир задля розвитку. На усіх трьох рівнях присутні цілі, які пов'язані з функціонуванням сфери охорони здоров'я. Тому вони є важливими у процесі удосконалення механізму державного регулювання на засадах публічно-управлінського потенціалу.

У процесі аналізу відповідності розвитку сфери охорони здоров'я до цілей сталого розвитку проаналізовано тенденції змін позиції України у рейтингу «Індекс людського розвитку». Узагальнюючими показниками рейтингу «Індекс людського розвитку» є: очікувана тривалість життя; рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) та очікувана тривалість навчання; рівень життя, оцінений через ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ГКС) в доларах США. Україна у 2022 р. посіла 100 місце серед країн світу у даному рейтингу. Слід зазначити, що усі часткові показники інтегральний індекс в Україні є значно нижчими ніж в країнах Європи та Центральної Азії. І водночас усі часткові показники впродовж останніх трьох аналізованих років знижуються.

Особливо негативним є те, що впродовж останніх трьох аналізованих років наша країна щороку сильно погіршує свої позиції у рейтингу. Так, ще у 2020 р. Україна займала 74 місце серед країн світу (найвищий показник за останні 10 років), у 2021 р. – 86 позицію.

У результаті проведеного дослідження прийшли до висновку, що сфера охорони здоров'я займає одне з провідних місць у контексті забезпечення 17 цілей сталого розвитку, зокрема прямий вплив спостерігається з чотирма цілями.

Ключові слова: цілі сталого розвитку, механізм, публічно-управлінський ресурс, медична сфера, тенденції розвитку.

Постановка проблеми. Управління у сфері охорони здоров'я в Україні на даному етапі є складним процесом, оскільки на нього впливає низка негативних зовнішніх чинників, а саме: складні умови функціонування у воєнний час; підвищений рівень чутливості до стресу та психологічних проблем у людей; недостатність фінансових ресурсів для запланованого розвитку; становлення новацій, що зумовлені медичною реформою та децентралізаційними змінами. Комплекс факторів змушує управлінців гнучко і швидко приймати рішення в умовах невизначеності. Водночас поширення внутріш-

ньої конкуренції серед закладів охорони здоров'я, в т.ч. приватної форми власності змушує управлінців зміцнювати свої сильні сторони та формувати стійкі конкурентні переваги у своїх закладах.

Розуміючи усю складність функціонування сфери охорони здоров'я в Україні на даному етапі, очевидно є її висока важливість та необхідність подальшого розвитку. Одним з векторів такого становлення є відповідність 17 Цілям сталого розвитку. У 2019 р. Президент України своїм указом №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» підтримав концепцію,

прийняту у 2015 р. Генеральною Асамблеєю ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [1]. Тому актуальним є дослідження викликів та перспектив щодо розвитку сфери охорони здоров'я в контексті цілей сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню питань щодо проблематики і тенденцій розвитку сфери охорони здоров'я відповідно до цілей сталого розвитку присвячено наукові праці таких вчених як: Гавриченко, Д., Антонова, Л., Петрик, С., Автомеєнко, Є., Тишко, Д., Самчук, П. [2], Бурик З. [3], Калашник Н. [4], Бартош С., Іващенко О., Короленко М. [5], Васильєва О., Васильєва Н. [6], Дерун Т., Кочерга О. [7], Боришкевич І., Якубів В. [8]. Водночас недостатньо залишаються дослідженими питання відповідності сучасного розвитку сфери охорони здоров'я цілям сталого розвитку.

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій, викликів та перспектив становлення сфери охорони здоров'я в Україні цілям сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року прийнято резолюцію «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». Даним Порядком визначено пріоритети і цілі сталого розвитку світу. Зокрема виділено 17 основних цілей сталого розвитку [9]:

Ціль 1. Подолання бідності.

Ціль 2. Подолання голоду.

Ціль 3. Гарне здоров'я.

Ціль 4. Якісна освіта.

Ціль 5. Гендерна рівність.

Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови.

Ціль 7. Відновлювальна енергія.

Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання.

Ціль 9. Інновації та інфраструктура.

Ціль 10. Зменшення нерівності.

Ціль 11. Сталий розвиток міст та спільнот.

Ціль 12. Відповідальне споживання.

Ціль 13. Боротьба зі зміною клімату.

Ціль 14. Збереження морських екосистем.

Ціль 15. Збереження екосистем суші.

Ціль 16. Мир та справедливість.

Ціль 17. Партнерство задля сталого розвитку [9].

У довіднику для підприємців від «Дія. Бізнес» [10] відображена ієрархія цілей сталого розвитку в розрізі важливості для забезпечення добробуту населення (рис. 1). Очевидно, що усі 17 цілей є тісно пов'язаними одна з одною і часто без однієї не можливо досягнути інших цілей. Відо-

бражена на рис. 1. ієрархія цілей сталого розвитку показує, що в основі забезпечення сталого розвитку суспільства, а також добробуту і здорового життя людства лежать екологічні фактори, а саме 6, 13, 14 та 15 цілі. На наступному ієрархічному рівні – соціальному – зосереджено вісім цілей сталого розвитку, а саме: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 11 та 16 цілі. Усі вони стосуються різних аспектів соціальних благ для життя населення. На третьому ієрархічному рівні зосереджено 4 цілі економічного рівня, а саме 8, 9, 10 а 12 цілі сталого розвитку. І найважливіше, що наскрізною ниткою для забезпечення сталого розвитку є 17 ціль – партнерство, мир задля розвитку. Тому що ситуація, яку ми зараз спостерігаємо в Україні показує, що в умовах війни усі інші цілі і досягнення є не настільки важливими у порівнянні з миром.

У процесі аналізу відповідності розвитку сфери охорони здоров'я до цілей сталого розвитку проаналізовано тенденції змін позиції України у рейтингу «Індекс людського розвитку».

Рейтинг «Індекс людського розвитку» (Human Development Index, HDI) розроблений у 1990 р. Цей індекс часто ще називають індексом гуманітарного розвитку. Він показує порівняльну характеристику країн світу комплексно охоплюючи такі показники як: рівень бідності; рівень грамотності населення; рівень освіти; показники середньої тривалості життя; рівень охорони здоров'я; рівень соціальної захищеності; довголіття; рівень екології; рівень злочинності в країні; дотримання прав людини; рівень ВВП на душу населення [11].

Узагальнюючими показниками рейтингу «Індекс людського розвитку» є:

1) очікувана тривалість життя;

2) рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) та очікувана тривалість навчання;

3) рівень життя, оцінений через ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) в доларах США [11].

Тобто третина показників даного індексу охоплює саме показники побудови системи охорони здоров'я.

Місце України у рейтингу «Індекс людського розвитку» наведено у таблиці 1.

Часткові показники даного рейтингу чітко пов'язані з 17 цілями сталого розвитку, а саме:

– показник «Очікувана тривалість життя при народженні (роки)» відображає SDG 3;

– показник «Очікувані роки навчання (роки)» відображає SDG 4.3;

Рис. 1. Ієрархія 17 Цілей сталого розвитку у контексті впливу на здоров'я та добробут населення
*Джерело: [10]

Таблиця 1

Місце України у рейтингу «Індекс людського розвитку» за 2022 р.

Місце у рейтингу	Країни	Значення індексу	Показники індексу			
			Очікувана тривалість життя при народженні (роки)	Очікувані роки навчання (роки)	Середня кількість років навчання (років)	ВНД на душу населення (дол. ППС)
1	Швейцарія	0,967	84,3	16,6	13,9	69,433
2	Норвегія	0,966	83,4	18,6	13,1	69,190
3	Ісландія	0,959	82,8	19,1	13,8	54,688
4	Гонконг, Китай	0,956	84,3	17,8	12,3	62,486
5	Данія	0,952	81,9	18,8	13,0	62,019
6	Швеція	0,952	83,5	19,0	12,7	56,996
7	Німеччина	0,950	81,0	17,3	14,3	55,340
8	Ірландія	0,950	82,7	19,1	11,7	87,468
9	Сінгапур	0,949	84,1	16,9	11,9	88,761
10	Австралія	0,946	83,6	21,1	12,7	49,257
...						
100	Україна	0,734	68,6	13,3	11,1	11,416

*Джерело: розраховано на основі [11].

– показник «Середня кількість років навчання (років)» відображає SDG 4.6;

– показник «ВНД на душу населення (дол. ППС)» відображає SDG 8.5.

З даних табл. 1 видно, що найвищі країни у рейтингу мають досить високі усі показники індексу людського розвитку, тобто спостерігається збалансований людський розвиток цих країн. Україна у 2022 р. посіла 100 місце серед країн

світу у даному рейтингу. Слід зазначити, що усі часткові показники і інтегральний індекс в Україні є значно нижчими ніж в країнах Європи та Центральної Азії. І водночас усі часткові показники впродовж останніх трьох аналізованих років знижуються. Найбільший розрив спостерігається за показником ВВП на душу населення, що є в 6 разів нижчим ніж в Швейцарії (1 у рейтингу країна) та за показником очікуваної тривалості

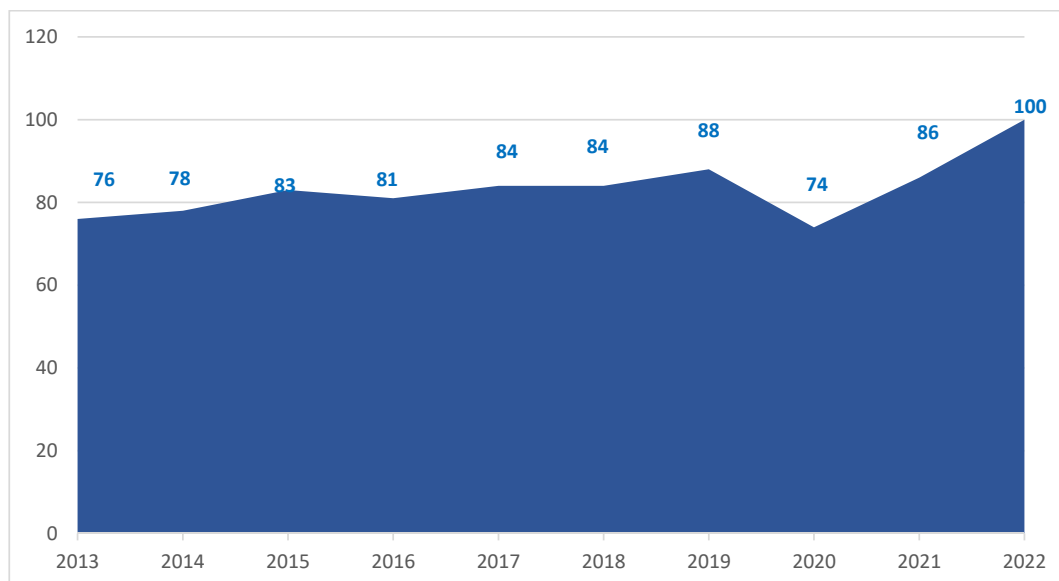

Рис. 2. Тенденції зміни позицій України у рейтингу «Глобальний індекс людського розвитку»

*Джерело: розраховано на основі [10]

життя – на 15,7 років показник в Україні є нижчим ніж в Швейцарії (1 у рейтингу).

Аналіз динаміки індексу людського розвитку впродовж останніх років має негативну тенденцію (рис. 2).

Дані рис. 2. показують негативні тенденції до зниження місця України у рейтинговому списку країн за індексом людського розвитку. Але особливо негативним є те, що впродовж останніх трьох аналізованих років наша країна щороку сильно погіршує свої позиції у рейтингу. Так, ще у 2020 р. Україна займала 74 місце серед країн світу (найвищий показник за останні 10 років), у 2021 р. – 86 позицію. А у 2022 р. опустилась до 100 позиції, що є найгіршим показником за останні 10 років. Аналіз часткових показників даного рейтингу показує, що Україна має негативні тенденції в межах усіх складових рейтингу, але найбільше відставання впродовж аналізованого періоду спостерігається за показниками: ВВП на душу населення та очікуваної тривалості життя.

Висновки і пропозиції. Результати проведеного дослідження показують, що сфера охорони здоров'я займає одне з провідних місць у контексті забезпечення 17 цілей сталого розвитку, зокрема прямий вплив спостерігається з чотирма цілями. Аналіз ефективності розвитку досліджуваної галузі за останні роки, проведено на основі вивчення рейтингу «Глобальний індекс людського розвитку» (ЦСР 4.3), де є прямий показник впливу – «Очікувана тривалість життя при народженні (роки)» та непрямий

показник впливу – «ВНД на душу населення (дол. ППС)» (ЦСР 8.5). На основі аналізу вставлено, що впродовж оцінюваних трьох років (2020–2022 рр.) Україна значно погіршує своє становище, зокрема понизила свою позицію з 74 до 100 у 2022 р. Це найгірша позиція за останні 10 років. Показник «Очікувана тривалість життя при народженні (роки)» знизився за 3 роки з 71,2 до 68,6 років. Очевидно, що на даний період основним чинником впливу була пандемія COVID-19, але однозначно дане питання потребує подальшого вивчення з метою розвитку сфери охорони здоров'я в контексті досягнення цілей сталого розвитку.

Список використаної літератури:

1. Резолюція «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року». URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>
2. Гавриченко, Д., Антонова, Л., Петрик, С., Автоменко, Є., Тишко, Д., & Самчук, П. (2023). Економічна оцінка регіональних викликів сфери охорони здоров'я України в умовах сталого розвитку. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(48), 409–417. <https://doi.org/10.55643/fcaptr.1.48.2023.3948>
3. Бурик З. М. Формування концепції сталого розвитку регіону. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_22
4. Калашник Н.С. Забезпечення цілей сталого розвитку в Україні: концептуальні перетворення сприйняття в умовах воєнного стану. *Ефективність державного управління*. 2023. № 4(73), 11–16. <https://doi.org/10.36930/507301>

5. Бартош С. В., Іващенко О. Б., Короленко М. В. Досягнення цілей сталого розвитку: світові тенденції бюджетної децентралізації. *Наукові праці НДФІ*. 2020. № 1(90). <https://doi.org/10.33763/prndfi2020.01.101>
6. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6049&i=14>
7. Дерун Т. М., Кочерга О. П. Цілі сталого розвитку в системі стратегічного планування розвитку територіальних громад. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. <https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.4.34>
8. Boryshkevych I., Yakubiv V. Theoretical principles of motivation management in the territorial community. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. Vol. 10, № 2. 2023. 24–32. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/view/6913/7170>
9. Глобальні цілі сталого розвитку 2030 URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>
10. Довідник для підприємців. Дія-бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cili-stalogo-rozvitku>
11. Україна залишається країною з високим індексом людського розвитку – звіт UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayina-zalyshayetsya-krayinoyu-z-vysokym-indeksom-lyudskoho-rozvytku-zvit-undp>

Zvirych V. V. State regulation and improvement of health care based on the development of public management potential in the context of sustainable development

The article highlights the results of research into the trends of changes, challenges and prospects for improving the health care sector in Ukraine in the context of achieving the goals of sustainable development. One of the tools of effective state regulation in the field of health care in order to achieve the goals of sustainable development is the use and optimization of public management potential.

Within the framework of the study, all 17 Sustainable Development Goals are divided into three hierarchical levels: basic – ecological; social and economic. The overarching element is the goal of partnership and peace for development. At all three levels, there are goals that are related to the functioning of the health care sector. Therefore, they are important in the process of improving the mechanism of state regulation on the basis of public management potential.

In the process of analyzing the compliance of the development of the health care sector with the goals of sustainable development, the trends of changes in Ukraine's position in the "Human Development Index" rating were analyzed. Generalizing indicators of the "Human Development Index" rating are: life expectancy; literacy level of the country's population (average number of years spent on education) and expected duration of education; standard of living, measured by GNI per capita at purchasing power parity (GDP) in US dollars. In 2022, Ukraine took 100th place among the countries of the world in this rating. It should be noted that all partial indicators and the integral index in Ukraine are significantly lower than in the countries of Europe and Central Asia. And at the same time, all partial indicators have been decreasing over the last three analyzed years.

It is especially negative that during the last three analyzed years, our country strongly worsens its position in the rating every year. So, as recently as 2020, Ukraine ranked 74th among the countries of the world (the highest figure in the last 10 years), in 2021 – 86th position.

As a result of the conducted research, we came to the conclusion that the sphere of health care occupies one of the leading places in the context of ensuring 17 goals of sustainable development, in particular, a direct impact is observed with four goals.

Key words: *sustainable development goals, mechanism, public administration resource, medical field, development trends.*

П. Л. Зелінськийаспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

ПРАВОВА ПРИРОДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТА УПРАВЛІННЯ

У статті автором аналізується правова природа національної безпеки як об'єкта управління. Вказується, що забезпечення національної безпеки завжди відігравало ключове значення для державної політики і діяльності органів публічного управління. Зазначено, що правова природа національної безпеки має важливе теоретичне та практичне значення. Зокрема, з боку теорії, це можливість сформулювати чіткий понятійно-категоріальний апарат у науці та з боку практики – це реалізація завдання, яке стоїть перед органами публічного управління – забезпечення національної безпеки, зокрема – суверенітету держави, територіальної цілісності, дотримання прав людини, створення належних умов життєдіяльності, стабільного економічного розвитку та інші напрямки. Автором наголошено, що світові тенденції, які пов'язані із виникненням зовнішніх та внутрішніх загроз різного характеру обумовлюються потребою у вирішенні багатьох питань у різних сферах життя, в яких основна увага приділяється національній безпеці. Автор наголошує, що покращення якості управління в сфері національної безпеки можна досягнути побудовою чіткої зрозумілої стратегії її роз'яснення та доведення до виконавців, як загальних цілей так і конкретних, підвищення якості освітньої та теоретичної бази працівників які задіяних в державному управлінні. Зазначено, що національна безпека України являє собою сукупність елементів, які є обов'язковими для існування, функціонування органів публічного управління з метою забезпечення прав людини, суверенітету і територіальної цілісності, незалежності України як держави. На основі чинного законодавства зроблено висновок, що національна безпека забезпечується, за належних умов, функціонуванням системи органів публічного управління. До розгляду автором пропонується визначення поняття національної безпеки як об'єкта управління – це комплекс заходів та способів сформованих відповідно до національної стратегії розвитку направлених на досягнення, забезпечення, розвиток та покращення визначених цілей, мети, завдань та цінностей таких як життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, створення належних умов життєдіяльності, стабільного економічного розвитку шляхом прийняття рішень, вчинення дій суб'єктами владних повноважень, виходячи, у першу чергу, із зазначених цілей, мети, завдань.

Ключові слова: національна безпека, публічне управління, забезпечення національної безпеки, органи публічного управління, публічне адміністрування.

Постановка проблеми. Забезпечення національної безпеки завжди відігравало ключове значення для державної політики та діяльності органів публічного управління. Окреслення правової природи національної безпеки має важливе теоретичне та практичне значення. З боку теорії, це можливість сформулювати чіткий понятійно-категоріальний апарат в науці та практиці. З боку практики, це реалізація завдання, яке стоїть перед органами публічного управління – забезпечення національної безпеки, зокрема – суверенітету держави, належних умов життєдіяльності, стабільного економічного розвитку та інші напрямки. Світові тенденції, які пов'язані

із виникненням зовнішніх та внутрішніх загроз різного характеру обумовлюють потребу у вирішенні багатьох питань у різних сферах життя, в яких основна увага приділяється національній безпеці.

Забезпечення національної безпеки є однією із функцій органів публічного управління, тому їх діяльність пов'язана із забезпеченням умов для реалізації всіх напрямків у сфері управління національною безпекою. Національна безпека як об'єкт управління поєднує у собі комплекс завдань, заходів, принципів, функцій як єдине ціле, та лежить в основі компетенції органів публічного управління. Тому, як бачимо, акту-

алізація питання щодо визначення правової природи національної безпеки як об'єкта управління є важливим для розбудови незалежної та демократичної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід зазначити, що наразі стан дослідження національної безпеки можна простежити в наукових працях таких вчених, В. Антонов, О. Борисенко, І. Волощук, В. Горбулін, О. Глазов, А. Дегтяр, В. Дзюндзюк, С. Домбровська, Ю. Древаль, О. Євсюков, В. Ємельянов, А. Зленко, Т. Іванова, О. Іляш, В. Коврегін, О. Кравчук, С. Крук, В. Ліпкан, Я. Малик, В. Настюк, А. Нашинець-Наумова, Н. Ніколаєнко, В. Пилипчук, О. Радченко, Л. Рябовол, С. Ростецька, Г. Ситник, В. Степанов, Д. Чижов та ін. Згадані автори досліджували питання національної безпеки з боку різних аспектів, особливо, звертаючи уваги на складові національної безпеки та визначаючи національну безпеку як відсутність будь-яких загроз. Однак, при цьому, у науці невирішеним залишається дослідження природи національної безпеки як комплексного явища.

Метою статті є аналіз правової природи національної безпеки як об'єкта управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпека, як узагальнююче поняття, має функціональну спрямованість щодо зміцнення державності, забезпечення сталого розвитку суспільства, у тому числі є базисом для ґрунтовного дослідження суспільно-політичних процесів та явищ, що впливають на національну безпеку, структури інституційних взаємодій в її межах, системи національних інтересів і цінностей, які виступають в якості об'єктів захисту [1, с. 26]. Для дослідження сутності національної безпеки як об'єкта управління необхідно звернутися до правового регулювання зазначеного інституту. Нормативним підґрунтям визначення національної безпеки є Конституція України, Стратегія національної безпеки України, затверджена указом Президента України від 14.09.2020 р. (далі – Стратегія), Закон України «Про національну безпеку України», Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та інші акти.

Конституція України є основним законом, в якому закріплюється принцип забезпечення національної безпеки. Відповідно до ст. 3 Конституції України зазначається, що в Україні найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. У свою чергу, забезпечен-

ня національної безпеки пов'язане із наявністю інших положень. Так, зокрема, відповідно до ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [2].

Зауважимо, що практичне впровадження головних складових національної безпеки відображено у Стратегії. Зокрема, у Стратегії зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Реалізація цієї норми Конституції України – головна ціль державної політики національної безпеки. Стратегія національної безпеки України ґрунтується на таких основних засадах: (1) стримування – розвиток оборонних і безпекових спроможностей для унеможливлення збройної агресії проти України; (2) стійкості – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати сталі функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей; (3) взаємодія – розвиток стратегічних відносин із ключовими іноземними партнерами, насамперед з Європейським Союзом і НАТО та їх державами-членами, Сполученими Штатами Америки, прагматичне співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України. Виходячи із змісту Стратегії, можна дійти висновку, що національна безпека як об'єкт управління є державна, громадська, інформаційна, екологічна, економічна, транспортна, енергетична та безпека особи [3]. Даний підхід тільки частково відображає повноту складових, які входять або повинні входити в поняття національної безпеки, фокусуючись виключно на можливих її проявах та вчиненні управлінських дій, які можна віднести до тієї чи іншої категорії. Зазначений підхід фактично допускає підміну понятійної бази та придатне для звітування про виконану роботу, адже дає можливість порахувати кількість дій/рішень/актів, вчинених у певній галузі, упускаючи той факт, що всі ці діяння повинні бути об'єднанні однією концепцією та метою і саме досягнення цієї мети є головною цінністю і на реалізацію якої направляються зусилля. Відсутність чітко визначеної мети і розроблених стратегій її досягнення призводить до вчинення дій, які зменшують ефективність вчиняємих управлінських дій або міжгалузевого конфлікту.

Покращення якості управління в сфері національної безпеки можна досягнути побудовою чіткої зрозумілої стратегії її роз'яснення та доведення до виконавців, як загальних цілей так і конкретних, підвищенням якості освітньої та теоретичної бази працівників які задіяних в державному управлінні. Нажаль, на даний час більшість працівників при підготовці, формуванні та прийнятті рішень виходять виключно з власного переконання, яке далеко не завжди узгоджується із національною безпекою або враховують її концепцію. До прикладу, можна прийняти сотні, а то й тисячі рішень управлінського характеру у сфері управління водними ресурсами, які дійсно покращать якість вод чи прибережено захисних смуг, однак, жодним чином не вплинуть на національну безпеку в даній галузі, так як не збільшать вилов риби, суднопластво та торгівлю, шляхом використання водного транспорту, не покращать якість водної інфраструктури та не забезпечать доступність та якість питної води.

У Законі України «Про національну безпеку України» визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [4]. На законодавчому рівні національна безпека України визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України»).

Звертаючись до міжнародних актів, можна простежити гарантії національної безпеки у положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема: 1) у ст. 1 вказується, що судові рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки

в демократичному суспільстві; 2) у ст. 9 зазначається, що здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та інші статті. Зважаючи на це можна дійти висновку, що національна безпека і права людини є взаємопов'язаними і невід'ємними поняттями [5].

Враховуючи вищезгадані правові положення, слід відзначити, що національна безпека України являє собою сукупність елементів, які є обов'язковими для існування, функціонування органів публічного управління з метою забезпечення прав людини, суверенітету і територіальної цілісності, незалежності України як держави.

Досліджуючи питання щодо національної безпеки, доцільно звернутися до визначення, яке міститься у Юридичній енциклопедії. Так, під національною безпекою розуміється стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [6].

Звертаючись до теоретичних доробок, слід звернути увагу, що національна безпека має велику кількість вимірів та аспектів, відмінність між якими полягає, зокрема, і у відповідних позиціях, з яких розглядають це питання. До того ж, навіть за наявності певних принципів узгоджень щодо методології та системи світогляду, відразу будуть помітні розбіжності в баченні сутності та змісту національної безпеки у фахівців-правників [7].

Під національною безпекою слід розуміти відносний стан державної стабільності та захисту громадян від будь-яких загроз. У цьому контексті бути в безпеці означає перебувати на території країни, в якій функціонують належним чином органи публічного управління та застосовують належним чином повноваження для уникнення будь-яких внутрішніх чи зовнішніх загроз. Національна безпека є відносно бажаним станом, який має бути досягнутий за допомогою цих напрямків державної політики. Вона забезпечує головне виправдання для здійснення суверенітету і державної монополії на легітимне застосування засобів сили. Національна безпека може бути визначена в якості рівня захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз реального і потенційного характеру. Відповідний рівень забезпечення націо-

нальних інтересів характеризується низкою показників у різних видах безпеки: політичній, економічній, соціальній, демографічній, інформаційній, екологічній та воєнній. Забезпечення ж національної безпеки передбачає підтримку відповідного рівня стабільності соціальної системи, що гарантує її подальше існування і розвиток [8, с. 44].

Досліджуючи питання національної безпеки, В. Ліпкан, вважає, що національна безпека – це сукупність офіційно прийнятих поглядів на цілі і державну стратегію в області забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру з урахуванням наявних ресурсів і можливостей [9, с. 5].

В. Антонов підкреслює, що національна безпека України розглядається як загальнонаціональна, що являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства й держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання реальним і потенційним загрозам і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам Української держави. Досліджуючи зазначене питання, В. Антонов виокремлює поняття національної безпеки та одночасно акцентує увагу на розбіжності національної безпеки та системи національної безпеки [10, с. 33].

Схожу точку зору має А. Мосейко. Так, під національною безпекою визначає захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави, національних цінностей, способу життя від широкого спектра зовнішніх і внутрішніх загроз, різних за своєю природою [11, с. 44].

На думку Л. Рябовол, національна безпека – це цілісна система, єдність компонентів, серед яких: мета, завдання, принципи та функції відповідної діяльності; суб'єкти (державні й недержавні) забезпечення національної безпеки, їх повноваження і компетенції, взаємоузгоджена діяльність (взаємодія); об'єкт, на забезпечення безпеки якого, й спрямована система, а саме – національні інтереси й цінності, для охорони від певних загроз і небезпек яких створюються уповноважені на те суб'єкти, а охорона цих об'єктів і становить сутність діяльності із забезпечення національної безпеки; зміст такої діяльності як сукупність правових, організаційно-управлінських, інших

заходів, засобів, форм, методів, технологій її здійснення, інструментів і механізмів забезпечення національної безпеки [12, с. 29].

Г. Ситник визначає безпеку як забезпечення всім громадянам держави умов для їхньої самореалізації, захист їхнього життя, свободи, власності від посягань будь-якої окремої людини, організації, суспільства або держави [13, с. 20].

Тож, слід відзначити, що концепція безпеки являє собою систему офіційно прийнятих принципів поглядів держави і суспільства на цінності та інтереси, на способи і механізми захисту від потенційних та реальних загроз. Тобто успіх політики держави визначальною мірою залежить не лише від того, наскільки однозначно сформульовані та сприймаються суспільством національні цінності, інтереси та цілі, а й від чіткого розуміння вибраних чи можливих шляхів, засобів, методів і способів їх реалізації в процесі державного управління національною безпекою [14].

Управління національною безпекою як об'єктом управління є цілеспрямованим безперервним процесом реалізації управлінських рішень органів публічного управління, спрямоване на гарантування стану незалежності захищеності підприємства від деструктивних чинників (загроз, ризиків, небезпек – внутрішніх та зовнішніх), що виявляється у ефективному застосуванні наявних ресурсів, стійкому розвитку, наявності конкурентних переваг, розумному узгодженню економічних інтересів з інтересами пов'язаних економічних агентів зовнішнього середовища та повній реалізації економічного потенціалу. Політична безпека означає стійкість політичної системи, тобто сукупність соціально-політичних інститутів, що здійснюють управління суспільством; це вираження і реалізація політичною системою базових інтересів основних соціальних груп з одночасним забезпеченням соціально-політичної стабільності; політична безпека означає відсутність у суспільстві жорстких соціально-політичних конфліктів або постійні й одночасно ефективні дії, насамперед політичної влади, з мінімізації деструктивної дії на соціум таких конфліктів [15, с. 5–6].

Висновки і пропозиції. Резюмуючи, слід зазначити, що керуючись правовим регулюванням національної безпеки та доктринальними підходами, національна безпека – комплексне явище, яке має значну кількість проявів та залежить як від правової визначеності так і від суб'єкта виконання, проявляється як ціленаправлених діях та актах (до прикладу прийняття Стратегії)

та діях/актах які на перший погляд не мають жодного відношення до національної безпеки (до прикладу розпорядження землями поруч із військовими частинами). Наведена обставина свідчить про відсутність єдиного розуміння сутності, природи виникнення, діалектики розвитку, механізмів формування й управлінського впливу на системні характеристики явища, яке намагаються описати поняттям «національна безпека». Сформована на даний час чинним законодавством України концепція національної безпеки базується на належному функціонуванні системи органів публічного управління, що в сучасних умовах війни проявило свій поверхневий підхід та недосконалість. Так, до війни сам факт функціонування системи органів публічного управління вважався проявом стійкої та «міцної» національної безпеки. Після початку повномасштабної війни стало очевидно, що саме по собі функціонування системи органів публічного управління є недостатнім, необхідне їх ефективність та комплексний підхід для належної реалізації визначеної мети, цілей та проявів національної безпеки при функціонуванні системи органів публічного управління. Відносна самостійність, цілісність та стійкість національної безпеки є основними характеристиками національної безпеки як об'єкту управління. Забезпечення національної безпеки відноситься до основних напрямків діяльності органів публічного управління.

До розгляду пропонується визначення поняття національної безпеки як об'єкта управління – це комплекс заходів та способів сформованих відповідно до національної стратегії розвитку направлених на досягнення, забезпечення, розвиток та покращення визначених цілей, мети, завдань та цінностей таких як життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, створення належних умов життєдіяльності, стабільного економічного розвитку шляхом прийняття рішень, вчинення дій суб'єктами владних повноважень виходячи в першу чергу із значених цілей, мети, завдань.

Список використаної літератури:

1. Крук С. І. Інституційний розвиток державного управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку : автореф. дис. ... доктор.юрид.наук. 25.00.05. Харків . 2019. 40 с.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Стратегія національної безпеки України: указ Президента України від 14.09.2020 р. № № 392/2020. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод № 995_004 від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1 : А – Г. 792 с.
7. Кормич Б. А. (2004). Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків. 43 с.
8. Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники. *Політологія. Наукові праці*. 2011. Вип. 143. Т. 155. С. 42–46.
9. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях. К. : Текст, 2006. 256 с.
10. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
11. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 42–52.
12. Рябовол Л. Т. Національна безпека України: структурно-функціональний аналіз. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2020. №1. С. 25–30.
13. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика : навчальний посібник. Хмельницький : Київ : Кондор, 2007. 669 с.
14. Нашинець-Наумова А. Концептуальні підходи щодо забезпечення національної безпеки: інформаційно-правові та інституційні засади. *Підприємництво, господарство і право*. Київ. 2017. № 1. С. 34–39.
15. Кравчук О. Ю. Загрози та виклики політичній безпеці України в умовах гібридної війни : автореф.дис. ... канд.юрид.наук. 23.00.02. Одеса. 2019. 20 с.

Zelinskyi P. L. Legal nature of national security as an object of management

In the article, the author analyzes the legal nature of national security as an object of management. The author points out that ensuring national security has always been of key importance for the State policy and activities of public administration bodies. It is noted that the legal nature of national security is of great theoretical and practical importance. In particular, from the theoretical

point of view, it is an opportunity to form a clear conceptual and categorical apparatus in science, and from the practical point of view, it is the realization of the task facing public administration bodies – ensuring national security, in particular, the sovereignty of the State, territorial integrity, respect for human rights, creation of appropriate living conditions, stable economic development and other areas. The author emphasizes that global trends related to the emergence of external and internal threats of various nature are conditioned by the need to address many issues in various spheres of life, with the main focus on national security. The author emphasizes that improving the quality of national security management can be achieved by building a clear and understandable strategy for explaining and communicating both general and specific goals to the executors, and by improving the quality of the educational and theoretical base of employees involved in public administration. It is noted that the national security of Ukraine is a set of elements which are mandatory for the existence and functioning of public administration bodies with a view to ensuring human rights, sovereignty and territorial integrity, and independence of Ukraine as a State. Based on current legislation, the author concludes that national security is ensured, under appropriate conditions, by the functioning of the system of public administration bodies. The author proposes to define the concept of national security as an object of management – a set of measures and methods formed in accordance with the national development strategy aimed at achieving, ensuring, developing and improving certain goals, objectives, tasks and values such as life and health, honor and dignity, inviolability and security of a person, protection of sovereignty and territorial integrity of Ukraine, ensuring its economic and information security, creating appropriate conditions for life, stable economic development through decision-making and actions by public authorities, based primarily on the above goals, objectives, and tasks.

Key words: *national security, public administration, ensuring national security, public administration bodies, public administration.*

Я. В. Кіш

аспірант кафедри державознавства, права та Європейської інтеграції
Інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0000-0689-8673>

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Стаття аналізує організаційну структуру Державного бюро розслідувань (ДБР) України, акцентує увагу на сучасних викликах та перспективних напрямках розвитку. Основна мета дослідження полягає в ідентифікації проблемних аспектів у діяльності бюро та розробці рекомендацій щодо їх усунення. Висвітлено необхідність підвищення рівня професійної підготовки співробітників шляхом впровадження сучасних методик навчання та інноваційних технологій. Наголошено на важливості впровадження електронного документообігу та сучасних технологічних рішень для оптимізації адміністративних процесів. Розглянуто аспекти забезпечення прозорості та підзвітності діяльності ДБР, включаючи механізми внутрішнього та зовнішнього аудиту. Стаття підкреслює значення сильної організаційної культури та впровадження кодексу етики для формування єдиних цінностей серед співробітників. Акцент зроблено на важливості міжнародного співробітництва та обміну досвідом з правоохоронними органами інших країн. Визначено, що забезпечення достатнього фінансування та прозорість у використанні ресурсів є критичними для успішної діяльності бюро. Приділено увагу розробці механізмів внутрішнього контролю для запобігання корупції. Запропоновані заходи сприятимуть підвищенню ефективності роботи ДБР та зміцненню правопорядку в Україні. Комплексний підхід до вирішення існуючих проблем дозволить ДБР ефективно виконувати свої функції та забезпечувати справедливість у суспільстві, сприяючи стабільності та безпеці держави.

Додатково розглянуто питання забезпечення матеріально-технічного оснащення ДБР, яке є важливим аспектом підвищення ефективності розслідувань. Впровадження сучасного обладнання та технологій дозволить співробітникам бюро здійснювати якісні експертизи та швидко реагувати на нові виклики. Стаття також розкриває важливість створення комфортних умов праці для співробітників, що включає забезпечення соціальних гарантій та підтримку здоров'я і благополуччя персоналу. Висвітлено значення систематичного оцінювання діяльності бюро через внутрішні та зовнішні аудити, а також необхідність впровадження системи стратегічного планування для досягнення короткострокових та довгострокових цілей. Завдяки комплексному підходу до реформування та вдосконалення всіх аспектів діяльності, ДБР зможе ефективно виконувати свої завдання та сприяти зміцненню правопорядку в Україні.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, організаційна структура, виклики, перспективи розвитку, правосуддя, кримінальні розслідування, ефективність, адаптація, професійна підготовка, інновації, прозорість, підзвітність, координація.

Постановка проблеми. Державне бюро розслідувань (ДБР) є ключовим органом у системі правосуддя України, що займається розслідуванням кримінальних правопорушень, скоєних посадовими особами та іншими суб'єктами, які підпадають під його юрисдикцію. Незважаючи на важливу роль, яку виконує ДБР, його організаційна структура стикається з низкою сучасних

викликів, що можуть впливати на ефективність та оперативність виконання завдань.

Основна проблема полягає в тому, що швидкий розвиток суспільства, постійні зміни законодавства та необхідність адаптації до нових умов діяльності вимагають від ДБР високої гнучкості та ефективності. Водночас, існуюча структура бюро може бути недостатньо адаптованою до

таких змін, що призводить до уповільнення процесів розслідування, перевантаженості персоналу та зниження якості роботи.

Серед інших викликів слід виділити необхідність забезпечення високого рівня професійної підготовки співробітників, впровадження сучасних технологій та інновацій в розслідувальну діяльність, а також забезпечення прозорості та підзвітності ДБР. Важливо також враховувати, що ефективна робота ДБР неможлива без належної взаємодії з іншими правоохоронними органами та інституціями, що вимагає удосконалення координаційних механізмів.

Таким чином, вирішення зазначених проблем вимагає детального аналізу організаційної структури ДБР та розробки рекомендацій щодо її вдосконалення з урахуванням сучасних викликів і перспектив розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значний внесок у дослідження цієї тематики зробили такі автори: Богданов Р., Гусаров С., Коваленко Л., Лісойван Я., МакКласкі Дж., Кансіно Дж., Тіллієр М., Тіллієр Р., Савчук Р., Труба Р., Фальковський А., Францевич А. Їхні праці охоплюють різноманітні аспекти, включаючи організаційно-правові засади функціонування ДБР, системний підхід до взаємодії з іншими державними органами, адміністративно-правові форми діяльності, а також питання централізації розслідувань та ефективності поліцейських структур. Ці дослідження підкреслюють важливість подальшого вдосконалення правового регулювання та оптимізації організаційних процесів для підвищення ефективності роботи ДБР.

Метою статті є розкриття організаційної структури Державного бюро розслідувань України з урахуванням сучасних викликів, з якими стикається установа, та визначенні перспектив розвитку для підвищення ефективності її діяльності. Основна увага приділяється дослідженню поточної структури ДБР, ідентифікації проблемних аспектів в організації роботи та розробці рекомендацій щодо вдосконалення управлінських процесів і функціональних підрозділів для забезпечення належного виконання завдань, покладених на бюро.

Виклад основного матеріалу. Організаційна структура Державного бюро розслідувань (ДБР) є ключовим елементом, що визначає ефективність його функціонування та здатність оперативно реагувати на сучасні виклики. Структура ДБР включає центральний апарат та територіальні управління, що забезпечують виконан-

ня завдань на регіональному рівні. Важливими складовими організаційної структури є спеціалізовані підрозділи, які займаються розслідуванням конкретних видів злочинів, а також підрозділи внутрішнього контролю, що здійснюють нагляд за законністю та ефективністю діяльності бюро. Важливими принципами є циклічність, неперервність та багатовекторність діяльності, що дозволяє адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та досягати поставлених цілей. У дослідженні наголошується, що оптимізація організаційних і правових основ діяльності ДБР сприятиме його модернізації та відповідності європейським стандартам [1].

Адміністративно-правова форма діяльності визначається як зовнішній вираз адміністративних дій органів ДБР, які здійснюються в межах компетенції та спрямовані на досягнення певних цілей. Важливою є класифікація адміністративних форм на правові та організаційні, що допомагає глибше зрозуміти специфіку компетенції ДБР та їх місце в системі правоохоронних органів України [2].

Місце та роль Державного бюро розслідувань (ДБР) в сучасній класифікаційній системі правоохоронних органів України визначаються його повноваженнями та функціями, що забезпечують правову основу для ефективної діяльності. Незважаючи на короткий період діяльності, ДБР відповідає всім ознакам правоохоронного органу, що підтверджує необхідність подальшого вдосконалення правового регулювання для підвищення ефективності роботи бюро [3].

Сучасні виклики, з якими стикається ДБР, вимагають постійного вдосконалення організаційної структури. Одним з ключових аспектів є забезпечення високого рівня професійної підготовки співробітників. Це включає як базову підготовку нових кадрів, так і постійне підвищення кваліфікації вже працюючих співробітників. Застосування сучасних методик навчання та використання інноваційних технологій у тренінгах дозволяє значно підвищити рівень професіоналізму працівників ДБР. Іншим важливим аспектом є впровадження сучасних технологій у розслідувальну діяльність. Використання цифрових інструментів, аналітичних платформ та спеціалізованого програмного забезпечення дозволяє автоматизувати багато процесів, що значно підвищує швидкість та ефективність розслідувань. Такі інновації також сприяють більш точному збору та аналізу даних, що є критично важливим для

успішного розслідування складних кримінальних справ. Прозорість та підзвітність діяльності ДБР є ще одним ключовим чинником, що впливає на його ефективність. Забезпечення відкритості процесів та надання громадськості доступу до інформації про результати роботи бюро сприяє підвищенню довіри суспільства до цього органу. Важливо також розробити ефективні механізми внутрішнього контролю та нагляду, що дозволять своєчасно виявляти та усувати можливі порушення в діяльності ДБР.

Структура організаційного забезпечення правоохоронних органів України включає важливість ресурсного забезпечення для ефективної діяльності. Недостатнє правове регулювання організаційного забезпечення потребує вдосконалення нормативно-правової бази, що дозволить підвищити ефективність роботи правоохоронних органів [4].

Однією з найбільших проблем, з якими стикається ДБР, є необхідність удосконалення координації з іншими правоохоронними органами та інституціями. Це включає як налагодження ефективної співпраці на оперативному рівні, так і гармонізацію законодавчих та нормативних актів, що регулюють діяльність різних органів правопорядку. Важливим є також забезпечення обміну інформацією та спільного використання ресурсів, що дозволить значно підвищити ефективність боротьби з кримінальними правопорушеннями. Перспективи розвитку ДБР пов'язані з подальшим вдосконаленням його організаційної структури, впровадженням нових технологій та методик роботи, а також підвищенням рівня професійної підготовки співробітників. Важливою умовою для успішного розвитку бюро є забезпечення належного фінансування та підтримка з боку держави, що дозволить реалізувати заплановані реформи та досягти поставлених цілей. Таким чином, ДБР зможе ефективно виконувати свої функції та зробити вагомий внесок у зміцнення правопорядку в Україні. Для забезпечення ефективної роботи Державного бюро розслідувань необхідно приділяти особливу увагу розвитку його кадрового потенціалу. Важливо забезпечити не тільки якісний відбір нових співробітників, але й створити умови для їхнього професійного зростання та мотивації. Це включає впровадження системи регулярного оцінювання результатів роботи, заохочення до професійного розвитку, а також створення прозорої системи кар'єрного зростання.

Важливим аспектом діяльності Державного бюро розслідувань (ДБР) є суворе дотримання законодавства України. Відповідно до Закону України «Про Державне бюро розслідувань», основними завданнями бюро є запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції. Згідно з цим законом, ДБР зобов'язане діяти відповідно до принципів законності, справедливості, неупередженості та прозорості. Важливою складовою ефективної роботи бюро є забезпечення належного внутрішнього контролю та моніторингу його діяльності для запобігання корупційним проявам та забезпечення підзвітності перед суспільством. Законодавчі вимоги також передбачають тісну співпрацю ДБР з іншими правоохоронними органами та міжнародними партнерами, що сприяє обміну інформацією та кращими практиками у сфері правопорядку та розслідувань. Дотримання вимог законодавства є ключовим фактором для забезпечення довіри суспільства до ДБР та підвищення ефективності його діяльності в умовах сучасних викликів [5].

Сучасні виклики, з якими стикається ДБР, включають інтеграцію новітніх технологій та підвищення рівня співпраці з іншими державними органами. Дослідження показують, що централізація розслідувань може позитивно вплинути на ефективність розкриття злочинів та зниження їх кількості. Зокрема, вивчення централізації роботи детективів у великому департаменті підтверджує, що подібні організаційні зміни сприяють зменшенню кількості злочинів та підвищенню рівня розкриття справ [6].

Одним з ключових напрямків удосконалення організаційної структури ДБР є децентралізація та оптимізація внутрішніх процесів. Важливо забезпечити оперативність прийняття рішень на місцях, що вимагає надання більшої автономії територіальним управлінням та чітко визначених повноважень. Оптимізація внутрішніх процесів включає перегляд та спрощення адміністративних процедур, що дозволить зменшити бюрократичне навантаження та підвищити ефективність роботи. Значну увагу слід приділити також удосконаленню нормативно-правової бази, що регулює діяльність ДБР. Необхідно проводити систематичний аналіз чинного законодавства та вносити відповідні зміни для усунення правових колізій та прогалин. Це включає як внесення змін до законів та підзаконних актів, так і розробку нових нормативних

документів, що враховують сучасні виклики та потреби суспільства.

Крім того, важливо налагодити ефективну систему взаємодії з громадськими організаціями та засобами масової інформації. Це дозволить забезпечити прозорість діяльності ДБР та підвищити рівень довіри до нього з боку громадськості. Важливо створити механізми зворотного зв'язку, що дозволять громадянам та організаціям висловлювати свої пропозиції та зауваження щодо роботи бюро, а також оперативного реагувати на такі сигнали.

Окремої уваги потребує міжнародне співробітництво. ДБР має активно взаємодіяти з міжнародними організаціями та правоохоронними органами інших країн для обміну досвідом, підвищення рівня підготовки своїх співробітників та спільної боротьби з транснаціональною злочинністю. Це включає участь у міжнародних проектах, навчальних програмах та конференціях, а також укладання угод про співпрацю та взаємодопомогу.

Загалом, перспективи розвитку Державного бюро розслідувань значною мірою залежать від здатності організації адаптуватися до змін та постійно вдосконалювати свої підходи до роботи. Важливо забезпечити комплексний підхід до вирішення існуючих проблем та врахування всіх аспектів діяльності ДБР. Це дозволить не тільки підвищити ефективність роботи бюро, але й сприяти зміцненню правопорядку та справедливості в Україні. Одним із важливих аспектів розвитку Державного бюро розслідувань є забезпечення належного матеріально-технічного оснащення. Для успішного виконання своїх завдань ДБР має бути забезпечене сучасним обладнанням та технологіями, що дозволяють здійснювати якісні та швидкі розслідування. Це включає спеціалізовані лабораторії для проведення експертиз, сучасні інформаційні системи для обробки та аналізу даних, а також технічні засоби для проведення оперативних заходів.

Інтеграція новітніх технологій у діяльність ДБР також вимагає підвищення рівня цифрової грамотності співробітників. Необхідно впроваджувати програми навчання, що дозволяють працівникам опановувати нові технологічні інструменти та методи роботи. Це сприятиме більш ефективному використанню наявних ресурсів та підвищенню загальної продуктивності бюро. Крім технічного оснащення, важливим є також забезпечення належних умов праці для співробітників. Це включає створення

комфортних робочих місць, забезпечення соціальних гарантій та підтримку здоров'я і благополуччя персоналу. Добробут співробітників безпосередньо впливає на їхню мотивацію та ефективність, тому створення позитивного робочого середовища є важливим завданням для керівництва ДБР.

Для підвищення рівня прозорості та підзвітності ДБР варто також впровадити систему регулярного аудиту та моніторингу діяльності. Це дозволить своєчасно виявляти недоліки та порушення, а також розробляти відповідні заходи для їх усунення. Важливо залучати до цього процесу як внутрішні підрозділи контролю, так і зовнішні незалежні організації, що сприятиме об'єктивності оцінок та підвищенню рівня довіри до результатів аудиту. Ефективне управління ДБР також вимагає розвитку системи стратегічного планування. Необхідно визначати короткострокові та довгострокові цілі діяльності бюро, розробляти детальні плани їх досягнення та здійснювати регулярний моніторинг виконання запланованих заходів. Це дозволить забезпечити системний підхід до розвитку організації та підвищити ефективність використання наявних ресурсів.

Загалом, для успішного розвитку Державного бюро розслідувань необхідно забезпечити комплексний підхід, що включає вдосконалення організаційної структури, впровадження новітніх технологій, підвищення рівня професійної підготовки співробітників, забезпечення прозорості та підзвітності діяльності, а також створення належних умов праці. Тільки за умови комплексного підходу до вирішення існуючих проблем ДБР зможе ефективно виконувати свої функції та сприяти зміцненню правопорядку в Україні.

У світлі сучасних викликів, одним із ключових завдань для Державного бюро розслідувань (ДБР) є вдосконалення механізмів співпраці з іншими державними та правоохоронними органами. Це передбачає розробку ефективних комунікаційних каналів, проведення спільних навчань і тренувань, а також створення єдиних інформаційних систем для обміну даними. Важливо забезпечити оперативний доступ до необхідної інформації та ресурсів, що дозволить швидко реагувати на будь-які виклики та забезпечити скоординовану діяльність усіх залучених органів. Налагодження взаємодії з громадськістю та засобами масової інформації є ще одним важливим аспектом роботи ДБР. Відкритість

і прозорість у діяльності бюро сприятимуть підвищенню довіри з боку населення та забезпечать підтримку громадськості. Для цього варто створити механізми зворотного зв'язку, проводити регулярні брифінги та прес-конференції, а також активно використовувати соціальні мережі для інформування про діяльність ДБР та реагування на запити громадян.

Серед перспектив розвитку ДБР важливо виділити також міжнародне співробітництво. Обмін досвідом із зарубіжними колегами, участь у міжнародних конференціях та семінарах, а також реалізація спільних проектів дозволять підвищити рівень професійної підготовки співробітників бюро та впроваджувати найкращі світові практики в діяльність ДБР. Важливим є також укладання угод про співпрацю з правоохоронними органами інших країн для ефективної боротьби з транснаціональною злочинністю. У рамках стратегічного планування діяльності ДБР необхідно також приділяти увагу прогнозуванню та аналізу можливих ризиків. Розробка та впровадження системи управління ризиками дозволять своєчасно виявляти потенційні загрози та розробляти заходи для їх нейтралізації. Це сприятиме підвищенню стійкості бюро до різноманітних викликів та забезпечить безперервність його діяльності.

Для успішного впровадження змін та реформ у діяльність ДБР важливо також забезпечити належне фінансування. Достатні фінансові ресурси дозволять реалізовувати заплановані проекти, закуповувати необхідне обладнання та технології, а також забезпечувати гідну оплату праці співробітників. Важливо також забезпечити прозорість у використанні фінансових ресурсів, що сприятиме підвищенню ефективності та зниженню ризиків корупції. Отже, розвиток Державного бюро розслідувань потребує комплексного підходу, що враховує всі аспекти його діяльності. Впровадження новітніх технологій, удосконалення організаційної структури, підвищення рівня професійної підготовки співробітників, забезпечення прозорості та підзвітності діяльності, а також налагодження ефективної співпраці з іншими органами та громадськістю є ключовими чинниками, що сприятимуть підвищенню ефективності роботи ДБР та зміцненню правопорядку в Україні.

Важливим аспектом розвитку організаційної структури Державного бюро розслідувань є взаємодія з іншими державними органами. Така взаємодія сприяє підвищенню ефективності

розслідувань та зниженню рівня злочинності. Наприклад, дослідження показують, що організаційні зміни, які включають співпрацю з іншими правоохоронними органами, можуть суттєво покращити результати роботи бюро [7].

Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності ДБР також потребують уваги. Необхідно вдосконалювати законодавчу базу та механізми взаємодії бюро з іншими правоохоронними органами для ефективного виконання завдань, пов'язаних з розслідуванням злочинів. У статті пропонуються розумні шляхи вирішення цих проблем [8].

Діяльність територіальних управлінь Державного бюро розслідувань (ДБР) як суб'єкта адміністративно-правових відносин включає виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, усунення їх негативних наслідків, а також створення організаційно-управлінських та інформаційно-аналітичних умов для їх функціонування. Це забезпечує ефективну роботу ДБР та сприяє захисту прав і свобод громадян [9].

Подальший розвиток Державного бюро розслідувань (ДБР) передбачає також запровадження нових методів управління та сучасних підходів до організації роботи. Серед таких методів можна виділити впровадження принципів управління на основі результатів (results-based management), що дозволить орієнтувати діяльність ДБР на досягнення конкретних результатів та ефективно використання ресурсів. Цей підхід передбачає чітке визначення цілей, розробку індикаторів для вимірювання результатів, а також регулярний моніторинг та оцінку досягнень. Одним із напрямків вдосконалення управління є запровадження системи електронного документообігу. Це дозволить значно знизити бюрократичне навантаження, прискорити обробку документів та забезпечити їхню доступність для співробітників у режимі реального часу. Важливо також забезпечити захищеність електронних документів, щоб уникнути несанкціонованого доступу та витоку інформації.

Не менш важливим є розвиток культури організації в ДБР, що передбачає формування єдиних цінностей та принципів, якими керуються співробітники у своїй діяльності. Це включає впровадження кодексу етики, що визначає стандарти поведінки та професійної етики, а також проведення тренінгів та семінарів для формування відповідного менталітету серед працівників. Сильна організаційна культура сприятиме

підвищенню рівня мотивації та відданості справі серед співробітників ДБР.

Систематична оцінка діяльності ДБР є важливим елементом забезпечення ефективності роботи бюро. Це передбачає проведення регулярних внутрішніх та зовнішніх аудитів, що дозволяють оцінити виконання поставлених завдань, виявити недоліки та розробити рекомендації для їх усунення. Важливо також залучати незалежних експертів та організації для проведення оцінки, що забезпечить об'єктивність та неупередженість результатів.

У контексті сучасних викликів особливу увагу варто приділити боротьбі з корупцією всередині самої організації. Для цього необхідно розробити та впровадити ефективні механізми внутрішнього контролю, що дозволять своєчасно виявляти та попереджати випадки корупційних правопорушень. Це включає як проведення регулярних перевірок діяльності співробітників, так і створення умов для безпечного та конфіденційного повідомлення про можливі випадки корупції. Розвиток кадрового потенціалу є ще одним ключовим аспектом вдосконалення роботи ДБР. Важливо забезпечити можливості для професійного розвитку співробітників, включаючи участь у навчальних програмах, стажуваннях, тренінгах та конференціях. Це дозволить постійно підвищувати рівень знань та навичок працівників, що сприятиме їхній ефективній роботі та кар'єрному зростанню. У підсумку, для забезпечення ефективної діяльності Державного бюро розслідувань необхідно впроваджувати комплексні реформи, що охоплюють всі аспекти його роботи. Це включає вдосконалення організаційної структури, розвиток кадрового потенціалу, запровадження сучасних технологій та методів управління, а також забезпечення прозорості та підзвітності діяльності. Лише за умови комплексного підходу до вирішення існуючих проблем ДБР зможе ефективно виконувати свої функції та сприяти зміцненню правопорядку та справедливості в Україні.

Висновки і пропозиції. Аналіз організаційної структури Державного бюро розслідувань (ДБР) України та сучасних викликів, з якими стикається ця установа, дозволив виявити ряд ключових аспектів, що потребують вдосконалення. Необхідно забезпечити більшу автономію територіальних управлінь для оперативного прийняття рішень на місцях. Оптимізація адміністративних процедур сприятиме зменшенню бюрократичного навантаження та підвищенню ефективності роботи. Важливо впроваджувати

систему регулярного навчання та підвищення кваліфікації співробітників, використовуючи сучасні методики навчання та інноваційні технології для підготовки кадрів. Забезпечення бюро сучасним обладнанням та технологіями для ефективного розслідування, розвиток цифрової грамотності співробітників та впровадження електронного документообігу сприятимуть підвищенню продуктивності та точності роботи.

Створення механізмів для регулярного внутрішнього та зовнішнього аудиту діяльності ДБР, забезпечення відкритості діяльності бюро та залучення громадськості до процесу оцінки його роботи підвищать рівень прозорості та підзвітності. Впровадження кодексу етики та проведення тренінгів для формування єдиних цінностей та принципів серед співробітників, розвиток сильної організаційної культури сприятимуть підвищенню мотивації та відданості справі. Активна участь у міжнародних проектах, обмін досвідом з зарубіжними колегами, укладання угод про співпрацю з правоохоронними органами інших країн для боротьби з транснаціональною злочинністю дозволять ДБР підвищити рівень професійної підготовки та впроваджувати найкращі світові практики.

Забезпечення достатнього фінансування для реалізації запланованих проектів та закупівлі необхідного обладнання, прозорість у використанні фінансових ресурсів для зниження ризиків корупції є важливими умовами для успішного розвитку ДБР. Розробка та впровадження механізмів внутрішнього контролю для своєчасного виявлення та попередження корупційних правопорушень, створення умов для безпечного та конфіденційного повідомлення про можливі випадки корупції сприятимуть зміцненню внутрішньої дисципліни та підвищенню довіри до бюро. Запропоновані заходи сприятимуть підвищенню ефективності діяльності ДБР та зміцненню правопорядку в Україні. Комплексний підхід до вирішення існуючих проблем дозволить бюро ефективно виконувати свої функції та забезпечити справедливість у суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Коваленко Л. (2022). Організаційно-правові засади діяльності органів досудового розслідування. *Слово Національної школи суддів України*. [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2022-1-2\(38-39\)-16](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2022-1-2(38-39)-16)
2. Я. Лісойван, Поняття та види адміністративно-правових форм діяльності Державного Бюро Розслідувань України. *Науковий вісник*

- Ужгородського національного університету. Серія : Право. Том 2 № 77 (2023). DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.13>
3. Гусаров, С. М. і Лісойван, Я. М. (2022) «Організаційно-правові засади діяльності Державного бюро розслідувань у системі правоохоронних органів України». *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 97(2). С. 142–150. doi: 10.32631/v.2022.2.12.
 4. Savchuk, R. (2023). Essence and structure of organizational support of law-enforcement agencies of Ukraine. *Scientific Journal of Polonia University*, 55(6), 186–193. <https://doi.org/10.23856/5524>
 5. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 04.07.2024).
 6. McCluskey, J., Cancino, J., Tillyer, M., & Tillyer, R. (2014). Does Organizational Structure Matter? Investigation Centralization, Case Clearances, and Robberies. *Police Quarterly*, 17, 250–275. <https://doi.org/10.1177/1098611114546229>
 7. Францевич, А. (2020). Системний підхід до дослідження проблеми взаємодії державного бюро розслідувань з органами державної влади. *Наукові записки. Серія : Право*. № 9. <https://doi.org/10.36550/2522-9230-2020-1-9-145-149>
 8. Труба, Р. (2019). Теоретичні проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності державного бюро розслідувань. *Соціальне Право*, (3). 154–160. <https://doi.org/10.37440/soclaw.2019.03.28>
 9. Богданов, Р. І. Зміст діяльності територіальних управлінь Державного бюро розслідувань як суб'єкта адміністративно-правових відносин / Богданов Роман Ігорович. *Наше право*. 2024. № 1. С. 313–317. DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.42>

Kish Ya. V. Organizational structure of the State Bureau of Investigation: modern challenges and prospects for development

The article analyzes the organizational structure of the State Bureau of Investigation (SBI) of Ukraine, focuses on modern challenges and promising directions of development. The main purpose of the study is to identify problematic aspects of the bureau's activities and develop recommendations for their elimination. The need to increase the level of professional training of employees through the introduction of modern training methods and innovative technologies is highlighted. The importance of the introduction of electronic document flow and modern technological solutions for the optimization of administrative processes was emphasized. Aspects of ensuring transparency and accountability of the SBI's activities, including internal and external audit mechanisms, were considered. The article emphasizes the importance of a strong organizational culture and the implementation of a code of ethics for the formation of common values among employees. Emphasis is placed on the importance of international cooperation and exchange of experience with law enforcement agencies of other countries. It was determined that the provision of sufficient funding and transparency in the use of resources are critical to the successful operation of the bureau. Attention is paid to the development of internal control mechanisms to prevent corruption. The proposed measures will contribute to increasing the efficiency of the work of the SBI and strengthening the law and order in Ukraine. A comprehensive approach to solving existing problems will allow the SBI to effectively perform its functions and ensure justice in society, contributing to the stability and security of the state.

In addition, the issue of ensuring material and technical equipment of the SBI, which is an important aspect of increasing the effectiveness of investigations, was considered. The introduction of modern equipment and technologies will allow the bureau's employees to carry out high-quality examinations and quickly respond to new challenges. The article also reveals the importance of creating comfortable working conditions for employees, which includes providing social guarantees and supporting the health and well-being of staff. The importance of systematic assessment of the bureau's activity through internal and external audits, as well as the need to implement a strategic planning system to achieve short-term and long-term goals, is highlighted. Thanks to a comprehensive approach to reforming and improving all aspects of activity, the SBI will be able to effectively fulfill its tasks and contribute to strengthening the law and order in Ukraine.

Key words: State Bureau of Investigation, organizational structure, challenges, prospects for development, justice, criminal investigations, efficiency, adaptation, professional training, innovation, transparency, accountability, coordination.

УДК 328.3:321.01

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.8>

В. В. Крейденко

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри парламентаризму

Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0003-2300-7857>

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЕЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У сучасному світі парламентаризм є однією з ключових форм організації державної влади, яка відіграє вирішальну роль у забезпеченні демократичного управління. Існуючі моделі парламентаризму, сформовані протягом століть у різних частинах світу, мають свої унікальні риси, які відображають політичні, історичні, культурні та державно-управлінські особливості кожної держави. Водночас глобалізація, зміни в міжнародних відносинах та внутрішні політичні трансформації ставлять перед парламентаризмом нові виклики, які потребують ретельного аналізу та осмислення.

Особливу увагу слід приділити компаративному аналізу основних моделей парламентаризму, таких як вестмінстерська, континентальна та американська. Їх сильні та слабкі сторони, а також вплив цих моделей на стабільність політичних систем і демократичність управління.

Однією з ключових тем сучасного державно-управлінського дискурсу є взаємодія між різними гілками влади в умовах різних моделей парламентаризму. Це питання особливо актуальне в контексті глобальних політичних змін, зростання популізму, кризи довіри до традиційних політичних інститутів та впливу цифрових технологій на політичні процеси. Вивчення цих аспектів є важливим для розуміння того, як різні моделі парламентаризму адаптуються до сучасних викликів і які перспективи вони відкривають для забезпечення ефективного державного управління. Водночас, слід розуміти, що кожна з цих моделей стикається з унікальними викликами, що вимагають особливого підходу до їхнього вирішення.

Вітчизняні та зарубіжні науковці досі не дійшли однозначного висновку щодо ефективності різних моделей парламентаризму, що функціонують у сучасному світі. Серед найважливіших питань, які викликають дискусії, є роль парламенту в системі розподілу влади, його вплив на виконавчу гілку влади, а також особливості взаємодії між законодавчою та виконавчою владою в різних політичних системах. Ці виклики стають особливо гострими в контексті політичної турбулентності, глобальних криз, що змушує країни прагнути до найбільш оптимальних управлінських моделей.

Аналіз цих аспектів дозволить краще зрозуміти, які з існуючих моделей парламентаризму найбільш адаптовані до сучасних умов і які перспективи вони відкривають для країн, що прагнуть реформувати свої політичні системи в напрямку посилення демократії та ефективного управління.

Ключові слова: компаративний аналіз, Верховна Рада України, парламентаризм, моделі парламентаризму, державне управління, публічна політика, виклики та перспективи, законотворчість.

Постановка завдання. Аналіз моделей парламентаризму є ключовим для розуміння сучасних політичних систем і їх еволюції. Сучасний світ переживає значні зміни у міжнародних відносинах і внутрішньополітичних процесах, що вимагає перегляду та адаптації існуючих моделей парламентаризму. У цьому контексті компаративний аналіз основних моделей, таких як

вестмінстерська, континентальна та американська, стає актуальним для визначення їх сильних та слабких сторін, а також для розуміння впливу цих моделей на стабільність політичних систем і ефективність управління.

У зв'язку з глобалізацією та кризою довіри до традиційних політичних інститутів, стає необхідним проведення ретельного аналізу специфіки

кожної з моделей парламентаризму. Особливо важливо вивчити, як ці моделі адаптуються до сучасних викликів і які перспективи вони відкривають для забезпечення ефективного управління і демократичності.

Актуальність цієї проблеми підкріплюється необхідністю розробки нових підходів до управління, що відповідають сучасним умовам, а також потребою у визначенні оптимальних шляхів для вдосконалення політичних систем у різних країнах. Вивчення компаративних аспектів моделей парламентаризму дозволяє зрозуміти, як різні системи реагують на виклики сучасності і що може сприяти покращенню їх функціонування в умовах глобальних та внутрішніх змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальність компаративного аналізу моделей парламентаризму обумовлюється численними змінами в політичних системах та потребою у вдосконаленні управлінських практик. Останні дослідження у цій сфері акцентують увагу на різних аспектах функціонування парламентських систем, порівнюючи їх сильні та слабкі сторони. Основні концептуальні підходи до аналізу моделей парламентаризму відображаються в роботах таких відомих дослідників, як В. Авер'янов, В. Бакуменко, О. Валевський, М. Головатий, В. Гошовська, В. Журавський, Н. Заяць, П. Мироненко, В. Опришко та інші.

Незважаючи на значний обсяг теоретичних та практичних досліджень, що охоплюють різні аспекти моделей парламентаризму, існує потреба у подальшому розвитку концептуальних основ. На сьогоднішній день недостатньо розроблені універсальні підходи до адаптації моделей парламентаризму до сучасних викликів, таких як політична турбулентність, глобальні економічні та соціальні зміни. Багато досліджень акцентують увагу на специфічних аспектах, таких як взаємодія гілок влади та вплив технологій, але комплексний аналіз з урахуванням різних моделей та їх адаптації до нових умов потребує подальшого розвитку.

Таким чином, актуальність теми компаративного аналізу моделей парламентаризму залишається високою, саме тому подальші дослідження можуть значно сприяти розробці оптимальних підходів до забезпечення ефективного державного управління та адаптації політичних систем до сучасних реалій.

Мета статті – провести порівняльний аналіз основних моделей парламентаризму, зокрема вестмінстерської, континентальної та амери-

канської, для виявлення їх сильних та слабких сторін у контексті сучасних політичних викликів, ефективності управління і здатності реагувати на сучасні виклики.

Виклад основного матеріалу. Сучасна наука з державного управління активно досліджує різноманітні моделі парламентаризму, які впливають на організацію влади в різних країнах. В умовах глобалізації та швидких соціально-політичних змін важливо розуміти, як різні системи функціонують, взаємодіють і адаптуються до нових викликів. Парламентаризм, як один із основних принципів демократичного управління, забезпечує баланс і контроль в системі влади, а також виступає гарантом представництва інтересів громадян.

Парламентаризм як політичний інститут виступає домінуючим фактором формування сучасного політичного процесу та його внутрішніх детермінант. Навколо ролі і місця парламенту в державному управлінні ведуться гострі політичні та наукові дискусії в середовищі юристів, політиків, соціологів, журналістів. Щодо парламентаризму як механізму забезпечення політичної влади окремих соціальних верств суспільства або всього народу не існує однозначної наукової думки. Парламентаризм часто змішують то з формою держави, то з політичним режимом, то з принципом поділу влади [1, с. 9].

Різноманіття моделей парламентаризму відзначається своїм впливом на політичний процес у різних країнах. Від традиційних систем, таких як британська Вестмінстерська модель, до сучасних адоптацій, які виникають у відповідь на нові політичні реалії, ці моделі демонструють широкий спектр підходів до організації парламентської діяльності. Кожна модель має свої специфічні риси, переваги та виклики, що формують її ефективність у контексті конкретних національних умов.

Розглянемо Вестмінстерська модель парламентаризму, яка отримала свою назву від Вестмінстерського парламенту у Великій Британії, та є однією з найвпливовіших систем управління в світі. Основною характеристикою цієї моделі є те, що парламент займає центральне місце в політичному процесі, а уряд несе відповідальність перед парламентом. Вестмінстерська модель включає в себе парламентську систему, що складається з двох палат: Палати громад, яка обирається на загальних виборах, та Палати лордів. Уряд формується з партії, яка має більшість у Палаті громад, що забезпечує стабільність і ефективність прийняття рішень.

За Вестмінстерською моделлю статус опозиції отримує лише найбільша партія з тих, що пройшли до парламенту і не є партією влади [2].

Окрім того, Вестмінстерська модель передбачає наявність монарха, який виконує лише церемоніальні функції, а реальна влада сконцентрована в парламенті та уряді. Вибори до Палати громад проводяться на основі загального виборчого права, а система виборів за одиночними округами дозволяє кандидату, що набирає найбільше голосів, стати депутатом.

Хоча модель забезпечує сильний контроль парламенту над урядом, існують також елементи контролю і балансу через незалежні органи, такі як судова влада, що допомагає запобігти зловживанням. Вестмінстерська модель значно вплинула на формування парламентських систем в інших країнах, хоча часто адаптується до специфічних умов кожної країни. В результаті, вона залишається важливим прикладом ефективної парламентської системи з акцентом на стабільність, відповідальність і контроль.

Варто констатувати, що Вестмінстерська модель парламентаризму, хоча й має численні переваги, проте не позбавлена суттєвих недоліків. Одним із основних мінусів є домінування однієї партії, яка отримує більшість у Палаті громад і формує уряд. Це може призвести до надмірного контролю однієї партії над законодавчим процесом і прийняттям рішень, що обмежує плюралізм і баланс інтересів.

Додатково, система виборів за одиночними округами може створювати диспропорційне представництво. Партії, що виграють більшість голосів в округах, можуть отримувати непропорційно велику кількість місць у парламенті, тоді як меншості, які отримують значну кількість голосів, але не виграють в округах, можуть бути недостатньо представлені. Це призводить до ігнорування інтересів меншості і нерегулярного відображення волі виборців.

Також Вестмінстерська модель може бути схильна до політичної нестабільності, особливо в умовах високої політичної фрагментації. Часті зміни урядів у багатопартійних системах ускладнюють здійснення довгострокових політичних і економічних планів.

Ще один аспект – це церемоніальна роль монарха. Хоча монарх не має реальної політичної влади, його присутність може сприйматися як анахронізм і символ нерівності, що викликає дискусії про доцільність підтримання монархічної традиції в сучасному демократичному суспільстві.

В цілому, варто зазначити, що Вестмінстерська модель є доволі ефективною в багатьох аспектах, а її недоліки потребують уважного розгляду і можливого вдосконалення для забезпечення більш справедливого і стабільного управління.

Розглянемо наступну модель парламентаризму, а саме Американську. Часто ця модель парламентаризму, асоціюється з президентською системою управління, і представлена передусім у США. Ця модель відрізняється від інших форм парламентаризму своєю структурою і функціонуванням, акцентуючи увагу на розділенні повноважень між виконавчою, законодавчою та судовою гілками влади.

На американському континенті політико-правова доктрина часів становлення єдиної держави формувалась, з одного боку, під впливом західно-європейської теоретичної думки, а з іншого – шляхом пошуків і утвердження власних ідей парламентаризму, які й визначили перспективи подальшого конституційно-правового розвитку США [3].

Основною характеристикою американської моделі є чітке розмежування між виконавчою і законодавчою владами. Президент, який є головою держави та уряду, обирається окремо від конгресу і має значні повноваження в управлінні державою. Він очолює виконавчу гілку влади, що включає урядові агентства і військові сили, а також має право вето на законопроекти, ухвалені Конгресом. Президент також не підлягає безпосередньому контролю з боку законодавчого органу і не може бути змінений внаслідок парламентських криз.

Конгрес США складається з двох палат – Сенату та Палати представників. Сенат забезпечує рівність між штатами, кожен з яких має двох сенаторів, тоді як Палата представників представлена відповідно до населення кожного штату. Ця двопалатна структура гарантує баланс між інтересами великих і малих штатів.

Однією з ключових рис американської системи є система стримувань і противаг («checks and balances»), яка передбачає, що кожна з трьох гілок влади має можливість контролювати і стримувати інші. Це запобігає концентрації влади в одних руках і забезпечує ефективну взаємодію між різними державними інститутами. Наприклад, Конгрес може ухвалювати закони, але президент має право їх ветоувати, а судова влада може оголошувати законодавчі акти неконституційними.

Ще однією особливістю американської моделі є пряме обрання президента громадянами на чотирирічний термін без можливості

безпосередньої участі парламенту в цьому процесі. Це створює окрему від законодавчого органу виконавчу гілку влади, яка має свою автономію і незалежність.

Американська модель також характеризується слабшою партійною дисципліною порівняно з парламентськими системами, оскільки президент і конгресмени можуть належати до різних партій. Це іноді призводить до політичної фрагментації і складнощів у досягненні компромісів між гілками влади.

Також, варто зазначити, що Американська модель парламентаризму, хоч і має свої переваги, також стикається з рядом недоліків і викликів. Одним із значних мінусів є політична поляризація, яка може виникати через чітке розмежування між виконавчою та законодавчою владами. Коли президент і конгресмени представляють різні політичні партії, це часто призводить до конфліктів і блокування законодавчих ініціатив, що може затримувати важливі реформи і знижувати ефективність управління.

Затяжні процеси ухвалення законів є ще однією проблемою. Система стримувань і противаг може призводити до складних і тривалих процесів ухвалення законів, оскільки президент може накладати вето на законопроекти, що потребує додаткових переговорів і компромісів між гілками влади, а слабка дисципліна в конгресі може призводити до фрагментації, де законодавці голосують згідно з власними переконаннями, а не за партійною лінією, що ускладнює ухвалення одностайних рішень і реалізацію політичних програм.

Крім того, американська модель може стикається з ризиками конституційних криз, коли протистояння між президентом і конгресом призводить до політичних і правових труднощів. Наприклад, ситуації, коли президент відмовляється виконувати рішення конгресу або коли проводиться імпичмент, можуть створювати нестабільність.

Незалежність виконавчої влади, яка є основною рисою американської моделі, також має свої недоліки. Вона може призводити до того, що президент не завжди враховує інтереси законодавчої гілки влади, що обмежує ефективність управлінських рішень.

Відтак в цілому, можна констатувати, що американська модель парламентаризму забезпечує стабільність і рівновагу через чітке розмежування повноважень і систему стримувань і противаг, хоча вона також стикається з викликами, такими

як політичні суперечності і труднощі в досягненні компромісів між різними гілками влади.

На відміну від свого попередника, а саме американської моделі парламентаризму, континентальний конституціоналізм знаходить теоретичну розробку єдиному нормативному акті – конституції – і лише після своєрідної схематичної обробки реалізується на практиці [4].

Також, варто розглянути Континентальну модель парламентаризму, яка дуже поширена в багатьох країнах Західної Європи, таких як Франція, Німеччина та Італія, і відрізняється тісною інтеграцією між виконавчою та законодавчою владою, а також сильним впливом парламенту на формування уряду. У цій моделі уряд формуються з членів парламенту або обирається ним, що забезпечує близьку координацію між обома гілками влади.

Ключовими характеристиками є колегіальність уряду, де кілька міністрів спільно приймають рішення, і необхідність підтримки довіри парламенту для збереження влади. Якщо уряд втрачає цю довіру, парламент може ініціювати вотум недовіри, що призведе до його відставки. У багатьох випадках формуються коаліційні уряди, що відображають різноманітність політичних інтересів через представництво кількох партій.

Парламент у континентальній моделі, як правило, має дві палати: нижню та верхню, з різними повноваженнями. Президент або монарх може виконувати в основному церемоніальні функції, тоді як реальна виконавча влада зосереджена в уряді. Кабінет міністрів, зазвичай, складається з представників різних політичних партій, що бере участь у формуванні державної політики.

Законопроекти вносяться урядом і мають бути схвалені парламентом, який може вносити поправки і пропозиції. Парламент також контролює діяльність уряду через запити, доповіді та комітети, що забезпечує підзвітність виконавчої влади.

Континентальна модель має свої переваги, такі як інтеграція і стабільність управління, колегіальність у прийнятті рішень і політичне представництво, яке відображає широкий спектр поглядів.

Континентальна модель парламентаризму має кілька суттєвих недоліків, які можуть впливати на ефективність управління і стабільність політичної системи. По-перше, політичні компроміси, необхідні для формування коаліційних урядів, можуть призводити до затягування ухвалення рішень і реалізації політики. Це

часто викликано необхідністю узгодження різних інтересів та поглядів коаліційних партнерів, що може уповільнювати процес законодавчої діяльності.

По-друге, часті зміни урядів через політичні кризи або переформування коаліцій можуть призвести до нестабільності. Якщо парламент часто змінює уряди, це може створювати невизначеність і перешкоджати довгостроковим стратегічним планам і реформам.

По-третє, сильна залежність уряду від парламенту може знижувати його ефективність. Уряди, які залежать від підтримки численних партій, можуть бути схильні до політичних маневрів і поступок, що ускладнює прийняття рішень і може знижувати їхню цілісність і послідовність.

Окрім цього, система може бути вразливою до політичних ігор і маніпуляцій, де окремі партії використовують свою позицію для досягнення власних цілей, що може призводити до політичних ігор і маніпуляцій. В таких умовах, меншості або більшості в парламенті можуть мати можливість впливати на формування уряду або ухвалення рішень у власних інтересах, що може суперечити загальному суспільному інтересу.

Варто відмітити, що Континентальна модель має більше переваг чим недоліків, зокрема такі як інтеграція і стабільність управління, колегіальність у прийнятті рішень і політичне представництво, яке відображає широкий спектр поглядів.

У світлі цих особливостей, компаративний аналіз моделей парламентаризму є важливим інструментом для розуміння того, як різні країни справляються з управлінськими завданнями і політичними кризами.

Висновки. Підсумовуючи, можна прийти до висновків, що сучасна наука з державного управління активно досліджує різноманітні моделі парламентаризму, оскільки розуміння їх функціонування та адаптації до нових викликів є критично важливим в умовах глобалізації та швидких соціально-політичних змін. Парламентаризм, як ключовий принцип демократичного управління, забезпечує баланс і контроль в системі влади, а також гарантує представництво інтересів громадян. Важливість цього політичного інституту не підлягає сумніву, оскільки він формує основи для політичних процесів і функціонування державних органів.

Аналіз Вестмінстерської моделі парламентаризму демонструє її впливовість завдяки стабільності і ефективності управління, хоча і виявляє певні недоліки, такі як домінування

однієї партії та диспропорційне представництво. Це вказує на необхідність удосконалення системи для забезпечення більш справедливого і стабільного управління.

Американська модель, з її чітким розмежуванням влади та системою стримувань і противаг, забезпечує стабільність і рівновагу. Проте вона стикається з викликами політичної поляризації, затяжними процесами ухвалення законів і потенційними конституційними кризами. Це вимагає подальшого дослідження для покращення ефективності управління.

Континентальна модель парламентаризму відзначається інтеграцією між виконавчою та законодавчою владою, що забезпечує політичне представництво і колегіальність. Однак, часті зміни урядів і політичні компроміси можуть знижувати ефективність і стабільність системи. Це підкреслює важливість врахування специфічних національних умов при впровадженні реформ.

Компаративний аналіз моделей парламентаризму дозволяє виявити ключові фактори успіху і проблеми, з якими стикаються різні парламентські системи. Це допомагає краще розуміти, як різні держави справляються з управлінськими завданнями і політичними кризами, а також знаходити потенційні шляхи для реформування і вдосконалення існуючих моделей. Розглянуті моделі демонструють різні підходи до організації парламентської діяльності, що вказує на багатство і різноманіття парламентських систем у світі, і підкреслює необхідність постійного аналізу та адаптації політичних інститутів до змінюваних умов.

Узагальнюючи, можна відзначити, що компаративний аналіз моделей парламентаризму показує, що кожна з них має свої унікальні риси, які визначають її ефективність у певних умовах. Для успішного управління важливо не лише впроваджувати модель, але й адаптувати її до специфічних викликів і потреб конкретної країни. Поглиблене вивчення та порівняння різних моделей можуть служити цінним ресурсом для розробки реформ, які сприятимуть покращенню політичного процесу та управлінських практик в різних контекстах.

Останні дослідження і практика підтверджують, що ефективне управління і стабільність політичних систем можуть бути досягнуті лише через постійний діалог між різними гілками влади, відкритість до реформ і здатність адаптуватися до нових реалій.

Список використаної літератури:

1. Гошовська В. А. [та ін.]. Парламентаризм : підручник. Київ : НАДУ, 2016. 672 с.
 2. Павленко І. А. Окремі аспекти вирішення питання правового регулювання статусу парламентської опозиції в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-04/parlamentska-opozytsiya.pdf>
 3. Федорів У. Американські концепції парламентаризму. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2015. Вип. 9. С. 94–102. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/download/4047/4643/8555>
 4. Словська І. Є. Континентальна модель конституціоналізму. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 5, том 1. С. 70–74. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2017/5/tom_1/17.pdf
-

Kreidenko V. V. Comparative analysis of parliamentary models: challenges and prospects

In the modern world, parliamentarism is one of the key forms of organization of state power, which plays a decisive role in ensuring democratic governance. The existing models of parliamentarism, formed over the centuries in different parts of the world, have their own unique features that reflect the political, historical, cultural and state-management features of each state. At the same time, globalization, changes in international relations and internal political transformations pose new challenges to parliamentarism that require careful analysis and understanding.

Particular attention should be paid to the comparative analysis of the main models of parliamentarism, such as Westminster, continental and American. Their strengths and weaknesses, as well as the impact of these models on the stability of political systems and democratic governance.

One of the key topics of modern state-management discourse is the interaction between different branches of government in the conditions of different models of parliamentarism. This question is especially relevant in the context of global political changes, the growth of populism, the crisis of trust in traditional political institutions, and the impact of digital technologies on political processes. Studying these aspects is important for understanding how different models of parliamentarism adapt to modern challenges and what prospects they open for ensuring effective public administration. At the same time, it should be understood that each of these models faces unique challenges that require a special approach to their solution.

Domestic and foreign scientists still have not reached a unanimous conclusion about the effectiveness of various models of parliamentarism operating in the modern world. Among the most important issues that cause discussions are the role of the parliament in the system of distribution of power, its influence on the executive branch of power, as well as the peculiarities of the interaction between the legislative and executive powers in different political systems. These challenges become especially acute in the context of political turbulence, global crises, which forces countries to strive for the most optimal management models.

The analysis of these aspects will allow us to better understand which of the existing models of parliamentarism are most adapted to modern conditions and what prospects they open for countries seeking to reform their political systems in the direction of strengthening democracy and effective governance.

Key words: *comparative analysis, Verkhovna Rada of Ukraine, parliamentarism, models of parliamentarism, public administration, public policy, challenges and prospects, law-making.*

УДК 351.746:007

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.9>

І. В. Кудрявський

докторант

Міжрегіональної Академії управління персоналом

<https://orcid.org/0009-0009-5167-7648>

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Завдання раціонального формування організаційної структури інституцій державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору є складним та актуальним для будь-якої країни в сучасному світі. Відбиття силами оборони України широкомасштабного російського вторгнення, для забезпечення якого противник активно застосовує увесь арсенал форм і засобів деструктивного інформаційно-психологічного впливу, робить це завдання ще складнішим, але, при цьому, критично важливим для нашої держави.

Державне управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору за своєю природою не передбачає ідеальних рішень чи простих шляхів. Особливо, якщо захист безпеки інформаційного простору держави й інформаційної безпеки особистості будується з урахуванням становлення системи стратегічних комунікацій, активної участі у процесах обміну інформацією та наповнення інформаційного простору інституцій громадянського суспільства.

Недостатня координація між суб'єктами наповнення інформаційного простору в умовах постійного деструктивного інформаційно-психологічного впливу противника призводить до низької ефективності механізмів захисту безпеки інформаційного простору. Надмірна централізація – до порушення демократичних принципів, невдоволення аудиторій та, як наслідок, створення сприятливої атмосфери для реалізації противником своїх інформаційно-психологічних акцій і пропаганди. Ще гірше, коли необґрунтовані обмеження і спроби надмірного контролю інформаційного простору з боку носіїв владних повноважень поєднуються з недостатньою координацією зусиль як між державними установами та інституціями громадянського суспільства, так і всередині системи державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору.

Мета запропонованого дослідження – пошук способів підвищення ефективності механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору через аналіз проблем організаційного характеру і шляхів їх вирішення.

Завдання дослідження полягає в аналізі наукових праць, офіційних повідомлень та публіцистичних матеріалів, нормативно-правових актів й інших джерел, що надають можливість вивчити проблематику організаційного характеру в питаннях становлення та функціонування механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору в умовах відбиття Силами оборони України російського широкомасштабного вторгнення.

Наукова новизна дослідження і його результатів полягає у комплексному розгляді проблемних питань організаційного характеру сучасного державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору України з акцентуацією уваги на реалії розгортання системи стратегічних комунікацій, зокрема інформаційних дій, спрямованих на зниження ефективності деструктивного інформаційно-психологічного впливу противника, що здійснюються в умовах відбиття Силами оборони України російського широкомасштабного вторгнення.

Методологія. В ході роботи застосовано такі методи наукового дослідження: історичний, порівняльний аналіз, ретроспективний аналіз, аналіз та синтез, дедукції, індукції, системно-структурний, лінгвістичний, формально-логічний.

У **висновках** зазначено, що однією з ключових причин інформаційної переваги противника та, відповідно, неналежного стану захисту безпеки інформаційного простору України вбачається відсутність необхідної кількості й якості інформаційного контенту, який виробляється в ході реалізації стратегічних комунікацій України. Такий стан речей є наслідком відсутності належної організації виробництва інформаційного контенту, правил та умов

для його створення, а також відсутності критеріїв кадрового відбору на посади, пов'язані з реалізацією стратегічних комунікацій. На загальнодержавному рівні організаційною причиною проблем захищеності інформаційного простору вбачається прийняття за основу розвитку державної інформаційної політики ідеї розбудови системи стратегічних комунікацій при ігноруванні її важливого елемента – медіаоперацій у значенні цільової оперативної своєчасної пропозиції аудиторіям достовірної інформації високої художньої якості у достатній кількості.

З метою відновлення паритету та, у перспективі, здобуття інформаційної переваги над противником, підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності громадян України, що сприятиме захищеності безпеки інформаційного простору, інформаційної складової національної безпеки України та особистої інформаційної безпеки її громадян, запропоновані конкретні заходи щодо збільшення кількості якісного достовірного інформаційного контенту та його оперативного поширення.

Ключові слова: державне управління, інформаційний простір, інформаційна війна, стратегічні комунікації, російська агресія, інформаційно-психологічний вплив.

Постановка проблеми. Розвиток механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору та системи реагування на кризи, викликані діями в інформаційному просторі в Україні, відбувається шляхом реалізації концепції стратегічних комунікацій та розбудови системи стратегічних комунікацій.

Оскільки на рівні кодексів та законів України немає визначення терміну “стратегічні комунікації”, правовим значенням цього поняття можемо вважати визначення, що містяться у керівних документах Збройних Сил України.

Стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави: публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави [1, 2].

У Доктрині зі стратегічних комунікацій Збройних Сил України наведено також визначення поняття “система стратегічних комунікацій”:

Система стратегічних комунікацій – сукупність суб'єктів стратегічних комунікацій зі встановленими між ними взаємозв'язками, діяльність яких спрямована на реалізацію стратегічних комунікацій [2].

Отже, як впливає з визначення, ефективність стратегічних комунікацій прямо залежить від ефективності організаційних заходів щонайменше на двох рівнях:

1) штатної структури, повноважень та завдань підрозділів, які є суб'єктами стратегічних комунікацій;

2) взаємозв'язків між такими суб'єктами.

В умовах сучасних глобальних інформаційних процесів, а тим більше в ході відбиття російського широкомасштабного вторгнення, яке характеризується потужною інформаційно-психологічною та пропагандистською складовими,

від ефективного функціонування стратегічних комунікацій прямо залежать питання національної безпеки та безпеки кожного громадянина. Стратегічні комунікації є процесом, який покладено в основу забезпечення національної безпеки України, та до його реалізації залучаються як суб'єкти стратегічних комунікацій, так і суб'єкти з інших сфер діяльності [3, с. 102]. Це, у свою чергу, створює певні складності у синхронізації дій та координації між різними суб'єктами.

За сучасних умов стратегічні комунікації та національну стійкість слід розглядати у широкому контексті з урахуванням особливостей розвитку країни. Необхідно враховувати недостатній, як для умов війни, рівень консолідації суспільства, недостатню ефективність державного управління, незавершеність реформування сектору безпеки та оборони і процесів децентралізації, системні вади національної економіки. У цьому широкому контексті основними компонентами національної стійкості держави є кризовий менеджмент, стійкість територіальних громад, економічна стійкість та стійкість суспільства [4, с. 7]. Кризовий менеджмент за умов відбиття широкомасштабного вторгнення й реалізації противником множинної системи психологічних акцій та операцій, розрахованих як на досягнення оперативних цілей, так і на довгострокову перспективу, має ключове значення. Розуміння цього факту і нерозуміння основ та традицій кадрової роботи призводить до того, що на посади, де необхідні досвід і компетентність у сфері стратегічних комунікацій, а також знання щодо сучасного функціонування інформаційного простору, який динамічно змінюється, нерідко призначають осіб, які вміло позиціонують себе як кризові менеджери, хоча за фактом не володіють компетенцією ані у сфері стратегічних комунікацій, ані, тим більше, у сфері кризового менедж-

менту. Такі факти та прізвища є загальновідомими і не потребують окремого згадування, а от наслідки реалізації ними повноважень за високими посадами, окрім сумнівного піару таких осіб, на жаль, призводять в умовах війни не лише до втрат комунікаційних позицій держави на різних рівнях, але, нерідко, і до цілком конкретних людських жертв. У цьому контексті організаційні проблеми та недотримання, а в окремих випадках навіть відсутність правил кадрового комплектування відповідних позицій у структурах державного управління, включно з Силами оборони України, тісно пов'язані з правовими та психологічними аспектами. Системність комплектування кадрами й підготовки кадрів, як і вирішення інших організаційних проблем у цьому аспекті, звісно, здатні значно покращити ситуацію. Більше того, зміни, а в окремих випадках – створення відповідних правил організації підрозділів, що є суб'єктами стратегічних комунікацій, необхідні, як кажуть “на вчора”, оскільки вони дозволяють вирішити проблему значною мірою найбільш оперативно. Але необхідно розуміти, що такі дії будуть неповними, а їх результати недостатніми або короточасними без відповідного закріплення у нормативно-правових (нормативних) актах і, власне, прогресу в етичних та суспільних аспектах: розуміння громадянським суспільством необхідності дотримуватися “правил гри” у питаннях, від яких залежить національна безпека держави (а питання інформаційної безпеки безумовно є одним з таких), відходячи від принципів впливу на рішення через соціальні мережі, керуючись особистими уподобаннями, симпатіями чи антипатіями спільнот, часто віртуальних, які володіють недостатньою інформацією і на які досить просто впливати, знаючи елементарні ази психології натовпу у проекції на цифровізацію сучасного комунікативного середовища.

Ключовим питанням для існування держави в умовах широкомасштабної війни було і залишаться ефективне функціонування стратегічних комунікацій Сил оборони України. В Силах оборони нині відбувається два протинаправлених процеси. З одного боку, стоїть задача по уніфікації та стандартизації усіх процесів, включно з комунікаційними, – прагнучи більшої професійності та ефективності. З іншого – ми спостерігаємо постійне множення комунікаційних сутностей, усі підрозділи намагаються виробляти контент, усі займаються інформаційно-психологічними операціями, кожен взаємодіє з пресою та створює сторінки в соцмережах, збираючи

пожертви. Виходячи зі спроможностей, треба визнати, що більшість суб'єктів комунікації Сил оборони не здатні в нинішньому стані забезпечити справді ефективну комунікацію. Прагнучи стандартизації та унормування процесів виробництва контенту, важливо одночасно не знищити творчу ініціативу окремих командирів та фахівців з комунікації. От якраз тут і потрібні процеси ефективних стратегічних комунікацій та медіа-планування. Так само – як і навчання та підвищення кваліфікації [5, с. 60]. Такі особливості організаційних процесів, за своїм призначенням покликані підвищити ефективність механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору, на практиці, на жаль, мають зовсім інший результат. Ефективно вести будь-які інформаційні дії, спрямовані на отримання інформаційної переваги, неможливо без створення інформаційного контенту. Поряд з тим, стандартизація та реорганізація у Силах оборони України, як і в будь-яких інших державних структурах, неминуче призводить до супутніх кадрових змін. Як результат, від процесу створення інформаційного контенту відсторонюється величезна кількість творчих спеціалістів, досвід і можливості яких становлять цінність у контексті умов та обставин інформаційного протистояння. Особливо це стосується посадових осіб, які добросовісно виконували свої обов'язки, створювали контент, спрямований на досягнення ефектів в інформаційному просторі в інтересах військових частин та підрозділів, не витрачаючи час на особистий самопіар. Таким чином найбільш цінні спеціалісти, не передавши свого досвіду та напрацьованих методик роботи, зазвичай переводяться на посади, не пов'язані з творчою роботою, щоби на їхньому фоні не створювався негативний контраст для “нових молодих команд”. Нові команди за наявності творчих даних, чи без таких, і точно за відсутності необхідного досвіду, починають “винаходити велосипед”. Відсутність або неефективність комплексної підготовки за принципом викладання “практичних правил бою” у контексті інформаційних дій не додає ефективності механізмам державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору в цілому. Адже спеціаліст, який може розповісти, як планувати інформаційну операцію за стандартами НАТО (більшість з яких є відкритими та загальнодоступними, принаймні англійською мовою), може елементарно не володіти досвідом та знаннями щодо правил роботи

зі знімальною апаратурою, монтажем, основами публіцистичного та інших жанрів літератури. При сумнівній фактичній можливості такого спеціаліста спланувати інформаційну кампанію чи інші інформаційні дії в реальному житті, він може виявитися абсолютно нездатним зробити цю роботу особисто або об'єктивно та компетентно перевірити якість виконання завдань підлеглим творчим персоналом.

Як наслідок, виникла ситуація, коли російська інформаційно-психологічна операція щодо зриву мобілізації в Україні досягла настільки значних успіхів, що її негативні наслідки неможливо ігнорувати. І такий приклад далеко не єдиний. Зрозуміло, що державні механізми захисту безпеки інформаційного простору в Україні не виконують своїх завдань належним чином та, відповідно, потребують змін і реформування. Поряд з тим, стиль та характер розпочатих змін і реформування станом на зараз дає найрізноманітніші ефекти: починаючи від законних засобів фактичного ухилення від військової служби друзів та родичів нових керівників низки державних структур шляхом розміщення їх без відповідної освіти й компетенції на посадах, пов'язаних з інформаційними діями, і закінчуючи втратою чисельного, хай і не ідеального, але професійного кадрового ресурсу. Єдиний ефект, якого поки не вдається виявити, – це збільшення кількості та підвищення якості необхідного під час війни інформаційного контенту. Як і загалом підвищення ефективності механізмів державного управління у сфері захисту інформаційного простору.

Таким чином, головна проблема полягає в тому, що, з одного боку, на певному етапі (починаючи з літа 2022 року) система державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору почала демонструвати свою недостатню, і навіть незадовільну ефективність, що вимагало реформування та змін. З іншого боку, на фоні інформаційної активності противника, (який зрозумів прорахунки у своїх інформаційно-психологічних операціях та пропаганді і зробив належні висновки, посиливши фінансову складову, відмовившись від непродуктивних сценаріїв та акцентувавши увагу на більш реалістичних і небезпечних для нас) характер та способи реформування суб'єктів стратегічних комунікацій в Україні поки тільки посилюють хаос у їхній роботі та не дають відчутного позитивного ефекту. У ситуації, коли "залишатися на місці" не можна, а вжиті захо-

ди (зміни) мають "від'ємну" ефективність, існує гостра необхідність для дослідження ситуації й коригування характеру розбудови механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору.

Завдання дослідження полягає в аналізі наукових праць, офіційних повідомлень та публіцистичних матеріалів, нормативно-правових актів та інших джерел, що надають можливість вивчити проблематику організаційного характеру в питаннях становлення й функціонування механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору в умовах відбиття Силами оборони України російського широкомасштабного вторгнення.

Методологія. В ході роботи застосовано такі методи наукового дослідження: історичний, порівняльного аналізу, ретроспективного аналізу, аналізу та синтезу, дедукції, індукції, системно-структурний, лінгвістичний, формально-логічний.

Аналіз досліджень і публікацій. Інформаційний матеріал, необхідний для аналізу, міститься в наукових працях, зокрема українських дослідників, таких як: Юськів Б., Карпчук Н., Пелех О., Благодарний А., Кононець О., Войтко О., Єргідзей К., Сіманський Д., Зінорук М., Косогоров О., Руснак Ю., Стужук Ю., Прокопенко О., Недохлебов І. [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12]; українських та іноземних нормативних актах [1, 2, 10, 11].

Мета запропонованого дослідження – пошук способів підвищення ефективності механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору через аналіз проблем організаційного характеру і шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Як би це дивно не звучало, але навіть контент-аналіз наукових досліджень дає змогу стверджувати значний ухил у бік досліджень прав людини, людиноцентризму, гуманізму, соціального виміру державної політики і гуманістичної ролі права, розвитку інститутів громадянського суспільства, націєтворення на противагу державотворенню. У цьому науковому і творчому процесі певним чином було занедбано державознавство, втрачено розуміння первісного призначення держави і взагалі змісту вектора державності, державотворчих процесів. Широкомасштабне російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року з-поміж багатьох причин стало можливим через слабкість саме державницьких позицій, недостатню ефективність державного апарату, відсутність функці-

онуючої не на папері, а в реальності, системи забезпечення національної безпеки [6, с. 9]. Так само дослідження наукових праць і практичних кроків реформування державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору дає можливість зробити висновок, що основний акцент у дослідженні і практиці цих питань робиться на моніторинг інформаційного простору [7, 8, 9] на протипагу системі створення якісного інформаційного контенту, що здатен вплинути не лише на стан захищеності інформаційного простору, але і сприяти здобуттю такої необхідної під час війни інформаційної переваги над ворогом.

В жодному разі не применшуючи важливості належним чином налагодженого моніторингу та аналізу інформаційного простору, який забезпечує своєчасне попередження про інформаційні загрози, а у випадку ефективного функціонування такої системи, – навіть можливість прогнозування ситуації та належну підтримку для прийняття рішень відповідним посадовим особам, необхідно розуміти, що питання моніторингу – це лише питання обізнаності. Порівнюючи інформаційне протистояння з бойовими діями, моніторинг інформаційного простору можна назвати розвідкою, без якої активні дії відбуватимуться “всліпу” та, з високою вірогідністю, не даватимуть необхідних ефектів. Поряд з тим, маючи на озброєнні лише одну розвідку (в нашому випадку – моніторинг) будь-яка армія перетворюється на пасивного спостерігача за ситуацією. Так само, як армії на полі бою потрібні боєприпаси та засоби ураження, в інформаційному протиборстві необхідна величезна кількість інформаційних матеріалів та канали донесення їх до аудиторій. Причому це стосується як об’єктивного достовірного якісного інформування своїх аудиторій, так і не менш якісної реалізації заходів інформаційних і психологічних операцій, спрямованих на ворожі цільові аудиторії. Це величезна кількість роботи, яка щоденно вимагає тисяч людино-годин. При чому виконавці такої роботи мають бути не просто досвідченими висококласними спеціалістами, а ще й достатньо комунікабельними творчими особистостями, здатними виготовляти контент, цікавий для аудиторій, конкурентний і кращий за якістю виконання (не кажучи вже про достовірність) у порівнянні з матеріалами деструктивного інформаційно-психологічного впливу противника. Це питання станом на зараз практично залишене поза увагою як науковців,

так і відповідних посадових осіб, які приймають рішення щодо реформування та розбудови системи стратегічних комунікацій загалом і механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформаційного простору зокрема.

На фоні відмовок про те, що “країні необхідні сильні кризові менеджери”, відсутні нормативно-правові (нормативні) акти, які вимагали б певного набору компетенцій і здатності виконувати конкретні завдання творчого характеру від осіб, що займають посади, пов’язані із реалізацією стратегічних комунікацій. Елементарний контент-аналіз доктрин зі стратегічних комунікацій Збройних Сил та Національної гвардії України, не кажучи вже про інші нормативно-правові акти, дозволяє зробити висновок, що, беручи на озброєння ідею розбудови стратегічних комунікацій від Північно-Атлантичного Альянсу та країн-партнерів, українські законотворці забули про такий важливий напрямок, як медіаоперації. Під приводом, що вони начебто є частиною інформаційних операцій, у наведених документах немає жодної згадки щодо зазначеної форми інформаційних дій [2, 10]. Відповідно до Об’єднаної доктрини НАТО з інформаційних операцій AJP 10.1, медіа-операції – це військова інформаційна діяльність, яка пропонує точну і своєчасну інформацію визначеній аудиторії через засоби масової інформації з метою створення бажаного комунікаційного ефекту і досягнення згоди щодо національних цілей, підтримуючи при цьому безпеку операцій та особисту безпеку [11]. На жаль, доводиться констатувати, що напрямок забезпечення аудиторій власного громадянського суспільства, урядів і суспільств країн-партнерів точною і своєчасною інформацією на даний момент занедбаний не лише на законодавчому рівні, але й у ході практичної реалізації стратегічних комунікацій. Це, у свою чергу, призвело до того, що спеціалісти, здатні результативно проводити медіа-операції, яких жодна країна в принципі не може мати багато, стали в Україні не просто не потрібними, але навіть “шкідливими”, оскільки своєю діяльністю створюють негативний фон для різноманітних колег з виключно формально-адміністративним стилем роботи, “селфі-зірок” соціальних мереж, “лідерів громадської думки” та некомпетентних у питаннях створення інформаційного контенту “кризових менеджерів”.

Більш глобальним негативним наслідком, ніж фактична втрата унікального кадрового ресурсу, стала практична відмова України, яка

веде справедливу оборонну війну, від реалізації свого найсильнішого аргументу у питаннях захисту безпеки інформаційного простору та ведення стратегічних комунікацій загалом – оперативного і професійного поширення правди, яка без елемента обману аудиторій дозволяє ефективно впливати на їхні переконання та забезпечувати прийняття на основі об'єктивної інформації рішень, які сприяють майбутній перемозі. Якщо негативні наслідки середньострокової перспективи у вигляді зриву мобілізаційної кампанії та знекровлення Сил оборони України помітні уже зараз, то не можна оминати увагою й очевидні проблеми у довгостроковій перспективі. Постраждав процес фіксації історичних подій та збереження історичної пам'яті. Попри технічний прогрес і можливість фіксувати на камери дронів практично кожен рух на полі бою, ми практично втратили саму сутність мотивації, емоцій, оцінок та суб'єктивного сприйняття ситуації учасниками бойових дій, що завжди вважалися найбільшою цінністю та історичним надбанням, досвідом, який необхідно передати, для будь-якого суспільства. Цього процесу не здатні забезпечити фахівці-історики, чий механізм інтерв'ювання надмірно формалізований і не сприяє відвертості з боку респондентів, а способи публікації через стилістику не сприяють поширенню інформації, тим більше оперативному. Так само зазвичай не здатні ефективно та професійно виконати функції реалізації медіаоперацій представники служб зв'язків з громадськістю спільно з цивільними журналістами, оскільки їхня спільна діяльність передбачає складний бюрократичний механізм, з одного боку, обмеженість можливостей, з іншого, та нерідко різну мотивацію – з третього.

І. Недохлебов пропонує такі критерії визначення стану інформаційної безпеки держави:

- 1) рівень медіакультури, медіаграмотності та інформаційної гігієни суспільства й особистості;
- 2) стан імплементації позитивного зарубіжного досвіду забезпечення інформаційної безпеки;
- 3) рівень забезпечення однакових стандартів державного управління у сфері інформаційної безпеки;
- 4) стан координації і взаємодії влади та громадськості у сфері забезпечення інформаційної безпеки;
- 5) відповідність здобутків влади очікуваним результатам, зафіксованим у стратегії інформаційної безпеки;

6) якість задоволення інформаційних потреб суб'єктами відповідних правовідносин;

7) стан гарантованості інформаційного суверенітету України [12, с. 14].

З описаного вище випливає, що через некоректне виконання пунктів 2 (ігнорування напрямку медіаоперацій та деструктивний організаційний вплив на роботу військових і цивільних журналістів, знищення та реорганізація редакцій) та 3 (відсутність таких стандартів в принципі або їх виключно формальний декларативний характер) виникли проблеми із пунктом 6 (споживачі інформації не задоволені кількістю та якістю інформаційного контенту), що сприяє погіршенню ситуації за напрямком, описаним у пункті 1 (медіаграмотність, медіакультура та інформаційна гігієна можливі, коли споживач щонайменше має вибір між більш-менш рівнозначними потоками дезінформації і достовірних повідомлень з перевірених джерел, а не змушений вираховувати окремі елементи правдивих даних з суцільного масиву дезінформації різних авторства та якості, у якому переважає контент, створений відкрито або під прикриттям суб'єктами противника). У підсумку стан інформаційної безпеки важко назвати задовільним чи навіть достатнім (що під час війни не викликає особливого здивування, хоча повинно викликати щонайменше стурбованість), а стан інформаційного суверенітету України оцінювати в принципі некоректно, враховуючи, що контент деструктивного інформаційно-психологічного впливу противника легко доходить до українських аудиторій, викликаючи потужний когнітивний ефект.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Однією з ключових причин інформаційної переваги противника та, відповідно, неналежної захищеності безпеки інформаційного простору України вбачається відсутність необхідної кількості й якості інформаційного контенту, який виробляється в ході реалізації стратегічних комунікацій України. Такий стан речей є наслідком відсутності належної організації виробництва інформаційного контенту, правил та умов для його створення, а також відсутності критеріїв кадрового відбору на посади, пов'язані з реалізацією стратегічних комунікацій. На загальнодержавному рівні організаційною причиною проблем захищеності інформаційного простору вбачається прийняття за основу розвитку державної інформаційної політики ідеї розбудови системи стратегіч-

них комунікацій, при ігноруванні її важливого елемента – медіаоперацій, у значенні цільової оперативної своєчасної пропозиції аудиторіям достовірної інформації високої художньої якості у достатній кількості.

З метою відновлення паритету та, у перспективі, здобуття інформаційної переваги над противником, підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності громадян України, що сприятиме захищеності безпеки інформаційного простору, інформаційної складової національної безпеки України та особистої інформаційної безпеки її громадян, пропонується вжити заходів щодо збільшення кількості якісного достовірного інформаційного контенту та його оперативного поширення:

Створити не численний, але професійний підрозділ медіаоперацій у складі Сил оборони України, який координуватиме свою діяльність з керівництвом інших складових стратегічних комунікацій, зокрема – зв'язків з громадськістю та інформаційних операцій. Такий підрозділ повинен забезпечувати не просто перевірку створеного контенту з урахуванням безпеки операцій та особистої безпеки, а створення цього контенту спеціалістами, які вже знають та враховують зазначені аспекти.

Розподілити посади підрозділів, що відповідають за створення інформаційного контенту і є суб'єктами наповнення інформаційного простору на творчі, яких повинно бути не менше 80–90 % від загальної кількості, і технічні. Встановити вимоги до посадових осіб, які перебувають на творчих посадах, щодо особистого відпрацювання конкретної кількості інформаційних матеріалів з прив'язкою до кількості опублікованих повідомлень, кількості та якості тексту, графічного, аудіовізуального (відео) та іншого творчого контенту.

Створити та застосовувати щонайменше раз у квартал систему оцінювання відпрацьованого творчого контенту з урахуванням критеріїв: кількість інформації, кількість опублікованих матеріалів, достовірність, оперативність, ризик при зборі первинної інформації, відповідність цілям і завданням державної інформаційної політики, чисельність аудиторії, яка ознайомила з інформаційним контентом, емоційні та інші реакції аудиторії, вирішення конкретних завдань поза межами віртуального виміру інформаційного простору (підвищення кількості та якості комплектування за напрямком роботи органу державного управління, результати

соціологічних опитувань, зниження кількості деструктивного інформаційно-психологічного впливу противника за певною тематикою, зміна кількості проявів невдоволення за певною тематикою, об'єктивні свідчення підвищення рівня медіаграмотності чи обізнаності суспільства за певними напрямками тощо). У випадку реалізації колективних проектів враховувати участь кожного із учасників пропорційно внеску роботи у виготовлення інформаційного продукту, а не за штатно-посадовою категорією. В обов'язковому порядку надана для оцінювання інформація повинна бути підтверджена результатами об'єктивного контролю – посилання на публікації, скріншоти тощо.

Запровадити систему виплати гонорарів за створення журналістських і творчих матеріалів за умови дотримання відповідних стандартів та критеріїв, забезпечивши прозору систему контролю їх нарахування (з прив'язкою до конкретного матеріалу та імені чи псевдоніму автора).

Запровадити систему санкцій за плагіат або виконання творчих завдань іншими особами, включно з заборобою займати певні посади на термін не менше трьох років.

Оскільки для управління підрозділами, які займаються створенням інформаційного контенту, та для керівництва творчим персоналом необхідні відповідні знання і досвід, – унеможливити призначення та перебування на керівних посадах у таких підрозділах осіб, які особисто не відповідають зазначеним вимогам та не виконують норми щодо відпрацювання і публікації інформаційного контенту належної кількості та якості.

У випадку незадовільного проходження оцінювання (невиконання нормативів щодо створення інформаційного контенту) передбачити перепідготовку осіб, які займають творчі посади. У випадку повторної неможливості підтвердити відпрацювання та належне поширення відповідної кількості інформаційного контенту після перепідготовки забезпечити звільнення або переведення таких посадових осіб на посади за іншими напрямками державної (військової) служби як непридатних до творчої роботи.

З метою реалізації потенціалу спеціалістів, які мають достатній досвід і мотивацію для створення якісного цільового інформаційного контенту, створити та забезпечити функціонування каналів поширення інформації (друковані, теле-, радіосторінки у соціальних мережах та інші канали відповідно до часу й обстановки)

з вільним наповненням їх позаштатними авто-рами на основі виплати справедливого гонора-ру за умов відповідності інформаційних матері-алів поточним, середньо та довгоперспективним завданням за відповідними напрямками стра-тегічних комунікацій. З метою унеможливлення зловживань редакційні завдання, умови та роз-міри виплат розміщувати публічно та реалізо-вувати за прозорим механізмом, який враховує критерії, зазначені вище у пунктах 2 і 3. Забез-печити, зокрема із застосуванням семантично-го аналізу, необхідних автоматизованих засобів перевірки контенту, недопущення публікації у таких виданнях матеріалів деструктивного інформаційно-психологічного впливу на грома-дян України, матеріалів, що можуть негативно вплинути на просування іміджу України як дер-жави або українських державних інституцій, а також інформаційних матеріалів, які сприяють просуванню наративів противника чи реалізації його завдань в інформаційному просторі.

Шляхом організації відповідних редакцій та реалізації редакційної політики, а також уча-сті представників інших компетентних інсти-туцій, у ході збільшення кількості інформацій-ного контенту унеможливити витік державної таємниці, конфіденційної інформації, даних, що можуть негативно вплинути на стан захищеності життя і здоров'я громадян України, загрожувати безпеці операцій або особистій безпеці.

Перспектива подальшого дослідження вба-чається у вивченні проблематики функціону-вання та розбудови механізмів державного управління у сфері захисту безпеки інформа-ційного простору психологічного та соціального характеру.

Список використаної літератури:

1. Про затвердження Концепції стратегічних комуні-кацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України: Наказ Міністерства оборони України № 612 від 22.11.2017. <https://zakon.rada.gov.ua> ; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0612322-17#Text> (дата звернення 29.06.2024 р.).
2. Доктрина зі стратегічних комунікацій Збройних Сил України: наказ Головнокомандувача Зброй-них Сил України від 12.10.2020 року № ВКП 10-00(49).01. [Електронний ресурс]. Сили територі-альної оборони ЗСУ. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/%D0%92%D0%9A%D0%9F-10-0049.01-%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D1%96-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B8%CC%86.pdf> (дата звернення – 29.06.2024).
3. Юськів Б., Карпчук Н., Пелех О. Структура стра-тегічних комунікацій як основа ефективного кому-нікаційного менеджменту України в умовах війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023, № 2 (16). С. 92–118. DOI: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-02-92-118> (дата звернення – 29.06.2024).
4. Благодарний А., Кононець О. Стратегічні комуні-кації у секторі безпеки і оборони України. *Наці-ональна безпека*. 2023. № 1. С. 5–9. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-2> (дата звернення – 29.06.2024).
5. Войтко О., Єргідзей К., Сіманський Д. Спро-можності Сил оборони України щодо вироб-ництва медіаконтенту у процесі стратегічних комунікацій – практичний аспект. *Стратегічні комунікації у сфері забезпечення національної безпеки та оборони: проблеми, досвід, пер-спективи* : тези доповідей IV міжнародної науко-во-практичної конференції. 2023. С. 58–60. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitst23456789/18942/1/2_5300948988634084300.pdf#page=30 (дата звернення – 29.06.2024).
6. Зінорук М. Чинники впливу на забезпечення дер-жавної безпеки України на сучасному етапі. *Науко-вий юридичний журнал*. 2023, № 1. С. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.01> (дата звер-нення – 29.06.2024).
7. Косогоров О. Модель динаміки інтенсивності інформаційного впливу для виявлення цілеспря-мованих інформаційних атак. *Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень* : матеріали III між-народної наукової конференції. 2024. С. 184 – 189. DOI: <https://doi.org/10.62731/mcnd-17.05.2024.007>. (дата звернення – 29.06.2024).
8. Руснак Ю., Стужук Ю. Стратегічне інформа-ційне управління в системі безпеки та оборо-ни: інтеграція та оптимізація. *Збірник наукових праць Національної академії Державної при-кордонної служби України*. 2024, № 1 (том 94). DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v94i1.1584> (дата звернення – 29.06.2024).
9. Прокопенко О. Технологічні аспекти удоско-налення інформаційно-аналітичного забезпе-чення моніторингу інформаційного простору. *Воєнні конфлікти та техногенні катастро-фи: історичні та психологічні наслідки* : збір-ник тез III Міжнародної наукової конферен-ції. 2023. С. 159–162. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/40929/1/Zbirnyk_tez_konferentsiyi_2023.pdf#page=161 (дата звернен-ня – 29.06.2024).
10. Доктрина стратегічних комунікацій Наці-ональної гвардії України: ВКП НГУ. Наказ командувача Національної гвардії України від

- 22.11.2021 № 541. [Електронний ресурс] Національна гвардія України. URL: <https://ngu.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/vkp-11-0101.01-doktryna-strategichnyh-komunikaczij-ngu.pdf.pdf> (дата звернення – 29.06.2024).
11. NATO standard AJP-10.1. Allied Joint Doctrine for information operations. January 2023. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/650c03bf52e73c000d9425bb/AJP_10_1_Info_Ops_UK_web.pdf (дата звернення – 30.06.2024).
12. Недохлебов І. Інформаційна безпека України в умовах сучасних загроз: організаційно-правові аспекти. // [Електронний ресурс]. Автореферат дисертації. – 2024. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/aref/03_2024/Nedokhlebov_avtoreferat.pdf (дата звернення – 30.06.2024).

Kydriavskiy I. V. Formation of the strategic communications system in Ukraine

The task of rationally forming the organizational structure of the components of public administration in the field of information space security is complex and relevant for any country in the modern world. The repulsion by the Ukrainian defense forces of a large-scale Russian invasion, to ensure which the enemy is actively using the entire arsenal of forms and means of destructive information and psychological influence, makes this task even more difficult, but at the same time, critically important for our state.

Public administration in the field of information space security by its nature does not provide for ideal solutions or easy ways. Especially if the protection of the security of the information space of the state and the individual is based on the formation of a system of strategic communications, active participation in the processes of information exchange and filling the information space of civil society institutions.

Insufficient coordination between the subjects of information space content in the conditions of constant destructive information and psychological influence of the enemy leads to low efficiency of mechanisms for protecting the security of the information space. Excessive centralization leads to a violation of democratic principles, dissatisfaction of the audience and, as a result, creation of a favorable atmosphere for the enemy to implement its information and psychological actions and propaganda. It is even worse when unreasonable restrictions and attempts at excessive control of the information space by those in power are combined with insufficient coordination of efforts between government agencies and civil society institutions, as well as within the public administration system in the field of information space security.

The purpose of the proposed study is to find ways to improve the efficiency of public administration mechanisms in the field of information space security protection by analyzing organizational problems and ways to solve them.

The objective of the study is to analyze scientific works, official reports and journalistic materials, regulations and other sources that provide an opportunity to study organizational issues in the formation and functioning of public administration mechanisms in the field of information space security protection in the context of repulsing the Russian large-scale invasion by the Ukrainian Defense Forces.

The scientific novelty of the study and its results lies in a comprehensive consideration of the problematic issues of the organizational nature of modern public administration in the field of information space security protection in Ukraine with an emphasis on the realities of deploying a system of strategic communications, in particular, information actions aimed at reducing the effectiveness of the enemy's destructive information and psychological influence, which are implemented in the context of repulsing the Russian large-scale invasion by the Ukrainian Defense Forces.

Methodology. The following methods of scientific research were used in the course of the study: historical, comparative analysis, retrospective analysis, analysis and synthesis, deduction, induction, systemic and structural, linguistic, and formal logical.

The conclusions note that one of the key reasons for the enemy's information advantage and, accordingly, the inadequate state of protection of the security of Ukraine's information space is the lack of the necessary quantity and quality of information content produced in the course of the implementation of Ukraine's strategic communications. This state of affairs is a consequence of the lack of proper organization of information content production, rules and conditions for its creation, as well as the absence of criteria for personnel selection for positions related to the implementation of strategic communications. At the national level, the organizational reason for the problems of information space security is the adoption of the idea of building a system of strategic communications as the basis for the development of the state information policy, while ignoring its important element – media operations in the sense of targeted, timely and reliable information of high artistic quality in sufficient quantity.

With a view to restoring parity and, in the long run, gaining an information advantage over the enemy, raising the level of media culture and media literacy of Ukrainian citizens, which will contribute to the security of the information space, the information component of Ukraine's national security and the personal information security of its citizens, it is proposed to take specific measures to increase the amount of high-quality reliable information content and its prompt dissemination.

Key words: public administration, information space, information warfare, strategic communications Russian aggression, information and psychological influence.

М. Г. Міщенкоаспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття досліджує інституційне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, пропонуючи всебічний аналіз правових, регуляторних та організаційних механізмів, що підтримують розробку та виконання молодіжної політики. Дослідження розпочинається з окреслення історичної еволюції молодіжної політики в Україні, прослідковуючи її розвиток від раннього постнезалежного періоду до сьогодення.

Також розглядаються ролі та функції різних урядових органів, таких як Міністерство молоді та спорту, а також неурядових організацій у формуванні та реалізації молодіжної політики. Через критичну оцінку сучасних політик і програм дослідження виявляє сильні та слабкі сторони існуючої інституційної структури. Крім того, обговорюється вплив міжнародної співпраці та процесів європейської інтеграції на національний порядок денний молодіжної політики.

Оцінюючи ефективність сучасних політик та визначаючи потенційні напрями для покращення, стаття має на меті запропонувати практичні рекомендації щодо вдосконалення системи інституційної підтримки молодіжної політики в Україні. Рекомендації спрямовані на забезпечення того, щоб структура молодіжної політики відповідала сучасним викликам і можливостям, сприяла соціально-економічній та культурній інтеграції молоді, та підтримувала їхню активну участь у суспільному житті.

Процеси європейської інтеграції та міжнародної співпраці мають суттєвий вплив на розвиток молодіжної політики в Україні. Європейські стандарти, програми та ініціативи, такі як Erasmus+, сприяють розвитку молодіжної політики, її адаптації до європейських норм і стандартів, що у свою чергу позитивно впливає на соціально-економічний розвиток країни. Сучасний стан молодіжної політики в Україні характеризується як позитивними зрушеннями, так і певними викликами. Інституційне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні є складним і багатоаспектним процесом, що вимагає інтегрованого підходу та активної участі всіх зацікавлених сторін. Враховуючи сучасні виклики та можливості, вдосконалення молодіжної політики є важливим завданням, що потребує системного підходу та ефективної взаємодії між державою, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Ключові слова: молодіжна політика, інституційне забезпечення, Україна, урядові органи, неурядові організації, правові механізми, стратегічні документи, міжнародна співпраця, європейська інтеграція, оцінка політики.

Постановка проблеми. Інституційне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики є важливою складовою національної стратегії розвитку України. Молодь, як соціальна група, що відіграє ключову роль у суспільному житті, потребує спеціального підходу у формуванні політики, спрямованої на її розвиток, інтеграцію та активну участь у житті країни. В умовах соціально-економічних і політичних змін, що відбуваються в Україні, питання молодіжної політики набувають особливого значення [1].

Формування молодіжної політики в Україні розпочалося ще в ранні роки незалежності.

З того часу було прийнято низку важливих законодавчих актів, що регулюють права та обов'язки молоді, визначають основні напрями її розвитку та підтримки. Історичний аналіз свідчить про значні зміни та еволюцію підходів до молодіжної політики в Україні, що відображають загальні тенденції суспільного розвитку та інтеграції до європейського співтовариства [2].

Законодавча база, що регулює молодіжну політику в Україні, включає низку ключових документів, серед яких варто відзначити Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про молодіжні та дитячі громадські організації»,

а також Національну стратегію розвитку молоді на період до 2030 року.

Реалізація молодіжної політики покладається на різні організаційні структури, серед яких головну роль відіграє Міністерство молоді та спорту України. Водночас значний внесок роблять неурядові організації, молодіжні об'єднання та міжнародні партнери. Взаємодія між цими структурами є ключовим фактором успішної реалізації молодіжної політики.

Процеси європейської інтеграції та міжнародної співпраці мають суттєвий вплив на розвиток молодіжної політики в Україні. Європейські стандарти, програми та ініціативи, такі як Erasmus+, сприяють розвитку молодіжної політики, її адаптації до європейських норм і стандартів, що, у свою чергу, позитивно впливає на соціально-економічний розвиток країни [3].

Сучасний стан молодіжної політики в Україні характеризується як позитивними зрушеннями, так і певними викликами. Серед основних проблем варто відзначити недостатнє фінансування молодіжних програм, відсутність чіткої координації між державними і неурядовими організаціями, а також необхідність подальшої адаптації до європейських стандартів. Критичний аналіз чинної молодіжної політики та програм дозволяє визначити як їхні сильні сторони, так і недоліки. Серед позитивних аспектів можна виділити наявність правової бази, що забезпечує права молоді, розвиток інфраструктури для молодіжних ініціатив та активну участь молоді у громадському житті. Водночас, до основних недоліків належать недостатня інтеграція молодіжної політики в загальнодержавну стратегію розвитку, слабка взаємодія між різними рівнями влади та організаціями, а також недостатнє фінансування [4].

На основі проведеного аналізу, стаття пропонує низку рекомендацій щодо вдосконалення інституціонального забезпечення молодіжної політики в Україні, рекомендації включають необхідність розробки більш ефективних механізмів координації між державними та неурядовими організаціями, збільшення фінансування молодіжних програм, посилення ролі молодіжних рад та об'єднань у формуванні політики, а також адаптацію національної молодіжної політики до європейських стандартів [5].

Інституціональне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні є складним і багатоаспектним процесом, що вимагає інтегрованого підходу та актив-

ної участі всіх зацікавлених сторін. Враховуючи сучасні виклики та можливості, вдосконалення молодіжної політики є важливим завданням, що потребує системного підходу та ефективної взаємодії між державою, громадськими організаціями та міжнародними партнерами [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Державна молодіжна політика в Україні та молодь як її об'єкт продовжують бути предметом досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. Дослідники вивчали як теоретичні аспекти молодіжної політики, так і практичні проблеми її формування та реалізації на всіх рівнях публічного управління. Теоретичним питанням публічної політики приділяли увагу такі сучасні дослідники, як Пол Браун М., А. Кохан, М. Остапенко, Л. Прокопенко, Л. Рейтерович, С. Ситник, С. Телешун. Проблема молодіжної політики присвячені роботи Ю. Борисової, Є. Бородіна, Б. Буяка, А. Карнауха, А. Літвінової, Н. Метьолкіної, В. Панасюка, І. Хохрякової та інших. У своїх дослідженнях вони розглядали питання формування державної молодіжної політики на державному та місцевому рівнях, висвітлювали роль інститутів публічного управління молодіжною політикою та становлення інститутів молодіжної політики. Питання щодо теоретичного змісту інститутів, інституцій, інституційних змін та інституційного забезпечення, у тому числі у контексті формування та реалізації молодіжної політики, досліджували В. Барабаш, І. Козак, Д. Норт, Н. Обушна, М. Сухорукова, І. Педь та інші.

Мета статті полягає у всебічному аналізі інституційного забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні, включаючи оцінку правових, регуляторних та організаційних механізмів, ролі державних і недержавних структур, а також впливу міжнародної співпраці та європейської інтеграції, з метою розробки рекомендацій для її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Молодь є рушієм суспільного розвитку, а тому державна молодіжна політика є одним з ключових напрямків діяльності органів державної влади в Україні. Формування та реалізація ефективної молодіжної політики вимагає наявності розгалуженої та дієвої інституційної структури, яка забезпечуватиме комплексний підхід до вирішення проблем молоді та сприятиме її всебічному розвитку.

Інституційне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики

в Україні представлено цілою низкою державних органів, установ та організацій. Ключову роль у цьому процесі відіграє Міністерство молоді та спорту України, яке є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у молодіжній сфері. Міністерство розробляє та координує виконання державних цільових програм, здійснює нормативно-правове регулювання, а також співпрацює з громадськими організаціями та міжнародними партнерами у сфері молодіжної політики [1].

Важливу роль в інституційному забезпеченні молодіжної політики відіграють також інші центральні органи виконавчої влади, зокрема Міністерство освіти і науки України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України тощо, органи в межах своєї компетенції забезпечують реалізацію державної молодіжної політики у відповідних сферах, зокрема в освіті, працевлаштуванні, соціальному захисті, охороні здоров'я тощо [2].

На регіональному та місцевому рівнях реалізація молодіжної політики покладається на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Зокрема, в областях, містах та районах діють департаменти та відділи у справах сім'ї, молоді та спорту, які забезпечують реалізацію молодіжної політики на відповідній території. Вони співпрацюють з громадськими організаціями, молодіжними центрами, соціальними службами тощо, а також розробляють та реалізують регіональні та місцеві програми підтримки молоді [2].

Окрім органів державної влади та місцевого самоврядування, важливу роль в інституційному забезпеченні молодіжної політики відіграють також громадські організації та об'єднання. В Україні діє ціла низка всеукраїнських та регіональних молодіжних громадських організацій, які представляють інтереси різних категорій молоді та здійснюють активну діяльність у сфері молодіжної політики, організації співпрацюють з органами державної влади та місцевого самоврядування, беруть участь у розробці та реалізації молодіжних програм, а також здійснюють громадський контроль за діяльністю органів влади у молодіжній сфері [1].

Важливим елементом інституційного забезпечення молодіжної політики є також молодіжні центри – спеціалізовані заклади, які надають комплекс послуг для молоді, зокрема у сфері освіти, працевлаштування, дозвілля, соціаль-

ного захисту тощо. Молодіжні центри діють як на національному, так і на регіональному та місцевому рівнях і відіграють важливу роль у забезпеченні доступу молоді до якісних послуг та сприянні її всебічному розвитку [5].

Ще одним важливим інституційним елементом молодіжної політики є Національна рада України з питань розвитку молоді – консультативно-дорадчий орган при Президентові України, який забезпечує координацію діяльності органів державної влади та громадських організацій у сфері молодіжної політики. До складу Національної ради входять представники органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій та експерти у сфері молодіжної політики. Рада розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства у молодіжній сфері, а також сприяє впровадженню кращих практик молодіжної роботи на національному та місцевому рівнях [5].

Важливу роль в інституційному забезпеченні молодіжної політики відіграють також наукові установи та заклади вищої освіти, які здійснюють дослідження у сфері молодіжної політики та готують фахівців для роботи з молоддю. Зокрема, в Україні діє ціла низка науково-дослідних інститутів та центрів, які займаються вивченням проблем молоді та розробкою рекомендацій щодо вдосконалення молодіжної політики. Крім того, в університетах та інститутах здійснюється підготовка соціальних працівників, психологів, педагогів та інших фахівців, які працюють з молоддю в різних сферах [5].

Важливим напрямком інституційного забезпечення молодіжної політики є також міжнародне співробітництво. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема з ООН, Радою Європи, Європейським Союзом тощо, у сфері молодіжної політики, співпраця передбачає обмін досвідом, участь у міжнародних програмах та проектах, а також залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги для реалізації молодіжних ініціатив в Україні [4].

Незважаючи на достатньо розгалужену інституційну структуру, забезпечення ефективної молодіжної політики в Україні стикається з цілою низкою викликів та проблем. Зокрема, однією з ключових проблем є недостатнє фінансування молодіжних програм та ініціатив. Хоча в державному бюджеті України передбачені кошти на реалізацію молодіжної політики, їх обсяг часто є недостатнім для забезпечення повноцінної роботи з молоддю, особливо на

місцевому рівні, існують проблеми з координацією діяльності різних інституційних суб'єктів молодіжної політики, зокрема між центральними та місцевими органами влади, а також між державними установами та громадськими організаціями. Ще однією проблемою інституційного забезпечення молодіжної політики є недостатній рівень професійної підготовки та компетентності кадрів, які працюють з молоддю. Хоча в Україні здійснюється підготовка фахівців для роботи з молоддю, їх кількість та якість часто не відповідають реальним потребам молодіжної сфери. Крім того, існує проблема плинності кадрів, особливо на місцевому рівні, що негативно впливає на сталість та ефективність молодіжної роботи. Для вирішення цих та інших проблем інституційного забезпечення молодіжної політики в Україні необхідно вжити цілу низку заходів. Зокрема, потрібно збільшити фінансування молодіжних програм та ініціатив, як на національному, так і на місцевому рівнях [2].

Крім того, необхідно вдосконалити механізми координації діяльності різних інституційних суб'єктів молодіжної політики, зокрема шляхом створення єдиної системи моніторингу та оцінки ефективності молодіжних програм та ініціатив.

Важливим напрямком вдосконалення інституційного забезпечення молодіжної політики є також підвищення професійної підготовки та компетентності кадрів, які працюють з молоддю. Для цього необхідно розширити можливості для професійного розвитку та підвищення кваліфікації фахівців з молодіжної роботи, а також забезпечити достатню мотивацію та престижність цієї професії [1].

Ще одним важливим напрямком вдосконалення інституційного забезпечення молодіжної політики є посилення співпраці між державними установами та громадськими організаціями. Громадські організації часто мають більше можливостей для роботи з молоддю на місцевому рівні, а також краще розуміють потреби та інтереси різних категорій молоді. Тому їх активне залучення до розробки та реалізації молодіжних програм та ініціатив дозволить підвищити ефективність та адресність молодіжної політики [2].

Важливу роль у вдосконаленні інституційного забезпечення молодіжної політики може відіграти також міжнародне співробітництво. Зокрема, Україна може перейняти кращі практики молодіжної роботи від інших країн, а також залучити міжнародну технічну та фінансову допомогу для реалізації молодіжних ініціатив. Крім того, участь

України в міжнародних програмах та проектах дозволить підвищити професійний рівень фахівців з молодіжної роботи та забезпечити обмін досвідом з іноземними колегами [4].

Загалом, інституційне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні є достатньо розгалуженим та багаторівневим. Воно включає в себе цілу низку державних органів, установ та організацій, які забезпечують комплексний підхід до вирішення проблем молоді та сприяють її всебічному розвитку. Водночас, існують певні виклики та проблеми, які потребують вирішення для підвищення ефективності молодіжної політики в Україні. Зокрема, необхідно збільшити фінансування молодіжних програм та ініціатив, вдосконалити механізми координації діяльності різних інституційних суб'єктів, підвищити професійну підготовку та компетентність кадрів, а також посилити співпрацю між державними установами та громадськими організаціями. Крім того, важливу роль у вдосконаленні інституційного забезпечення молодіжної політики може відіграти міжнародне співробітництво, зокрема обмін досвідом та залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги [1].

Підсумовуючи, можна зазначити, що ефективне інституційне забезпечення є ключовою умовою успішної реалізації державної молодіжної політики в Україні. Воно дозволяє забезпечити комплексний та системний підхід до вирішення проблем молоді, а також створити сприятливі умови для її всебічного розвитку та самореалізації. Тому подальше вдосконалення та розвиток інституційної структури молодіжної політики має бути одним з пріоритетних напрямків діяльності органів державної влади та громадянського суспільства в Україні.

Висновки. Інституційне забезпечення формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні є вирішальним для успішної інтеграції молоді в суспільне життя та її соціально-економічного розвитку. Основні законодавчі акти, такі як закони України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» та «Про молодіжні та дитячі громадські організації», забезпечують необхідну правову основу для молодіжної політики. Проте для більш ефективної реалізації необхідно вдосконалити ці механізми відповідно до сучасних викликів та змін у суспільстві, а також посилити координацію між різними рівнями влади і залучити ширше коло зацікавлених сторін, включаючи

молодіжні громадські організації та міжнародних партнерів. Збільшення фінансування молодіжних програм і ініціатив є необхідним для підвищення їх стійкості та ефективності. Важливим фактором є міжнародна співпраця, особливо у рамках європейської інтеграції.

Загалом, для покращення інституційного забезпечення молодіжної політики в Україні необхідно розробити більш ефективні механізми координації між державними та неурядовими організаціями, збільшити фінансування молодіжних програм, посилити роль молодіжних рад та об'єднань у формуванні політики, а також адаптувати національну молодіжну політику до європейських стандартів. Вдосконалення молодіжної політики потребує інтегрованого підходу та ефективної взаємодії між державою, громадськими організаціями та міжнародними партнерами, що є ключовим завданням для створення сприятливих умов для всебічного розвитку молоді в Україні.

Список використаної літератури:

1. Васильєв А. О. Конвергенція моделей реалізації державної політики, спрямованої на молодь. *Публічне управління: теорія та практика* : зб. наук. праць Асоціації докторів наук з державного управління. Харків : вид-во «ДокНаука-ДержУпр», 2013. Вип. 3(15). С. 205–209.
2. Захаренко К. В. Інституційний розвиток молодіжних організацій як складової громадянського суспільства в сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук. Дніпропетровськ, 2010. 17 с.
3. Мотречко В. В. Сучасні напрями державної молодіжної політики на регіональному рівні. *Публічне управління: виклики XXI століття* : матеріали XIII Міжнар. наук. конгресу. Харків, ХарPI НАДУ 2013. С.101–103.
4. Пархоменко-Куцевіл О. І. Цифровізація формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія «Державне управління»*. 2024. № 1(19) С. 207–219. <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/8521>
5. Попович В. В. Стандарти публічного управління як елементи методології європейської державної муніципальної політики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 4. С. 85–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_4_16
6. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 № 1669-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text>
7. Руденький В. Участь молоді в житті країни відтепер вимірюватимуть у цифрах. UNDP Ukraine UNDP Ukraine. Follow. 21.01.2021. URL: <https://t.ly/9ROIO>
8. Сторожук Р. П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізм : автореф. дис. ... к. держ. упр. Р. П. Сторожук. Одеса, 2007. 23 с.

Mishchenko M. H. Institutional foundations and implementation of youth policy in Ukraine: current state and prospects

The article investigates the institutional support for the formation and implementation of state youth policy in Ukraine, offering a comprehensive analysis of the legal, regulatory, and organizational mechanisms that support the development and execution of youth policy. The research begins by outlining the historical evolution of youth policy in Ukraine, tracing its development from the early post-independence period to the present day.

The roles and functions of various government bodies, such as the Ministry of Youth and Sports, as well as non-governmental organizations, in the formation and implementation of youth policy are also examined. Through a critical assessment of current policies and programs, the study identifies the strengths and weaknesses of the existing institutional framework. Additionally, the impact of international cooperation and European integration processes on the national youth policy agenda is discussed.

By evaluating the effectiveness of current policies and identifying potential areas for improvement, the article aims to offer practical recommendations for enhancing the institutional support system for youth policy in Ukraine. These recommendations are aimed at ensuring that the youth policy framework responds to contemporary challenges and opportunities, fosters the socio-economic and cultural integration of youth, and supports their active participation in public life.

The processes of European integration and international cooperation have a significant impact on the development of youth policy in Ukraine. European standards, programs, and initiatives such as Erasmus+ contribute to the development of youth policy, its adaptation to European norms and standards, which in turn positively affects the socio-economic development of the country. The current state of youth policy in Ukraine is characterized by both positive changes and certain challenges. The institutional support for the formation and implementation of state youth policy in Ukraine is a complex and multifaceted process that requires an integrated approach and active participation

of all stakeholders. Considering the current challenges and opportunities, improving youth policy is an important task that requires a systematic approach and effective interaction between the state, civil society organizations, and international partners.

Key words: *youth policy, institutional framework, Ukraine, governmental bodies, nongovernmental organizations, legal mechanisms, strategic documents, international cooperation, European integration, policy evaluation.*

К. О. Набока

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

А. М. Іващенко

здобувач ступеня доктора філософії
зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
Класичного приватного університету

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ЕНЕРГЕТИКИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Стаття присвячена дослідженню стратегічного партнерства між Україною та Європейським Союзом у сфері енергетики, що є ключовим елементом загального курсу на євроінтеграцію України та зміцнення енергетичної безпеки ЄС. Україна, як транзитна держава, відіграє важливу роль у забезпеченні стабільного енергопостачання до Європи, а також є важливим партнером у процесі диверсифікації джерел постачання енергоносіїв. У статті розглядаються основні напрямки співпраці, зокрема в таких сферах, як інтеграція енергосистеми України до європейської мережі ENTSO-E, розвиток відновлюваних джерел енергії, диверсифікація постачань енергоносіїв, а також зменшення викидів вуглецю відповідно до європейських кліматичних стандартів. Важливим аспектом є аналіз викликів, з якими стикається Україна на шляху реформування енергетичного сектору. Це, зокрема, стосується модернізації застарілої енергетичної інфраструктури, необхідності гармонізації законодавства з європейськими стандартами, а також подолання впливу геополітичних факторів, зокрема через агресію Росії, яка створює додаткові ризики для стабільності енергопостачання. Україна також стикається з викликами щодо диверсифікації джерел постачання газу, електроенергії та інших ресурсів для зменшення залежності від Росії, яка історично домінувала в регіоні. Можливості для поглиблення співпраці полягають у подальшій інтеграції енергетичних ринків, збільшенні інвестицій у відновлювану енергетику та енергоефективні технології, а також у зміцненні інституційних рамок, що сприятимуть спільній реалізації стратегічних проєктів. Важливою перспективою є приєднання України до європейської системи торгівлі викидами (ETS), що сприятиме розвитку "зеленої" економіки. Співпраця у цій сфері також дозволить Україні отримати доступ до європейських фінансових та технічних ресурсів для модернізації енергетичного сектору, що є надзвичайно важливим в умовах глобальної енергетичної трансформації.

Ключові слова: енергетична безпека, державна політика, відновлювані джерела енергії, публічне управління, модернізація інфраструктури, викиди вуглецю, енергетичні ринки.

Постановка проблеми. Стратегічне партнерство між Україною та Європейським Союзом у сфері енергетики відіграє ключову роль у забезпеченні енергетичної безпеки як для України, так і для ЄС. Україна, розташована на перехресті основних енергетичних шляхів, є важливим транзитним вузлом для постачання енергоносіїв з Росії до Європи, що робить її стратегічним партнером для ЄС у контексті енергетичної політики. Проте, з огляду на сучас-

ні геополітичні виклики, зокрема агресію Росії, а також глобальні зміни в енергетичному секторі, включаючи перехід на відновлювані джерела енергії, співпраця України та ЄС набуває ще більшої важливості та складності [1].

Актуальність дослідження зумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, Україна активно інтегрується до європейського енергетичного ринку, зокрема через реформування свого енергетичного сектору та інте-

грацію до європейської енергетичної мережі ENTSO-E. По-друге, ЄС прагне диверсифікувати джерела постачання енергоносіїв для зменшення своєї залежності від російських поставок, що робить співпрацю з Україною важливим елементом енергетичної безпеки регіону. По-третє, глобальна тенденція до переходу на «зелену» енергетику та зменшення викидів вуглецю створює нові виклики і можливості для обох сторін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що стратегічне партнерство, можливості та напрями міжнародного науково-технічного співробітництва між Україною та з країнами ЄС в сфері енергетики вивчали В. С. Бєліков, О. В. Собкевич, І. О. Стеблянко, А. В. Шеченко та інші. Проте, незважаючи на істотний науковий доробок цих дослідників, питання реалізації міжнародного науково-технічного співробітництва в сфері енергетики із країнами ЄС потребує детальнішого вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є дослідження та аналіз стратегічного партнерства між Україною та Європейським Союзом у сфері енергетики, зокрема вивчення викликів, з якими стикаються обидві сторони, та можливостей, що відкриваються в контексті поглиблення співпраці. Особливу увагу приділено питанням реформування енергетичного сектору України, інтеграції енергосистем до європейських мереж, диверсифікації постачання енергоресурсів, а також впровадженню європейських стандартів у сфері відновлюваної енергетики та зменшення викидів вуглецю. У рамках дослідження також розглядаються геополітичні фактори, що впливають на розвиток енергетичної співпраці, зокрема, роль Росії як традиційного постачальника енергоносіїв та вплив її агресії на енергетичну безпеку України та ЄС.

Методологія дослідження базується на комплексному підході, що включає аналіз нормативно-правової бази, угод і стратегій, які регулюють співпрацю між Україною та ЄС у сфері енергетики. Для досягнення поставленої мети було використано методи контент-аналізу та порівняльного аналізу, які дозволили вивчити документи ЄС та українського уряду, а також дослідження, що стосуються енергетичної політики обох сторін. Застосування методу структурно-функціонального аналізу дало можливість оцінити стан української енергетичної системи та перспективи її інтеграції з європейськими енергетичними ринками. Крім того, використовувався метод

кейс-стаді для аналізу конкретних ситуацій та проектів, що стосуються енергетичної співпраці, таких як приєднання України до ENTSO-E та реалізація стратегій декарбонізації.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правова база угод і стратегій, що регулюють співпрацю між Україною та Європейським Союзом у сфері енергетики, є ключовим для розуміння напрямків розвитку цього стратегічного партнерства [2]. Співпраця між Україною та ЄС у цій сфері офіційно закріплена низкою документів, серед яких важливе місце займає Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка була підписана у 2014 році. Угода містить спеціальний розділ, присвячений енергетиці, в якому викладено зобов'язання України щодо реформування свого енергетичного сектору відповідно до європейських стандартів. Зокрема, Україна взяла на себе зобов'язання щодо адаптації свого законодавства до *acquis communautaire*, включаючи ключові нормативні акти, які регулюють функціонування внутрішнього енергетичного ринку, забезпечення конкуренції та захист прав споживачів.

Однією з головних стратегічних цілей України є інтеграція до Європейського енергетичного співтовариства, членом якого Україна є з 2011 року. Це співтовариство об'єднує країни Західних Балкан, Молдови, Грузії та України і сприяє імплементації європейських енергетичних норм і стандартів у правові системи цих країн. Через участь у цьому об'єднанні Україна зобов'язалася привести своє законодавство у відповідність до Третього енергетичного пакету ЄС, який стосується поділу функцій видобутку, транспортування і постачання енергоносіїв, а також створення незалежного регулятора.

Також слід зазначити, що Україна бере активну участь у проекті «Східне партнерство», що охоплює енергетичні питання і сприяє посиленню взаємодії в питаннях енергетичної безпеки, енергоефективності та розвитку відновлюваних джерел енергії. Важливим кроком у напрямку зміцнення співпраці стало приєднання України до європейської енергетичної мережі ENTSO-E у 2022 році, що дозволило Україні синхронізувати свою енергосистему з енергосистемами Європи і стати повноправним учасником європейського ринку електроенергії. Цей процес сприяв зміцненню енергетичної безпеки України, оскільки після синхронізації з європейськими енергетичними мережами Україна отримала можливість експортувати і імпортувати електроенергію на європейський ринок (табл. 1).

Динаміка імпорту та експорту електроенергії між Україною та ЄС

Показник	Україна в ЄС	ЄС в Україну
Експорт електроенергії (ТВт/год)	2.5	1.0
Імпорт електроенергії (ТВт/год)	1.0	2.5

Джерело: складено автором

Крім того, на розвиток співпраці між Україною та ЄС впливає стратегія Європейського Союзу щодо переходу на відновлювані джерела енергії та зменшення викидів вуглецю, викладена в Європейській зеленій угоді (European Green Deal) [3]. Ця стратегія передбачає повний перехід Європи на чисту енергетику до 2050 року, що відкриває нові можливості для України. Спільна реалізація проектів у сфері відновлюваної енергетики, таких як розвиток вітрової, сонячної енергетики та біоенергетики, сприятиме зниженню залежності від викопних палив, а також забезпечить можливості для залучення інвестицій у нові технології та інфраструктуру.

У цьому контексті важливим документом є Енергетична стратегія України на період до 2035 року, яка узгоджується з цілями Європейського Союзу і передбачає модернізацію енергетичного сектору, підвищення енергоефективності та збільшення частки відновлюваних джерел енергії. Ця стратегія стала основою для подальшої імплементації нормативних актів та реформ, які спрямовані на розвиток енергетичної галузі в Україні у відповідності до європейських стандартів. Водночас, існує низка викликів, які залишаються невирішеними на шляху до повної інтеграції українського енергетичного ринку з ринком ЄС, що потребує додаткових зусиль з боку обох сторін для забезпечення стабільного і ефективного функціонування спільної енергетичної інфраструктури.

Ми провели контент-аналіз нормативно-правової бази та стратегій, які регулюють співпрацю між Україною та Європейським Союзом у сфері енергетики, виявив кілька ключових аспектів [4]. По-перше, Угода про асоціацію між Україною та ЄС є основним документом, який закріплює зобов'язання України щодо адаптації національного законодавства до стандартів ЄС, зокрема у сфері енергетики. Цей документ визначає принципи відкритого енергетичного ринку, рівний доступ до енергетичних ресурсів, створення конкуренції та захист споживачів. Україна зобов'язується впроваджувати Третій енергетичний пакет ЄС, який передбачає поділ функцій видобутку, транспортування та постачання енергії, а також

створення незалежного регулятора. Це важливий крок на шляху до інтеграції з європейським енергетичним ринком, оскільки він передбачає структурні зміни в управлінні енергетичними ресурсами в Україні.

По-друге, участь України в Європейському енергетичному співтоваристві зобов'язує країну дотримуватись європейських норм щодо ринку електроенергії та природного газу, забезпечення прозорості тарифної політики та енергоефективності. Енергетична стратегія України до 2035 року передбачає модернізацію енергетичного сектору з акцентом на підвищення енергоефективності, розвиток відновлюваних джерел енергії та зменшення викидів вуглецю [5]. Однак контент-аналіз показав, що процес впровадження цих реформ стикається з низкою проблем, серед яких недостатнє фінансування, слабка інституційна спроможність і вплив зовнішніх геополітичних факторів, таких як агресія Росії.

Порівняльний аналіз енергетичних стратегій ЄС та України показав, що попри загальну мету щодо декарбонізації та збільшення частки відновлюваної енергетики, підходи до їх реалізації мають певні відмінності. Європейський Союз активно реалізує Європейську зелену угоду, яка передбачає досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року [6]. Ця стратегія включає зниження викидів парникових газів, перехід на відновлювані джерела енергії та поступову відмову від викопного палива. ЄС має чіткі цілі і фінансові інструменти для підтримки країн-членів у реалізації цих завдань, включаючи Фонд справедливого переходу та інвестиції в зелену енергетику. Для порівняння основних показників енергетичних систем України та Європейського Союзу, варто звернути увагу на виробництво електроенергії, частку відновлювальних джерел та рівень викидів CO₂ (табл. 2).

Водночас, Україна, хоча і взяла курс на декарбонізацію та розвиток відновлюваних джерел енергії, зіштовхується з певними труднощами в реалізації цих завдань. Основні проблеми полягають у застарілій енергетичній інфраструктурі, високій залежності від викопного палива, зокрема вугільної генерації, а також

Основні показники енергетичної системи України та ЄС (2023)

Показник	Україна	Європейський Союз (середнє)
Виробництво електроенергії (ТВт·год)	168	3,400
Частка відновлювальних джерел (%)	15	45
Викиди CO ₂ (млн тонн)	110	2,500
Потужність генерації (ГВт)	60	1,200
Споживання електроенергії (ТВт·год)	150	3,200

Джерело: складено авторами

у нестабільній економічній ситуації, що ускладнює залучення інвестицій [7]. Порівняння також показало, що Україна має нижчий рівень технологічного розвитку в енергетичній сфері, що потребує значних фінансових вкладень для модернізації систем виробництва і транспортування енергії.

Однією з ключових відмінностей між підходами ЄС та України є фінансова підтримка. Європейський Союз активно інвестує в розвиток зеленої енергетики через низку програм, таких як Horizon Europe та Green Deal, які спрямовані на технологічні інновації та декарбонізацію [8]. Україна ж має обмежений доступ до таких фінансових ресурсів і потребує додаткової міжнародної підтримки для успішного переходу на відновлювану енергетику. Однак участь у програмах Європейського енергетичного співтовариства та потенційне залучення інвестицій з боку ЄС відкривають можливості для прискорення цих процесів.

В результаті аналізу стало очевидним, що співпраця між Україною та ЄС у сфері енергетики має значний потенціал, однак потребує більш системного підходу та посиленої фінансової і технічної підтримки з боку європейських партнерів. Україна продовжує рухатися в напрямку інтеграції з європейськими енергетичними ринками, але для досягнення повної відповідності стандартам ЄС необхідно впроваджувати подальші реформи, модернізувати інфраструктуру та активніше залучати інвестиції в «зелені» технології.

Ефективне публічне управління відіграє ключову роль у забезпеченні успішної реалізації стратегічного партнерства між Україною та Європейським Союзом у сфері енергетики. Державні органи України відповідають за розробку та імплементацію нормативно-правової бази, яка має відповідати європейським стандартам, зокрема у сфері енергетичної безпеки, екологічних стандартів та ринку енергоносіїв.

Основними викликами у цій сфері є забезпечення прозорості процесів, координація

діяльності різних рівнів уряду та залучення міжнародних інвестицій. Публічне управління повинно сприяти модернізації енергетичної інфраструктури, забезпечувати ефективне використання енергоносіїв, а також запроваджувати інноваційні механізми управління енергетичним сектором.

Крім того, держава відіграє центральну роль у формуванні політики декарбонізації та розвитку відновлюваних джерел енергії, що є важливим напрямом співпраці з ЄС. Важливою складовою є побудова діалогу між владою, бізнесом та громадянським суспільством для забезпечення сталого розвитку енергетичного сектору та зміцнення публічних інституцій у цьому процесі.

Структурно-функціональний аналіз української енергетичної системи дозволяє оцінити її поточний стан і перспективи інтеграції з європейськими енергетичними ринками. Українська енергетична система, хоча і пройшла певні етапи модернізації, все ще має низку структурних проблем. Однією з головних є застарілість інфраструктури, особливо в секторі електрогенерації та транспортування енергоносіїв. Велика частина енергоблоків українських електростанцій, зокрема теплових, була побудована ще в радянський період і потребує або повної реконструкції, або заміни. Це знижує ефективність енергетичної системи і призводить до високих втрат енергії під час її транспортування.

Ще однією проблемою є значна залежність України від викопних палив, особливо вугілля та природного газу. Попри прогрес у розвитку відновлюваних джерел енергії, їхня частка в загальному енергобалансі залишається відносно невеликою. Це створює виклики для переходу на більш екологічно чисті джерела енергії, що є ключовою вимогою для інтеграції в європейські енергетичні ринки, особливо в контексті Європейської зеленої угоди.

У рамках структурно-функціонального аналізу також було виявлено недостатньо розвинену систему регулювання енергетичного ринку.

Хоча Україна зробила значні кроки до лібералізації ринку електроенергії та природного газу, наприклад, створення незалежного регулятора та впровадження ринкових механізмів ціноутворення, повноцінне функціонування ринку ще не досягнуто. Деякі сектори, як-от ринок газу, досі залишаються монополізованими, що обмежує конкуренцію і стримує іноземні інвестиції.

З позитивної сторони, одним із ключових досягнень України стало приєднання до європейської енергетичної мережі ENTSO-E у 2022 році. Ця інтеграція дозволила українській енергетичній системі стати частиною європейського ринку електроенергії, що, в свою чергу, сприяє підвищенню надійності постачання енергії та забезпечує можливість для експорту електроенергії до країн ЄС. Однак, для повноцінного функціонування в європейській системі, Україні необхідно продовжувати роботу над забезпеченням стабільності своєї енергосистеми, зокрема, модернізацією електромереж і підвищенням енергоефективності.

Перспективи інтеграції України з європейськими енергетичними ринками залежать від успіху в кількох ключових напрямках. Перш за все, це подальша декарбонізація енергетичного сектору. Для цього необхідно збільшити частку відновлюваних джерел енергії, таких як вітрова, сонячна і біоенергетика, а також впроваджувати сучасні технології для зменшення викидів парникових газів. У цьому контексті важливою є співпраця з ЄС, який надає фінансову та технічну підтримку в рамках різних програм, спрямованих на розвиток «зеленої» енергетики.

Крім того, Україна має розвивати інфраструктурні проекти, спрямовані на збільшення можливостей для експорту енергії в Європу. Це включає розширення існуючих мереж передачі електроенергії, будівництво нових з'єднань з європейськими країнами, а також модернізацію газотранспортної системи, яка є важливим елементом для забезпечення транзиту енергоресурсів до ЄС. Успішна реалізація цих проектів дозволить Україні стати важливим гравцем на європейському енергетичному ринку, забезпечивши стабільне джерело доходу від експорту енергоносіїв [9].

В рамках нашого експериментального дослідження було виявлено кілька важливих аспектів, що стосуються енергетичної співпраці між Україною та Європейським Союзом, на основі методу кейс-стаді, який дозволив детально проаналізувати конкретні ситуації та проекти.

Одним із ключових кейсів є приєднання України до європейської енергетичної мережі ENTSO-E, яке стало важливим кроком у напрямку інтеграції української енергетичної системи з європейською. Це приєднання забезпечило синхронізацію української електромережі з європейською, що дозволило Україні отримати доступ до єдиного європейського ринку електроенергії та можливість експортувати електроенергію до країн ЄС. Дослідження показало, що цей крок сприяв підвищенню стійкості та стабільності української енергосистеми, особливо в умовах зовнішніх загроз, таких як військова агресія з боку Росії.

Аналіз також виявив, що приєднання до ENTSO-E відкриває нові можливості для України, зокрема в контексті підвищення енергоефективності та залучення інвестицій у модернізацію інфраструктури. Проте, водночас були виявлені певні виклики, пов'язані з необхідністю подальшого розвитку мереж передачі та збільшенням потужностей для експорту електроенергії. Важливою проблемою залишається стабільність енергосистеми, особливо в умовах дефіциту інвестицій та потреби в реконструкції застарілих електрогенераційних потужностей.

Ще один кейс, який було проаналізовано, стосується реалізації стратегій декарбонізації в Україні у контексті європейських вимог. Наше дослідження виявило, що Україна активно працює над впровадженням стратегій, спрямованих на зменшення викидів парникових газів та розвиток відновлюваної енергетики. Однак процес декарбонізації стикається з кількома проблемами: значна частка викопного палива в енергетичному балансі, складність залучення інвестицій у зелені проекти та нестабільність політичної ситуації. Досвід ЄС у впровадженні Європейської зеленої угоди демонструє успішні моделі декарбонізації, які можуть бути адаптовані до українських реалій, але вимагають додаткових ресурсів та політичної волі для реалізації.

Важливим результатом цього аналізу стало розуміння, що безпосереднє впровадження європейських моделей декарбонізації в Україні потребує гнучкішого підходу, враховуючи специфічні умови, зокрема економічні виклики та вплив війни. Водночас, співпраця з ЄС у цьому напрямі залишається ключовим фактором, який сприяє залученню необхідної технічної та фінансової підтримки.

Таким чином, результати кейс-стаді продемонстрували, що Україна має реальні перспек-

тиви для успішної інтеграції в європейський енергетичний простір за умови подальшого розвитку стратегічних проєктів, таких як участь у ENTSO-E та реалізація програм декарбонізації. Однак для повноцінної реалізації цих можливостей необхідні значні інвестиції в інфраструктуру, політична стабільність та продовження реформ у сфері енергетики, щоб відповідати вимогам європейського ринку.

Висновки. Таким чином, дослідження свідчить про те, що енергетичне співробітництво між Україною та Європейським Союзом має важливе стратегічне значення для обох сторін. Україна, як країна з великим енергетичним потенціалом, поступово інтегрується в європейський енергетичний простір, що сприяє підвищенню стійкості її енергетичної системи, особливо в умовах глобальних викликів, таких як військові дії та енергетична криза. Приєднання до ENTSO-E та виконання вимог Європейської зеленої угоди відкривають нові можливості для залучення інвестицій, зменшення викидів парникових газів і модернізації інфраструктури.

Однак дослідження також виявило низку викликів, серед яких ключовими є необхідність модернізації енергетичних потужностей, підвищення частки відновлювальних джерел енергії та збільшення рівня енергоефективності. Особливу увагу слід приділити розвитку інфраструктури для експорту електроенергії до країн ЄС, що дозволить підвищити енергетичну безпеку як України, так і європейських партнерів.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у детальному вивченні впливу різних міжнародних програм і проєктів на енергетичну систему України, оцінці ефективності стратегій декарбонізації та інтеграції відновлювальних джерел енергії. Також важливим є подальший моніторинг співпраці з ЄС у контексті реалізації угод та інтеграції на енергетичних ринках. Це дасть можливість прогнозувати ефективність реформ та визначати ключові напрямки для розвитку енергетичного партнерства між Україною та ЄС.

Список використаної літератури:

1. Беліков В. С. Науково-технічне спрямування міжнародної кооперації України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Випуск 110 (Ч. II). С. 14–22.
2. Стеблянюк І. О. Напрями співробітництва України та ЄС в енергетичній сфері. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Менеджмент інновацій»*. 2013. Вип. 2. С. 72–80.
3. Представництво України при Європейському Союзі. (2021). *Європейський Зелений Курс*. 2021. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-ugoda>
4. Розпорядження КМУ «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» № 605-р від 18.08.2017 / Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250250456/>
5. Основні положення енергетичних стратегій та програм Європейського Союзу щодо розвитку енергетичної сфери в умовах формування загальноєвропейського ринку електроенергії / Міненерговугілля України, ДП «НЕК «Укренерго». Київ, 2017. URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2017/05/2.-Energetychni-Strategiyi-YES.pdf/>
6. Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку України – 2020». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/>
7. Собкевич О. В., Шевченко А. В. Перспективи розвитку науково-технічного і виробничого співробітництва України з країнами ЄС: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_analit/spivrobitn_z_ES.pdf/
8. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of regions. Energy 2020. A strategy for compatible, sustainable and secure energy, Belgium, Brussels, November 2010.
9. Дані Державної служби статистики України щодо енергоемності ВВП у 2007–2016 рр. / Офіційний сайт ДССУ. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/sg/ekolog/ukr/enem_u.htm/

Naboka K. O., Ivashchenko A. M. Strategic partnership between Ukraine and the EU in the energy sector: challenges and opportunities

The article is devoted to the study of the strategic partnership between Ukraine and the European Union in the energy sector, which is a key element of Ukraine's overall course towards European integration and strengthening the EU's energy security. Ukraine, as a transit country, plays an important role in ensuring stable energy supply to Europe and is also an important partner in the process of diversifying energy sources. The article discusses the main areas of cooperation, in particular in such areas as the integration of Ukraine's energy system into the European ENTSO-E network, the development of renewable energy sources, the diversification of energy supplies, and the reduction of carbon emissions in accordance with European climate standards. An important aspect is the

analysis of the challenges Ukraine faces in reforming its energy sector. These include the modernization of outdated energy infrastructure, the need to harmonize legislation with European standards, and overcoming the impact of geopolitical factors, in particular, Russia's aggression, which creates additional risks to the stability of energy supply. Ukraine also faces challenges in diversifying its sources of gas, electricity, and other resources to reduce its dependence on Russia, which has historically dominated the region. Opportunities for deepening cooperation lie in further integration of energy markets, increased investment in renewable energy and energy-efficient technologies, and strengthening institutional frameworks that will facilitate joint implementation of strategic projects. An important prospect is Ukraine's accession to the European Emissions Trading System (ETS), which will contribute to the development of a green economy. Cooperation in this area will also allow Ukraine to gain access to European financial and technical resources to modernize the energy sector, which is extremely important in the context of global energy transformation.

Key words: *energy security, state polic, public administration, renewable energy sources, infrastructure modernization, carbon emissions, energy markets.*

УДК 338.242:[330.342.146:334.722](477)
DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.12>

О. Л. Петрик

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-9365-7823>

ЕЛЕМЕНТИ УЧАСТІ ДЕРЖАВИ У РАМКАХ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ПАРТИСИПАТИВНОГО ПІДХОДУ

У статті досліджено проблематику елементів та проблем участі держави у розвитку соціальних підприємств в Україні. Відзначено, що в умовах війни саме соціальне підприємство здатне згладити ряд гострих питань в суспільстві, а також прискорити їх вирішення.

Аналіз теоретичного матеріалу дозволив дослідити сутність соціального підприємства, що дало змогу сформулювати найбільш повне визначення цієї дефініції. Соціальне підприємство – це діяльність підприємства чи організації, яка функціонує з метою отримання прибутку та виконання соціальної місії та вирішення соціальних проблем; це некомерційна діяльність, спрямована на досягнення соціального впливу.

Визначено, що соціальне підприємство допомагає частково вирішити проблему неспроможності бюджетів різних рівнів. Фінансово підтримувати певні категорії найбільш незахищених громадян, діяльність яких здійснюється в умовах економічної кризи, спричиненої різноманітними чинниками ендogenous та екзогенного характеру, особливо важливо.

У процесі дослідження визначено, що соціальне підприємство в Україні не отримує достатньої підтримки з боку держави та не є широко відомим у національному соціумі. Тому держава повинна запровадити законодавчі, організаційні та фінансові інструменти для розвитку соціального підприємства, а місцева влада має зробити все можливе для його сприяння на громадському рівні.

Визначено, що завдяки зовнішній фінансовій, організаційній та інформаційній підтримці держави, соціальні підприємці матимуть реальну можливість реалізувати свої креативні ідеї та лідерські здібності, активізувати громадську активність та сприяти вирішенню багатьох соціальних проблем, які загострилися у 2022 році. Ситуація воєнного стану в Україні, особливо питання соціального захисту соціально незахищених верств населення, безробіття та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, співпраця з волонтерськими та благодійними організаціями для збору та розподілу гуманітарної допомоги, виробництва та постачання необхідних товарів та послуг соціально незахищеним верствам населення, категорій населення і т. д. Все це може істотно сприяти поліпшенню суспільного життя, виходу з соціально-економічних криз і розвитку країни в цілому.

Ключові слова: економічний розвиток, соціальне підприємство, державна підтримка, територіальна громада, громадянське суспільство.

Постановка проблеми. Актуальність розвитку соціального підприємства в Україні зростає в контексті вирішення завдань реінтеграції окупованих територій, оскільки військові дії супроводжуються численними економічними проблемами та недостатнім державним фінансуванням відновлення інфраструктури та соціальних заходів. За цих умов соціальне підприємство може забезпечити більш ефективний вихід із кризи шляхом створення сприятливого бізнес-середовища та підтримки активної

громадської позиції учасників, інноваційності та соціальної солідарності.

Соціальні підприємства, які створюють робочі місця для соціально незахищених верств населення, надають їм можливість отримати робочі навички та знання в сферах менеджменту, кар'єрного зростання та того, що експерти з прав власності називають «позитивним». Більшість соціальних підприємств в Україні забезпечують роботою представників цільових груп, пов'язаних основною діяльністю. Як і інші

підприємницькі структури, основною метою їх діяльності є досягнення позитивних фінансових і соціальних результатів, у тому числі за рахунок інвестицій.

У останні роки в Україні соціальне підприємство набуває все більшої популярності серед громад як ефективний механізм вирішення локальних соціально-економічних проблем територіальної громади. Запорукою успіху концепції соціального підприємства в Україні є розробка національної стратегії розвитку соціальних підприємств, здатної координувати зусилля всіх зацікавлених сторін: підприємців, громадських інституцій, донорських структур та держави – усіх стейкхолдерів партисипативної моделі розвитку соціального підприємства в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Однак, незважаючи на суттєві наукові здобутки подальшого розвитку потребують питання аналізу елементів участі держави у розвитку соціального підприємства в Україні. Проблемними питаннями розвитку соціального підприємства займалися як вітчизняні, так і закордонні науковці, такі як: Д. Борнштейн, Р. Braunerhjelm, М. Гончарова, Н. Гусак, Б. Дрейтон, J. Dees, Л. Долуда, Г. Кабаченко, Ю. Кірсанова, Д. Кикал, Н. Коваленко, А. Корнецький, Т. Лайонс, Н. Луговенко, М. McLean, В. Назарук, М. Наумова, S. Osberg, A. Peredo, L. Roger, С. Сафаров, А. Свинчук, Ф. Спреклі, А. Туманова, Л. Шаульська та чимало інших. Проте, проблеми розвитку елементів участі держави у розвитку соціального підприємства в Україні в контексті вирішення соціально-економічних проблем суспільства, особливо на рівні територіальних громад, є не достатньо дослідженими, а отже, потребує додаткових узагальнень.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні ключових елементів участі держави у розвитку соціального підприємства в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. В Україні перші спроби впровадження соціального підприємства були зроблені на початку 2000-х років. Лише у 2004 році словосполучення «соціальне підприємство» увійшло в український лексикон після серії тренінгів з американськими експертами щодо створення соціальних підприємств у державних установах.

У ході проведеного дослідження встановлено, що основними передумовами розвитку соціальних підприємств в Україні є:

– недосконалість законодавства про соціальні підприємства, що дозволяє різноманітним організаційно-правовим формам бізнесу в Україні адаптуватися до нових викликів сьогодення [7];

– можливість залучення ресурсів, які не зацікавлені у традиційному бізнесі (особи з обмеженими можливостями, люди похилого віку, внутрішньо переміщені особи, багатодітні сім'ї тощо) [6];

– використання аутсорсингу – можливість для традиційних компаній залучати соціальні підприємства шляхом використання елементів аутсорсингу (прибирання, доставка, виробництво деталей (продуктів)), що створює додаткові можливості для розвитку соціального підприємства і не обтяжує традиційний бізнес своїми витратами;

– зростання попиту на продукцію соціальних підприємств – інтерес споживачів до вітчизняних виробників, наявність соціальної складової у підприємств тощо;

– додаткова участь у джерелах створення соціальних підприємств – на відміну від існуючих підприємств, є можливість залучати міжнародні гранти, отримувати пільгові кредити та брати участь у консультаціях та навчанні для підвищення рівня соціальних підприємств в Україні.

Основні шляхи досягнення своєї місії – це продаж власної продукції, працевлаштування представників вразливих груп, підтримка соціальних, культурних чи спортивних заходів, проєктів і програм.

Організаційна форма діяльності суб'єктів економіки, яку найчастіше вибирають соціальні підприємці – фізичні особи – підприємці. Протягом останніх десяти років (з 2012 по 2022 р.) в Україні було зареєстровано більше 300 соціальних підприємств [2], а з них найбільшу питому вагу – у 2021 р. та 2022 р. (32 та 34 підприємства відповідно) [2].

Головними суб'єктами вітчизняних соціальних підприємств є: громадська організація + фізична особа-підприємець – 28% підприємств, громадська організація – 26%, фізична особа-підприємець – 15%, ТОВ – 13%, підприємство як об'єднання громадян – 13%, благодійний фонд – 2,5% та приватні підприємства – 2,5% [3].

Географія розповсюдження соціальних підприємств охоплює всю Україну. Найбільша кількість соціальних підприємств знаходиться у м. Київ (20%), Львівській (10%), Полтавській (6%),

Донецькій (6%), Київській (5%), Запорізькій (5%), Харківській (4%) областях. Найменше соціальних підприємств у Волинській області [4].

Соціальне підприємництво в Україні достатньо широко підтримується міжнародними фондами і організаціями (рис. 1).

Щодо підтримки державою соціальних підприємств, то через відсутність досконалого законодавства та чіткого нормативного визначення й врегулювання цього виду підприємництва, країна ще не повністю підтримує розвиток соціальних підприємств.

Більшість підтримки соціальних підприємств органами місцевого самоврядування здійснюється в рамках програм підтримки малого та середнього бізнесу. Зокрема, у деяких регіонах ця підтримка включає:

- погашення відсотків за кредитами бізнесу;
- надання «маркетингових ваучерів» – повернення 50% внеску за участь у міських, всеукраїнських та міжнародних виставках;
- створення центрів підтримки стартапів та центрів консультацій для стартапів;
- державні закупівлі та соціальне замовлення;
- надання в оренду приміщень для громадських установ за пільговими цінами [4].

Наприклад, у плані заходів щодо реалізації Стратегії розвитку МСП України до 2020 року було недостатньо відображено питання розвитку соціального підприємництва. У рамках цих заходів Мінекономрозвитку спільно з органами місцевого самоврядування створюють регіональні мережі центрів підтримки підпри-

ємництва, які стануть зв'язками з національною інфраструктурою підтримки мікро-, малих та середніх підприємств: включені потенційні підприємці, в тому числі соціально незахищені верстви населення (ветерани АТО, внутрішньо переміщені особи, молодь). На нашу думку, саме ці центри можуть надавати консультаційну та менторську підтримку з питань соціального підприємництва. Крім того, поштовхом для розвитку соціального підприємництва могло б стати прийняття закону, який регулює соціальне підприємництво, і Міністерство економічного розвитку і торгівлі України вже планує розробку проекту такого закону.

У США державна підтримка розвитку соціального підприємництва зведена до «усунення правових та адміністративних бар'єрів, законодавчих положень щодо пільгового кредитування та розвитку соціального партнерства між державними органами, бізнесом та некомерційним сектором», що забезпечує наступні переваги: ліцензування та сертифікації соціальних підприємств у таких сферах, як соціальне забезпечення, освіта та медичне обслуговування. Цим компаніям також гарантується можливість отримання соціальних замовлень від державних органів [6]. У країні немає активної участі держави в підтримці соціальних підприємств. Уряд США надає фінансову підтримку соціальним підприємствам, а також створено Департамент соціальних інновацій, який надає приблизно 2 мільйони доларів на рік [6].

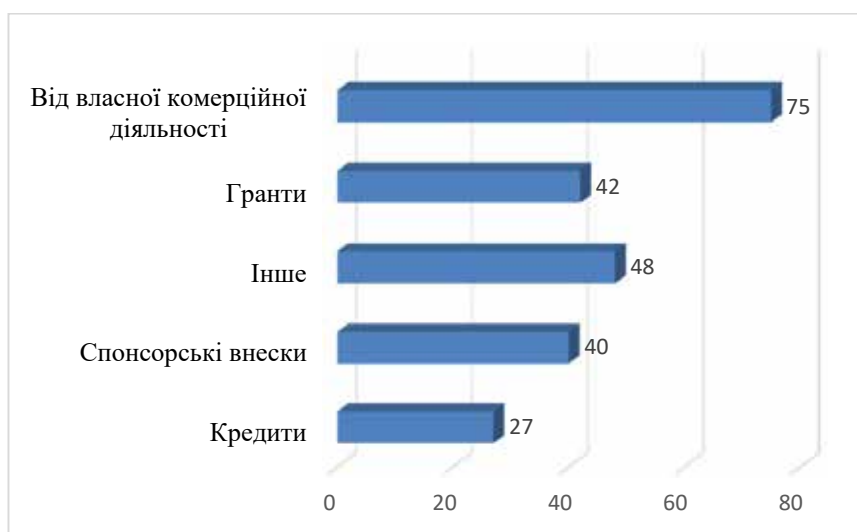

Рис. 1. Джерела фінансування соціальних підприємств України, 2022 р.

*Джерело: побудовано автором на основі [4]

Найбільш активна робота в сфері державної підтримки соціальних підприємств ведеться в країнах Європи, адже відповідні стратегії чи програми були прийняті майже в усіх країнах. Успішним кроком Великобританії до розвитку соціального підприємництва можна вважати прийняття таких національних стратегій, як «Соціальне підприємництво: стратегії успіху» та «Кращий бізнес: стратегія та план дій для соціального підприємництва в Шотландії». Вона спрямована на підвищення ролі соціальних підприємств, відкриття ринків для цих підприємств та створення інтегрованої підтримки сектора [4].

Висновки. Отже, як бачимо, у багатьох провідних країнах світу держава відіграє важливу роль у створенні та розвитку соціальних підприємств, тому, відповідно до вищевикладеного, для пошвидшення розвитку соціальних підприємств в Україні необхідна розробка відповідної державної стратегії. Зокрема, розробка спеціальної законодавчої бази для функціонування соціальних підприємств, відповідної програми розвитку з визначеними пріоритетами державної фінансової підтримки, розробка інструментів залучення підприємств і державних установ для розвитку соціальних підприємств, урегулювання процедури заснування та подальшого функціонування такого суб'єкта господарювання як соціальне підприємство, зокрема у формі малих підприємств, що є найбільш поширеним на даному етапі соціально спрямованої економіки України.

Таким чином, першочерговою запорукою успіху соціального підприємництва в Україні може бути розробка національної стратегії розвитку соціальних підприємств в країні. Це дозволяє скоординувати зусилля всіх зацікавлених сторін: підприємців, органів державної влади, донорських структур і корпорацій. Розробка кон-

цепцій розвитку соціального підприємництва в Україні також може стати важелем розвитку як цієї соціальної інституції, що на нашу думку має вагомий соціальний ефект, так і економіки країни в цілому, що є надважливим в умовах її санації у післявоєнний період.

Список використаної літератури:

1. Теслюк С., Демчук І. Розвиток соціального підприємництва в Україні в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2022. № 4. С. 116–125.
2. Нагорна Н.С., Максьом К.В. Соціальне підприємство як детермінанта реінтеграції військовослужбовців, ветеранів АТО/ООС та членів їх сімей. *Габітус. Науковий журнал з соціології та психології*. 2022. № 36. С. 272–276.
3. Галушка З.І. Роль соціального підприємництва у забезпеченні розвитку громад. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід»*, КНЕУ, 18 травня 2018 року, С.182–185.
4. Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз. EU NEIGHBOURS east. 2020. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf
5. Довгань О. В. Проблеми розвитку соціального підприємництва. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2666>
6. Шаульська Л.В., Кабаченко Г.С. Розвиток соціального підприємництва як напрям державного регулювання ринку праці. *Економіка і організація управління*, № 2 (22), 2016. URL: <http://jeou.donnu.edu.ua/article/viewFile/4823/4854>
7. Chien-Chung Huang Blair Donner. The Development of Social Enterprise: Evidence from Europe, North America, and Asia. Research Report #40 March 2018. URL: https://socialwork.rutgers.edu/sites/default/files/report_40.pdf

Petryk O. L. Elements of state participation in the framework of the strategy for the development of social entrepreneurship in Ukraine based on a participatory approach

The article examines the issues of the elements and problems of the state's participation in the development of social enterprises in Ukraine, that in the conditions of war, social entrepreneurship itself is capable of smoothing out a number of acute issues in society, as well as speeding up their resolution.

The analysis of the theoretical material made it possible to explore the essence of social entrepreneurship, which made it possible to form the most complete definition of this definition. Social entrepreneurship is the activity of an enterprise or organization that functions for the purpose of obtaining profit and fulfilling a social mission and solving social problems; it is a non-profit activity aimed at achieving social impact.

It was determined that social entrepreneurship helps to partially solve the problem of the inability of budgets at different levels to financially support certain categories of the most vulnerable citi-

zens, whose activities are carried out in conditions of an economic crisis caused by various factors of an endogenous and exogenous nature, which is especially important.

During the research, it was determined that social entrepreneurship in Ukraine does not receive sufficient support from the state and is not widely known in society. Therefore, the state should introduce legislative, organizational and financial instruments for the development of social entrepreneurship, and local authorities should do everything possible to promote it at the public level.

It was determined that thanks to the external financial, organizational and informational support of the state, social entrepreneurs will have a real opportunity to realize their creative ideas and leadership abilities, to intensify public activity and contribute to the solution of many social problems that have worsened in 2022. The martial law situation in Ukraine, especially the issue of social protection of socially vulnerable groups of the population, unemployment and employment of internally displaced persons, cooperation with volunteer and charitable organizations for the collection and distribution of humanitarian aid, production and supply of necessary goods and services to socially vulnerable groups of the population. categories of the population, etc. All this can significantly contribute to the improvement of social life, the exit from socio-economic crises and the development of the country as a whole.

Key words: *economic development, social entrepreneurship, state support, territorial community, civil society.*

І. Д. П'ятничуккандидат економічних наук, доцент, декан факультету управління
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

У статті досліджено питання економічного механізму публічного управління вищою освітою в сучасних умовах. Вивчено основні показники, котрі відображають тенденції у сфері вищої освіти. Проведена діагностика свідчить про стійкі тенденції до скорочення кількості ЗВО, здобувачів вищої освіти та випускників, що зумовлено низкою рушійних факторів змін не тільки у вищій освіті, але й у суспільстві. Встановлено, що до найбільш складних для імплементації за умов сьогодення (воєнного стану, загострення соціальної напруги, погіршення економічного становища та нестабільності безпекового середовища країни), є економічний механізм публічного управління вищою освітою, оскільки він спроможний забезпечити відчутні зміни в системі вищої освіти, зорієнтувати її на реалізацію суспільно-важливих функцій.

Вивчено сутність поняття «економічний механізм публічного управління вищою освітою», та визначено, що це з однієї сторони: комплекс відносин, взаємозв'язків, правил та дій, котрі утворюються внаслідок спільної діяльності людей через впровадження різних форм партнерства задля забезпечення розвитку ЗВО та досягнення визначених стратегічних цілей. З іншої сторони його можна розглядати як сукупність методів, інструментів і заходів, які використовуються державою для забезпечення ефективного функціонування та розвитку системи вищої освіти.

За підсумками проведеного дослідження виокремлено складові економічного механізму публічного управління вищою освітою, а саме: фінансування вищої освіти, регулювання та стандартизація, інструменти управління та контролю, підтримка досліджень та інновацій, міжнародна співпраця.

Досліджено фактори імплементації економічного механізму публічного управління вищою освітою, а також визначено критерії ефективного впровадження економічного механізму публічного управління вищою освітою, а саме: пріоритетне фінансування стратегічно-орієнтованих сфер у вищій освіті, врахування під час розрахунку фінансування ЗВО їхніх рейтингових індикаторів, врахування важливості відповідних спеціальностей, ефективне освоєння бюджетних коштів, оптимізація мережі ЗВО, запровадження системи індикаторів щодо управління ЗВО та ін. Перспективою наступних досліджень є вивчення передумов та індикаторів для ефективною імплементації економічного механізму публічного управління вищою освітою в сучасних умовах.

Ключові слова: механізми публічного управління, механізми публічного управління вищою освітою, публічне управління вищою освітою, публічне управління та адміністрування вищою освітою, державне управління, економічний механізм.

Постановка проблеми. Стабільність розвитку держави можна забезпечити за рахунок ефективного використання її потенціалу, а саме освітнього, кадрового, науково-технічного та ін., що уможлиблюється через високий ступінь якості освітніх послуг, справедливе фінансування з державного бюджету, доступну вищу освіту, достатню заробітну плату науково-педагогічних працівників, впровадження інноваційних технологій та методик.

На сьогоднішній день державні органи влади володіють фінансово-економічними й політичними інструментами впливу на функціонування

ЗВО. Вагомим інструментарієм, що дає змогу забезпечити розвиток вітчизняної вищої освіти, є реформування системи її публічного управління, у частині удосконалення механізмів фінансування університетів, розвитку економічного механізму публічного управління, оцінювання ефективності управління закладами та результатів їхньої діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники опублікували значну кількість наукових праць, у яких вивчено питання механізмів публічного управління: О. Барило [1], Грень Л. М. [2], Домбровська С. М. [3], Ю. Дре-

валь [4], Т. Лукіна, А. Шошова [5], Р. Рудніцька, О. Сидорчук [6], О. Федорчак [7], В. Шевченко [8] та ін. Однак, незважаючи на значні напрацювання, на сьогоднішній день є потреба у проведенні подальших досліджень у частині вивчення сутності та складових економічного механізму публічного управління вищою освітою в умовах сьогодення.

Метою статті є дослідження суті та складових економічного механізму публічного управління вищою освітою у сучасних умовах.

Завданнями статті є:

- дослідження сутності поняття «економічний механізм публічного управління вищою освітою»;
- вивчення основних показників, котрі відображають тенденції у сфері вищої освіти;
- виокремлення складових економічного механізму публічного управління вищою освітою;
- встановлення факторів імплементації економічного механізму публічного управління вищою освітою;
- визначення критеріїв ефективного впровадження економічного механізму публічного управління вищою освітою.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж провести дослідження економічного механізму публічного управління вищою освітою, вважаємо за необхідне вивчити основні показники, котрі

відображають тенденції у сфері вищої освіти. Аналіз ключових показників діяльності вітчизняних ЗВО з 2014/2015 н.р. по 2022/2023 н.р. наведено у табл. 1.

У результаті проведених аналітичних розрахунків щодо загальних показників діяльності ЗВО за аналізований період встановлено, що загальна кількість ЗВО у 2014/2015 н.р. становила 664 заклади, а у 2022/2023 н.р. 347 закладів і за досліджуваний період скоротилась майже на половину (на 47,74 %, або на 317 закладів). Відмітимо, що така ситуація мала тенденцію до скорочення у зв'язку із політикою уряду щодо реформування вищої освіти, й зокрема, скорочення кількості ЗВО.

Кількість осіб у ЗВО у 2014/2015 н.р. становила 1689 тис., а у 2022/2023 н.р. 1054 тис. і відповідно за аналізований період їх кількість скоротилась на 37,60 %, або на 635 тис. осіб, в результаті чого можемо спостерігати стійку тенденцію до скорочення кількості осіб, які навчаються у ЗВО, що зумовлено різними чинниками (демографічними, соціально-економічними, безпековими тощо).

Кількість осіб прийнятих на навчання до ЗВО у 2014/2015 н.р. становила 361 тис., а у 2022/2023 н.р. 245 тис. і відповідно за аналізований період їх кількість скоротилась на 32,13 %, або на 116 тис. осіб. Кількість осіб,

Таблиця 1

Аналіз ключових показників ЗВО

Показник	2014/15 н.р.	2015/16 н.р.	2016/17 н.р.	2017/18 н.р.	2018/19 н.р.	2019/20 н.р.	2020/21 н.р.	2021/22 н.р.	2022/23 н.р.	Абсолютне відхилення, +/-		Відносне віхилення, %	
										2022/23 від 2021/22 н.р.	2022/23 від 2014/15 н.р.	2022/23 від 2021/22 н.р.	2022/23 від 2014/15 н.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Кількість ЗВО, од	664	659	657	661	652	619	515	386	347	-39	-317	-10,10	-47,74
Кількість осіб у ЗВО, тис.	1689	1605	1586	1538	1522	1439	1142	1047	1054	+7	-635	+0,67	-37,60
Кількість осіб, прийнятих на навчання до ЗВО, тис.	361	323	313	323	310	297	277	239	245	+6	-116	+2,51	-32,13
Кількість осіб, випущених із ЗВО, тис.	484	447	386	421	412	383	386	262	273	+11	-211	+4,20	-43,60

*Джерело: складено автором на основі джерела [9].

випущених із ЗВО у 2014/2015 н.р. становила 484 тис., а у 2022/2023 н.р. 273 тис. і за аналізований період їх кількість скоротилась на 43,60 %, або на 211 тис. осіб, що підтверджено попередніми резюмуваннями.

Діагностика ключових показників вітчизняних ЗВО наведена на рис. 1.

Проведена діагностика свідчить про стійкі тенденції до скорочення кількості ЗВО, здобувачів вищої освіти та випускників, що зумовлено низкою рушійних факторів змін не тільки у вищій освіті, але й у суспільстві.

Встановлено, що до найбільш складних для імплементації за умов сьогодення (воєнного стану, загострення соціальної напруги, погіршення економічного становища та нестабільності безпекового середовища країни), є економічний механізм публічного управління вищою освітою, оскільки він спроможний забезпечити відчутні зміни в системі вищої освіти, зорієнтувати її на реалізацію суспільно-важливих функцій та сформувати добру основу для суттєвих змін в системі освіти і публічного управління нею.

Значна кількість вітчизняних науковців досліджували питання видів механізмів публічного управління у цілому, й зокрема у сфері вищої освіти. Так, О. Оболенський ідентифікував, що економічний механізм публічного управління «формує механізм публічного управління за допомогою банківської, грошово-валютної, інвестиційної, інноваційної, кредитної, податкової політики» [10].

За підсумками проведеного дослідження встановлено, що під економічним механізмом публічного управління значна кількість науковців розуміють систему методів, інструментів, важелів та засобів, котрі застосовуються органами державної влади та місцевого самоврядування задля регулювання економічних процесів у різних сферах суспільного життя. Такий механізм може передбачати комплекс заходів, направлених «на вплив на виробництво, розподіл, обмін та споживання товарів і послуг» [2; 11], задля сприяння досягнення стійкого економічного розвитку, соціальної рівності й справедливості, а також зростання добробуту людей.

Визначено, що до економічного механізму публічного управління слід віднести такі компоненти, як монетарна та податкова політика, бюджетне регулювання, державне інвестування, моніторинг цін і заробітної плати тощо.

Деякі дослідники дають визначення механізмам вже у відповідній сфері (галузі), зокрема й у вищій освіті: «фінансово-економічний – механізм щодо державного управління певними фінансово-економічними відносинами у сфері вищої освіти» [11].

У свою чергу науковиця О. В. Шаповал, здійснила систематизацію механізмів, та визначила: «фінансово-економічний – враховує особливості фінансування освіти, а також напрямів його удосконалення» [12, с. 75].

Отже, досліджено, що економічний механізм публічного управління вищою освітою слід роз-

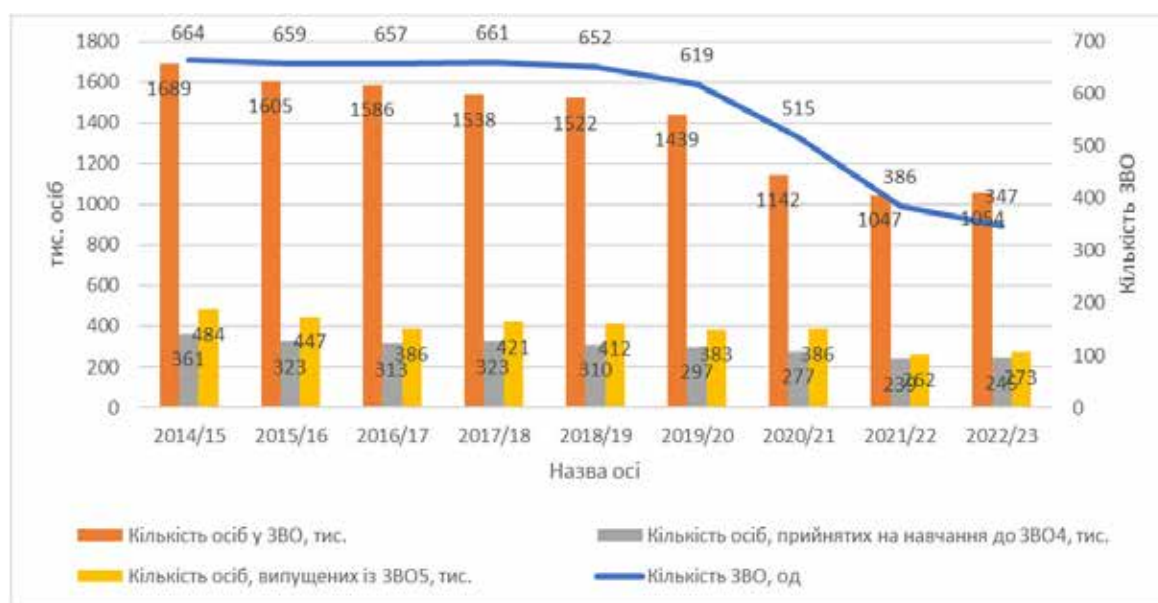

Рис. 1. Діагностика ключових показників вітчизняних ЗВО

*Джерело: складено автором на основі джерела [9].

глядати як комплекс відносин, взаємозв'язків, правил та дій, котрі утворюються внаслідок спільної діяльності людей через впровадження різних форм партнерства задля забезпечення розвитку ЗВО та досягнення визначених стратегічних цілей. З іншої сторони, переконані, що економічний механізм публічного управління вищою освітою також можна розглядати як сукупність методів, інструментів і заходів, які використовуються державою для забезпечення ефективного функціонування та розвитку системи вищої освіти.

Відмітимо, що розвиток різноманітних форм партнерства вважається корисним для усіх сторін, котрі задіяні у його імплементації. Зрозумілим є той факт, що фінансування ЗВО на сьогоднішній день не у повній мірі відповідає запитам закладів. Така ситуація є двосторонньою: із однієї сторони, це недостатня кількість фінансових засобів для утримання і забезпечення розвитку ЗВО, а з іншої – застарілість механізму фінансування закладів. Останній факт у певній мірі взаємопов'язаний із потребою оновлення нормативно-правового забезпечення принципів фінансування як складової економічного механізму, нормативно-правового регламентування взаємовідносин з-поміж усіх зацікавлених сторін освітнього процесу.

За підсумками проведеного дослідження, виокремлено наступні складові економічного механізму публічного управління вищою освітою, а саме:

1. Фінансування вищої освіти, що включає:

– бюджетне фінансування, що означає, що держава виділяє кошти з державного бюджету на підтримку державних ЗВО;

– гранти та субсидії передбачають надання науково-дослідним установам, окремим здобувачам вищої освіти або викладачам фінансової підтримки в наукових дослідженнях;

– стипендії та соціальні виплати передбачають фінансову допомогу здобувачам вищої освіти з малозабезпечених сімей або тим, хто має високі академічні досягнення.

2. Регулювання та стандартизація, що включають:

– ліцензування та акредитацію передбачають встановлення вимог до ЗВО, що дозволяє контролювати питання якості освіти;

– стандарти вищої освіти означають розробку та впровадження освітніх стандартів і навчальних програм у ЗВО.

3. Інструменти управління та контролю, що мають на меті:

– моніторинг та оцінку якості освіти передбачає проведення перевірок та аудитів діяльності ЗВО;

– управління кадровими ресурсами, що включає встановлення кваліфікаційних вимог до викладачів і адміністративного персоналу.

4. Підтримка досліджень та інновацій означає:

– фінансування наукових досліджень, що передбачає надання грантів на проведення наукових досліджень;

– співпрацю з бізнесом, яка має на меті стимулювати партнерські відносини між ЗВО та приватним сектором для розвитку інновацій.

5. Міжнародна співпраця, яка передбачає участь у міжнародних програмах та проєктах задля підтримки участі ЗВО у міжнародних програмах обміну, наукових конференціях та спільних дослідницьких проєктах.

Складові економічного механізму публічного управління вищою освітою наведено на рис. 2.

Відмітимо, що імплементація економічного механізму публічного управління вищою освітою зумовлена наступними факторами:

– упорядкування мережі ЗВО з урахуванням їхньої економічної ефективності за рахунок реорганізації та укрупнення наявних ЗВО;

– удосконалення підсистеми управління та фінансування діяльності ЗВО;

– системна взаємодія із стейкхолдерами освітнього процесу (роботодавцями, випускниками, органами державної та місцевої влади, з іншими зацікавленими сторонами) за допомогою застосування методів впровадження проєктів державно-приватного й соціального партнерства;

– співпраця із стейкхолдерами-роботодавцями й іншими партнерами щодо здійснення підвищення кваліфікації та забезпечення підготовки їхніх співробітників;

– здійснення моніторингових досліджень задля встановлення результативності у розрізі ключових сфер функціонування ЗВО.

У результаті проведеного емпіричного дослідження вважаємо за доцільне виокремити критерії ефективної імплементації реформ, зокрема впровадження економічного механізму публічного управління вищою освітою:

– пріоритетне фінансування стратегічно-орієнтованих ключових для розвитку економіки нашої держави сфер у вищій освіті;

– врахування під час розрахунку розмірів фінансування університетів їхніх рейтингових індикаторів, що у свою чергу стимулюватиме ЗВО до високого рівня якості освітньої діяльності;

Рис. 2. Складові економічного механізму публічного управління вищою освітою

*Джерело: складено автором.

– врахування важливості відповідних спеціальностей з урахуванням інноваційних запитів економічного середовища і ціленаправлене формування їхньої престижності, що у свою чергу стимулюватиме необхідний розвиток наукомістких сфер у вищій освіті;

– ефективне освоєння бюджетних коштів під час фінансування вищої освіти на основі впровадження сучасних методик фінансування;

– оптимізація мережі ЗВО, напрямів підготовки здобувачів вищої освіти, визначення відповідних норм й нормативів у вищій освіті;

– запровадження системи економічних індикаторів щодо управління та результатів діяльності закладів вищої освіти;

– підтримання інноваційних напрямів діяльності університетів, формування організаційно-фінансових передумов для імплементації ін-

новаційних наукових розробок в університетах [13, с. 195].

Висновки і пропозиції. Таким чином, за підсумками проведеного дослідження можемо резюмувати, що під економічним механізмом публічного управління вищою освітою, з однієї сторони, слід розуміти комплекс відносин, взаємозв'язків, правил та дій, котрі утворюються внаслідок спільної діяльності людей через впровадження різних форм партнерства задля забезпечення розвитку ЗВО та досягнення визначених стратегічних цілей. З іншої сторони його можна розглядати як сукупність методів, інструментів і заходів, які використовуються державою для забезпечення ефективного функціонування та розвитку системи вищої освіти, який включає наступні складові: фінансування вищої освіти, регулювання та стандартизація,

інструменти управління та контролю, підтримка досліджень та інновацій, міжнародна співпраця. Виокремлені складові дають змогу більш чіткіше розуміти сутність економічного механізму публічного управління вищою освітою і стануть предметом наших подальших досліджень задля забезпечення його ефективної імплементації.

Список використаної літератури:

1. Барило О. Г. Аналіз визначень поняття «механізми державного управління» та його уточнення для сфери цивільного захисту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 63–69.
2. Грень Л. М. Механізми державного управління у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. *Вісник Нац. ун-ту цивільн. захисту України: зб. наук. пр. Серія : Державне управління*. 2019. Вип. 2 (11). С. 126–138.
3. Домбровська С. М. Теоретичні аспекти формування механізмів державного управління у реформуванні вищої освіти України. *Державне будівництво*. 2010. № 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_2_9 (дата звернення: 15.08.2024).
4. Древаль Ю. Д. Механізми державного управління вищою освітою в Україні: проблеми формування та вдосконалення. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2014. Вип. 2. С. 107–111.
5. Лукіна Т. О., Шошова А. Г., Удосконалення механізмів державного управління спеціальними закладами для дітей з особливими освітніми потребами. *Державне управління: теорія та практика*. 2015. № 1. С. 86–96. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2015_1_14 (дата звернення: 18.08.2024).
6. Рудніцька Р. М., Сидорчук О. Г. Сутність та зміст механізмів державного управління та принципів їх функціонування. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. № 4. С. 50–60.
7. Федорчук В. В. Механізми державного управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій в Україні : дис. ... д-ра наук з держ. упр. – 25.00.02; Нац. ун-т цивіл. захисту України. Харків, 2018. 373 с.
8. Шевченко В. М. Особливості формування механізмів державного управління вищими навчальними закладами в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку України. *Державне будівництво*. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_47 (дата звернення 18.08.2024).
9. Сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 15.08.2024).
10. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни «Публічне управління»: навчальний посібник. О. Ю. Оболенський, С. О. Борисевич, С. М. Коник. Київ : НАДУ, 2018. 76 с.
11. П'ятничук І. Д. Класифікація механізмів публічного управління вищою освітою. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування»*. 2023. Том 34 (73). № 6. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/6_2023/8.pdf (дата звернення 18.08.2024).
12. Шаповал О. В. Механізми реалізації державної політики розвитку освіти України в умовах діджиталізації : дис. ... к-та наук з держ. упр. – 25.00.02; Нац. Акад. упр. перс. Київ, 2021. 233 с.
13. Єременко Ю. В. Напрями удосконалення управління механізмом фінансування закладів вищої освіти. *Збірник тез : Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*. 2020. С. 194–196. URL : <http://feb.tsatu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/Zbirnik-konferentsiy-PUA-25-bereznya-2020-r..pdf#page=194> (дата звернення 18.08.2024).

Piatnychuk I. D. Economic mechanism of public management of higher education

The article explores the issue of the economic mechanism of public administration in higher education under modern conditions. It examines the main indicators that reflect trends in the field of higher education. The diagnostics conducted indicate stable trends towards the reduction in the number of higher education institutions (HEIs), students, and graduates, driven by a range of factors influencing changes not only in higher education but also in society. It has been established that one of the most challenging aspects to implement under current conditions (martial law, increased social tension, deteriorating economic conditions, and instability in the country's security environment) is the economic mechanism of public administration in higher education. This is because it is capable of bringing about significant changes in the higher education system, orienting it towards fulfilling socially important functions.

The essence of the concept of the "economic mechanism of public administration in higher education" has been studied, and it has been defined as, on the one hand, a complex of relationships, connections, rules, and actions that arise as a result of joint activities through the implementation of various forms of partnership to ensure the development of HEIs and the achievement of defined strategic goals. On the other hand, it can be viewed as a set of methods, tools, and measures used by the state to ensure the effective functioning and development of the higher education system.

Based on the results of the study, the components of the economic mechanism of public administration in higher education have been identified, namely: higher education funding, regulation and

standardization, management and control tools, support for research and innovation, and international cooperation.

Factors for the implementation of the economic mechanism of public administration in higher education have been studied, and criteria for the effective implementation of this mechanism have been identified, including: prioritizing funding for strategically oriented areas in higher education, considering the ranking indicators of HEIs during funding calculations, accounting for the importance of relevant specialties, efficient use of budget funds, optimization of the HEI network, introduction of a system of indicators for HEI management, and others. The prospect of future research includes studying the prerequisites and indicators for the effective implementation of the economic mechanism of public administration in higher education under modern conditions.

Key words: *mechanisms of public management, mechanisms of public management of higher education, public management of higher education, public management and administration of higher education, state management, economic mechanism.*

УДК 351:352/354: 141

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.14>

А. П. Рачинський

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри регіональної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДИСКУРСНЕ ПОЛЕ ГЕНЕЗИСУ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ВІД ТРАДИЦІЙНОЇ БЮРОКРАТІЇ ДО СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙ

У статті досліджується еволюція стратегічного менеджменту в публічному управлінні та вплив сучасних тенденцій та інноваційних підходів на його розвиток. Здійснено періодизацію стратегічного менеджменту в публічних організаціях, що дозволило систематизувати ключові етапи і трансформації в цій сфері. Особлива увага приділена розвитку наукових концепцій, які заклали теоретичні основи цих змін. Ці концепції відображають адаптацію стратегічного менеджменту до нових умов і викликів, що постають перед публічним управлінням.

Технологічні інновації, такі як штучний інтелект, великі дані відіграють ключову роль у модернізації процесів збору, аналізу та використання інформації, що забезпечує більшу прозорість і ефективність управлінських рішень. Окрім того, міжсекторальні партнерства між публічними органами, приватним сектором і громадянським суспільством стали важливим аспектом сучасного стратегічного менеджменту. Такі партнерства дозволяють об'єднати ресурси, знання і досвід, що сприяє розв'язанню складних соціальних та економічних проблем, а також впровадженню інноваційних рішень.

Обґрунтовано необхідність адаптації стратегічного управління до глобальних і локальних викликів, таких як економічні кризи та соціальні перетворення. Підкреслено важливість гнучкості, проактивності та швидкої реакції на зовнішні зміни для забезпечення ефективності і стійкості публічних управлінських систем. Доведено, що, стратегічний менеджмент у публічному секторі продовжує еволюціонувати, інтегруючи новітні технології, зміцнюючи міжсекторальні партнерства та адаптуючи стратегії до швидко змінюваних умов. Впровадження цифрових платформ і інструментів сприяє зниженню бюрократичних перешкод і покращенню взаємодії між різними рівнями управлінської ієрархії, що дозволяє підвищити загальну ефективність управлінських процесів і забезпечити стійкість у нових викликах глобалізації та соціально-економічних змін.

Ключові слова: публічний сектор, публічне управління, інновації в управлінні, еволюція концепцій стратегічного менеджменту, міжсекторальне партнерство, аутсорсинг, мережеве управління, бенчмаркінг.

Постановка проблеми. Еволюція стратегічного менеджменту в публічних організаціях пов'язана з розвитком концепцій публічного управління, зміною суспільних очікувань, переходом від традиційних бюрократичних моделей до сучасних підходів стратегічного менеджменту, орієнтованих на управління змінами та стійкість. Сучасний контекст вимагає детального аналізу наукових розробок, що відображають генезис стратегічного менеджменту у публічному секторі – від класичних бюрократичних систем до інноваційних стратегій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення не вирішених раніше частин загальної

проблеми. По-перше, є необхідність глибокого аналізу ефективності адаптації традиційних бюрократичних моделей до нових умов, які характеризуються швидкими технологічними і соціальними змінами. По-друге, існує брак систематизованих знань про вплив нових інноваційних підходів на формування стратегічного менеджменту у публічному управлінні, особливо в контексті розвитку міжсекторальних партнерств та використання цифрових інновацій.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження еволюції стратегічного менеджменту в публічному управлінні, зокрема, аналізу трансформацій від традиційних бюрократичних

моделей до сучасних інноваційних підходів. Робота спрямована на систематизацію основних етапів розвитку стратегічного менеджменту в публічному управлінні, оцінку впливу новацій на ефективність управлінських процесів, а також визначення ключових наукових концепцій, які заклали теоретичні основи цих змін.

Виклад основного матеріалу. Ключові етапи розвитку стратегічного менеджменту являють собою важливі зміни в підходах до управління та прийняття рішень. Кожен історичний період ілюструє еволюцію від традиційної бюрократії до сучасних цифрових рішень. Ці рішення активно інтегруються в публічне управління та відображають поступове впровадження нових підходів і методів управління, адаптованих до зміни соціальних, економічних та технологічних умов. Від традиційної бюрократії до цифровізації управлінських процесів, кожен етап розвитку вносив важливі зміни у функціонування публічних інституцій. Зокрема, модернізація управлінських інструментів і практик була відповіддю на нові виклики, що постали перед державами: необхідність підвищення ефективності, прозорості та відповідальності, а також інтеграція новітніх технологій у процес прийняття рішень. У результаті публічні органи перейшли від жорсткої ієрархічної структури до гнучких моделей

управління, що враховують міжсекторальну взаємодію, глобалізацію та інноваційні підходи. Розвиток стратегічного менеджменту в публічних організаціях підкреслює основні характеристики кожного періоду та їхній вплив на процеси стратегічного планування і прийняття рішень у публічних організаціях (рис. 1).

Цей розвиток відображає поступове формування управлінських практик, які реагували на соціальні, економічні та технологічні зміни. Зміни в середовищі публічного управління спричиняли потребу в адаптації методів і підходів, що впливали на ефективність та результативність функціонування публічних організацій. Проте, окрім практичних трансформацій, важливим аспектом еволюції стратегічного менеджменту є розвиток наукових концепцій, які заклали теоретичні основи цих змін. Від класичної моделі бюрократії до сучасних цифрових підходів, концепції управління еволюціонували відповідно до нових викликів і вимог. Це дозволило сформуванню сучасне розуміння стратегічного менеджменту як комплексної, гнучкої та міждисциплінарної сфери. На початковому етапі публічне управління ґрунтувалося на класичних принципах бюрократії, сформульованих ще Максом Вебером. Ця модель передбачала чітку ієрархію, формалізовані правила, суворий розподіл обов'язків та мінімаль-

Рис. 1. Періодизація стратегічного менеджменту в публічних організаціях

Джерело: складено автором

ний рівень гнучкості. Основною метою бюрократичних систем було забезпечення стабільності, прогнозованості та підконтрольності в роботі публічних органів.

Макс Вебер у своїх працях, зокрема в «Економіка і суспільство» (*Wirtschaft und Gesellschaft*, 1922) [1] заклав основи концепції *раціональної бюрократії*, яка передбачала ефективність через стандартизовані процедури, чіткі правила та ієрархічні структури. Вебер вважав, що така система здатна забезпечити високу організаційну стабільність і передбачуваність, які є необхідними для ефективного управління великими структурами, такими як публічні установи.

Честер Барнард і Гарольд Демсетц у різні часи в своїх працях досліджували проблеми координації та ефективності в рамках бюрократичних систем. Барнард у «*The Functions of the Executive*» (1938) висвітлює важливість неформальних комунікацій і рішень, що виходять за межі формальних процедур [2]. Однак, із плином часу з'явилася критика такої моделі управління. Герберт Саймон у своїй роботі «*Administrative Behavior*» (1947) звернув увагу на те, що раціональність в управлінні обмежена, а прийняття рішень у публічних установах часто зазнає впливу суб'єктивних факторів. Він відзначав, що жорсткі бюрократичні рамки обмежують новачі та адаптацію до нових умов другої половини ХХ століття [3].

Важливий внесок у критику бюрократичного управління зробив Майкл Крозье у своїй роботі «*The Bureaucratic Phenomenon*» (1964), де він детально охарактеризував дисфункції бюрократичних організацій [4]. Крозье вказував на те, що суворі бюрократична система призводить до ізоляції управлінців від реальних проблем, робить організації менш гнучкими, обмежуючи можливість адаптації до змін і здатність до стратегічного управління. Пізніше, Гарольд Демсетц у роботі «*Economic, Legal, and Political Dimensions of Competition*» (1972) акцентував увагу на необхідності ухвалення таких управлінських рішень, які враховують інтереси різних зацікавлених сторін і можуть забезпечити довгострокову стабільність організації [5].

Таким чином, класична бюрократія, хоча й забезпечувала стабільність і підконтрольність, мала значні обмеження, особливо в контексті стратегічного менеджменту. Вчені зосереджували увагу на викликах, пов'язаних з жорсткими структурними рамками прийняття стратегічних рішень та ускладненні процесів адаптації до

змінних умов. Відповідно, стратегічний менеджмент у традиційній бюрократії фактично не існував у сучасному розумінні. Управління здійснювалося в рамках рутинних процедур, було орієнтоване на типові виконання встановлених завдань, а довгострокове планування обмежувалося загальнодержавними планами розвитку, які визначалися політичною владою. Гнучкість була обмеженою, а ініціативність – рідкісною.

Зміни в публічному управлінні, починаючи з середини ХХ століття, відбувалися під впливом глобальних економічних і соціальних трансформацій, що вимагало нових підходів до управління публічними організаціями. В цей період розпочалося запозичення ідей з приватного сектора, особливо в контексті стратегічного планування та управління ресурсами. *Стратегічне планування* стало ключовим інструментом для підвищення ефективності публічного управління. Значущу роль у цьому процесі зіграв розвиток методів аналізу політики (*policy analysis*) та оцінювання програм (*program evaluation*). Стратегічне планування почало застосовуватися у сфері соціальних реформ, охорони здоров'я, інфраструктури та економічного розвитку. Проте на цьому етапі основна увага приділялася плануванню як технократичному інструменту для організації роботи публічних органів, без належної інтеграції політичного контексту і суспільних потреб.

Важливим кроком на шляху до використання стратегічного планування в публічному управлінні стала праця Чарльза Ліндблома, «*The Science of Muddling Through*» (1959). Ліндблом запропонував ідею поступового планування (*incrementalism*), яка базувалася на тому, що публічні рішення не повинні бути кардинальними, а натомість розвиватися поступово [6]. Він підкреслював, що стратегічне планування у публічному секторі має враховувати політичну реальність і обмеженість ресурсів, що часто відрізняє його від планування в приватному секторі.

В цей період розвивались також підходи, які вивчали вплив політики на публічне управління. Гарольд Ласвелл та його теорія аналізу політики (*policy sciences*) у праці «*The Policy Sciences*» (1970) дала поштовх до систематичного вивчення процесів ухвалення рішень на різних рівнях уряду. Його ідеї надали стратегічному плануванню більш комплексний підхід, де враховувалися не лише технічні аспекти, але й соціальні, політичні та економічні контексти [7].

Одні із перших, хто звернув увагу на важливість аналізу політики та оцінки програм у публічному управлінні, були Наомі Кайден і Аарон Вілдавські. У роботі «Planning and Budgeting in the Public Domain» (1974), вчені досліджували, як стратегічне планування та бюджетування можуть бути використані для вирішення складних суспільних проблем. Науковці підкреслювали необхідність інтеграції оцінки програм у процес прийняття рішень, аби уряд міг швидше реагувати на нові виклики та коригувати свої дії [8].

У 1970-х і 1980-х роках дослідження стратегічного планування в публічному управлінні активізувалося. Пітер Друкер в своїй праці «Managing the Public Service Institution» (1973) підкреслив важливість орієнтації на результат та ефективність у публічному секторі, що послужило поштовхом для розвитку підходів нового публічного менеджменту (New Public Management). Друкер акцентував увагу на тому, що стратегічне планування повинно бути частиною загальної стратегії розвитку публічних інституцій та спрямовуватись на досягнення конкретних результатів для суспільства [9]. Генрі Мінцберг у роботі «The Fall and Rise of Strategic Planning» (1994) критично аналізував формалізовані підходи до стратегічного планування в публічних і приватних організаціях, вказуючи на їх обмеження [10]. Він стверджував, що стратегічне планування не повинно бути виключно технократичним процесом, а має інтегрувати політичний контекст і соціальні потреби громадян.

Впровадження *нового публічного менеджменту* (NPM) стало поворотним моментом у розвитку стратегічного менеджменту у публічному управлінні. Це відбулося як відповідь на критику традиційної бюрократичної моделі, яка була визнана занадто централізованою, негнучкою та неефективною у вирішенні сучасних викликів. Зміни в управлінських практиках, запропоновані NPM, зосередилися на досягненні результатів, використанні ринкових механізмів і запровадженні приватних управлінських підходів у публічний сектор.

Однією з найбільш впливових праць, що заклала теоретичні основи NPM, стала праця Девіда Осборна і Теда Геблера «Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector» (1992), у якій розглядаються можливості застосування ринкових принципів і децентралізації для підвищення ефективності публічного управління. Дослідники акцентували увагу на тому, що держава

повинна працювати як приватний бізнес, впроваджуючи конкуренцію, зосереджуючись на потребах клієнтів і максимально раціонально використовуючи ресурси [11].

Ще однією важливою роботою, яка детально розглядає механізми NPM, є дослідження Крістофера Полліта та Герта Букерта «Public Management Reform: a comparative analysis» (2004). Вони дослідили, як різні країни впроваджували реформи на основі NPM, та оцінили їхні результати. Полліт і Букерт підкреслювали, що реформи стратегічного управління стали основою для досягнення підвищеної підзвітності і ефективності в публічному секторі [12].

Також важливим аспектом NPM став *аутсорсинг* та залучення приватних компаній до виконання публічних функцій, що сприяло підвищенню гнучкості та зниженню витрат. Праці Пану Поутвара та Хенріка Джордала «Public sector outsourcing» (2000) досліджували, як аутсорсинг впливає на стратегічні рішення публічних організацій, дозволяючи їм більше зосередитися на стратегічних цілях та результатах. Науковці доводять, що природні монополії менш придатні для аутсорсингу, а мережеві послуги можуть передаватися на аутсорсинг через державні тендери [13].

Окремо варто звернути увагу у впровадженні NPM на *планування бюджету на основі цілей* (*target-based budgeting*). Ця практика дозволяла більш ефективно розподіляти ресурси, орієнтуючись на досягнення конкретних результатів, що відповідали стратегічним пріоритетам уряду. Праці Марка Мура «Creating Public Value: Strategic Management in Government» (1995) підкреслювали важливість створення «публічної цінності» через стратегічне управління, що включало ефективне використання ресурсів для досягнення суспільно важливих результатів [14].

Таким чином, впровадження NPM призвело до значних змін у стратегічному управлінні публічними організаціями. Орієнтація на результат, підзвітність і використання ринкових механізмів стали ключовими принципами, які допомогли публічним організаціям покращити ефективність надання послуг, оптимізувати витрати та підвищити гнучкість у реагуванні на зміни в зовнішньому середовищі.

З початку 2000-х років публічне управління зазнало значних трансформацій через вплив глобалізаційних процесів, що обумовило розвиток нових підходів до стратегічного менеджменту. Центральними елементами цьо-

го періоду стали *мережеве управління (network governance)*. Крістофер Тернбулл у своїй праці «A Framework for Analyzing Network Governance of Public Assets» (2004) досліджує, як мережеві структури сприяють ефективному управлінню та інноваціям у публічному секторі. Дослідник зазначає, що мережеве управління забезпечує більшу гнучкість і можливість швидкої адаптації до змінюваних умов порівняно з традиційними бюрократичними моделями [15]. Однією з основних особливостей стало впровадження *бенчмаркінгу та управління на основі показників результативності (performance management)*. Цзе Гао в своїй праці «Performance Measurement and Management in the Public Sector: Some Lessons from Research Evidence» (2015) звернув увагу на те, що систематичне оцінювання результатів є ключовим елементом стратегічного менеджменту в публічних організаціях. Використання кількісних показників результативності дозволило урядам більш точно вимірювати свою ефективність та оцінювати якість надання публічних послуг [16]. Сучасний стратегічний менеджмент враховує динаміку політичних процесів і використовує цифрові технології для покращення управління. Даррел Вест у праці «Digital Government: Technology and Public Sector Performance» (2015) аналізує вплив цифрових технологій на публічне управління [17]. Вчений вказує на те, що застосування новітніх технологій значно підвищує ефективність управління, забезпечує прозорість і полегшує доступ до інформації для громадян.

Впровадження великих даних (Big Data), штучного інтелекту (AI) та автоматизованих систем управління значно змінює спосіб планування, оцінювання ризиків і реагування на зміни. Ці технології забезпечують нові можливості для управління ресурсами, прогнозування майбутніх викликів і підвищення ефективності публічних організацій, дозволяють обробляти величезні обсяги інформації, що покращує процеси планування та прийняття рішень. Вітчизняні дослідники Роман Яковлев, Юрій Іщенко у своїй праці «Потенціал використання великих даних в публічному адмініструванні» (2020) аналізують, як великі дані можуть використовуватися для підвищення точності прогнозів і покращення публічного управління. Науковці підкреслюють, що аналітика великих даних дозволяє публічним організаціям отримувати глибші інсайти та адаптувати стратегії відповідно до змінюваних умов [18, с. 196].

Питання впровадження штучного інтелекту (ШІ) у систему публічного управління України досліджується також О. Оболенським, В. Косицькою, А. Рвачем. У роботі «Штучний інтелект у публічному управлінні: вимоги, проблеми та ризики» аналізується роль ШІ у різних сферах (економічній, соціальній, політичній, культурній та безпековій) і його потенціалу для інноваційних перетворень. Ключовою проблемою є необхідність розробки нормативно-правових стандартів для використання ШІ в публічному секторі, мінімізація соціально-економічних і технологічних ризиків, а також забезпечення етичних принципів (прозорості, відповідальності, конфіденційності). Основною метою є визначення напрямів впровадження ШІ для покращення якості управління і розвитку публічних послуг. Автори також аналізують міжнародний досвід впровадження ШІ в муніципальне управління, підкреслюючи необхідність цифрової трансформації та автоматизації процесів для підвищення ефективності роботи публічних інституцій [19].

Можливості використання штучного інтелекту для підвищення ефективності прийняття управлінських рішень, автоматизації рутинних процесів та поліпшення взаємодії між державою та громадянами досліджуються також О. Ніколюк, Т. Савченко, О. Родіною у роботі «Проблеми та переваги штучного інтелекту як ефективного інституту для розбудови управлінських рішень в публічному управлінні» (2023). Однак, науковці зазначають, що разом із численними перевагами, ШІ обумовлює нові виклики, такі як питання безпеки, етичні проблеми, скорочення робочих місць тощо. Автори також досліджують правові аспекти застосування ШІ в публічному секторі, зокрема відповідальність за ухвалення рішень, захист даних і прозорість алгоритмів. Айєд Абдулла та Назем М. Малкаві у своїй праці «Achieving Governmental Innovation through Artificial Intelligence Adoption» (2024) підкреслюють, що для ефективного розвитку стратегічного менеджменту в публічному управлінні публічні установи мають співпрацювати з організаціями приватного секторів. Така співпраця дозволить формувати партнерські відносини, що сприятимуть впровадженню штучного інтелекту та інновацій, інтегруючи їх у стратегічні плани публічних організацій і включаючи до пріоритетних напрямків розвитку [21].

Проведений аналіз дозволив сформулювати еволюційні етапи розробки концепцій стратегічного менеджменту в публічному управлінні (табл. 1).

Еволюція концепцій стратегічного менеджменту в публічному управлінні

Бюрократія, раціональна бюрократія		
<i>Ключові автори та праці</i>	<i>Основні особливості</i>	<i>Вплив на стратегічний менеджмент</i>
Макс Вебер «Економіка і суспільство» (1922)	Чітка ієрархія, формалізовані правила	Стабільність, передбачуваність
Критика бюрократії, обмежена раціональність		
Герберт Саймон «Administrative Behavior» (1947) Чарльз Ліндбл «The Science of Muddling Through» (1959)	Обмежена раціональність, адаптація до змін	Підвищена гнучкість, інтеграція політичного контексту
Новий публічний менеджмент (NPM)		
Девід Осборн і Тед Гейблер «Reinventing Government» (1992) Крістофер Полліт і Герта Букерт «Public Management Reform» (2004)	Орієнтація на результат, ринкові механізми, приватизація	Підвищення ефективності, орієнтація на споживача
Мережеве управління, глобалізація		
Крістофер Гудінг «Network Governance» (2003) Гарольд Ласвелл «The Future of Political Science» (2005)	Міжсекторальна координація, партнерства, глобалізація	Взаємодія між секторами, координація політик
Цифрові технології, Великі дані, AI		
Даррел Вест «Digital Government: Technology and Public Sector Performance» (2015) Оболєнський О.Ю. «Штучний інтелект у публічному управлінні: вимоги, проблеми та ризики» (2023) А. Абдулла, Назем Малкаві «Achieving Governmental Innovation through Artificial Intelligence Adoption» (2024)	Аналіз великих даних, автоматизація, AI	Оптимізація процесів, підвищення точності прогнозів, автоматизація процесів для підвищення ефективності роботи публічних інституцій, мінімізація соціально-економічних і технологічних ризиків

Джерело: складено автором

Висновки. Таким чином, стратегічний менеджмент у публічному управлінні зазнав значної трансформації, яка відображає розвиток нових підходів і методів управління, адаптованих до змінюваних умов і нових викликів. Сучасні тенденції свідчать про інтеграцію технологічних інновацій і міжсекторальних партнерств, що визначає подальший розвиток стратегічного менеджменту в публічному секторі.

Зокрема, технологічні інновації, такі як штучний інтелект, великі дані все більше впливають на способи збору, аналізу та використання інформації для прийняття стратегічних рішень. Вони забезпечують більшу прозорість, ефективність і точність у процесах управління. Крім того, використання цифрових платформ і інструментів дозволяє зменшити бюрократичні бар'єри та покращити комунікацію між різними рівнями управлінської ієрархії.

Міжсекторальні партнерства також стали важливим аспектом стратегічного управління в публічному секторі. Співпраця між публічними органами, приватним сектором та громадянським суспільством дозволяє об'єднати ресурси, знання і досвід для розв'язання складних соціальних та економічних проблем. Такі партнерства сприяють інноваційним рішенням

і підвищенню ефективності реалізації публічних політик.

В умовах глобалізації та швидких змін, стратегічний менеджмент у публічному управлінні також стикається з необхідністю адаптації до нових викликів, таких як економічні кризи та соціальні зміни. Це вимагає від організацій гнучкості, проактивності та здатності швидко реагувати на зовнішні перетворення, а також постійного перегляду і оновлення стратегій.

Таким чином, майбутнє стратегічного менеджменту в публічному управлінні буде визначатися здатністю інтегрувати інноваційні технології, зміцнювати партнерства між секторами та ефективно реагувати на глобальні і локальні виклики, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню загальної ефективності і стійкості управлінських систем.

Список використаної літератури:

1. Weber: MWG 1/22-1: Wirtschaft und Gesellschaft – Die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte. Nachlaß, Teilband 1: Gemeinschaften, Tübingen 2001. URL : <https://dokumen.pub/qdownload/max-weber-gesamtausgabe-band-i-221-wirtschaft-und-gesellschaft-die-wirtschaft-und-die-gesellschaftlichen-ordnungen-und-mchte-nachla-teilband-1-gemeinschaft-en-3161475585-9783161475580.html>

2. Barnard, Chester I. *The Functions of the Executive*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1938. URL: <https://archive.org/details/functionsofexecu1938barn/page/n5/mode/2up>
3. Simon, H. A. *Administrative behavior. A study of decision-making processes in administrative organization*. Macmillan. 1947. URL: <https://psycnet.apa.org/record/1948-00884-000>
4. Crozier, M. *The Bureaucratic Phenomenon*. 1964. URL: <https://archive.org/details/bureaucraticphen0000croz>
5. Harold Demsetz. *Economics, Legal, and Political Dimensions of Competition*. URL: https://www.researchgate.net/publication/4821693_Economics_Legal_and_Political_Dimensions_of_Competition
6. Charles E. Lindblom. *The Science of «Muddling Through»*. *Public Administration Review*, 1959. Vol. 19, No. 2 pp. 79–88. URL : <https://www2.econ.iastate.edu/classes/crp274/swenson/CRP566/Readings/lindblom1959.pdf>
7. Harold D. Lasswell. *The Emerging Conception of the Policy Sciences*. *Policy Sciences*. Published By: Springer Nature. Vol. 1, No. 1 (Spring, 1970), pp. 3–14. URL : <https://www.jstor.org/stable/4531369>
8. Naomi Caiden and Aaron Wildavsky. *Planning and Budgeting in Poor Countries*. *American Political Science Review*, Volume 69, Issue 3, September 1975, 371 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/planning-and-budgeting-in-poor-countries-by-naomi-caiden-and-aaron-wildavsky-new-york-wiley-1974-pp-371-1495/0533FF26C4BFB9320FDD7D5D0C243D3D>
9. Peter F. Drucker. *Managing the Public Service Institution*. URL: https://www.nationalaffairs.com/public_interest/detail/managing-the-public-service-institution
10. Henry Mintzberg. *The Fall and Rise of Strategic Planning*. URL: <https://hbr.org/1994/01/the-fall-and-rise-of-strategic-planning>
11. Osborne, David, and Ted Gaebler. 1992. *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector*. Reading, MA: Addison-Wesley. URL: <http://mildredwarner.org/cms.mildredwarner.org/summaries/osborne1992.html>
12. Christopher Pollitt, Geert Bouckaert. *Public Management Reform: A Comparative Analysis*. *Public Governance Institute*. URL: <https://soc.kuleuven.be/io/english/research/publication/public-management-reform-a-comparative-analysis>
13. P. Poutvaara, H. Jordahl. *Public sector outsourcing*. *IZA World of Labor*. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/346707062_Public_sector_outsourcing
14. Mark Harrison Moore. *Creating Public Value: The Core Idea of Strategic Management in Government*. URL : <https://www.openaccessoj.com/JBRReview/article/view/219>
15. Christopher Søren SHANN Turnbull. *A Framework for Analyzing Network Governance of Public Assets*. URL: https://www.researchgate.net/publication/228238205_A_Framework_for_Analyzing_Network_Governance_of_Public_Assets
16. Jie Gao. *Performance Measurement and Management in the Public Sector: Some Lessons from Research Evidence*. *Public Administration and Development*. 2015, № 35(2). URL: https://www.researchgate.net/publication/280971531_Performance_Measurement_and_Management_in_the_Public_Sector_Some_Lessons_from_Research_Evidence
17. Darrell M. West. *Digital Government: Technology and Public Sector Performance*. URL: https://www.researchgate.net/publication/291787299_Digital_Government_Technology_and_Public_Sector_Performance
18. Яковлев, Р. В., Шенко, Ю. В. *Потенціал використання великих даних в публічному адмініструванні. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*, 2020, № 5 (11), С. 195–213.
19. Оболенський О. Ю., Косицька В., Рвач А. *Штучний інтелект у публічному управлінні: вимоги, проблеми та ризики*. 2023. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8f740b46-5a48-41d8-b5e0-5e2f24eff3d2/content>
20. Ніколюк О., Савченко Т., Родіна О. *Проблеми та переваги штучного інтелекту як ефективного інституту для розбудови управлінських рішень в публічному управлінні. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Том 34 (73), № 3. С. 124–130. URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/19.pdf
21. Ayed Abdullah, Nazem M. Malkawi. *Achieving Governmental Innovation through Artificial Intelligence Adoption*. *International Research Journal of Innovations in Engineering and Technology*. 2024 № 8(6) P. 137–148. URL: https://www.researchgate.net/publication/381664237_Achieving_Governmental_Innovation_through_Artificial_Intelligence_Adoption

Rachynskiy A. P. The discourse field of the genesis of strategic management in public administration: from traditional bureaucracy to modern innovations

The article examines the evolution of strategic management in public administration and the impact of modern trends and innovative approaches on its development. It provides a periodization of strate-

gic management in public organizations, systematically organizing key stages and transformations in this field. Special attention is given to the development of scientific concepts that have laid the theoretical foundations for these changes. These concepts reflect the adaptation of strategic management to new conditions and challenges facing public administration.

Technological innovations, such as artificial intelligence and big data, play a crucial role in modernizing processes related to data collection, analysis, and usage, ensuring greater transparency and efficiency in decision-making. Additionally, intersectoral partnerships between public agencies, the private sector, and civil society have become an important aspect of contemporary strategic management. These partnerships facilitate the integration of resources, knowledge, and expertise, contributing to solving complex social and economic issues and implementing innovative solutions.

The necessity of adapting strategic management to global and local challenges, such as economic crises and social transformations, is justified. The importance of flexibility, proactivity, and rapid response to external changes for ensuring the effectiveness and resilience of public management systems is emphasized. It is demonstrated that strategic management in the public sector continues to evolve by integrating cutting-edge technologies, strengthening intersectoral partnerships, and adapting strategies to rapidly changing conditions. The adoption of digital platforms and tools helps reduce bureaucratic barriers and improve interaction between different levels of the management hierarchy, thereby enhancing the overall efficiency of management processes and ensuring resilience in the face of globalization and socio-economic changes.

Key words: *public sector, public administration, management innovations, evolution of strategic management concepts, intersectoral partnership, outsourcing, network management, benchmarking.*

УДК 351.777

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.15>**В. В. Савін**аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Відходи є закономірним продуктом життєдіяльності людини. Побутові відходи утворюються домогосподарствами щодня. І хоч відсоток побутових відходів в загальній кількості відходів не є великим (від 1,2% до 2,7% за даними Укрстату), відношення до відходів у побуті і порядок управління такими відходами є суттєвим соціально-економічним маркером, який показує здатність суспільства вирішувати проблему всіх відходів, що утворюються в процесі діяльності такого суспільства. Розуміння і усвідомлення зв'язку між станом навколишнього природного середовища, у якому перебуває суспільство, і поведінням з відходами від діяльності такого суспільства, здатність кожної людини, як члена суспільства, мобілізуватися і виробити відповідні навички і правила поведінки в повсякденному житті при управлінні відходами власного домогосподарства показує ту систему цінностей, яку приймає таке суспільство при охороні навколишнього середовища власного проживання.

Система поведіння з відходами, яка сформувалась в Україні наприкінці 1990х років з прийняттям Верховною Радою Закону України «Про відходи», виявилась недосконалою. Посилення євроінтеграційного курсу держави у 2014 році з підписанням Угоди про асоціацію привело до змін основних принципів публічного і державного управління відповідно до цінностей, що сповідаються країнами – членами Євросоюзу. Подання Україною заявки на членство в Євросоюзі 28 лютого 2022 року суттєво прискорило наближення системи державного управління і законодавства України до стандартів ЄС, у тому числі і у сфері поведіння з відходами.

Автором зроблено стислий аналіз норм права Євросоюзу, норм міжнародного права, ратифікованих Україною і нового законодавства України в сфері управління відходами, як правової основи побудови системи державного управління відходами в Україні.

Дослідженням встановлено практичне завершення апроксимації українського законодавства ЄС на рівні закону і нормативних актів центрального органу виконавчої влади на момент написання статті, а також неможливість негайного запуску нової системи управління відходами у зв'язку з відсутністю відповідних оновлених нормативних актів профільних державних органів, органів місцевої влади і місцевого самоврядування. Разом з тим, автор прогнозує запуск нової системи управління відходами до кінця 2025 року

Ключові слова: відходи, управління відходами, директиви ЄС, Угода про асоціацію, політика управління відходами.

Постановка проблеми. За весь період незалежності Україна створила розгалужену систему нормативних актів різного рівня по управлінню відходами на державному і місцевому рівні. Але зміна пріоритетів державної політики, курс на євроінтеграцію і визнання базових цінностей Євросоюзу такими, що відповідають цінностям українського суспільства і держави приводить до постійного доопрацювання національного законодавства у багатьох сферах, у тому числі і в управлінні відходами, а також зміни всієї системи нормативних актів, які регулюють управління відходами. Тому правова основа управлін-

ня відходами потребує постійного моніторингу законодавства і визначення належної актуальної нормативної бази для реалізації політики управління відходами на місцевому рівні.

Метою статті – є по-перше, визначення правової основи управління відходами в Україні станом на кінець 2023 року; по-друге, стислий огляд основних нормативних актів для допомоги зацікавленим особам в практичному пошуку норм права при реалізації державної політики управління побутовими відходами на місцевому рівні.

Джерела і аналіз досліджень і публікацій. При дослідженні нормативного забезпечення

в сфері державного управління побутовими відходами деякі автори (зокрема, Д.С. Шупик) зосереджуються на дослідженні правових актів Євросоюзу в сфері управління відходами, відображенні цих актів у національному законодавстві держав – членів ЄС.

Інші автори (А. Войціховська, О. Кравченко, О. Мелень-Забрамна, М. Панькевич) досліджують європейські практики управління відходами і виявляють найкращі з них.

Ряд авторів (Ю.М. Маковецька, Ю.А. Волкова, С.О. Кідалов) аналізують стан наближення українського законодавства до європейського у різний проміжок часу з початку євроінтеграції у 2014 році.

Основний матеріал. У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [1]. Угода про асоціацію змінила державну політику в сфері управління відходами, що знайшло своє відображення в нормативних актах. «Узагальнена картина, що було зроблено протягом 7 років імплементації європейського законодавства...» у період з 2014 по 2021 рік докладно наведена у Ю.М. Маковецької [9].

Ми зі свого боку розглянемо стан національної нормативної бази в сфері управління відходами на кінець 2023 року. Нормативні акти, огляд яких здійснює дана стаття, можна поділити на декілька основних категорій, а саме:

- міжнародні нормативні акти, обов'язкові до виконання Україною;
- міжнародні нормативні акти, які не носять обов'язкового характеру, але активно використовуються Україною в створенні національного законодавства в сфері поводження з побутовими відходами;
- нормативні акти національного законодавства вищої юридичної сили, що визначають основні засади державної політики в сфері управління відходами;
- нормативні акти центрального виконавчого органу влади та галузевих центральних органів влади (міністерства і відомства);
- нормативні акти місцевих органів влади і самоврядування;
- індивідуальні та/або спеціальні нормативні акти різних гілок влади.

У такому порядку ми проведемо дослідження нормативного забезпечення сфери державного управління відходами.

Основою для змін у національному законодавстві в сфері управління відходами стали ратифіковані міжнародні нормативні акти, обов'язкові до виконання Україною.

Станом на кінець 2023 року Україна приєдналася (ратифікувала) до більш ніж 60 міжнародних нормативно-правових актів в сфері охорони довкілля.

Зокрема, Постійне представництво України при відділенні ООН і інших міжнародних організаціях в Женеві 16.10.2012 році опублікувало інформаційне повідомлення «Природоохоронні конвенції», у якому дає перелік основних міжнародних конвенцій, до яких приєдналася Україна [5]. Більш розширений перелік основних нормативно-правових актів за участі України можна знайти на сайті МБО «Екологія-Право-Людина» [6]. Кожен з цих нормативних актів знаходить своє відображення в національному законодавстві.

Але основним документом, що дав поштовх перегляду державної політики в сфері побутових відходів, а також привів до заснування принципово нової концепції в сфері управління відходами є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1]. Угода ратифікована Законом України № 1678-VII від 16.09.2014.

Угода про асоціацію – це фундаментальний документ, який охоплює багато сфер політичного і економічного співробітництва ЄС та України. Охорона навколишнього середовища є однією з них. Вже в Преамбулі Угоди про асоціацію Сторони визнають, що вони «ВІДДАНІ посиленню співробітництва у сфері захисту навколишнього середовища та принципам сталого розвитку і зеленої економіки» [1]. Статтею 290 «Сторони гарантують, що їхнє законодавство забезпечує високі рівні охорони навколишнього середовища...», а «...Україна наближає свої закони, підзаконні акти та адміністративну практику до *acquis* ЄС» [1].

Більш того, охорона навколишнього середовища є пріоритетним напрямком порівняно з розвитком торгівлі та інвестицій тощо. Так стаття 292 Угоди про асоціацію встановлює, що «Жодна Сторона не повинна послаблювати або знижувати рівень охорони навколишнього середовища ..., передбачений в її законодавстві, з метою покращення торгівлі або інвестицій...» [1].

Більш детально співпраця Сторін – підписантів Угоди про асоціацію при охороні навколиш-

нього середовища розглянута в Главі 6 «Навколишнє середовище» Розділу V Угоди [1]. Стаття 361 Угоди про асоціацію визнає «управління відходами та ресурсами» однією із сфер, у яких відбувається співробітництво по вирішенню глобальних і регіональних проблем навколишнього середовища, а стаття 365 визначає, що співробітництво також охоплює «...розвиток галузевих стратегій в галузях покращення ... управління відходами та ресурсами...» [1]. Додаток ХХХ до Глави 6 «Навколишнє природне середовище» Угоди про асоціацію зобов'язує Україну «...поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС...» [1] в сфері управління відходами. Додатком ХХХ встановлено графік приведення всього комплексу заходів держави по управлінню відходами відповідно до наступних нормативних актів Євросоюзу, а саме:

- Директива № 2008/98/ЄС про відходи (строк виконання від 3 до 5 років з дати набрання чинності Угодою) [2];

- Директива № 1999/31/ЄС про захоронення відходів (строк виконання від 6 років з дати набрання чинності Угодою) [3];

- Директива № 2006/21/ЄС про управління відходами видобувної промисловості (строк виконання 5 років з дати набрання чинності Угодою). Ця угода не стосується побутових відходів і ми не будемо розглядати її в подальшому.

Слід зазначити, що строки приведення норм національного законодавства про відходи спливали на протязі 2017–2020 років, але остаточно станом на кінець 2023 року ці зобов'язання Україна не виконала.

Таким чином, Угода про асоціацію закріпила ті нормативні акти ЄС, до яких повинно буди наближене національне законодавство України. Ці міжнародні нормативні акти, які не носять обов'язкового характеру, але є базою для оптимізації національного законодавства про відходи.

Основою для перегляду законодавства про відходи, і, зокрема, про побутові відходи, з метою наближення його до європейського, є нормативні акти, які не мають юридичної сили в Україні, але опосередковано впливають на законотворчий процес і побудову системи державного управління відходами через посилання на них в обов'язковому для виконання Україною міжнародному договорі – Угоді про асоціацію, про яку ми згадували вище.

Мова йде про відповідні Директиви ЄС, а саме:

- Директива № 2008/98/ЄС про відходи [2];

- Директива № 1999/31/ЄС про захоронення відходів [3].

Додатково слід також згадати Регламент (ЄС) 2023/1542 від 12.07.2023 відносно батарей і відпрацьованих батарей, що вносить поправки до Директиви 2008/98/ЄС и Регламенту (ЄС) 2019/1020 і відмінняє Директиву 2006/66/ЄС [4].

Базовою профільною Директивою при управлінні побутовими відходами є Директива № 2008/98/ЄС про відходи [2].

Директива чітко окреслює сферу застосування цього нормативного акту. У сферу не входять викиди у повітря, забруднення землі, радіоактивні відходи, вибухові речовини, фекальні відходи та стічні води, відходи тваринництва та відходи видобування тощо (стаття 2 Директиви).

Директива дає визначення таким поняттям, як «відходи» і, зокрема, «муніципальні відходи», «утворювач відходів» і «володілець відходів», «брокер» і «ділер» у сфері відходів, також Директива визначає поняття основних значущих дій з відходами: «управління», «збирання», «запобігання утворенню», «повторне використання», «відновлення», «оброблення» та інші (стаття 3).

Директивою встановлюється чітка ієрархія управління відходами, де найпріоритетним є запобігання утворенню відходами, потім підготовка до повторного використання, рециклінг, інші види відновлення, а видалення відходів стоїть на останньому місці серед пріоритетів (стаття 4).

Для досягнення функціонування такої ієрархії директива передбачає перед усім використання принципу «плати за те, що викидаєш», «забруднювач платить» (стаття 14 Директиви), а також схеми розширеної відповідальності виробника продукту, що передбачає, зокрема, управління виробником (повне або часткове) відходами, що утворюються внаслідок використання виготовленого виробником продукту, а також фінансову та/або відповідальність за таку діяльність (статті 8, 8а Директиви).

Також встановлюється відповідальність початкового утворювача або іншого володільця відходів, що проявляється у вигляді обов'язку будь-якого таких осіб самостійно здійснити оброблення відходів або доручити оброблення відходів дилеру або відповідним спеціалізованим установі чи підприємству (стаття 15 Директиви)

Окремий інтерес становить стаття 11 Директиви, яка встановлює цільові показники до 2035 року, і серед інших – підготовка до повторного використання та рециклінг муніципальних відходів повинні бути збільшені мінімум до 65% за масою.

Директива також регламентує поняття, способи визначення і принципи поводження з різними

видами відходів, у тому числі небезпечні відходи, біовідходи, відпрацьовані оливи тощо.

Окремо регламентуються основні засади видачі дозволів при управлінні відходами і реєстрації установ і підприємств, що є учасниками діяльності по управлінню відходами. Також важливим елементом є вимога до створення відповідних планів і програм по управлінню відходами різного рівня, їх перегляду; проведення інспекційних перевірок і ведення обліку, звітування, обміну інформації і практиками між державами ЄС.

Необхідно звернути увагу на виділенні порядку поводження з небезпечними відходами, що утворюються домогосподарствами і обов'язку держав – членів ЄС запровадити до 01.01.2025 «...роздільне збирання фракцій небезпечних відходів, утворених домогосподарствами, щоб забезпечити, що їх обробляють відповідно до статей 4 і 13, і що вони не забруднюють інші потоки муніципальних відходів...» (стаття 20 Директиви).

Директива містить додатки, що розширюють і уточнюють положення Директиви, а також дають деякі практичні рекомендації щодо імплементації Директиви у національне законодавство держав – членів ЄС і практичної реалізації вимог Директиви.

Загалом Директива є базовим концептуальним документом ЄС, який:

- заснував сучасну систему управління відходами;
- визначив основні принципи управління відходами;
- закріпив основні напрямки реалізації політики ЄС в управлінні відходами;
- встановив основні засади загальноєвропейського законодавства і національного законодавства держав – членів ЄС щодо управління відходами;
- став основою дієвого запобігання утворенню відходів і збільшила кількість відходів, які перестали бути відходами у процесі підготовки до повторного використання рециклінгу, в державах – членах ЄС.

Ще одним документом ЄС, що потребує апроксимації українського законодавства є Директива № 1999/31/ЄС про захоронення відходів [3], яка встановлює порядок приймання, переробки та захоронення відходів на полігонах.

Директивою регулюються такі питання: вимоги до полігонів, процедури відкриття, контролю за полігонами, закриття та після експлуатаційного догляду; вимоги до оператора полігону і до вида-

чі дозволу на діяльність із захоронення відходів; процедуру приймання і утримування відходів на полігонах; вимоги щодо забезпечення захисту навколишнього середовища на місці розташування полігону (зокрема ґрунту, вод і ґрунтових вод).

В цілому, слід відзначити позитивну роль Директив в управлінні відходами в Євросоюзі. Так, відповідно до даних Євростату кількість відходів, відновлених, збільшилася на 33,9% з 870 млн. тон у 2004 р. до 1 165 млн. тон у 2020 р. Кількість відходів, що підлягають похованню, скоротилася з 1 027 млн. тон у 2004 р. до 806 млн. тон у 2020 р., що у 21,5%. Частка утилізації без відновлення (захоронення, спалювання без виробництва енергії та інше подібне) у загальному обсязі переробки відходів знизилася з 54,1% у 2004 році до 40,9% у 2020 році [7].

Нормативні акти національного законодавства, що визначають основні засади державної політики в сфері управління відходами.

Відповідно до Угоди про Асоціацію з ЄС Україна взяла на себе зобов'язання по наближенню національного законодавства в різних сферах, у тому числі в сфері управління відходами (у т.ч. і побутовими).

Як ми зазначали, норми українського права в сфері управління відходами повинні бути апроксимовані до європейського законодавства у строк від 3 до 5 років для Директиви 2008/98/ЄС і 6 років для Директиви № 1999/31/ЄС.

Як зазначалось, багато авторів періодично повертаються до цієї теми. Але процес наближення законодавства України до законодавства ЄС настільки динамічний, що фактичні дані, зазначені у роботах різних авторів втрачають актуальність досить швидко. Тож, спробуємо дати короткий огляд законодавства України в сфері поводження з побутовими відходами станом на кінець 2023 року.

20.06.2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про управління відходами» № 2320-IX [13]. Це основний нормативний документ, який на даний момент визначає основні принципи і засади державної політики в сфері управління відходами, загальний порядок і ієрархію управління відходами, визначає суб'єктів управління відходами, їх права і обов'язки, повноваження державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств і організацій, класифікує відходи і визначає основні вимоги до управління ними, встановлює відповідальність за порушення законодавства в сфері управління відходами.

Закон практично повністю повторює основні положення Директиви № 2008/98/ЄС про відходи з урахуванням особливостей національного законодавства в сфері державного управління і приведення визначень Директиви до звичного понятійного апарату в українській правовій системі. Прикладом такої адаптації є адаптація поняття «муніципальні відходи» в Директиві (п. 2b статті 3) до більш звичного «побутові відходи» (п. 26 статті 1 Закону «Про управління відходами»)

Закон вносить в національне законодавство всі основні принципи управління відходами, закріплені Директивою, у тому числі пріоритет на запобігання утворенню відходів, на принцип «забруднювач платить», розширена відповідальність виробника продукту, територіальна наближеність та ін., і повторює таку ж ієрархію управління відходами.

Закон «Про управління відходами» є новим нормативним актом, повністю змінює концептуальний підхід до регулювання відносин в сфері відходів і побутових відходів у порівнянні з Законом України «Про відходи» від 05.03.1998 № 187/98-ВР. Спроби реанімувати Закон «Про відходи» і наблизити його до європейського законодавства шляхом внесення в нього змін на протязі 2014–2022 років зазнали невдач. Сама назва Закону свідчить, що держава переходить від поводження з відходами до управління ними. Тобто держава ставить пріоритетним завданням не реагування на наслідки факту утворення відходів, а управління відносинами по утворенню відходів з моменту їх можливої появи. Такий підхід дає можливість превентивного регулювання, яке ставить метою запобігання появи відходів взагалі.

Такий висновок підтверджується визначенням і постійним підкресленням нових цілей і принципів державної політики по управлінню відходами. Так підп. 1) п. 1 ст. 2 Закону «Про управління відходами» визначає основною (першою) ціллю Закону «захист здоров'я людей та навколишнього природного середовища від негативного впливу відходів», а основним принципом є «запобігання – утворювач або власник відходів вживає заходів для запобігання утворенню відходів, а також для уникнення, зменшення або усунення негативного впливу відходів на здоров'я людей та навколишнє природне середовище» (підп. 1) п. 2 ст. 2 ЗУ «Про управління відходами»).

Тоді як першим серед основних напрямків Закону «Про відходи» визначено «забезпечен-

ня повного збирання і своєчасного знешкодження та видалення відходів, а також дотримання правил екологічної безпеки при поводженні з ними» (п. а) абз. 2 Закону «Про відходи») [12]. Ще однією новелою в національному законодавстві про управління відходами слід вважати принцип «забруднювач платить». До речі, у ЗУ «Про відходи» в редакціях до 2010 року поняття «побутові відходи» взагалі було відсутнє.

ЗУ «Про управління відходами» присвячує окремий розділ (розділ III) повноваженням органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання утворенню та управління відходами, у якому закріплює не тільки права і обов'язки цих органів в сфері управління відходами, а й дає детальний перелік нормативних актів, які органи виконавчої влади і місцеві органи повинні прийняти для реалізації положень Закону.

Ці нормативні акти повинні скласти підґрунтя для практичної реалізації положень Закону на загальнодержавному і місцевому рівнях, а також стати основою механізму такої реалізації.

Слід зазначити, що станом на кінець 2023 року більшість цих пунктів Кабміном виконано. Стан виконання Кабміном положень статті 19 Закону наведений у таблиці 1.

Таким чином, з 14 положень про прийняття необхідних нормативних актів, встановлених пунктом 1 статті 19 ЗУ «Про управління відходами», Кабмін виконав 10, ще 3 нормативні документи готуються до прийняття найближчим часом.

Щодо нормативних актів профільного міністерства (Міндовкілля) та відповідних актів, планів і програм управління відходами органів місцевого самоврядування, то слід зазначити, що станом на кінець 2023 року прийняття таких актів відповідно до вимог ЗУ «Про управління відходами» (статті 20–26) ще не здійснено і очікується у 2024 році.

Висновки. Аналіз сучасного законодавства в сфері управління відходами дозволяє зробити висновок, що на протязі 2022–2023 років Україна кардинально змінила всю нормативно-правову базу в сфері державного управління відходами. Спроба точкових змін законодавства 1990–2000х років не вдалась.

Прийняте в 2022 році нове національне законодавство по управлінню відходами апроксимовано до норм Євросоюзу відповідно з Угодою про асоціацію, повторює як основні принципи формування політики управління відходами ЄС, так і основні методи їх реалізації.

**Таблиця прийняття Кабміном нормативних актів в сфері управління відходами
на виконання Закону № 2320-ІХ**

Положення статті 19 Закону України «Про управління відходами»	Стан виконання	Підтвердження стану виконання
затвердження Національного переліку відходів та Порядку класифікації відходів;	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку класифікації відходів та Національного переліку відходів» від 20.10.2023 № 1102 [20]
затвердження критеріїв, що визначають припинення статусу відходів, порядку оголошення припинення статусу відходів та переліку видів відходів, щодо яких може бути оголошено припинення статусу відходів	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання оголошення припинення статусу відходів» від 08.08.2023 № 827 [15]
затвердження критеріїв для віднесення речовин, предметів до побічних продуктів та порядку віднесення речовин та предметів до побічних продуктів;	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання віднесення речовин або предметів до побічних продуктів» від 17.11.2023 № 1214 (вводиться в дію через шість місяців з дня припинення або скасування дії правового режиму воєнного стану в Україні) [21]
затвердження правил надання послуги з управління побутовими відходами;	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання послуги з управління побутовими відходами та типових договорів про надання послуги з управління побутовими відходами» від 08.08.2023 № 835 [16]
затвердження порядку проведення конкурсу на здійснення операцій із збирання та перевезення побутових відходів;	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення конкурсу на здійснення операцій із збирання та перевезення побутових відходів» від 25.08.2023 № 918 [18]
затвердження Національної програми запобігання утворенню відходів;	в розробці	повідомлення _ін довіклля 12.12.2023 [24]
затвердження Національного плану управління відходами;	в розробці	повідомлення _ін довіклля 12.12.2023 [24]
затвердження порядку розроблення та затвердження регіональних планів управління відходами;	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження регіональних планів управління відходами» від 30.06.2023 № 667 [14]
затвердження порядку видачі (відмови у видачі, анулювання) дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів;	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі, відмови у видачі, анулювання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів» від 19.12.2023 № 1328 [23]
затвердження порядку створення та адміністрування інформаційної системи управління відходами;	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку створення та адміністрування інформаційної системи управління відходами» від 05.12.2023 № 1279 [22]
затвердження порядку подання декларації про відходи та її форми;	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 556» [17]
затвердження порядку надання письмової згоди (повідомлення) на транскордонне перевезення небезпечних відходів та висновку на транскордонне перевезення відходів;	не виконано	дані не знайдено
затвердження порядку виявлення та обліку відходів, власник яких не встановлений;	в розробці	повідомлення Міндовіклля 24.05.2023 [25]
затвердження Порядку розроблення, погодження та затвердження місцевих планів управління відходами.	виконано	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення, погодження та затвердження місцевих планів управління відходами» від 05.09.2023 № 947 [19]

Враховуючи практичні досягнення країн Євро-союзу нове законодавство створює нормативну базу, яка відповідно до даних про досягнення ЄС в цій області, повинна зменшити утворення відходів, зменшити відсоток захоронення відходів і збільшити глибину їх переробки і рециклінгу.

Нова нормативна база знаходиться у стадії становлення і не може повною мірою застосовуватися при управлінні відходами. Станом на кінець 2023 року прийнятий, і набув чинності ЗУ «Про управління відходами», прийнято практично всі, визначені законом нормативні акти Кабміну. При цьому, суб'єкти управління відходами не можуть застосовувати нову систему управління відходами у зв'язку з відсутністю низки нормативних актів. Відсутні ключові нормативні акти профільних центральних органів виконавчої влади в сфері управління відходами, ЖКХ та контролю, а також нормативні акти місцевих органів влади і самоврядування.

Окремо слід відзначити темпи нормотворчості відповідних державних органів сфері управління відходами за останні два роки, які дають підстави вважати, що нова система управління відходами запрацює на протязі 2024–2025 років. Зокрема, очікується прийняття Національного, регіональних і місцевих планів управління відходами, методики роздільного збирання побутових відходів.

Список використаної літератури:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19 листопада 2008 року про відходита скасування деяких Директив URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-08#Text ; URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02008L0098-20240218&qid=1721221260197>
3. Директива Ради 1999/31/ЄС про захоронення відходів від 26 квітня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_925#Text ; URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31999L0031&qid=1721647460363>
4. Regulation (eu) 2023/1542 of the european parliament and of the council of 12 July 2023 concerning batteries and waste batteries, amending Directive 2008/98/EC and Regulation (EU) 2019/1020 and repealing Directive 2006/66/EC URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1542&qid=1721642316853>
5. Природоохоронні конвенції Оpubліковано 16 жовтня 2012 року о 00:00 URL: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2617-environment>
6. Основні міжнародно-правові акти у сфері охорони довкілля за участі України. URL: <https://epl.org.ua/law-posts/osnovni-mizhnarodno-pravovi-akty-u-sferi-okhorony-dovkillia-za-uchasti-ukrainy/>
7. Waste statistics. Data extracted in January 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics#Total_waste_generation
8. Шупик Д. С. Досвід правового регулювання поводження з відходами країн ЄС. doi: <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2018.6/27>
9. Маковецька Ю. М. Поточний стан адаптації українського законодавства до європейського у сфері управління відходами. doi: 10.32702/2307-2105-2022.5.84; URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2022/86.pdf
10. Волкова, Ю.А. Перспективи розвитку законодавства України щодо поводження з відходами в процесі адаптації до вимог Європейського союзу. Law. State. Technology, 2023, 1, 27–34, doi: 10.32782/LST/2023-1-4
11. Кідалов С. О. Правове регулювання управління та поводження з відходами в Європейському Союзі. doi: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2022.4.42>
12. Про відходи: Закон України {Закон втратив чинність на підставі Закону № 2320-IX від 20.06.2022} від 05.03.1998 № 187/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>
13. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>
14. Про затвердження Порядку розроблення та затвердження регіональних планів управління відходами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2023 № 667 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2023-%D0%BF#Text>
15. Деякі питання оголошення припинення статусу відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2023 № 827 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2023-%D0%BF#Text>
16. Про затвердження Правил надання послуги з управління побутовими відходами та типових договорів про надання послуги з управління побутовими відходами: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.08.2023 № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2023-%D0%BF#Text>
17. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 7 травня 2022 р. № 556: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2023р. № 876 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-2023-%D0%BF#Text>
18. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на здійснення операцій із збирання та перевезення побутових відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2023 № 918. URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2023-%D0%BF#Text>
19. Про затвердження Порядку розроблення, погодження та затвердження місцевих планів управління відходами: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 № 947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2023-%D0%BF#Text>
20. Про затвердження Порядку класифікації відходів та Національного переліку відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.10.2023 № 1102 ; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2023-%D0%BF#Text>
21. Деякі питання віднесення речовин або предметів до побічних продуктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2023 № 1214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1214-2023-%D0%BF#Text>
22. Про затвердження Порядку створення та адміністрування інформаційної системи управління відходами: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2023 № 1279. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-2023-%D0%BF#Text>
23. Про затвердження Порядку видачі, відмови у видачі, анулювання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.12.2023 № 1328. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1328-2023-%D0%BF#Text>
24. Міндовкілля розпочало процедуру стратегічної екологічної оцінки Національного плану управління відходами України до 2033 року. URL: <https://mepr.gov.ua/mindovkilliya-rozpochalo-protseduru-strategichnoyi-ekologichnoyi-otsinky-natsionalnogo-planu-upravlinnya-vidhodamy-ukrayiny-do-2033-roku/>
25. Повідомлення про оприлюднення проекту постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення та обліку відходів, власник яких не встановлений». URL: <https://mepr.gov.ua/povidomlennya-propopylyudnennya-proektu-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrayiny-pro-zatverdzhennya-poryadku-vyyavlennya-ta-obliku-vidhodiv-vlasnyk-yakyh-ne-vstanovlenyj/>

Savin V. V. Regulatory security in the field of state household waste management

Waste is a natural product of human life. Municipal waste is generated by households every day. Although the percentage of household waste in the total amount of waste is not large (from 1.2% to 2.7% according to Ukrstat), the attitude toward municipal waste in everyday life and the procedure for managing that waste is a significant socio-economic marker that shows the ability of society to solve the problem of all waste generated during the activity of a society. Understanding and awareness of the connection between the state of the environment in which society is located and the management of waste from the activities of such society, the ability of each person, as its member, to mobilize and develop appropriate skills and rules of behavior in everyday life when managing waste from their household shows the system of values adopted by society when protecting the environment of its residence.

The waste management system that was formed in Ukraine at the end of the 1990s with the adoption by the Verkhovna Rada of the Law of Ukraine "On Waste" turned out to be imperfect. The strengthening of the European integration course of the state in 2014 with the signing of the Association Agreement led to changes in the basic principles of public and state administration following the values professed by the member countries of the European Union. Ukraine's submission of an application for membership in the European Union on February 28, 2022, has significantly accelerated the approximation of the system of public administration and legislation of Ukraine to EU standards, including in the field of waste management.

The author made a concise analysis of the norms of European Union law, norms of international law ratified by Ukraine, and new legislation of Ukraine in the field of waste management as a legal basis for building a state waste management system in Ukraine.

The study established the practical completion of the approximation of Ukrainian legislation to the EU at the level of law and regulatory acts of the central executive body at the time of writing the article, as well as the impossibility of immediately launching a new waste management system due to the lack of relevant updated normative acts of specialized state authorities, local authorities, and local government. At the same time, the author predicts the launch of a new waste management system by the end of 2025.

Key words: waste, waste management, EU Directives, Association Agreement, policy of waste management.

УДК 35:005.21:005.342](477)

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.16>

Т. В. Сивак

доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач тренінгового центру
Дослідницької служби Верховної Ради України,
професор кафедри парламентаризму Навчально-наукового інституту
публічного управління і державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Н. Т. Гончарук

доктор наук з державного управління, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Навчально-наукового інституту державного управління
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

У статті детально проаналізовано стан функціонування стратегічного менеджменту у сфері публічного управління в Україні та виявлено основні потреби, що перешкоджають його розвитку. Встановлено, що найбільше пріоритетними в рамках фундаментального циклу стратегічного управління на рівні держави є необхідність удосконалення етапів прогнозування та реалізації. Обґрунтовано доцільність запровадження системного підходу до стратегічного планування на довготривалу перспективу (до 30 років) шляхом використання Форсайту, що дасть змогу використовуючи наукову методологію прогнозування та передбачення розробити візію майбутнього України. Візія має стати основним документом системи публічного стратегічного управління, на підставі узгодження з якою має розроблятися стратегія розвитку держави. Стратегічні комунікації обґрунтовано як інноваційний інструмент через призму стратегічного менеджменту у сфері публічного управління, зорієнтованого на результат, тобто досягнення цілей публічної політики.

Запропоновано концептуальну модель стратегічного менеджменту у сфері публічного управління, що представлена у вигляді трьох ключових циклів управлінського процесу (планування, реалізація та моніторинг). Обґрунтовано, що такий підхід до вдосконалення стратегічного управління на рівні держави створюватиме управлінський резонанс (ефект) у досягненні цілей публічної політики, який виникає за умов спільного бачення кінцевого стану проєктованого об'єкта, способів його досягнення та очікуваного результату в усіх суб'єктах публічного управління і є результатом координації та синхронізації їх дій. Запропоновано напрями підвищення інституційної спроможності суб'єктів публічного управління у процесі реалізації стратегій, програм, планів і проєктів, зокрема: підвищення компетентності державних службовців з питань вироблення та реалізації цілей публічної політики, використання сучасних форм і методів суб'єкт-суб'єктної стратегічної взаємодії, розвиток управлінської культури, а також ресурсне, технічне та методичне забезпечення органів публічного управління.

Ключові слова: стратегія, стратегічний менеджмент, стратегічне планування, публічне управління, стратегічні цілі, Форсайт, стратегічні комунікації, управлінський резонанс.

Постановка проблеми. Сталий розвиток держави, забезпечення її національної сили та могутності, раціональне використання ресурсів на досягнення стратегічних цілей залежить від ефективності стратегічного менеджменту у сфері публічного управління та використан-

ня її управлінського потенціалу. В Україні, на відміну від більшості інших держав, потреба в удосконаленні стратегічного управління продиктована ще й іншими чинниками, зокрема забезпеченням миру на своїй території, що є найбільш пріоритетним завданням.

У червні 2024 року в Україні відбувся офіційний початок переговорного процесу про вступ до Європейського Союзу, що засвідчує відданість України курсу на членство в ЄС і виконання необхідних зобов'язань. Також в Україні з 2016 року здійснюється реформування державного управління, метою якого є вдосконалення системи державного управління і відповідно підвищення рівня конкурентоспроможності країни. Результатом такого реформування повинна стати більш ефективна та підзвітна громадянам система державного управління, що працює в інтересах суспільства, забезпечує сталий розвиток країни та надає якісні послуги [11; 12]. Метою реформування державного управління є інституціоналізація вітчизняної моделі демократії, тобто перехід до нової формації державотворення – публічного управління [2]. Особливістю публічного управління є спільна діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування з політично активними суб'єктами громадянського суспільства і ринкової економіки з питань формування та реалізації політики розвитку держави, територій і галузей, а також прийняття та реалізації управлінських рішень суспільного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз останніх наукових публікацій у галузі публічного управління та адміністрування засвідчив про необхідність детального та ґрунтовного дослідження стратегування публічного управління, підвищення ефективності управлінської діяльності та застосування інноваційних технологій та інструментів щодо прогнозування, планування та реалізації цілей публічної політики у форматі стратегій розвитку. Під час дослідження зазначеного питання до уваги взято публікації з питань стратегічного менеджменту та стратегічного управління у публічній сфері, зокрема: Євмешкіної О. [1], Нижник О. [5], Романюк С. [8], Тертички В. [13], технологій та інструментів форсайту: Квітки С. [3], Федулової Л. [14], Філіпчук Г. [15], стратегічних комунікацій [16–19] а також публікації автора статті з питань стратегічних комунікацій у системі публічного управління [9; 10].

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні інноваційних підходів до забезпечення стратегічного менеджменту у сфері публічного управління України з акцентом на форсайт як прогресивній технології державного прогнозування та стратегічних комунікаціях, які мають стати потужним стимулом розвитку державного

стратегічного менеджменту у сфері публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Два практичних виміри публічного управління полягають у спільному виробленні публічної політики з урахуванням інтересів усіх стейкхолдерів і розподілі обов'язків під час реалізації ухвалених стратегічних цілей розвитку, як держави в цілому, так і окремих галузей та територій. Саме тут мають бути задіяні інструменти та технології стратегічного управління, що передбачають взаємний стратегічний вплив суб'єкта вироблення та реалізації публічної політики на інших заінтересованих сторін, а також їх спільну діяльність у досягненні узгоджених цілей як на міжнародному, державному, так і місцевому рівнях. Стратегічне управління за своїм призначенням – це технологія управлінського прориву, злам старих систем і схем, воно містить такі важливі елементи, як: вироблення стратегій, постановку стратегічних цілей, визначення необхідних ресурсів та підтримання взаємодії із зовнішнім і внутрішнім середовищем для досягнення поставлених цілей. Зорієнтованість стратегічного управління в майбутнє та вимоги до упередження негативних суспільних тенденцій дає підстави стверджувати про змістовну тотожність стратегічного та публічного управління [13]. Стратегічне управління на рівні держави без належної якості самого публічного управління є неможливим. Публічне управління є стратегічним за змістом, яке шляхом ефективного використання технологій стратегічного прогнозування та планування, розробки та забезпечення реалізації відповідних стратегій, дозволяє ефективно управляти змінами. Такі зміни можуть бути планові, реактивні та нововведення, що передбачають розвиток, як незворотні, спрямовані, закономірні зміни стану та свідомості суспільства. Стратегування публічного управління – це складна модель управління, де пов'язані та тісно взаємодіють і взаємозмінюються всі типи управління: концептуальне управління, управління програмно-проектним розвитком, управління функціонуванням та відтворення й оперативне ситуаційне управління.

Стратегічне управління у публічній сфері – це така діяльність органів публічної влади, що полягає у свідомому виборі пріоритетних у певний історичний період суспільних цінностей, цілей, інтересів та потреб, реалізація яких здійснюється за участю представників суспільства на основі ефективних стратегій в умовах при-

йнятної вартості отримання суспільної вигоди. Фундаментальний цикл такого управління складається з формулювання стратегії (цілей, пріоритетів, заходів), імплементації стратегії (структура, повноваження, комунікації, координація) та оцінювання результатів імплементації стратегії (індикатори) [8]. Державний стратегічний менеджмент ґрунтується на управлінні цілями, а стратегічне публічне управління передбачає співуправління органів влади усіх рівнів, громадськості та суб'єктів ринкової економіки.

Варто детально розглянути фундаментальний цикл публічного стратегічного управління: прогнозування / планування, формулювання стратегії, її імплементація, оцінювання результатів. Цикл передбачає процес узгодження з різними стейкхолдерами пріоритетних суспільних цілей із метою реалізації суспільних цінностей, інтересів і потреб у визначений часовий період. Результатом стратегічного планування є плани, програми, проєкти (стратегічні документи), складовими яких є: цілі, пріоритети, заходи з їх реалізації, індикатори досягнення пріоритетів та цілей, ресурси, що мають бути узгоджені в просторі та часі. На загальнодержавному рівні результатом є ухвалена стратегія розвитку – документ, що визначає: головні тенденції розвитку держави, які випливають із внутрішнього її стану та зі змін її зовнішнього оточення; комплексну соціально-економічну концепцію розвитку держави в довгостроковій перспективі з урахуванням соціального, економічного, культурного та інституційного вимірів; сценарії соціально-економічного розвитку; цілі, напрями та пріоритети державної політики, а також засоби їх реалізації на довгостроковий період [1].

В Україні поки що не вдалося побудувати функціонально ефективну та структурно злагоджену систему стратегічного менеджменту у сфері публічного управління, причиною цього є відсутність цілісного стратегічного планування та прогнозування на державному рівні [1]. Наразі існують тільки окремі елементи системи стратегічного планування на галузевому, регіональному та місцевому рівнях. Значна кількість стратегій затверджується указами Президента України, які характеризуються різноплановістю і стосуються різних сфер суспільного життя. Суб'єктами стратегічного планування також є Кабінет Міністрів України, окремі міністерства і відомства, а також органи місцевого самоврядування.

У зв'язку з цим, можемо виокремити кілька ключових проблеми у функціонуванні стратегічного

менеджменту у сфері публічного управління на суб'єктному рівні: на законодавчому рівні не визначено повноваження Президента України у розробці стратегій, а також не визначені процедури моніторингу та оцінювання їх реалізації; через відсутність нормативного трактування самого терміну «стратегія», зміст, форма, термін дії стратегій мають різні трактування та інтерпретації; невизначеність у законодавстві щодо умов застосування стратегій як інструменту публічного управління, організації процесу їх реалізації призводить до того, що під час переобрання нового Президента України чинні стратегії скасовуються або їх реалізація не продовжується і не контролюється [2].

Єдиною підставою для розмежування повноважень суб'єктів публічного управління у формуванні стратегій розвитку є внесені зміни до Конституції України [6]. Статтями 85 (п. 5), 102, 116 (п. 1) закріплено, що на президента України покладається функція із забезпечення розробки та реалізації стратегій розвитку, зокрема щодо визначення стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та в організації Північноатлантичного договору. За Кабінетом Міністрів України, відповідно до ст. 116 Конституції України, закріплено завдання із забезпечення реалізації стратегічного курсу, а до повноважень Верховної Ради України належить визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави (ст. 85, п. 5) [1]. Однак, ці положення потребують подальшої імплементації у підзаконних актах, що мають регулювати сферу публічного стратегічного управління в Україні.

Це, в свою чергу, створює перешкоди для розробки загальнодержавної стратегії на довготривалу перспективу, яка б визначала ключові напрями реформування держави на 20–30-річний період. Ще однією важливою проблемою в розвитку стратегічного планування та управління є відсутність механізму координації дій між органами публічного управління усіх рівнів та з суспільством, неможливість врахування та внесення відповідних змін в ухвалену стратегію, а також недостатність і недосконалість ефективного моніторингу, який би оцінював просування цілей стратегії до реалізації задекларованих кінцевих результатів [5].

Ці аспекти були враховані під час підготовки проєкту Закону України «Про державне стратегічне планування» [7]. Зокрема, у законопроєкті було враховано необхідність формування системи стратегічного планування як комплексу

взаємопов'язаних елементів, що складаються з документів, процедур і учасників державного стратегічного планування, які забезпечують цілеспрямований розвиток держави.

В результаті детального аналізу законопроекту можемо виділити низку суттєвих відмінностей, що закладають підґрунтя для розвитку фундаментального циклу стратегічного управління в Україні, зокрема:

– Введення важливого для стратегічного розвитку держави компонента – візії майбутнього, яка планується на 30 років, з можливістю перегляду через кожні 15 років.

– Запровадження системного підходу до стратегічного планування, тобто періодичним переглядом стратегічних документів та продовженням на наступні роки.

– Планування на довгострокову перспективу та обов'язкова узгодженість усіх державних, галузевих, регіональних та місцевих стратегій, програм і планів зі Стратегією розвитку України, що забезпечує декомпозицію стратегічних цілей.

– Залучення стейкхолдерів (органів державного управління, місцевого самоврядування, наукової спільноти, інститутів громадянського суспільства тощо) до процесу планування, а також створення Ради незалежних експертів, що сприятиме підвищенню якості, обґрунтованості, прозорості та покращенню суспільного сприйняття визначених цілей публічної політики.

– Вдосконалена процедура моніторингу та оцінювання ефективності виконання стратегічних планів, тобто зорієнтованість на результат, кінцеву мету.

Оскільки зазначений проєкт Закону так і не було ухвалено, питання удосконалення стратегічного планування та застосування нових технологій та інструментів залишились актуальними як в практичному, так і в теоретичному вимірі. Ще однією підставою для вдосконалення публічного стратегічного управління є розвиток стратегічних комунікацій, що протягом останніх років пройшли шлях демілітаризації та активно використовуються не тільки у воєнній сфері, а й у сфері публічного управління багатьох держав.

Відповідно, вважаємо за доцільне, доречність зосередження на двох важливих аспектах – державне прогнозування та стратегічні комунікації, які для стратегічного менеджменту у сфері публічного управління є доволі інноваційними. Державне прогнозування – процедура, один із складових, державного стратегічного управління, що реалізується на основі моделю-

вання з метою отримання кількісної оцінки альтернативних напрямів розвитку та прийняття обґрунтованих управлінських рішень органами публічного управління в процесі цілепокладання, вибору напрямів та пріоритетів розвитку, прийняття рішень публічної політики [7]. Результатом державного прогнозування має стати розробка візії майбутнього України, що є основним документом системи публічного стратегічного управління. Розробка візії здійснюється на підставі використання наукових методів передбачення майбутнього, наприклад Форсайту, а також результатів аналізу різних альтернатив в умовах невизначеності майбутнього обґрунтовано визначається національна ідея та обирається логічна конструкція образу бажаного майбутнього держави. Основними компонентами візії можуть бути: національна ідея розвитку держави; домінуючі національні цінності розвитку держави із зазначенням шляхів їх дотримання; оцінка можливих сценаріїв розвитку держави на довгострокову перспективу із визначенням ризиків та загроз, що можуть виникати на шляху досягнення стратегічних цілей; сформований образ бажаного майбутнього держави, який дозволить реалізувати її національну ідею розвитку з дотриманням національних цінностей.

Форсайт відрізняється майже від усіх відомих нині інструментів наукового прогнозування тим, що передбачає участь багатьох стейкхолдерів не лише у формуванні картинки передбачення, але й активних дій з реалізації ними ж передбачених змін [15]. Форсайт – це методика довгострокового прогнозування науково-технічного і соціального розвитку на основі опитування експертів; система методів експертної оцінки стратегічних напрямів соціально-економічного та інноваційного розвитку, виявлення технологічних проривів, здатних впливати на економіку та суспільство в середньо- та довгостроковій перспективі; сучасна методологія технологічного прогнозування; системний роздум про майбутнє і вплив на майбутнє; сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку (економіки, промисловості суспільства) в 15–30-річній перспективі [14]. Така методологія організовується у формі систематичного процесу, що має ретельно плануватись, періодично уточнюватись та реалізовуватись експертами з багатьох сфер. Важливою відмінністю використання прогнозування у сфері публічного управління є обов'язкова залученість до цього процесу представників громадянського суспіль-

ства і бізнес структур та їх готовність оцінювати довгострокові перспективи соціально-економічного розвитку держави. Результатом такого прогнозування має стати візія майбутнього та стратегія розвитку держави. Вдале застосування методів прогнозування Форсайту дасть змогу розробити комплекс документів публічного стратегічного управління як на державному, так і на територіальному та галузевому рівнях.

Ключовою умовою успішності стратегії є використання методів, що забезпечують ефективну роботу залучених експертів, видатних діячів різних галузей і сфер суспільства – економічна, ідеологічна, військова, бюрократична та політична еліта, адже Форсайт – це процес, а не набір інструментів. Він містить консультативний процес, що забезпечує обмін думками, знаннями, поглядами. Адже метою Форсайта є не тільки підготовка «аналітичного прогнозу», а й докладання зусиль для того, щоб об'єднати основних учасників процесу змін, створити для них умови для консолідації та спільних дій на випередження [3].

Саме у цьому, на нашу думку, мають бути задіяні інструменти стратегічних комунікацій, оскільки Форсайтом передбачається створення мережі висококваліфікованих і заінтересованих у діях із його реалізації учасників. Вони можуть сформулювати адекватну відповідь на політичні, економічні, соціальні, інформаційні та інші актуальні виклики. Важливою умовою є необхідність проведення опитувань серед певних груп населення – основних бенефіціарів прогнозованих змін.

Власне, функції стратегічних комунікацій співвідносяться з чотирма різними технологічними етапами Форсайту: вироблення експертних рішень і створення експертних панелей та організація взаємодії між експертами; узгодження «ідеального» наукового бачення з реальними особливостями та можливостями практичної реалізації шляхом консультування з усіма стейкхолдерами; організація комунікацій з суспільством, метою якого є формування єдиного уявлення про майбутнє, розуміння та ставлення до ухвалених рішень і напрямів розвитку; комунікаційний супровід такого процесу [10].

Завданням Форсайту, на усіх етапах – є узгодження позицій та легітимація ухвалених рішень. Відповідно Форсайт можемо визначити як стратегічну публічну комунікаційну технологію, яка може розглядатися як засіб і ресурс демократизації, відкритості і продуктивності публічного простору держави. Використання основних принципів стратегічних комунікацій

та нарративного підходу під час його реалізації дозволить відійти від формалізму, беззмисловності публічного дискурсу та перенести його в більш практично-функціональний вимір. Стратегічні комунікації у публічному управлінні – складова державно-управлінського процесу, зорієнтована на встановлення довіри до держави й довготривалих взаємозв'язків із внутрішніми і зовнішніми стейкхолдерами з метою створення умов для реалізації цілей публічної політики, і водночас технологія публічного адміністрування, певна сукупність дій, що мають бути послідовно, належним чином із використанням конкретних засобів і прийомів реалізовані суб'єктом публічного управління в інформаційному просторі для досягнення стратегічних цілей та формування національної могутності держави [9].

Метою стратегічного управлінського процесу є забезпечення реалізації національної стратегії та обов'язкове створення сприятливих умов для реалізації цілей публічної політики як шляхом попередження та своєчасного виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз, так і шляхом раціонального використання потенціалу держави. Використання стратегічних комунікацій у сфері публічного управління сприятимуть удосконаленню самого управлінського процесу шляхом налагодження діалогу та встановлення консенсусу між інституційно різними суб'єктами, а також забезпечення цілеспрямованої комунікаційної діяльності та координації їх дій. З допомогою стратегічних комунікацій система органів публічного управління у взаємодії з іншими суб'єктами функціонуватиме як єдиний цілісний механізм у реалізації державної стратегії, територіальних і галузевих програм і проєктів

Таким чином, на нашу думку, застосування технології форсайту сприятиме розбудові ефективної структурно злагодженої системи публічного стратегічного управління, зокрема планування та прогнозування на державному рівні. А стратегічні комунікації спрямовуються на вдосконалення публічного стратегічного управлінського процесу. Адже вони мають тісний зв'язок зі стратегіями розвитку і є незамінним компонентом на найвищому рівні управління та ранньому етапі (прогнозування та планування) [18] та органічною частиною процесу розробки і реалізації публічної політики [16; 17].

Технології та інструменти стратегічних комунікацій та прогнозування, застосування яких сприятиме розвитку публічного стратегічного управління в Україні в цілому створюватиме управлінський

резонанс у досягненні цілей публічної політики. Адже управлінський резонанс виникає за умов спільного бачення кінцевого стану проєктованого об'єкта, способів його досягнення та очікуваного результату в усіх суб'єктів публічного управління і є результатом координації та синхронізації їх дій.

Стратегічний управлінський процес реалізації публічної політики, який включатиме в себе прогнозування з використанням методології Форсайту і стратегічні комунікації як комплексний методологічний інструментарій, змінює акценти публічного стратегічного управління. Візія майбутнього, що розробляється з використанням інноваційних технологій передбачення та прогнозування, є основою стратегічного управління у публічній сфері. Його модель представлена на рис. 1.

У моделі відображено процес реалізації публічної політики, встановлено зв'язки між публічною політикою, візією, стратегіями розвитку та комунікаційними стратегіями, програмами і проєктами, визначено пріоритетні сфери, розвиток яких забезпечує успіх держави та її національну могутність (блок планування). Блок реалізації публічної політики визначає сутність комунікаційного потенціалу публічного управління, який використовується для забезпечення ефективної взаємодії суб'єктів публічного управління з метою формування довіри, підтримки і забезпечення участі суспільства у спільному досягненні стратегічних цілей розвитку держави. Блок моніторингу/контролю реалізації публічної політики складається з двох етапів: моніторинг реалізації комунікаційних

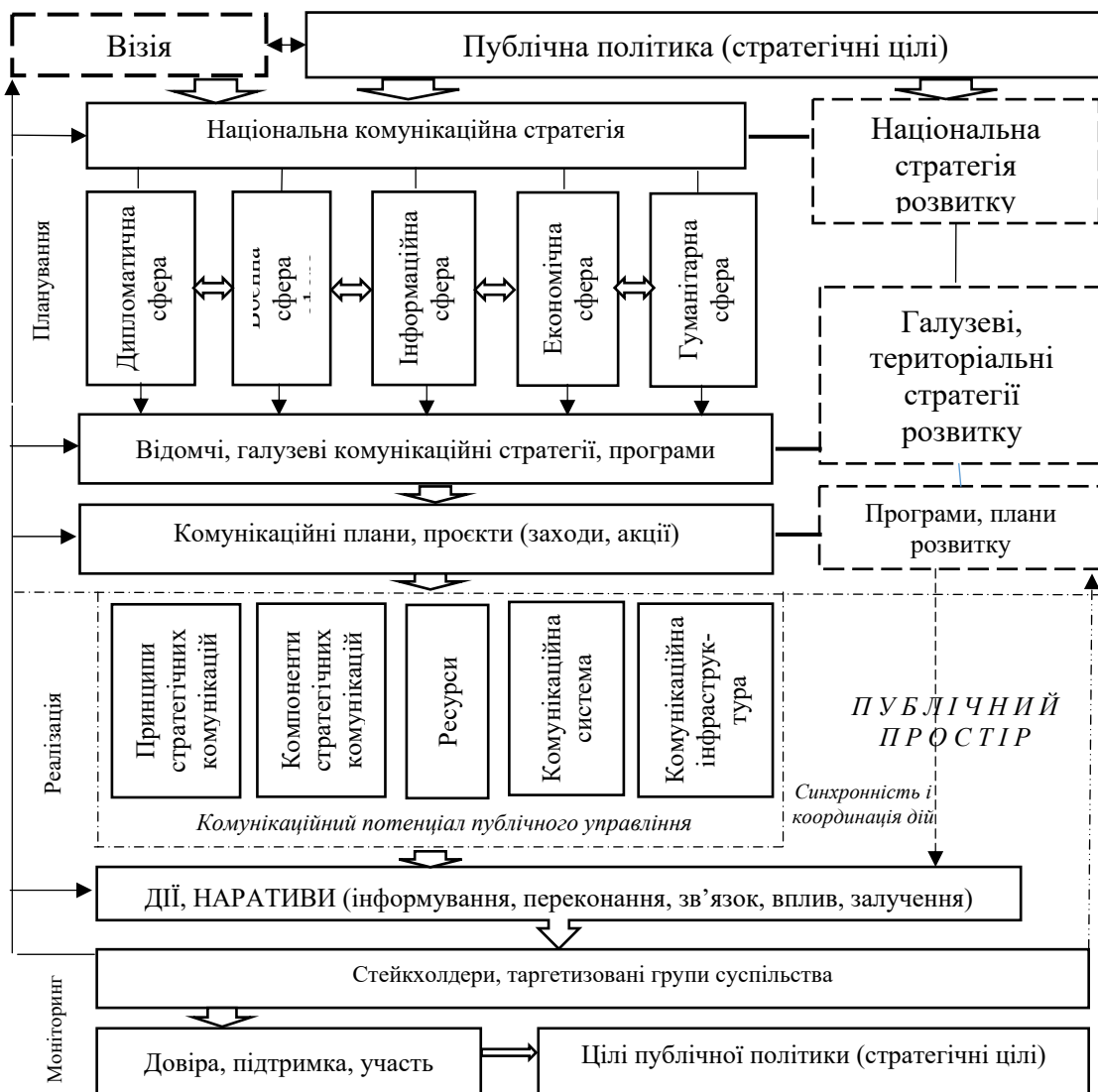

Рис. 1. Концептуальна модель стратегічного менеджменту у сфері публічного управління

стратегій і реалізації стратегій, програм і проєктів розвитку. Синхронізація і координація під час реалізації стратегій розвитку може бути досягнутою шляхом просторово-часового узгодження комунікацій і дій між суб'єктами, тобто органами державного управління, місцевого самоврядування, інститутами громадянського суспільства та представниками ринкової економіки.

Основоположними ідеями, засадами та правилами для всіх суб'єктів публічного управління під час реалізації державних стратегій та програм є принципи низка принципів, зокрема таких: зв'язок національної стратегії розвитку з комунікаційною стратегією та узгодження їх з візією; кваліфіковане стратегічне управління під керівництвом національного лідера; відповідність національним цінностям та ментальним уявленням усіх стейкхолдерів; ефективна взаємодія, узгодженість, координація і синхронізація дій усіх учасників публічного стратегічного управління; спрямованість на результат, тобто конкретні цілі публічної політики [9].

Дотримання вказаних принципів є основою розвитку стратегічного управління на рівні держави та підґрунтям для практичного запровадження моделі. Практичне втілення моделі публічного стратегічного управління можливе тільки за умови інституційної спроможності суб'єктів публічного управління у сфері публічного стратегічного управління. Вона може бути досягнута шляхом: підвищення компетентності державних службовців з питань вироблення цілей публічної політики, стратегічних комунікацій, управління проєктами та програмами; налагодження співпраці публічних інституцій із науково-дослідними установами, що здійснюють комплексні дослідження у цій сфері; використання сучасних форм і методів суб'єкт-суб'єктної стратегічної взаємодії в системі публічного управління; розвиток управлінської культури на інституційному рівні; ресурсне, технічне та методичне забезпечення органів публічного управління у здійсненні фундаментального циклу публічного стратегічного управління.

Показником інституційної спроможності органів публічного управління у сфері публічного стратегічного управління є досягнення управлінського ефекту – синхронності цілей і дій інституційно різних суб'єктів публічного управління під час реалізації стратегій і досягнення національних стратегічних цілей.

Висновки і пропозиції. Підходи до здійснення стратегічного менеджменту у сфері публічного управління в Україні потребують

суттєвих змін та вдосконалення фундаментального циклу такого управління, зокрема прогнозування, планування та реалізації. Необхідним є запровадження системного підходу до стратегічного планування на довготривалому перспективу (до 30 років), узгодженість усіх державних, галузевих, регіональних та місцевих стратегій і програм з гранд-стратегією України, а також залученість стейкхолдерів до процесу планування та реалізації. З цією метою варто застосовувати методологію Форсайту та технології й інструменти стратегічних комунікацій, що мають стати важливими складовими стратегування публічного управління з метою орієнтованості його на результат.

Метою управлінського процесу є забезпечення реалізації національної стратегії та обов'язкове створення сприятливих умов для виконання цілей публічної політики. Практичне втілення запропонованої концептуальної моделі публічного стратегічного управління, що представлена у вигляді трьох ключових циклів управлінського процесу (планування, реалізації та моніторингу), створюватиме управлінський резонанс (ефект) у досягненні цілей публічної політики. Він виникає за умов спільного бачення кінцевого стану проєктованого об'єкта, способів його досягнення та очікуваного результату в усіх суб'єктів публічного управління і є результатом координації та синхронізації їх дій. Практичне втілення інноваційних підходів до публічного стратегічного управління вимагає формування інституційної спроможності суб'єктів публічного управління у цій сфері, зокрема: підвищення компетентності державних службовців з питань вироблення та реалізації цілей публічної політики, використання сучасних форм і методів суб'єкт-суб'єктної стратегічної взаємодії, розвиток управлінської культури, ресурсне, технічне та методичне забезпечення.

Список використаної літератури:

1. Євмешкіна О. Л. Теоретико-методологічні засади модернізації системи державного стратегічного планування в Україні : дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.01 / ДРІДУ НАДУ, Дніпро. 2018. 436 с.
2. Інституціоналізація публічного управління в Україні : наук.-аналіт. доп. / за заг. ред. М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2019. 210 с.
3. Квітка С. А. Фойрсайт як технологія проєкування майбутнього: новітні механізми взаємодії публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства. *Теорія та історія публічного управління*. 2016. № 8 (34). С. 5–15.

4. Конституція України; за станом на 03.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Нижник О. М. Стратегічний регіональний розвиток: концептуалізація поняття. Державне управління: теорія та практика. 2016. № 1. С. 127–140.
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 листоп. 2019 р. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#n2>
7. Проект Закону України «Про державне стратегічне планування» : Міністерство економіки України. URL: <http://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=e-7b8af7a-7c03-4d5b-aaa5-e1c0d7e84388&title=ProektZakonuUkrainiproDerzhavneStrategichnePlanuvannia>.
8. Романюк С., Грабовський В. Стратегічне публічне управління / Публічне управління : термінолог. слов. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2018. 224 с.
9. Сивак Т. В. Інституціоналізація стратегічних комунікацій у системі публічного управління України : дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.01 / НАДУ. Київ, 2020. 490 с.
10. Сивак Т. В. Принципи стратегічних комунікацій у публічному управлінні. *Державне управління: теорія та практика* : електронне наукове фахове видання НАДУ при Президентіві України. 2019. № 1/2019. С. 41–49. URL: <http://www.e-patp.academy.gov.ua/pages/dop/25/files/0806a467-8cb1-4b68-acd7-e93b05e728be.pdf>
11. Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки : Розпорядження КМУ від 21 лип. 2021 р. № 831-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/11/reforms/pars-2022-2025-ukr.pdf>
12. Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року : Розпорядження КМУ від 24 черв. 2016 р. № 474. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/11/reform%20office/01_strategy_ukr.pdf
13. Тертичка В. В. Стратегічне управління : навч. посіб. Київ : “К.І.С”, 2015. 171 с.
14. Федулова Л. І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування. *Економіка і прогнозування*. 2008. № 4. С. 106–120.
15. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2016. 304 с.
16. Communication for Strategic Change: Principles, Practices and Prospects. 27 September 2011. Chatham House, London. URL: <https://www.chathamhouse.org/events/view/177771> Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy : A Chatham House Report. London, 2011. 42 p. URL: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/24-1436781085.pdf>
17. Glenday P., Thally T. & A. Riderh. Strategic foresight can make the future a safer place. *Sage Journal*. 2018. Vol.11. Issue3. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1946756718814908>
18. Understanding NATO Strategic Communications. LTC Rita LePage 22 October 2014. URL: <https://www.stratcomcoe.org/about-strategic-communications>

Syvak T. V., Goncharuk N. T. Innovative approaches to strategic management in the field of public administration in Ukraine

The article analyses in detail the state of functioning of strategic management in the sphere of public administration in Ukraine and identifies the main needs that impede its development. It has been established that the highest priority within the fundamental cycle of strategic management at the state level is the need to improve the stages of forecasting and implementation. The expediency of introducing a systematic approach to strategic planning for the long term (up to 30 years) through the use of Foresight is substantiated, which will allow using the scientific methodology of forecasting and prediction to develop a vision of Ukraine's future. The vision should become the main document of the public strategic management system, based on which the state development strategy should be developed. Strategic communications are substantiated as an innovative tool through the prism of strategic management in the field of public administration, focused on results, i.e. achievement of public policy goals.

A conceptual model of strategic management in the field of public administration is proposed, which is presented in the form of three key cycles of the management process (planning, implementation and monitoring). It is substantiated that such an approach to improving strategic management at the state level will create a managerial resonance (effect) in achieving public policy goals, which arises from a common vision of the final state of the projected object, ways to achieve it and the expected result by all public administration actors and is the result of coordination and synchronisation of their actions. The author proposes directions for improving the institutional capacity of public administration entities in the process of implementing strategies, programmes, plans and projects,

in particular: increasing the competence of civil servants in the development and implementation of public policy goals, using modern forms and methods of subject-subject strategic interaction, developing managerial culture, as well as resource, technical and methodological support for public administration bodies.

Key words: *strategy, strategic management, strategic planning, public administration, strategic goals, Foresight, strategic communications, managerial resonance.*

О. С. Титов

аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету

КАДРОВА ПОЛІТИКА У ДЕРЖАВНІЙ МИТНІЙ СЛУЖБІ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ТА ПРОЕКЦІЯ НА УКРАЇНУ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Стаття розглядає актуальні питання щодо проведення реформ митної системи України. Зокрема, кадрової політики митної служби. Проаналізовано побудову митних органів таких європейських країн як Польща, Австрія, Литва, Латвія, Франція та Фінляндія в аспекті кадрової політики. Досліджено досвід успішних європейських держав, які характеризуються прогресивними та ефективними митними системами. Основні принципи кадрової політики, які відповідають нормам Європейського Союзу, включають прозорість та об'єктивність відбору кадрів, підвищення кваліфікації та ефективний моніторинг роботи. Кожна країна вирішує самостійно яким шляхом можна досягнути роботи митної служби на даних принципах. Вони різняться, але дають запланований результат.

Україна на шляху до євроінтеграції реформує свою митну систему: приводить законодавство до вимог ЄС, покращує матеріально-технічну базу служби, втілює діджиталізацію процесу і в цих питаннях досягла значущих результатів. Але найбільша проблема реформування митної служби України залишається невирішеною – це кадрова політика. За опитуванням експортерів та імпортерів України, саме корупція та хабарництво, некваліфіковані кадри є основною проблемою митниці.

Вивчив базові принципи організаційної побудови кадрової політики митних органів деяких європейських країн, стратегічних і тактичних напрямів їхньої роботи та провів аналіз ключових результатів функціонування, зроблено висновки щодо можливості впровадити наступні практики: забезпечення відкритого конкурсу на всі посади в митних органах, навіть у період воєнного стану, з метою зниження ризику корупції; введення системи регулярних перевірок діяльності митників для виявлення та запобігання порушенням; розробка та впровадження навчальних програм, спрямованих на підвищення обізнаності митників про корупцію та методи її запобігання; використання електронних систем для зниження можливостей для корупції та підвищення ефективності роботи.

Україні потребує створення нового професійного та якісного кадрового потенціалу української митної служби, що підвищить довіру суспільства до реформ і, як наслідок, значно збільшить ефективність впровадження реформ.

Ключові слова: митна система, митні органи, кадрова політика реформування, європейська інтеграція.

Постановка проблеми. Метою статті є дослідження кадрової політики митної системи України в контексті євроінтеграційних процесів. Західні партнери України неодноразово звертали увагу керівництва держави на проведення реформи митної служби, її законодавчого закріплення. Україна, приєднавшись до Європейського Союзу, стане її західною границею. Кожен рік з'являються все нові та нові підходи до реформування митної системи. Це не дозволяє здійснити її покроковий план.

Стрижнем проблеми залишається кадрова політика. Вирішивши це питання, реформа митниці буде йти набагато швидше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питань щодо служби в митних органах здійснювались такими ученими, як: Г.Ю. Разумей, Т.О. Коломоєць, В.Т. Комзюк, О.М. Мельник, В.В. Прокопенко, О.І. Ткачук, В.І. Щербина, Є.В. Додін, В.В. Ченцов та ін. Проте дослідження методів відбору на державну службу в митні органи в інших країнах, особливості відбору залишились поза увагою вчених.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – вивчивши успішний досвід щодо впровадження кадрової політики митних служб європейських країн, висунути гіпотези про те, які реформи можуть бути запозичені Україною для успішної євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. 23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. Цей статус поставив перед Державною митною службою та урядом значні виклики, але водночас відкрив амбітні можливості для створення сучасної митної системи в Україні.

Національна стратегія доходів України до 2030 року визначає важливі напрямки реформування митної політики, спрямовані на зміцнення правового поля у сфері митного регулювання та підвищення ефективності боротьби з контрабандою і порушеннями митних правил. Одним із ключових аспектів є трансформація української митниці в східну митницю Європейського Союзу, що передбачає гармонізацію законодавства з нормами ЄС та прийняття нового Митного кодексу України на основі стандартів Євросоюзу [1].

Функціонування та реформування митних органів в Україні завжди було складним і суперечливим процесом. Митниця є однією з найчастіше реформованих інституцій серед органів влади. Кожна нова адміністрація намагалася вносити свої зміни та інновації. Протягом своєї історії митниця зазнала численних інституційних змін до моменту як Державна митна служба не відновилася як окремий орган у 2019 році [2].

Сфера митних процедур в Україні продовжує зазнавати значних змін: спрощення торговельних процесів через поступову цифровізацію, зменшення впливу людського фактору, гармонізація митного законодавства з європейськими нормами, а також поступова інтеграція з європейськими ІТ-системами. Однак це лише частина завдань, які необхідно виконати Україні для інтеграції до Митного союзу ЄС [3].

Реформування митниці супроводжується численними викликами. Громадяни вважають її одним із найбільш корумпованих органів. Водночас Держмитслужба забезпечує близько третини державного бюджету України. Під час повномасштабної війни митні надходження стали одним із головних джерел фінансування потреб безпеки та оборони. Важливість ефективної роботи митниці полягає також у виконанні безпекових функцій, захисті легальної торгівлі та захисті споживачів від контрафакту. Перспектива вступу України до ЄС чітко окреслює напрямок розвитку митниці. На відміну від інших сфер, ми маємо чітку мету та розуміння технічних і законодавчих вимог для її досягнення [3].

Сьогодні в ЄС немає єдиного підходу до інституційної організації митних та податкових органів. Деякі країни мають традиційно окремі митниці, діючі століттями (наприклад, Франція, Німеччина, Швеція). Окремі країни-сусіди України впродовж останнього десятиліття об'єднали митні та податкові органи для збільшення ефективності, що нагадує спробу України створити ефективну Державну фіскальну службу [4].

Організаційна структура митних органів може змінюватися під впливом змін економічного середовища (централізація митниці в Австрії) або просто негативного досвіду (Румунія нещодавно відділила митницю від податкової) [5].

Важливо не стільки «форма» митних органів, скільки їхня здатність виконувати завдання, спільні для всього Митного союзу ЄС. Це має усунути потребу в постійних обговореннях щодо «архітектури» української митниці та зосередити увагу на пріоритетних для ЄС змінах [6].

Національна стратегія доходів включає необхідність удосконалення системи адміністративної відповідальності за порушення митних правил через внесення змін до Митного кодексу України [7].

Основними викликами для України були названі наступні:

1. Повномасштабна військова агресія росії проти України.
2. Необхідність приведення у відповідність до норм ЄС українського законодавства не тільки у митній, а й низці інших сфер.
3. Втрата частини платежів, які почнуть перераховуватися в бюджет ЄС.
4. Значна довжина українського кордону: Україна матиме найдовший зовнішній сухопутний кордон ЄС.
5. Боротьба з корупцією та антикорупційні заходи, забезпечення принципів доброчесності.
6. Удосконалення ІТ складової митних процедур та її інтеграція до європейських систем.
7. Посилення спроможності Держмитслужби у т.ч. призначені голови Держмитслужби.

Також за результатами щорічного опитування українських імпортерів та експортерів у 2023 році щодо перешкод у митній сфері були названі топ-5 перешкод, над усуненням яких треба Україні працювати (Рис. 1).

Якщо проаналізувати результати дослідження, то можна зробити висновок, що основною проблемою митної служби України, окрім недосконалого законодавства та технічного оснащення, є кадрова політика.

Від якості кадрів залежить ефективність роботи служби в цілому. Це включає дотримання законів, боротьбу з корупцією та постійне підвищення кваліфікації персоналу. Україна може адаптувати найкращі практики інших країн, щоб вдосконалити свою митну службу.

Основні принципи кадрової політики, які відповідають нормам ЄС, включають:

Прозорість та об'єктивність відбору кадрів: важливо забезпечити відкритий конкурсний відбір на всі посади, щоб уникнути непотизму та корупції.

Постійне підвищення кваліфікації: регулярне навчання та професійний розвиток митників забезпечують високу якість їх роботи.

Ефективний моніторинг та оцінка діяльності: система оцінки результатів роботи митників повинна бути прозорою та об'єктивною.

Боротьба з корупцією: впровадження ефективних механізмів боротьби з корупцією є ключовим аспектом кадрової політики [10].

Проаналізувавши досвід роботи митних служб Франції, Польщі, Латвії, Литви, Фінляндії

та Австрії, більшість з яких є членами Європейського Союзу, зробимо висновок.

У Франції основною місією митниці є забезпечення безпечної торгівлі як на міжнародному рівні, так і всередині країни та в межах Європейського Союзу. Згідно з міжнародним рейтингом «DoingBusiness 2020» за показником «Міжнародна торгівля», Франція посідає перше місце, зберігаючи позицію з попереднього року. 88% користувачів задоволені послугами французької митниці [9]. Отже, можна стверджувати, що митниця Франції ефективно працює для задоволення потреб бізнесу.

Боротьба з корупцією в митних органах Франції здійснюється через впровадження суворих правил та процедур, які регулюють діяльність митників. Система регулярних перевірок дозволяє виявляти порушення та вживати необхідних заходів. Аудити проводяться як внутрішні, так і зовнішні. Відкритість даних про діяльність митних органів та високий рівень професійної підготовки митників сприяє зниженню корупційних ризиків [11].

Польща також має успішний досвід боротьби з корупцією в митних органах. Призначення на ключові посади здійснюється через відкриті конкурси, що забезпечує прозорість процесу та дозволяє обирати найкращих фахівців. Міністерство фінансів Польщі відповідає за призначення керівництва митної служби, однак процедура є чітко регламентованою і менш схильною до політичного впливу. При відборі кадрів,

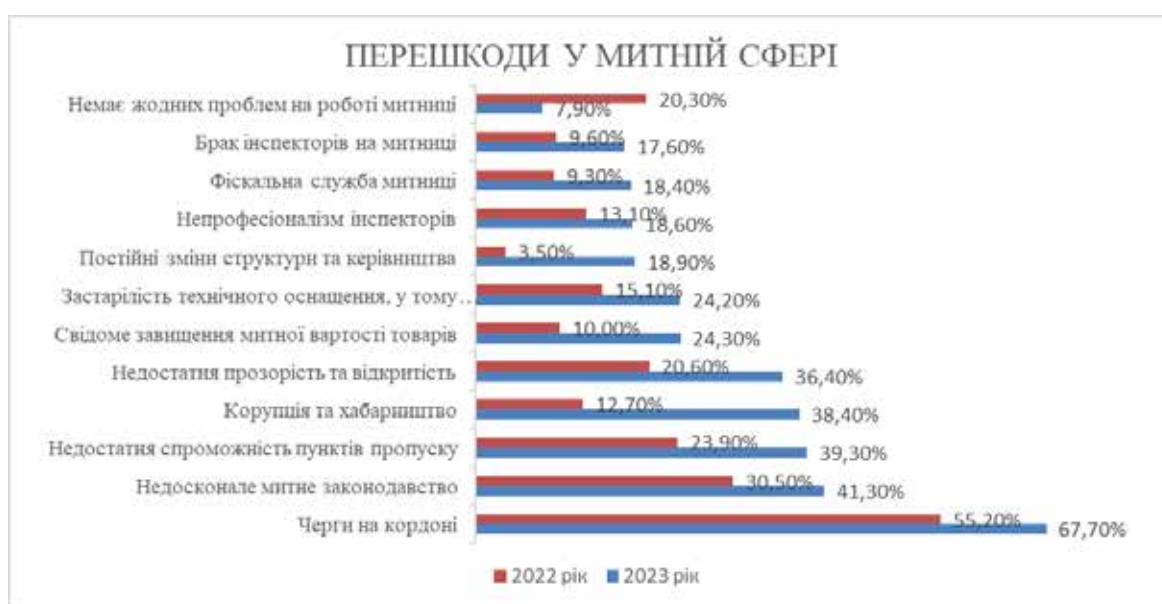

Рис. 1. Перешкоди у митній сфері

Джерело: складено автором на основі [9]

з претендентами проводять тестування, серед яких можуть бути психологічні тести або тести на моделювання. У Польщі кваліфікаційна процедура обов'язкова для всіх кадрових чиновників. Прозорість процесів та публікація звітів і статистичних даних дозволяють здійснювати громадський контроль. Також Польща інвестує у навчання та підвищення кваліфікації митних працівників відповідно до європейських стандартів, завдяки чому зростає їх професійний рівень [12].

Митні працівники Польщі проходять сертифікацію, що підтверджує їх компетентність та відповідність міжнародним стандартам.

Латвія запровадила кілька ефективних заходів для боротьби з корупцією та підвищення ефективності митної служби – впровадження електронних систем декларування, що знижує можливості для корупції та сприяє прозорості процедури відбору кадрів. Регулярні тренінги та курси для митників забезпечують високий рівень професійної підготовки [13].

Литва має ефективні механізми боротьби з корупцією в митних органах. Відбір кадрів здійснює Департамент державної служби. Претенденти повинні скласти обов'язковий письмовий іспит, який складається з двох частин: загальні та юридичні знання, а також питання, що стосуються конкретної посади. Окрім того, перевіряються знання іноземної мови: англійської, французької або німецької. Результати тестів оцінюються та ранжуються. Після цього проводиться співбесіда, на якій перевіряються лідерські навички кандидатів [14].

В Австрії до тесту включають перевірку логічних здібностей (завдання на встановлення логічних зв'язків), мовне відчуття та орфографію, математичні здібності, аналіз діаграм і текстів. Крім того, майбутній держслужбовець має продемонструвати свою вправність у практичних завданнях, де моделюються реальні ситуації, а потім пройти співбесіду [15].

Фінляндія відома своєю високою ефективністю та низьким рівнем корупції в митних органах. Всі процедури є максимально прозорими та підзвітними. Проводяться регулярні навчальні програми для митників. Система постійного моніторингу та оцінки роботи митних органів сприяє їх ефективності [16].

Україна може запозичити практики з досвіду Франції, Польщі, Латвії, Литви, Фінляндії, Австрії та вибудувати свою.

В Україні порядок проходження служби в митних органах, а також порядок вступу на службу

в митні органи регламентується Митним кодексом України [7]. У тих частинах, які не врегульовані Митним кодексом, діє законодавство про державну службу та інші акти законодавства України, зокрема: Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року з урахуванням чинного антикорупційного законодавства [17] та інших нормативних актів, ухвалених Кабінетом Міністрів України та Національним агентством України з питань державної служби.

Залишаються неврегульованими низка важливих аспектів, таких як механізм прийняття на державну службу та просування по ній, правова захищеність і політична нейтральність державних службовців, а також їх мотивація, стимулювання та заохочення під час здійснення службової кар'єри [18]. Окрім того, неврегульованим залишається питання підготовки кадрів на достатньо високому рівні для державної служби [19].

Прийняття змін до Закону «Про держслужбу», спричинило виникнення правових колізій, особливо в частині процедури прийняття на державну службу працівників митних органів. Крім того, специфічними вимогами для державних службовців є професійні та моральні якості, а також належний стан здоров'я. Законопроект містить лише одну спеціальну вимогу до кандидатів на службу в митні органи, а саме – наявність відповідної освіти та проходження професійної підготовки у спеціалізованому навчальному закладі. Як показує успішна практика європейських країн, цього недостатньо [20].

Висновки і пропозиції. Визнання суперечливих питань відбору державних службовців митних органів у законодавстві відкриває шлях до їх подолання. Зміни до чинного законодавства спростять доступ до спеціалізованої митної діяльності та забезпечать відкритість, прозорість і незалежність митних органів. Як наслідок, це сприятиме створенню професійної та якісно нової митної служби. Це також призведе до формування нового кадрового потенціалу в українській митній службі, що підвищить довіру суспільства до реформ і значно покращить їх ефективність.

Митний аудит є важливим інструментом для запобігання митним порушенням. Шляхом систематичного аналізу митних процесів та процедур аудиторі можуть виявляти слабкі місця та ризикові зони, що дозволяє ухилення від сплати мита або інших порушень митних правил. Завдяки митному аудиту можна вчасно виявляти та усувати ці порушення, що сприяє підвищенню ефективності митного контролю.

Список використаної літератури:

1. Міністерство фінансів України – Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-rozpoviv-pro-natsionalnu-stratehiu-dokhodiv-do-2030-roku>
2. Кабінет Міністрів України – Моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/customs>
3. Урядова кампанія EUКраїна – Партнерство з ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/partnership/duty/>
4. Міністерство фінансів України – Реформа Державної фіскальної служби. URL: <https://mof.gov.ua/uk/reform-of-the-sfs-customs>
5. Федеральне міністерство Республіки Австрія – Про централізацію митної служби Австрії. URL: <https://www.bmf.gv.at/en/the-ministry/internal-organisation/Customs-Authority-Austria-.html>
6. Національне агентство з питань запобігання корупції – Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-r.pdf>
7. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 32 (04.05.2012).
8. Офіційний сайт Міжнародного рейтингу DoingBusiness. URL: <http://www.doingbusiness.org/>
9. Офіційний сайт Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: <http://www.ier.com.ua/>
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49.
11. Мельник О. Г., Тодошук А. В., Адамів М. Є. Досвід Франції щодо побудови та функціонування митної системи: проєкція на Україну в умовах європейської інтеграції. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-7_0-pages-38_43.pdf
12. Верховна контрольна палата Польщі – Національна податкова адміністрація. URL: <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/nik-o-krajowej-administracji-skarbowej.html>
13. Ковриженко Д. Декларування активів та інтересів: досвід країн ЄС. *Запобігання конфлікту інтересів та корупції в депутатській діяльності: досвід країн ЄС та пропозиції для України*. К., 2011.
14. Економічна правда – Тестування митників як крок до нової, європейської митниці. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/mytnytsia/2021/07/1/674862/>
15. Тимошук В. П. Публічна служба. Зарубіжний досвід та пропозиції для України / В. П. Тимошук, А. М. Школик. Київ : Конус-Ю, 2007. 735 с.
16. Пархоменко-Куцевіл О. І., Досвід формування антикорупційних інституцій у Фінляндії: досвід для України. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/42.pdf
17. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
18. Національне агентство з питань державної служби – Організація і проведення конкурсів на посади державної служби. URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/upravlinnya-personaloma-derzhavnij-sluzhbi/organizaciya-i-provedennya-konkursiv-na-posadi-derzhavnoyi-sluzhbi>
19. Кабінет міністрів України – Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text>
20. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про державну службу». URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukraini-pro-derzhavnu-sluzhbu>

Tytov O. S. Personnel policy in the state customs service: experience of european countries and projection for Ukraine in the conditions of european integration

The article examines current issues regarding reforms of the customs system of Ukraine. In particular, the personnel policy of the customs service. The construction of the customs authorities of such European countries as Poland, Austria, Lithuania, Latvia, France and Finland in terms of personnel policy is analyzed. The experience of successful European states characterized by progressive and efficient customs systems is studied. The main principles of human resources policy, which comply with the norms of the European Union, include transparency and objectivity of personnel selection, professional development and effective monitoring of work. Each country decides independently how to achieve the work of the customs service based on these principles. They differ, but give the intended result.

On the way to European integration, Ukraine is reforming its customs system: bringing legislation to EU requirements, improving the material and technical base of the service, implementing digitalization of the process, and has achieved significant results in these matters. But the biggest problem of reforming the customs service of Ukraine remains unsolved – it is personnel policy. According to a survey of exporters and importers of Ukraine, corruption and bribery, unqualified personnel are the main problems of customs.

He studied the basic principles of the organizational construction of the personnel policy of the customs authorities of some European countries, the strategic and tactical directions of their work and conducted an analysis of the key results of the operation, conclusions were drawn regarding the possibility of implementing the following practices: ensuring open competition for all positions

in the customs authorities, even during the period of martial law, in order to reduce the risk of corruption; introduction of a system of regular inspections of customs officials to detect and prevent violations; development and implementation of educational programs aimed at increasing the awareness of customs officers about corruption and methods of its prevention; using electronic systems to reduce opportunities for corruption and improve work efficiency.

Ukraine needs the creation of a new professional and high-quality personnel potential of the Ukrainian customs service, which will increase public trust in the reforms and, as a result, significantly increase the effectiveness of the implementation of the reforms.

Key words: *customs system, customs authorities, personnel policy of reform, European integration.*

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

УДК 35.082.4

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.18>

О. В. Лаврук

доктор з державного управління, кандидат економічних наук,
в.о. проректора з науково-педагогічної роботи, доцент кафедри публічного управління,
менеджменту та інклюзивної економіки
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

Н. А. Лаврук

кандидат економічних наук, викладач кафедри фінансів,
обліку та оподаткування імені С. Юрія
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглядаються особливості формування та розвитку організаційної культури публічного управління в умовах воєнних дій, оскільки організаційна культура функціонує скрізь, де є колектив, та є однією із базових характеристик будь якої організації, в тому числі сфери державного управління. Організаційна культура будь якої організації піддається керуванню лише за культурної обізнаності служб управління персоналом, лідерів та керівництва, та суттєво впливає на напрацювання стратегії організації, встановленні цілей і засобів їхнього досягнення, виборі критеріїв прогресу й оцінювання результатів. Важливим у процесі розвитку та становлення демократичної та соціальної держави, особливо в умовах воєнного стану, є ріст організаційної культури працівників державної служби. В умовах правового режиму військового стану є вкрай важливим розвиток професійних, ефективних, стабільних і авторитетних владних інститутів, де особливе місце відведено організаційній культурі, що є складовою публічного адміністрування та великою мірою визначає його цілісність, організованість, зрілість. А тому, забезпечити функціонування сильної організаційної культури доцільно розвивати усі її складові елементи. Це бренд роботодавця (організації, служби), робота щодо підтримки цінностей, якісних комунікацій, лідерства, мотивації, розвитку персоналу та багато інших напрямків. Акцентується увага, що в умовах воєнних дій, вкрай важливо регулярно аналізувати та досліджувати організаційну культуру державних службовців, із обов'язковим врахуванням функціональних особливостей конкретних публічних служб та органів місцевого самоврядування, та встановити чи потребу стратегічних змін, що сприяли б її результативності та інноваційності і не стали перешкодою на шляху до успіху організації. Варто орієнтуватися на апробовані світовими науковцями та практиками характеристики та моделі сучасної сприятливої організаційної культури. Досліджено на основі соціологічного опитування організаційну культуру в органах публічної служби. Здійснено аналіз найбільш важливих елементів організаційної структури: соціально-психологічний клімат, взаємодія між державними органами, «старе» та «нове» покоління, сприйняття реформ, мотивація, ініціативність, ступінь політизації держслужби, автономія та бюрократія, мораль, командна робота, меритократія.

Ключові слова: культура, управління, людський ресурс, професійна майстерність, керівник, цінності.

Постановка проблеми. Результати діяльності будь-якої державної служби пов'язані з її організаційною культурою, котра може бути знач-

ним стимулом для досягнення цілей організації, або ж, навпаки, великою перешкодою. Організаційна культура будучи однією з основних харак-

теристик сучасної організації у більшості випадків впливає на вироблення стратегії, визначення цілей і засобів їхнього досягнення, вибір критеріїв прогресу й оцінювання результатів, формування підходів до вирішення складних і непередбачуваних ситуацій.

Практично в усьому світі органи державних служб мають справу з рядом організаційних проблем, котрі можна вирішити за допомогою покращення культури управління не тільки на рівні організації, але й суспільства. Методичні підходи, однак, використовувані національними публічними службами для вирішення цих ключових проблем державної політики суттєво відрізняються між регіонами, особливо в умовах воєнного стану.

Встановлено, що соціальні та культурні чинники формують людську поведінку, тоді як метою державної політики також є формування поведінки, тобто одночасно «культура впливає на політику, а політика впливає на культуру». А тому вважаємо, що поглиблене розуміння культури управління – соціально-економічними рушійними силами людської поведінки, котрі в основному використовуються в процесі моделювання та дослідження політики. Усе це дасть можливість сформувати державну політику, котра може бути більш прийнятною для населення, громадськості та забезпечить культурно бажані результати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукові дослідження основних засад управлінської культури та їхнє теоретичне осмислення проводилося вітчизняними та зарубіжними вченими Г.В. Атаманчуком, В.Д. Бакуменком, М.Г. Жулинським, Л.О. Карповою, А.І. Комаровою, В.М. Княземим, В.А. Малаховим, М.І. Мельником, І.Ф. Надольним, Н.Р. Нижником, Б.В. Новиковим, Г. Райтою, В.А. Скуратівським, В.П. Тронею, А.А. Чухно та іншими. Однак, ціла низка питань пов'язаних з дослідженнями формування організаційної культури публічних служб потребують більш глибокого вивчення.

Мета статті. Метою є дослідження теоретико-методологічних основ формування управлінської культури органів публічної влади та аналіз основних змін, котрі відбулися в організаційній культурі публічної служби в сучасних умовах державотворення та воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження показали, що організаційна культура є важливою ознакою кожної організації та вирішальним фактором успішної діяльності всього колективу, оскільки цінності можуть безпосередньо чи опосередковано відобража-

тися в таких важливих елементах професійної діяльності публічних службовців: ефективність/результативність, компетентність, конкурентоздатність, інноваційність, комунікабельність, професіоналізм, якість обслуговування, робота в команді, турбота про співробітників. Заслугує на увагу й те, що організаційна культура формує структуру організації та створює передумови ефективної діяльності не тільки колективу публічного органу влади в громаді, але й держави в цілому. Безперечним є той факт, що взаємодія культури, людських ресурсів, структури і механізмів управління забезпечує належний рівень професійної діяльності як керівника, так і всього колективу підлеглих службовців [1, с. 19].

Визнання ролі організаційної культури є тим важливим аспектом, за яким, зокрема, відрізняють сучасні підходи до процесу управління, уявлення про лідерство й управління людськими ресурсами. У 80-х роках ХХ століття її роль, важливість та ознаки були переосмислені. Нині організаційна культура сприймається у світі як стратегічний чинник творення більш ефективнішої та успішнішої організації, оскільки вона існує незалежно від того, думаємо чи дбаємо ми про неї. Її називають «серцем і душею» організації, «соціальним клеєм», що робить відповідну спільноту функціонуючою [2, с. 11].

Зазначимо, що у процесі побудови правової, демократичної, соціальної держави, особливо в умовах воєнного стану, зростає значимість культури державного управління та державних управлінців. При цьому метою змін у державному управлінні є становлення професійних, високо-ефективних, стабільних і авторитетних владних інститутів. Культура публічного адміністрування є складовою публічного адміністрування та великою мірою визначає його цілісність, організованість, зрілість, тобто являє собою його суб'єктивний фактор. Усе це спонукає розглянути сутність розуміння «організаційної культури» (табл. 1).

Нині українська культура публічного управління, особливо в умовах воєнного стану та російської агресії повинна ґрунтуватись на традиціях та ментальності українського народу, вона має бути динамічною, розвиватись у відповідь на мінливий навколишній світ і зростаючу різноманітність, враховувати інтереси тих, хто називає нашу країну своїм домом. Публічна сфера, при виборі засобів управління, має враховувати рівень і спосіб життєдіяльності громадян, розвивати інструменти політики

Обґрунтування сутності поняття «організаційна культура»

№ з/п	Автор	Сутність поняття
1	2	3
1.	Н. Липовська	Вважає організаційну культуру державної служби як «філософію» (призначення), що забезпечує існуванню даної організації та специфіку порівняно з іншими організаціями, показує взаємозв'язки організації зі співробітниками та клієнтами. Усе це визначає норми, принципи діяльності й поведінку державних службовців, а також вихідні, базові положення та цінності, котрі ними приймаються [3, с. 204].
2.	Л.М. Шимановська-Діанич, О.В. Лозова, Я.О. Барибіна, В.Л. Шимановська	Стверджують, що організаційна культура характеризує набір прийомів і правил вирішення низки проблем зовнішньої адаптації і внутрішньої інтеграції працівників, правил, а також котрі виправдали себе в минулому і підтвердили нині свою актуальність. Визначені правила і прийоми є відправним моментом у виборі персоналом прийнятного способу дії, аналізу і прийняття рішень [7, с. 68].
3.	В. Стадник	Визначає організаційну культуру – як сукупність норм, цінностей, традицій, поглядів, котрі у більшості випадків не підлягають формулюванню, бездоказово приймаються й поділяються всіма членами колективу [4, с. 22].
4.	М. Семикіна	Вбачає в організаційній культурі сукупність визначених цінностей, норм і моделей поведінки, котрі декларуються, поділяються й реалізуються на практиці керівниками підприємств і персоналом, причому доводячи свою ефективність у процесі адаптації до потреб внутрішнього розвитку підприємства й вимог зовнішнього середовища [5, с. 198].
5.	С. Яромич, І. Гречкосій	Аналізуючи організаційну культуру державної служби, зазначають, що вона формується в процесі колективного накопичення службовцями практичного досвіду за першочергового значення особи керівника. Водночас виділяються чотири джерела формування організаційної культури державної служби: – нормативно-правові документи; – уявлення і ціннісні орієнтації керівника організації; – колективний досвід діяльності державних службовців; – погляди і цінності, пропонувані новими членами організації [6, с. 112].

адміністрування, враховуючи культуру українського побуту, історичну спадщину країни; ідентичність, набір цінностей, котрі є основою для здійснення суспільного життя [3, с. 209].

Ураховуючи повсякденне існування організаційної культури колективу, важливо виявити рівень її керованості та можливість допомоги досягти бажаних результатів. При цьому значимість цілей публічного управління, особливо в умовах війни, потребує, щоб організаційна культура публічної служби була керованою, оскільки вона в основному не формується і не змінюється під силовим натиском.

Це досить довготривалі трансформаційні процеси, підкріплені кропіткою щоденною роботою з персоналом. Відмітимо, що організаційну культуру органу можна піддати керуванню лише завдяки культурній обізнаності служб управління персоналом, лідерів та керівництва. Для того, щоб сформувати сильну організаційну культуру доцільно розвивати усі її елементи, зокрема, робота щодо підтримки цінностей, якісні комунікації, лідерство, мотивація, розвиток персоналу та багато інших.

В сьогоденні складних умовах війни, та політики національної єдності – публічні службовці взяли

курс на укріплення своєї організаційної культури, тобто у перспективі має відбутись трансформація до рівня дійсно сильної та незламної організаційної культури. Сильна організаційна культура є однією з основних ознак, котра ідентифікує успішні організації. Службовці органів публічної влади щоденно забезпечується діяльність своєї організаційної культури та доносять її оточуючим і, таким чином, популяризують національний патріотизм і єдність суспільства. Вони ураховують ті цінності, що впливають на функціонування органу, розбудову країни та добробут громадян. У результаті від кожного рішення службовця та виконаної ним роботи залежить наше спільне майбутнє [2, с. 19].

Зазначимо, що в умовах військового стану, надзвичайно важливо аналізувати та досліджувати організаційну культуру державних службовців, залежно від функціональних особливостей конкретних публічних служб. Важливо встановити чи потребує тих змін, котрі би сприяли її результативній діяльності й інноваціям і не стали перешкодою на шляху до успіху. В даному випадку варто орієнтуватися на апробовані численними фахівцями у світовій практиці характеристики сучасної сприятливої організаційної культури.

Дослідження організаційної культури забезпечує пояснення того, що й чому відбувається в організації, та дозволяє побачити, які процеси потребують змін. Наразі варто усвідомити якість лідерства в органі публічної влади; зрозуміти індивідуальну та колективну поведінку (що саме мотивує і стримує людей); протидіяти стереотипам, котрі обмежують можливості; працювати, враховуючи зростання, різноманітність та зміни; зрозуміти причини впливу на імідж організації та її репутацію, а також наскільки адаптувалися раніше впроваджені зміни в організації.

Більше того організаційна культура може бути основним джерелом спротиву змінам, а тому без її поглибленого вивчення неможливо зрозуміти та забезпечити професійне навчання та розвиток, впроваджувати необхідні реформи державної служби. Здатність відчувати межі організаційної культури конкретної державної служби та розвивати її адаптивність є основним викликом і водночас можливістю для керівників апарату управління. Отже, аналіз, планування й підтримка розвитку сприятливої організаційної культури належать до важливих завдань очільників органів, керівників структурних підрозділів і служб управління персоналом.

Це спонукає розглянути структурні складові ефективної політики держави стосовно впливу на організаційну культуру в діяльності органів публічної влади (рис. 1).

Управління організаційною культурою означає ту ситуацію, коли управлінці мають бути креативними, як інноваційні керівники, володіючи ідеологічними засобами для конструювання культури організації, не тільки в інститутах громадянського суспільства, але й влади. З огляду на важливість даного процесу було проведено

соціологічне дослідження у різних колективах державних служб, метою якого стало вивчення стану, думок та поглядів державних службовців стосовно основних організаційних проблем з якими вони стикаються на державній службі. В опитуванні взяли участь 148 державних службовців різних категорій посад віком 25 років і більше.

Щоб проаналізувати організаційну культуру в органах публічної служби та сформулювати пропозиції, щодо її покращення була розроблена і запропонована респондентам анкета з дослідження організаційної культури. Анкета складалась із чотирьох кластерів: «залучення», «послідовність/інтеграція», «адаптивність» та «місія», де кожний із них містить по три показники, що описують ключові складники сучасної організаційної культури. У межах кожного показника формується по три твердження (характеристик), відповіді на котрі дали змогу оцінити стан організаційної культури.

Слід відмітити, що модель анкети базується на визнанні тієї ситуації, де по-перше, спільні для членів організації погляди, переконання й цінності посилюють внутрішню координацію та сприяють усвідомленню ідентифікації її співробітників. По-друге, спільне сприйняття цілей, спрямування та стратегії спроможні скорординувати й прискорити ефективну діяльність членів організації задля досягнення спільної мети. По-третє, залучення та активна участь сприятимуть розвитку почуття відповідальності та належності, відданості організації, лояльності до неї та дотримання відповідних правил. І по-четверте, норми та переконання, котрі посилюють здатність членів організації сприймати, розуміти й використовувати зовнішні сигнали

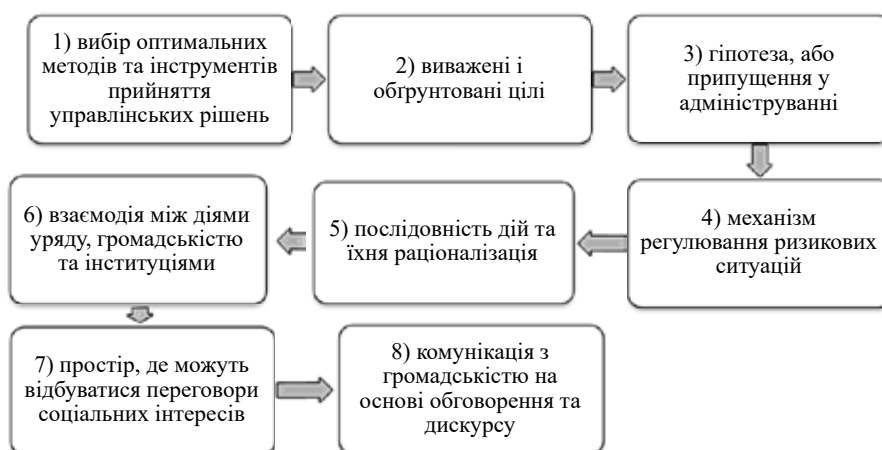

Рис. 1. Основні складові ефективної політики держави

для організаційних і поведінкових змін, сприятимуть її виживанню, зміцненню та розвитку. А тому важливо було уявити і оцінити значення кожного кластера та показника (рис. 2).

Отже, із отриманих результатів опитування (лютий-травень 2024 р.) державних службовців спостерігається зовнішнє фокусування організаційної культури у середовищі кожної конкретної публічної служби та частково на адаптивності до сучасних викликів, спровокованих військовим режимом роботи країни. Стосовно результатів опитування працівників органів місцевого самоврядування, то напрямок організаційної культури акцентований на гнучкості не тільки до зовнішніх, але й до внутрішніх викликів, що пояснюється функціональною орієнтованістю місцевого самоврядування. Також спостерігається краща, у порівнянні з працівниками державної служби, орієнтація організаційної культури на послідовність та інтеграцію.

Розглядаючи дані опитування варто звернути увагу, на результати, котрі показують поведінку що заохочується публічними службовцями та працівниками органів місцевого самоврядування (рис. 3).

Отже, аналіз, планування й підтримка розвитку сприятливої організаційної культури державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування належать до основних завдань керівників структурних підрозділів і служб управління персоналом. На поставлене запитання «Чого Вам не вистачає для того, щоб відчувати успішність реформ державної служби?» Структурно відповіді респондентів були поділені таким чином: «чіткої постановки цікавих і необхідних завдань, оперативного реагування, мотивації з боку безпосереднього керівника, розуміння необхідності ефективної роботи» (22,2%); «можливості безпосередньо брати участь у здійсненні реформ (13,4%); май-

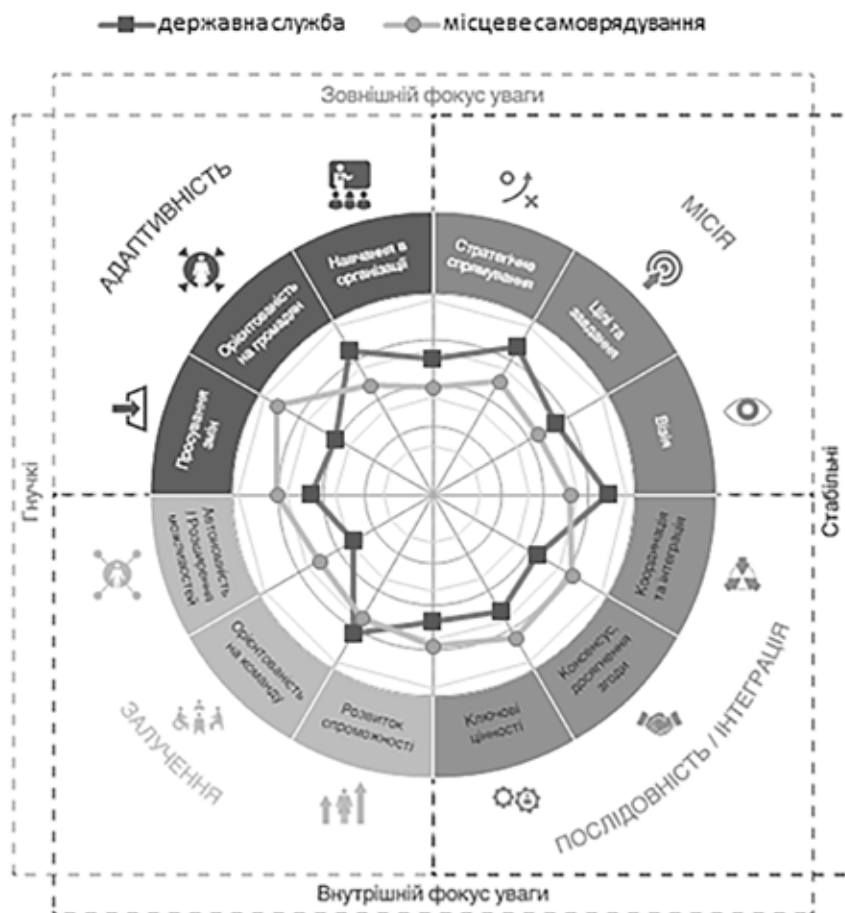

Рис. 2. Діаграма результатів оцінювання організаційної культури державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування

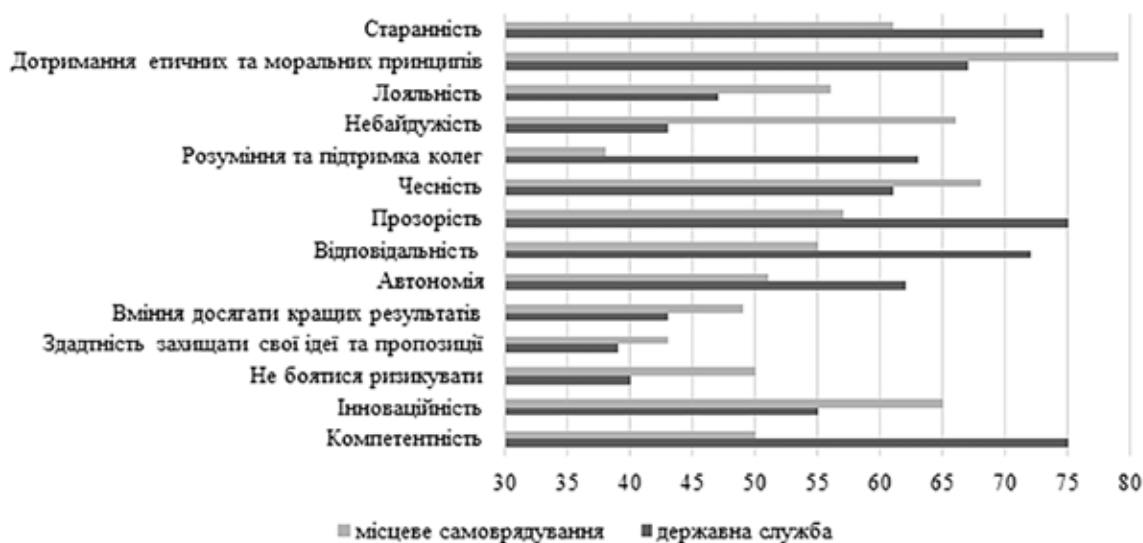

Рис. 3. Результати опитування, щодо організаційної поведінки публічних службовців та працівників органів місцевого самоврядування

же 90 відсотків часу займає бюрократична переписка» (15,1%); «часто не вистачає розуміння суті реформи державного управління» (11,5%), що призводить до покладення на працівника невластивих функцій і обов'язків, не передбачених посадовою інструкцією та відповідними стратегічними документами Кабінету Міністрів України; «незалежності і можливості приймати індивідуальні рішення та висловлювати свої ідеї» (16,6%); «цілеспрямованої волі керівництва до активізації проведення змін» (12,8%); «більшої чуйності і відповідальності працівників різних підрозділів до пропозицій стосовно впровадження змін» (7,9%).

Цікавим є питання «наскільки чітко Ви розумієте роль команди співробітників, в якій працюєте?», оскільки значна частина (38,2%) респондентів відповіли, що з повним розумінням ставляться до діяльності своєї команди. Однак окремі респонденти вказують, що не мають чіткого розуміння ролі своєї команди. Зацікавило питання «Як Ви охарактеризуєте професійну культуру Вашої організації?». У результаті 48,6% респондентів відзначили досить високий рівень професійної культури та вказали, що їхні колеги є фахівцями у своїй справі.

Водночас на поставлене питання «Які заходи змогли би покращити організаційну культуру на державній службі?» значна частина (50,3%) респондентів відмітила, що покращити культуру державної служби можна за рахунок проведення тренінгів, використовуючи сучасні підходи до управління, роботи в команді та неформаль-

ного спілкування з працівниками. Окрім цього респонденти вважають, що варто впровадити чіткий розподіл обов'язків працівників з метою уникнення дублювання доручень.

Висновки і пропозиції. Отже, дослідження організаційної культури державної служби та органів місцевого самоврядування в Україні показало, що більшість публічних службовців стверджують, що безпосереднє керівництво допомагає їхньому розвитку, оскільки вони відчувають достатній рівень підтримки. Більше того, значна частина респондентів зазначили, що у роботі заохочується інноваційність, вміння ризикувати, захищати свої ідеї/пропозиції/бачення, працювати на досягнення кращих результатів, автономія, відповідальність, компетентність, прозорість, чесність, підтримка колег, небайдужість, лояльність, повага до етичних і моральних принципів та старанність. Однак, для того, щоб респонденти відчували себе успішним учасниками реформ, їм не вистачає чіткої постановки цікавих і необхідних завдань, оперативного реагування, мотивації з боку керівників, можливості безпосередньо займатися реформами без бюрократії та волі керівництва до активнішого впровадження змін.

Вважаємо, що організаційна культура є суттєвим фактором спротиву змінам, котрі неодмінно супроводжують процеси реформування, а тому без її урахування і вивчення практично неможливо забезпечувати професійне навчання та розвиток, впроваджувати необхідні реформи державної служби, котрі є окремою

науковою і цілим мистецтвом, тому, аналіз, планування й підтримка розвитку сприятливої організаційної культури органів державної служби та місцевого самоврядування – повсякчас буде першочергово належати до основних завдань очільників органів, керівників структурних підрозділів і служб управління персоналом.

Список використаної літератури:

1. Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування : навч. посіб. Уклад. : Гошовська В. А. [та ін.] Київ : К.І.С., 2016, 130 с.
2. Офіційний сайт НАДС. Посібник з формування організаційної культури на публічній службі або як скласти пазл вашої організаційної культури. URL: <https://nads.gov.ua/diyalnist/upravlinnya-personalom-na-derzhavnij-sluzhbi/organizacijna-kultura-na-publichnij-sluzhbi/posibnik-z-formuvannya-organizacijnoyi-kulturi-na-publichnij-sluzhbi>
3. Липовська Н. Організаційна культура як фактор стабілізації державної служби. *Актуал. пробл. держ. упр.* : зб. наук. пр. / редкол. : С. М. Серьогін (гол. ред.) [та ін.]. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2002. Вип. 3 (9). С. 202–215.
4. Стадник В. В. Менеджмент / В. В. Стадник, М. А. Іохна. Київ : Академвидав, 2010, 472 с.
5. Семикіна М. В. Еволюція організаційної культури на українських підприємствах: проблеми та протиріччя. *Держава та регіони. Сер. «Економіка та підприємництво»*. 2009. № 6. С. 197–200.
6. Яроміч С., Гречкосій І. Організаційна культура державної служби й імідж державних службовців. *Вісник НАДУ*. 2006, № 1. С. 111–115.
7. Шимановська-Діанич Л. М., Лозова О. В., Барібіна Я. О., Шимановська В. Л. Типи та механізм розробки і впровадження організаційних культур: досвід мультинаціональних та українських компаній і сучасні тренди управління персоналом в умовах війни. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*, 2023. Вип. 25. С. 67–76.

Lavruk O. V., Lavruk N. A. Formation and development of the organizational culture of Public Administration

The article considers the peculiarities of the formation and development of the organizational culture of Public Administration in the conditions of military operations, since the organizational culture functions wherever there is a team, since it is one of the basic characteristics of any organization, including the sphere of Public Administration. The organizational culture of any organization can be managed only with the cultural awareness of Personnel Management Services, leaders and management, and significantly affects the development of the organization's strategy, setting goals and means of achieving them, choosing criteria for progress and evaluating results. Important in the process of development and formation of a democratic and social state, especially in the conditions of martial law, is the growth of the organizational culture of Civil Service Employees. In the conditions of the legal regime of martial law, it is extremely important to develop professional, effective, stable and authoritative power institutions, where a special place is given to organizational culture, which is a component of Public Administration and largely determines its integrity, organization, maturity. Therefore, it is advisable to ensure the functioning of a strong organizational culture to develop all its components. This is the brand of the employer (organization, service), work to support values, high-quality communications, leadership, motivation, staff development, and many other areas. It is emphasized that in the conditions of military operations, it is extremely important to regularly analyze and study the organizational culture of civil servants, with mandatory consideration of the functional features of specific public services and local self-government bodies, and to establish the need for strategic changes that would contribute to its effectiveness and innovation and not become an obstacle to the success of the organization. It is necessary to focus on the characteristics and models of modern favorable organizational culture tested by world scientists and practitioners. The organizational culture in public service bodies is studied on the basis of a sociological survey. The analysis of the most important elements of the organizational structure is carried out: socio-psychological climate, interaction between state bodies, "old" and "new" generations, perception of reforms, motivation, initiative, degree of politicization of the civil service, autonomy and bureaucracy, morality, teamwork, meritocracy.

Key words: culture, management, human resource, professional skills, leader, values.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 35:342.25

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.19>

О. А. Кавилін

кандидат політичних наук,
доцент кафедри публічного управління та земельного кадастру
Класичного приватного університету
<https://orcid.org/0009-0001-1857-3099>

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджено проблеми та особливості реалізації соціальної політики органів місцевого самоврядування в Україні як чинника забезпечення ефективного регіонального розвитку.

Наголошено, що соціальна політика є однією з частин загальної державної політики, яка належить до соціальної сфери та стосується відносин між соціальними групами й суспільством у цілому. Така політика стає одним з найважливіших напрямів діяльності органів місцевого самоврядування. Соціальна політика має специфічні особливості, зокрема: гуманістичне спрямування, орієнтованість на розвиток людини. Сільські, селищні та міські ради, в межах реалізації своєї соціальної функції, мають вирішувати актуальні питання соціально-уразливих верств населення, особливо в умовах військового стану, оскільки війна стала справжнім викликом для соціальної сфери в Україні.

Проаналізовано вітчизняні нормативно-правові документи й першоджерела, дотичні до теми дослідження, зокрема Закони України: «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист». Визначено повноваження сільських, селищних, міських рад та виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, зокрема і щодо здійснення соціальної політики та соціального захисту.

Обґрунтовано теоретичні підходи до формування державної соціальної політики в Україні й підвищення ефективності її здійснення на місцевому рівні. Розкрито функції органів місцевого самоврядування щодо реалізації соціальної політики.

Зроблено висновки про те, що особливими сферами реалізації соціальної політики та соціального захисту в Україні є, наразі: підтримка ветеранів; вдосконалення системи медичного забезпечення; покращення якості та доступності освіти; забезпечення громадян житлом; піклування про психологічний та духовний стан громадян; реагування на погіршення життя населення; реалізація екологічних програм.

Запропоновано заходи вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування із соціального захисту населення.

Ключові слова: *міське самоврядування, органи місцевого самоврядування, територіальна громада, соціальна політика, соціальний захист, соціальні послуги.*

Постановка проблеми. Становлення інституту місцевого самоврядування в Україні є обов'язковим чинником для її розвитку як сучасної демократичної держави. Це пов'язано, перш за все з тим, що на місцях можлива певна розбіжність між державними інтересами та інтересами конкретної громади (конкретного населеного пункту),

усунути яку покликаний інститут місцевого самоврядування.

Міське самоврядування, за своєю сутністю, природою та змістом є найбільш наближеним до громадянина та соціально орієтованим рівнем влади в Україні. Завдяки децентралізації та розбудові інституту місцевого самоврядування в нашій

державі, як права територіальної громади самостійного вирішення питань місцевого значення, відбулися крім іншого, зміни у системі соціальної підтримки населення, яка є важливою складовою забезпечення добробуту громадян та регіонального розвитку. Вона є гарантом задоволення їх матеріальних та духовних потреб, поліпшення життя людини, вдосконалення способу їхнього життя тощо.

Соціальна політика є однією з частин загальної державної політики, яка належить до соціальної сфери та стосується відносин між соціальними групами й суспільством у цілому. Практично, вона стає одним з найважливіших напрямів діяльності органів місцевого самоврядування. Сільські, селищні та міські ради, в межах реалізації своєї соціальної функції, мають вирішувати актуальні питання соціально-уразливих верств населення, особливо в умовах військового стану, оскільки війна стала справжнім викликом для соціальної сфери в Україні. Основою для проведення соціальної політики у державі є статті 41–52 Конституції України [1], які гарантують соціально-економічні права громадян, гарантією реалізації яких є, перш за все, економічні чинники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання соціальної політики держави, зокрема і в умовах децентралізації, розглядалися у працях таких учених, як: О. Акімов, Л. Акімова, Р. Атаманюк, О. Беляєв, С. Бондаренко, В. Бредіхін, Т. Ганслі, С. Дорошенко, О. Євсєєва, А. Квітка, А. Колот, Л. Климанська, Г. Лопушняк, О. Макарова, М. Мних, У. Моторнюк, К. Ніколаєць, О. Омельченко, В. Савка, В. Скуратівський, В. Хаустова, Н. Хома та ін.

Поняття та цілі соціальної політики визначаються представниками різних галузей знань. Так, наприклад, з цієї проблематики було захищено такі дисертації: Л. Павлова «Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні» (дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів 2015); В. Медяник «Адміністративно-правове забезпечення державної соціальної політики в Україні» (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет, Запоріжжя,

2021); І. Мацола «Публічна соціальна політика України як фактор забезпечення національної безпеки» (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі Публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2023); М. Даніліна «Україна як соціальна держава: теорія та практика» (дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2023) та інші. Однак, незважаючи на широке коло наукових досліджень в даній сфері, ця проблема потребує подальшого розгляду та вдосконалення, оскільки існуючі в науці точки зору щодо поняття, сутності, функцій, принципів, основних завдань соціальної політики, а також її суб'єктів, об'єктів, засобів здійснення соціальної політики різняться залежно від наукової галузі. І навіть представники однієї галузі характеризують цю категорію неоднозначно, що пояснюється, певною мірою, відсутністю в національному законодавстві комплексного законодавчого врегулювання концептуальних положень з даного питання. Це стосується і проблем й особливостей реалізації соціальної політики органами місцевого самоврядування.

Мета статті. Дослідити проблеми та особливості реалізації соціальної політики органів місцевого самоврядування в Україні як чинника забезпечення ефективного регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу. Соціальна політика в державі – це план або дія урядових чи інституційних установ, спрямовані на вдосконалення або реформування суспільства. Також під соціальною політикою можна розуміти, як зазначають А. Котвіцька та І. Кубарева, напрям державного регулювання економіки та частину внутрішньої політики держави, спрямовану на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, задоволення потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад, а також підвищення добробуту суспільства в цілому [2]. Тобто це складова частина загальної політики держави, яка належить до соціальної сфери та стосується відносин між соціальними групами, між суспільством у цілому і його членам. Соціальна політика – «цілеспрямована діяльність держави щодо вироблення й реалізації рішень, які безпосередньо стосуються людини, її положення в суспільстві; з надання людині

соціальних гарантій з урахуванням особливостей різних груп населення країни» [3, с. 159].

Визначень терміну «соціальна політика» існує немало, що пояснюється різними підходами науковців до розуміння цієї категорії. Дане поняття розглядається у вузькому та широкому значенні. Соціальна політика є визначальним напрямом внутрішньої політики держави. Вона є складовою загальної політики, втілена в соціальні програми та різноманітні заходи, спрямовані на задоволення потреб та інтересів людей і суспільства [10, с.3].

У широкому розумінні – система інституційних і надінституційних, державних і громадських, суспільних і особистих, індивідуальних способів і форм діяльності, які спрямовано на створення умов задля всебічної самореалізації соціального потенціалу людини [5, с. 9]. Ці визначення відрізняються різними підходами до розуміння сутності, суб'єктів та об'єктів соціальної політики. Дослідник М. Мних дає наступне визначення: «соціальна політика – підсистема політики держави, спрямована на регулювання соціальних відносин, соціальний розвиток та забезпечення соціальної перспективи» [6]. В свою чергу науковець У. Моторнюк також вважає за необхідне розглядати соціальну політику як ключовий чинник соціальної держави у вузькому та широкому розумінні [7, с. 24]. До того ж розглядуване поняття часто характеризується і в політичному аспекті як система заходів (які вживають державні структури, органи місцевого самоврядування, громадські організації, виробничі колективи) спрямованих на досягнення соціальних цілей і результатів, що пов'язані з підвищенням суспільного добробуту, зростанням якості життя населення та забезпеченням соціально-політичної стабільності, соціального партнерства в суспільстві [8].

В свою чергу поняття «соціальний захист» можна охарактеризувати як «сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних з наданням фінансової допомоги окремим верствам населення, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів... це система економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі» [8]. Категорії «соціальна політика» та «соціальний захист» тісно пов'язані один з одним. Можна сказати, що соціальний захист є складовою соціальної політики, і спрямований, безпосередньо, на реалізацію останньої.

На практиці в процесі формування та здійснення державної соціальної політики беруть участь багато суб'єктів, діяльність яких визначається конкретними соціальними інтересами відповідно до кола повноважень суб'єкта та здійснюється на основі відповідної нормативно-правової бази. Це: державні органи влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, недержавні організації. Залежно від того, хто саме ініціює й встановлює такі взаємини та проводить відповідні соціальні заходи, вирізняють наступні види соціальної політики: державна, регіональна, корпоративна [9, с. 228]. Але, все ж таки, основним суб'єктом реалізації соціальної політики є держава, яка визначає в цілому напрям державної політики щодо покращення добробуту народу, створення умов для самореалізації соціального потенціалу людини тощо. Держава встановлює пріоритети, загальні засади, мету, завдання і нормативно-правову базу соціальної політики та проводить безпосередню практичну роботу з її реалізації.

Зазвичай така політика держави спрямована на:

- соціальний захист;
- охорону здоров'я населення;
- розвиток гуманітарної сфери;
- забезпечення збалансованого розвитку ринку праці і зайнятості населення;
- зростання заробітної плати та доходів населення;
- пенсійне забезпечення та соціальне страхування;
- розвиток освіти;
- підтримка сім'ї, дітей та молоді;
- забезпечення житлом;
- розвиток культури, туризму, спорту та фізичного виховання тощо [9, с. 229].

Важливою метою соціальної держави, на думку О. Євсєєвої, також має бути згладжування соціальної нерівності та подолання його крайніх форм [3, с. 160].

Однак ефективна державна соціальна політика, пов'язана з задоволенням фізичних та духовних потреб людини, неможлива без активної участі в цьому процесі самого населення, зокрема і відповідних територіальних громад. Важливу роль в реалізації соціальної політики відіграють органи місцевого самоврядування. На місцевому рівні соціальна політика здійснюється у тісній взаємодії органів місцевої влади з органами державної влади. Така політика на місцях реалізуються як власні повноваження місцевого самоврядування, так і делеговані на муніципальний рівень

повноваження держави з соціального захисту громадян. Саме на місцевому рівні мають створюватися основи для: підвищення рівня життя населення, забезпечення житлом, підтримка малозабезпечених верств населення, забезпечення ефективного медичного обслуговування, скорочення безробіття, створення нових робочих місць, покращення якості освіти, зниження кількості антисоціальних проявів та багато що інше. Соціальна робота у кожній громаді є важливим елементом розвитку й зміцнення соціальної політики держави в цілому.

Система місцевого самоврядування в Україні включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. Також у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету (ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. (Закон)) [10].

Відповідно до ст. 25 Закону «сільські, селищні, міські ради правомочні розглядати і вирішувати питання, віднесені Конституцією України, цим та іншими законами до їх відання» [10]. Розділ II Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «Організаційно-правова основа місцевого самоврядування» визначає повноваження сільських, селищних, міських рад та виконавчих органів сільських, селищних, міських рад.

Згідно з положеннями вказаного Закону (ч. 1 ст. 26) до повноважень сільських, селищних, міських рад, крім іншого, відноситься:

- затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування (п. 22);
- утворення місцевих фондів фінансової підтримки кінематографії, у тому числі програм грантової, конкурсної або позаконкурсної підтримки кінематографії, визначення умов та порядку використання цих фондів (п. 25-1);
- прийняття рішень щодо надання відповідно до чинного законодавства пільг по місцевих податках і зборах, а також земельному податку (п. 28);

- прийняття рішень про утворення кінокомісії, організацію територій та об'єктів як привабливих локацій для кінозйомок, а також ефективного використання потенціалу української сервісної індустрії в галузі кінематографії, формування бази даних відповідних об'єктів, визначення умов їх використання (п. 37-1);

- прийняття рішень про організацію та здійснення заходів щодо захисту тварин від жорстокого поводження (п. 37-2);

- надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, у тому числі місць чи об'єктів для управління відходами, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з діючими нормативами включає відповідну територію (п. 38);

- прийняття рішення про створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку юридичних осіб приватного права, адвокатів та інших фахівців у відповідній галузі права до надання безоплатної первинної правничої допомоги (п. 39-1);

- заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадської безпеки і порядку та результати діяльності на відповідній території (п. 40);

- затвердження в установленому порядку місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів, іншої містобудівної документації (п. 42);

- встановлення відповідно до законодавства правил з питань благоустрою території населеного пункту, забезпечення в ньому чистоти і порядку, торгівлі на ринках, додержання тиші в громадських місцях, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність (п. 44);

- прийняття у межах, визначених законом, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність (п. 45);

- створення відповідно до законодавства комунальної аварійно-рятувальної служби, а також пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та/або добровільної пожежної охорони (п. 52);

- вирішення питань управління небезпечними відходами у складі побутових відходів відповідно до законодавства (п. 54);

– визначення шляхів стимулювання користування електромобілями та іншими екологічними видами транспорту (п. 56);

– затвердження вимог до облаштування майданчиків для паркування транспортних засобів з урахуванням норм, нормативів, стандартів у сфері благоустрою населених пунктів, державних будівельних норм, технічних умов, Правил дорожнього руху та інших нормативних документів (п. 56-1) [9].

Також це прийняття та затвердження рішень, пов'язаних з будівництвом, землеустроєм, оподаткуванням тощо.

Реорганізація ж або ліквідація навчальних закладів комунальної форми власності здійснюється за рішенням місцевої ради (п. 30).

До повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, згідно зі змістом Глави II Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», відноситься:

1) Повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку (ст. 27);

2) Повноваження в галузі бюджету, фінансів і цін (ст. 28);

3) Повноваження щодо управління комунальною власністю (ст. 29);

4) Повноваження в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку (ст. 30);

5) Повноваження у галузі будівництва (ст. 31);

6) Повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, молодіжної політики, фізкультури і спорту, утвердження української національної та громадянської ідентичності (ст. 32);

7) Повноваження у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища (ст. 33);

8) Повноваження у сфері соціального захисту населення (ст. 34);

9) Повноваження в галузі зовнішньоекономічної діяльності (ст. 35);

10) Повноваження в галузі оборонної роботи (ст. 36);

11) Повноваження щодо організації та забезпечення цивільного захисту (ст. 36-1);

12) Повноваження щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою (ст. 37);

13) Повноваження у сфері реєстрації місця проживання фізичних осіб (ст. 37-1);

14) Повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян (ст. 38);

15) Повноваження у сфері надання безоплатної первинної правничої допомоги (ст. 38-1);

16) Повноваження щодо відзначення державними нагородами України (ст. 39) [10].

Більшість з зазначених повноважень спрямовано, так чи інакше, на: виявлення, задоволення та узгодження потреб й інтересів населення (соціальних груп, територіальних громад); створення умов для розвитку і оптимального функціонування соціальних відносин у суспільстві; забезпечення умов для розкриття творчого потенціалу людини; досягнення в державі суспільної злагоди і стабільності. Сюди ж входить й піклування місцевої влади про стан освіти та медичної сфери на місцях (у відповідній громаді). Не останню роль відіграють і економічні чинники, зокрема забезпечення житла, робочих місць тощо. Саме на місцеве самоврядування покладено вирішення значної частини соціальних питань.

Особливими сферами реалізації соціальної політики та соціального захисту є, наразі: підтримка ветеранів, що стало особливо актуальним з початком військової агресії проти України; вдосконалення системи медичного забезпечення, яка значно постраждала, зокрема і через знищення певної кількості медичних закладів окупантами; покращення якості та доступності освіти, яка не може бути забезпечена лише шляхом проведення дистанційних занять; забезпечення громадян житлом, особливо таких незахищених категорій як внутрішньо переміщені особи та особи, які залишились без житла внаслідок військових дій; піклування про психологічний та духовний стан громадян; реагування на погіршення життя населення шляхом забезпечення соціально-економічного розвитку територій; реалізація екологічних програм, оскільки через військовий стан відбувається масове знищення рослинного та тваринного світу, отруєння атмосфери, земель, водних ресурсів тощо.

Так, наприклад, соціальна політика органів місцевого самоврядування щодо підтримки ветеранів має бути спрямована на їх (та членів родин ветеранів) фізичну та психологічну реабілітацію. Необхідно, щоб ветерани, які повернулися з війни в свої громади, отримали максимальну увагу та підтримку місцевої влади, зокрема і в фінансовому плані. Це передбачає, перш за все, затвердження окремих державних програм щодо реабілітації військових (якісне надання медичної допомоги, відкриття реабілітаційних центрів, створення робочих місць для ветеранів тощо).

Реалізація (відповідно до Закону України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист») обов'язкових цільових державних і місцевих програм соціального захисту ветеранів військової служби, органів внутрішніх справ, Національної поліції України, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України, державної пожежної охорони, Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів (ст. 1) [11]. Згідно ж з підпунктом 2 п. а ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить «вирішення відповідно до законодавства питань про подання допомоги особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці, сім'ям загиблих (померлих або визнаних такими, що пропали безвісти) військовослужбовців, а також військовослужбовців, звільнених у запас (крім військовослужбовців строкової служби та військової служби за призовом осіб офіцерського складу) або відставку, особам з інвалідністю з дитинства, багатодітним сім'ям у будівництві індивідуальних жилих будинків, проведенні капітального ремонту житла, у придбанні будівельних матеріалів; відведення зазначеним особам у першочерговому порядку земельних ділянок для індивідуального будівництва, садівництва та городництва» [10]. Однак, найчастіше, в тій чи іншій територіальній одиниці, виникають саме фінансові проблеми реалізації відповідних програм щодо допомоги вказаним особам. Тож потребує врегулювання нормативної бази щодо фінансування відповідних програм на рівні державного та місцевого бюджетів.

Реформування сфери охорони здоров'я також один з найважливіших і соціально значущих напрямів соціальної політики. Основною метою державної політики у даній сфері має стати покращення стану здоров'я населення в цілому, скорочення втрат суспільства за рахунок зниження захворюваності, епідемій та смертності, зниження рівня інвалідизації. Особливо це питання стосується найбільш уразливої категорії людства – новонароджених. Однак, замість проведення ефективної соціальної політики в медичній сфері, ми, навпаки, спостерігаємо ускладнення отримання первинної медичної допомоги населенням, скорочення кількості лікарень, пологових будинків, зокре-

ма у м. Запоріжжя. За шість місяців 2023 року в Україні народилося близько 93,5 тисячі дітей, що на 28 % менше, ніж за аналогічний період довоєнного 2021 року [12]. Однак, хоча, через війну рівень народжуваності в Україні зменшився, це не говорить про відсутність необхідності надання породіллям та новонародженим (як і іншим категоріям пацієнтів) якісного медичного обслуговування. У 2023 р. в Україні простежується така демографічна ситуація (табл. 1).

Окрім високої смертності населення, на складну демографічну ситуацію впливає, також, відтік людського ресурсу.

Крім того, через збройну російську агресію, на сьогодні, перед урядом стоїть нагальним вирішення багатьох проблем, зокрема: відбудова житла, робота з внутрішньо переміщеними людьми, повернення вимушених переселенців з-за кордону, стимулювання народжуваності, боротьба з ранньою смертністю тощо. Крім того, можливе також збільшення потоку емігрантів після повного відкриття кордонів, закритих нині для переважної більшості чоловіків. Йдеться і про «возз'єднання сімей», і про трудову міграцію, і про реабілітацію тощо [13].

Через війну Україну залишили близько п'яти мільйонів осіб, більшість з яких – жінки працездатного віку і діти. Тож ще одним важливим напрямом соціальної політики як держави так і місцевої влади має бути всебічне створення умов для повернення громадян в Україну після закінчення війни, що припускає необхідність у відновленні житлового фонду, створенні робочих місць, розробка програм соціального забезпечення тощо.

Статистичні дані свідчать, що за кордоном знаходиться 4 987 650 осіб (табл. 2).

І для повернення має бути розроблено комплекс заходів, адже, як наголошує Прем'єр Міністр Денис Шмигаль; «... стимулом номер один має бути – безпека, чого хочуть українські сім'ї, жінки, діти, які знаходяться за кордоном. Але, крім цього, це трансформація програм під-

Таблиця 1
Кількість населення України у 2023 році

Населення України	
Народжуваність	7,3 %
Фертильність	1,16 % коефіцієнт дітей на 1 жінку
Смертність	18,5 %
Смертність немовлят	7,2 %

Джерело: побудовано на підставі [12].

Таблиця 2

Кількість переселенців з України в державах Європи

Країна	Актуальність даних	Зафіксована кількість українських переселенців	Українці, зареєстровані у національних програмах захисту
Німеччина	25.06.2023	1 072 705	958 590
Польща	26.06.2023	994 775	1 618 785
Чехія	18.06.2023	345 880	528 045
Велика Британія	20.06.2023	205 700	590
Іспанія	25.06.2023	183 980	183 980
Італія	02.06.2023	183 685	183 685
Болгарія	27.06.2023	162 935	162 935
Румунія	25.06.2023	136 075	136 075
Молдова	25.06.2023	110 855	7 980
Словаччина	25.06.2023	103 490	119 505
Австрія	26.06.2023	99 590	99 590
Нідерланди	26.05.2023	94 415	94 380
Ірландія	26.06.2023	86 575	86 575
Литва	02.06.2023	77 545	77 490
Бельгія	20.06.2023	71 070	71 070
Франція	31.12.2022	70 570	67 230
Швейцарія	23.06.2023	65 435	84 775
Португалія	04.06.2023	56 995	58 275
Швеція	06.06.2023	56 165	56 165
Фінляндія	23.05.2023	55 600	56 750
Угорщина	26.06.2023	52 335	36 315
Естонія	05.06.2023	48 590	50 625
Норвегія	05.06.2023	48 280	48 280
Туреччина	15.06.2023	45 820	4 955
Данія	29.05.2023	41 155	41 305
Інші країни		207 150	153 700
Усього		4677370	4987650

Джерело: побудовано на підставі [14].

тримки українців у ЄС. Вони мають трансформуватись на програми стимулювання повернення, „підйомні” для повернення так звані і інші кроки, які будуть стимулювати людей повертатись в Україну, підтримувати державу зсередини» [15]. Особливо актуальним це питання буде для територіальних громад, на яких зараз ведуться бойові дії, або які є прилеглими до таких територій. І такими кроками має бути:

1) у галузі будівництва:

– залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі у програмах будівниц-

тва соціального житла; реконструкції та ремонту частково зруйнованого, об'єктів технічних комунікацій з подальшим розглядом питання щодо надання кредитів від фінансових установ під 2–3 % річних терміном до 20 років;

– надання у безоплатне користування строком не менш ніж 49 років у безоплатне користування (на умовах оренди земельної ділянки державної чи комунальної форми власності) земельних ділянок особам, які були вимушені мігрувати на територію інших країн, а їх житло було частково або повністю зруйноване під будівництво житла;

2) у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, молодіжної політики, фізкультури і спорту:

– надання особам, які мігрували на територію інших країн можливості у разі повернення до місця попередньої реєстрації звільнення абітурієнтів від здачі тестів НМТ, ЄВІ та ЄФВІ за умови вступу до закладу вищої освіти на території, де вони раніше були зареєстровані, що надасть можливість не тільки стимулювати повернення осіб, але й підтримати вищі навчальні заклади;

– створення умов для безкоштовного заняття фізичною культурою та спортом за місцем попередньої реєстрації особи (на яке вона має повернутися з-за кордону) шляхом компенсації з місцевого бюджету вартості послуг підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності, що сприятиме покращення не тільки емоційного але й фізичного стану такої особи;

– в межах делегованих повноважень – створення умов для забезпечення доступності і безоплатності дошкільної, середньої, вищої освіти і медичного обслуговування на відповідній території особам, які повернулися з міграції на попереднє місце реєстрації.

3) у галузі бюджету та фінансів:

– розглянути питання на сесії міської чи селищної ради щодо звільнення від оподаткування податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, майно осіб, які вимушені були виїхати за кордон та їх майно було частково зруйноване на новозбудоване або ж реконструйоване (житлові будинки, квартири);

– затвердження програм підтримки малого бізнесу за якими буде передбачатися надання грантів на відкриття власної справи, особам, які повернулися в частині надання податкових канікул з податку на доходи фізичних осіб (якщо особа набула статусу фізичної особи – підприємця, що планує здійснювати діяльність на загальній системі оподаткування), або ж з єдиного податку (для тих, хто обрав спеціальний податковий режим);

– в межах делегованих повноважень розглянути питання щодо можливості запровадження збільшеного розміру податкової соціальної пільги особам, які повернулися на попереднє місце реєстрації, якщо це ті території на яких зараз ведуться бойові дії, або які є прилеглими до таких територій.

Крім того, основними напрямками соціальної політики органів місцевого самоврядування

(як і державної соціальної політики) у сфері охорони здоров'я населення, повинно стати – забезпечення доступності та якості медичного обслуговування для усіх користувачів медичних послуг у сучасних складних умовах, що обтяжуються станом війни: забезпечення достатнього фінансування сфери охорони здоров'я; підвищення реальної доступності безкоштовного медичного обслуговування для широких верств населення; впровадження сучасних методів профілактики, діагностики та лікування, особливо інфекційних захворювань; розвиток та розширення програми реабілітації та інше.

Соціальна політика в сфері освіти повинна включати, зокрема: забезпечення безпечних приміщень для очної або змішаної форми навчання; оновлення нормативної бази відповідно до викликів часу; спрощення вимог до вступу у вищі навчальні заклади у прифронтових містах. Так, на однакових умовах у прифронтових та інших містах України, особи, які отримали повну загальну освіту та повну вищу освіту, складали у 2023 та 2024 роках національний мультипредметний тест (НМТ) та єдиний вступний іспит (ЄВІ), враховуючи, що у прифронтових містах починаючи з 24.02.2022 навчання відбувається виключно дистанційно.

Одними з основних завдань соціальної роботи у громаді мають також бути: допомога вразливим групам населення (пенсіонерам, дітям, молоді, особам з інвалідністю; людям з малими доходами, безробітним, внутрішньо переміщеним особам тощо).

Отже, перш за все, соціальна політика в Україні (як державна так і місцева) має стати спрямованою на підтримку населення (особливо – постраждалого від війни), зосереджуючись на наявних програмах соціального захисту і допомозі.

Висновки. Хоча соціальна політика в Україні ґрунтується, перш за все, на положеннях Конституції, слід зазначити, що на жаль, нині вона є дещо аморфною та суперечливою через відсутність чітко визначеної концепції, стратегії й пріоритетів реалізації, а також у зв'язку з недостатністю необхідної економічної бази.

Об'єктами соціальної політики мають стати, перш за все: загальнодержавні сфери, такі як: охорона здоров'я, освіта, культура тощо; окремі категорії населення (діти, молодь, особи працездатного віку, люди похилого віку); окремі соціальні групи (ветерани війни, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, мало-

забезпечені особи тощо). Соціальна політика в Україні повинна бути, перш за все, «людино-орієнтованою» – спрямованою на безпосередні потреби населення.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
2. Котвіцька А. А., Кубарева І. В. Соціальна політика. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7581>
3. Євсєєва О. О. Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування в реалізації соціальної політики. *Регіональна економіка. Проблеми економіки*. № 1. 2013. С. 159–164.
4. Новікова О. Ф. Соціальна орієнтація економіки/ НАН України. Ін-т економіки. Донецьк, 2009 р. 220 с.
5. Климанська Л. Д., Савка В. Є., Хома Н. М. Соціальна політика : навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Пічі, Я. Б. Турчин. 2-ге вид., випр. і доп. Львів : Новий Світ – 2000. 2015. 318 с.
6. Мних М. В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЄС. *Український соціум*. 2015. № 3 (54). С. 114–124.
7. Моторнюк У. І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. *Економіка та держава*. 2016. № 12. С. 23–26.
8. Чанишева Г. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/14.pdf>
9. Бредіхін В. М. Соціальна політика держави як активний чинник вирішення проблеми економічної безпеки України. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. С. 228–230.
10. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист. Закон від 24 березня 1998 року № 203/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Все більше українців мігрують за кордон (і, ймовірно, навряд чи повернуться після війни). Чи справді Україну чекає демографічна криза? URL: <https://zaborona.com/chy-spravdi-ukrayinu-chekaye-demografichna-kryza/>
13. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. Новини „Укрінформ”. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html>
14. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну – дослідження Громадянської мережі ОПОРА. URL: <https://www.oporua.org/viyna/kilkist-ukrayintsiv-ta-yikh-migratsiia-za-kordon-cherez-viinu-doslidzhennia-gromadianskoj-merezhi-opora-24791>
15. Лисогор І. Україна пропонує замість програм з підтримки біженців впровадити програми для тих, хто повертається. URL: https://lb.ua/economics/2024/03/04/601613_ukraina_proponuie_zamist_program_z.html

Kavylin O. A. Social policy of local bodies self-government as a security factor of effective regional development

The article examines the problems and peculiarities of the implementation of the social policy of local self-government bodies in Ukraine as a factor in ensuring effective regional development.

It is emphasized that social policy is one of the parts of the general state policy, which belongs to the social sphere and concerns relations between social groups and society as a whole. Such a policy becomes one of the most important areas of activity of local self-government bodies. Social policy has specific features, in particular: humanistic direction, orientation on human development. Rural, town and city councils, within the scope of their social function, should solve the pressing issues of socially vulnerable sections of the population, especially in the conditions of martial law, since the war has become a real challenge for the social sphere in Ukraine.

Domestic legal documents and primary sources related to the topic of the study were analyzed, in particular the Laws of Ukraine: «On local self-government in Ukraine» and «On the status of military service veterans, veterans of internal affairs bodies, veterans of the National Police and some other persons and their social protection». The powers of village, settlement, city councils and executive bodies of village, settlement, city councils are defined, in particular, regarding the implementation of social policy and social protection.

Theoretical approaches to the formation of state social policy in Ukraine and the improvement of the effectiveness of its implementation at the local level are justified. The functions of local self-government bodies regarding the implementation of social policy are disclosed.

Conclusions were made that the special spheres of implementation of social policy and social protection in Ukraine are currently: support for veterans; improvement of the medical care system; improving the quality and accessibility of education; providing citizens with housing; care for the psychological and spiritual condition of citizens; response to the deterioration of the population's life; implementation of environmental programs.

Measures to improve the activities of local self-government bodies for social protection of the population are proposed.

Key words: *local self-government, local self-government bodies, territorial community, social policy, social protection, social services.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.84: 005.35

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2024.3.20>

I. I. Коваленко

викладач кафедри соціології
Запорізького національного університету

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті досліджено теоретико-методологічний зміст поняття «соціальна відповідальність». Наголошено на тому, що, згідно зі ст. 1 Конституції України, Україна є демократичною, соціальною, правовою державою. Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю та наголошує, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст й спрямованість діяльності держави.

Зазначено, що актуальність дослідження зумовлена тим фактом, що розвиток сучасної держави неможливий без відповідного забезпечення державою соціальних гарантій, які забезпечуватимуть належний рівень життя населення. До того ж в останні роки в Україні спостерігається значний рівень соціальної напруги, що спровоковано війною, економічними складнощами, відсутністю стабільності в державі, збільшення пенсійного віку тощо. Ці проблеми потребують прийняття ефективних нагальних мір, і, в першу чергу, у сфері соціального захисту населення.

Політика нашої держави має бути спрямована на соціальний захист та соціальне забезпечення громадян, що передбачає і соціальну відповідальність держави. Однак на практиці вказані конституційні приписи втілюються, поки що, недостатньо, адже навіть такі поняття, як «соціальна держава» й «соціальна відповідальність» не знайшли широкого застосування у національних нормативно-правових та політичних документах. Держава відповідає перед громадянами, суспільством, бізнесом, зокрема і в частині зовнішньої політики. Це стосується і питань соціального захисту населення, зокрема проблем соціального захисту: тимчасово переміщених осіб, ветеранів війни та їх сімей, діючих військовослужбовців, осіб з інвалідністю.

Зроблено висновки про те, що вирішення проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності соціального захисту населення, а, відповідно і соціальної відповідальності держави, потребує комплексного підходу, який передбачав би: підвищення ефективності протидії корупції; збільшення фінансування соціальних сфер; ефективний перерозподіл ресурсів; комплексні реформи у цій сфері; спрямування дій на забезпечення міжнародної підтримки.

Ключові слова: соціальна держава, правова держава, державне управління, соціальна відповідальність, соціальний захист, права людини, права громадянина, суспільство.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 1 Конституції України – Україна є демократичною, соціальною, правовою державою [1].

Демократична держава – це держава, яка заснована на народовладді, що здійснюється шляхом забезпечення прав громадян, а також їх рівної участі у формуванні державної влади та контролем за її діяльністю.

Соціальна держава – правова, демократична, високорозвинена держава в якій людина (її життя,

здоров'я, права тощо) визнається найвищою соціальною цінністю. Забезпечуються права й свободи людини та громадянина, гідні умови життя, безпека, добробут, вільний розвиток особистості, вільне волевиявлення, самореалізація творчого та трудового потенціалу завдяки ідеологічній і політичній багатоманітності, соціальної спрямованості політики й економіки заснованої на принципах громадянського суспільства, рівності, соціальної справедливості, солідарності і відповідальності.

Так, Конституція України визнає людину, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю та наголошує, що права і свободи людини і їх гарантії визначають зміст й спрямованість діяльності держави. Крім того, Основний Закон закріплює комплекс специфічних прав людини та громадянина, а також соціальних гарантій, зокрема: право на соціальних захист (ст. 46); право на житло (ст. 47); право на достатній рівень життя (ст. 48); право на медичну допомогу (ст. 49). право дітей, позбавлених батьківського піклування на утримання їх державою (ст. 52); право на освіту (ст. 53) тощо [1]. Тобто політика України має бути спрямована на соціальний захист та соціальне забезпечення громадян, що передбачає і соціальну відповідальність держави. Однак на практиці вказані конституційні приписи втілюються, поки що, недостатньо, адже навіть такі поняття, як «соціальна держава» й «соціальна відповідальність» не знайшли широкого застосування у національних нормативно-правових та політичних документах. Зазначене свідчить про недооцінку важливості соціальної відповідальності держави, зокрема і у сфері соціального захисту населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми щодо соціальної відповідальності держави висвітлювалися у дослідженнях Л. Білецької, Ю. Бисага, В. Грищука, Л. Грядуньової, О. Золотарьової, Л. Каленіченко, М. Козюбри, А. Колота, А. Кравченка, В. Лебедєвої, Є. Мануйлова, Н. Оніщенко, А. Плахотного, П. Рабіновича, І. Савченка, Н. Ткаченка, Р. Хачатурова, Р. Ягутян та інших. Науковці зосереджували свою увагу на загальнотеоретичному правовому визначенні поняття та сутності соціальної відповідальності держави, її ознаках, формах та видах.

На сьогодні спостерігається підвищення наукового інтересу до проблем соціальної відповідальності, однак більшість дослідників розглядають цю проблематику окремо на кожному рівні (соціальна відповідальність людини, держави, суспільства, корпоративна соціальна відповідальність тощо). При цьому в більшості публікацій основний упор робиться на теоретико-прикладні аспекти соціальної відповідальності бізнесу. Значно рідше зустрічаються дослідження, в яких суб'єктом соціальної відповідальності розглядається держава. Незважаючи на досить широке коло розглядуваних теоретичних і практичних питань в досліджуваній сфері, залишаються актуальними проблеми,

пов'язані з її теоретичними основами, зокрема і щодо розкриття сутності, змісту, функцій і рівнів соціального захисту й соціального забезпечення населення.

Мета статті. Дослідження поняття, сутності та принципів соціальної відповідальності держави у сфері соціального захисту населення, а також її значимості в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Поняття «соціальна відповідальність», у сучасному розумінні, було сформоване протягом певного часу завдяки різним історичними передумовами. Більшість дослідників пов'язують зародження соціальної відповідальності зі швидкими темпами росту промисловості, особливо у 50-х роках ХХ століття. Також позитивним чинником зародження та розвитку програм соціальної відповідальності стало, свого часу, розширення обізнаності громадськості в питаннях екологічної безпеки, етичних питань господарювання, виникнення активістських рухів, діяльність яких була спрямована на захист довкілля, феміністського руху тощо [2, с. 44].

Науковці вирізняють, в історичному аспекті, три етапи формування соціальної відповідальності у світі, як умови стійкого розвитку суспільства та основ функціонування бізнесу:

1) Зародження соціальної відповідальності (кінець 60-х – середина 70-х років ХХ століття). Даний етап визначався поширенням благодійності у діяльності компаній. Промислові та торговельні підприємства у процесі своєї діяльності, окрім безпосереднього дотримання законів та гарантій якості товарів і послуг, добровільно брали на себе додаткові зобов'язання перед суспільством задля поліпшення якості життя людей [3, с. 5].

2) Становлення стратегічної філантропії (кінець 70-х – початок 80-х років ХХ століття). Як одну з причин виникнення даного етапу можна назвати техногенну катастрофу, а саме – виток нафти у 1989 р. в компанії Exxon Valdez. Ситуація, що виникла поставила під сумнів благодійну діяльність цього підприємства, керівництво якого не прагнуло ліквідувати наслідки катастрофи та відшкодувати завдані збитки. В той же час, соціальна активність суспільства щодо цієї проблеми змогла змінити вимоги до діяльності промислових корпорацій, яка, від тепер, мала бути спрямована, преш за все, не на усунення негативних наслідків, а на їх попередження [2, с. 45].

3) Розвиток концепції соціальних інвестицій (кінець 1980-х років). В цей період у світі почи-

нають активно виникати різнопланові добродійні корпоративні фундації, призначення яких полягало не тільки у філантропічних ініціативах. Також комерційні підрозділи корпорацій повинні були підтримувати технічну допомогу, маркетингові знання, залучати працівників до волонтерської роботи тощо [4, с. 9].

Однак, на сьогодні, категорія «соціальна відповідальність» не є остаточно визначеною. Більшість попередніх етапів її розвитку носили характер суспільної або корпоративної соціальної відповідальності, коли, як зазначає М. Дейч: «... основою соціальної відповідальності громадянського суспільства є відповідальність кожного соціального суб'єкта суспільних відносин, кожної окремої людини за свої дії» [5, с. 219], в той час як корпоративна соціальна відповідальність припускає певний рівень добровільної участі корпорації у вирішенні соціальних проблем, тобто діяльність поза визначені законодавством квоти або рамки [6, с. 17]. Разом з тим соціальною відповідальністю людини визнається її відповідальність за свої дії перед суспільством та собою. Вона виникає у зв'язку з тим, що людина живе в суспільстві і зобов'язана виконувати вимоги, які суспільство висуває до неї. Соціальна відповідальність особи виникає тільки при умові соціальної взаємодії. Тобто вона є активною складовою життєдіяльності людини. Може бути соціальною відповідальністю особи стосовно: самої себе; іншої людини; своїх батьків, дітей чи близьких; соціальної групи; громади; а також: відповідальність перед суспільством та перед людством [7, с. 25]. Соціальною відповідальною поведінкою особи передбачає усвідомлення та виконання людиною всієї повноти вимог, які пред'являються до неї суспільством, державою та оточуючими [8]. Тож, під соціальною відповідальністю слід, скоріше, розуміти необхідність суб'єкта відповідати за порушення соціальних норм.

Дослідження поняття «соціальна відповідальність» здійснюється на перетині різних суспільних наук, що залишає певний відбиток. Так, вивчаючи цей феномен, науковці у сфері економіки основну увагу приділяють дослідженню корпоративної соціальної відповідальності (відповідальності бізнесу), соціологи вивчають проблеми соціальної відповідальності особистості, а політологи – соціальну відповідальність держави [7, с. 6]. А в теорії державного управління вирізняють, найчастіше, соціальну відповідальність: людини, держави та суспіль-

ства. Тож, якщо розглядати зміст соціальної відповідальності в широкому сенсі, тобто як «відповідальність» взагалі, то це буде означати, що, по-перше – будь-яка особа має відповідати за свої дії перед собою, соціумом та державою (відповідальність людини). По-друге – соціальна відповідальність суспільства формується на засадах особистості, а також полягає в здійсненні всебічного громадського контролю за належним виконанням державою своєї соціальної функції [9, с. 116]. Категорії «особистість» і «суспільство» є взаємозалежними, взаємодіючими та взаємодоповнюючими сторонами. Не може бути особистості без суспільства, не існує суспільства без особистості. По-третє, як зазначає М. Рудакевич, – будь-яке підприємство та організація (колективна соціальна відповідальність) і, насамперед, влада зобов'язані давати відповіді на запити соціуму, в якому вони функціонують, а також усім, кого стосуються їх діяльність. Будь-яка суспільна діяльність (державна, підприємницька, громадська тощо) має розглядатися в широкому соціальному контексті як діяльність, в процесі якої особи добровільно об'єднуються для певної взаємодії задля взаємної вигоди: виробництва, обміну товарами та послугами [10, с. 15]. Тобто кожна форма соціальної відповідальності тісно пов'язані одна з одною. Також, дехто з науковців виділяє таке поняття як «глобальна соціальна відповідальність», яка полягає в усвідомленні людством потреб збереження людської цивілізації та природних ресурсів [9, с. 115].

Основним суб'єктом соціальної відповідальності є держава, оскільки вона створюється з метою захисту прав та інтересів громадян, які в ній проживають, окремих фізичних та юридичних осіб, а також з метою регуляції суспільних відносин за допомогою права (законодавства). Модель взаємодії суб'єктів соціальної відповідальності можна представити наступним чином, рис. 1

Соціальна відповідальність держави має базуватись на визначенні та конкретизації обов'язків як самої держави так і її інститутів щодо ухвалення та виконання законів, нормативних і правових документів, які спрямовані на забезпечення збереження та ефективного використання всіх ресурсів, а також додержання й реалізацію державних соціальних гарантій і державних соціальних стандартів [9, с. 117].

На думку І. Білої соціальна відповідальність держави означає: «розроблення та реалізацію

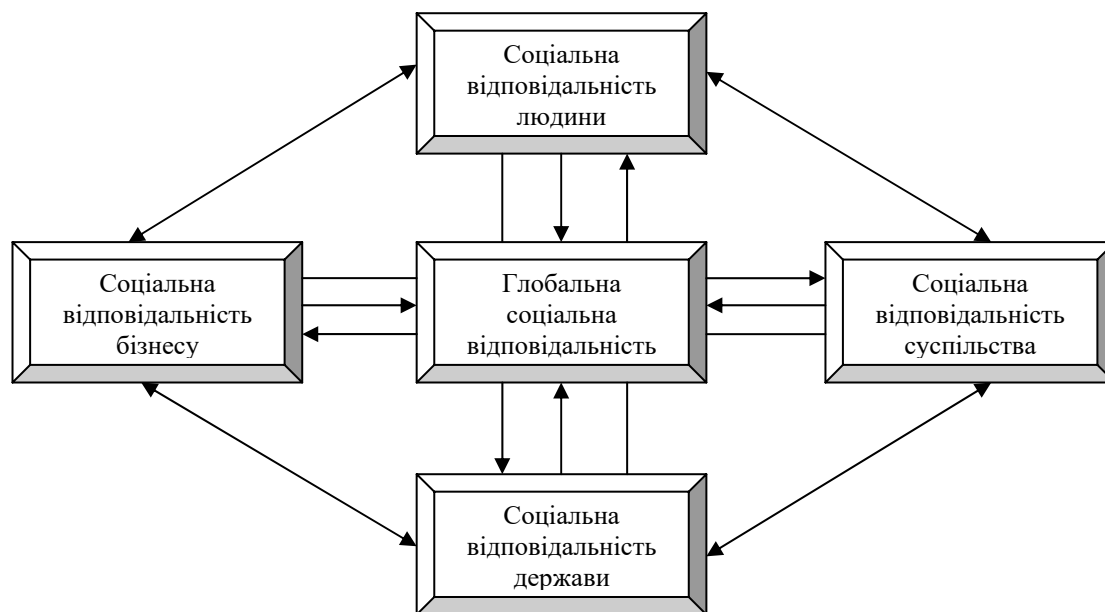

Рис. 1. Модель взаємодії суб'єктів соціальної відповідальності

внутрішньої та зовнішньої політики, яка б враховувала інтереси всіх соціально-економічних груп суспільства; створення соціально орієнтованої структури економіки; досягнення пріоритетних національних інтересів і стратегічних цілей розвитку держави; виконання міжнародних домовленостей, обов'язків та договорів; надання пріоритету в державній політиці необхідності досягнення соціальних цілей (формування соціальної справедливості, гідних умов життя та всебічних можливостей розвитку людини, соціальної захищеності, рівних можливостей для самореалізації особистості, фінансування різноманітних соціальних програм)» [11, с. 12]. Тобто держава відповідає перед громадянами, суспільством, бізнесом, зокрема і в частині зовнішньої політики. Крім інших сфер, держава має відповідати за соціальний захист населення, особливо у сучасних реаліях – в умовах агресивної війни російської федерації проти України. Це стосується, зокрема, і проблем соціального захисту тимчасово переміщених осіб, ветеранів війни та їх сімей, діючих військовослужбовців, осіб з інвалідністю тощо.

Розвиток сучасної держави неможливий без відповідного забезпечення державою соціальних гарантій і стандартів, які забезпечуватимуть належний рівень життя населення, а також охоронятимуть прав та свободи людини і громадянина.

Встановлені в Україні державні соціальні стандарти та гарантії можна представити наступним чином, табл. 1, 2, 3, 4.

Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам відповідно до постанови КМУ від 20.03.2022 р., № 332. З 01.05.2022 допомога надається внутрішньо переміщеним особам, які перемістилися з території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), а також внутрішньо переміщеним особам, у яких житло зруйноване або непридатне для проживання внаслідок пошкодження і які подали заявку на відшкодування відповідних втрат, зокрема через Єдиний державний вебпортал електронних послуг).

Тож, можна зазначити, що державні соціальні гарантії представляють собою встановлені на законодавчому рівні мінімальні розміри: доходів громадян; оплати праці; соціальної допомоги; пенсійного забезпечення; інших видів соціальних виплат, що забезпечують рівень життя особи не нижчий від прожиткового мінімуму. При цьому забезпечення державних соціальних гарантій для населення можливе двома способами: а) держава самостійно здійснює перерозподіл національних багатств шляхом фінансування соціальних програм; б) держава надає населенню можливість забезпечити себе коштами на випадок хвороби, пенсією, а також надає право вибору тієї або іншої соціальної послуги. Звісно, встановлені на сьогодні розміри соціальної допомоги потребують підвищення, особливо враховуючи збільшення інфляції

Таблиця 1

Державні соціальні стандарти та гарантії

	2023 рік		2024 рік
	з 1 січня	з 1 березня	з 1 січня
Прожитковий мінімум (ПМ) в розрахунку на місяць на одну особу	2589		2920
для дітей віком до 6 років	2272		2563
для дітей віком від 6 до 18 років	2833		3196
для працездатних осіб	2684		3028
для осіб, які втратили працездатність	2093		2361
Мінімальна заробітна плата	6700		7100
(у % до ПМ для працездатних осіб)	249,6		234,5
Мінімальна пенсія	2093		2093
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100,0		88,6
Мінімальна пенсія для осіб, які мають повний страховий стаж (30/35 років) віком від 65 років	2680	3120	3120
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	128,0	149,1	132,1
віком від 60 до 65 років	2300	2760	2760
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	109,9	131,9	116,9
Мінімальна пенсія для осіб, які мають страховий стаж 20/25 років віком від 75 років	2500	3000	3000
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	119,4	143,3	127,1
від 80 років	2600	3120	3120
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	124,2	149,1	132,1

Джерело: побудовано на підставі [12]

Таблиця 2

Допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Для осіб з інвалідністю та дітей	3000	3000
Для інших осіб	2000	2000

Джерело: побудовано на підставі [12]

Таблиця 3

Додаткові види державної підтримки сімей

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Допомога на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях (відповідно до постанови КМУ від 13.03.2019 № 250 надається одному з батьків на третю і кожен наступну дитину до досягнення дитиною 6-річного віку)	2100	2100
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	92,4	81,9
Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме (постанова КМУ від 22.02.2006 № 189) (максимальний розмір):	1136,00	1281,50
для дітей віком: до 6 років		
(у % до ПМ для дітей віком до 6 років)	50	50
від 6 до 18 років	1416,50	1598,00
(у % до ПМ для дітей віком від 6 до 18 років)	50	50
Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, яка за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за нею (постанова КМУ від 02.08.2000 №1192) (максимальний розмір):	2589	2920
(у % до ПМ на одну особу)	100	100

Джерело: побудовано на підставі [12].

Державна соціальна допомога особам, які мають інвалідність

Державна соціальна допомога	2023 рік	2024 рік
Особам з інвалідністю I групи, жінкам, яким присвоєно звання «Мати-героїня»	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
На одну дитину померлого годувальника	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
На двох дітей померлого годувальника	2511,6	2833,2
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	120	120
На трьох і більше дітей померлого годувальника	3140	3542
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	150	150
Особам з інвалідністю II групи	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Особам з інвалідністю III групи	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Священнослужителям, церковнослужителям та особам, які протягом не менше 10 років до введення в дію ЗУ «Про свободу совісті та релігійні організації» займали виборні або за призначенням посади у релігійних організаціях	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100
Особам, які досягли віку, встановленого Законом	2093	2361
(у % до ПМ для осіб, які втратили працездатність)	100	100

Джерело: побудовано на підставі [12]

на 50 % порівняно з періодом до 24.02.2022 р.

Однією з найбільш вдалих визначень поняття «соціальний захист», на наше переконання, є наступне: соціальний захист – це «комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних соціальних прав громадянина в державі та пов'язаних із мінімізацією впливу чинників, що знижують якість життя населення. Соціальний захист охоплює весь комплекс відносин, сутнісних зв'язків та інтересів різних соціальних суб'єктів, суспільних організацій і держави, спрямований на підтримання соціального добробуту людини в конкретних економічних умовах» [13]. Тож категорія «соціальний захист» є значно ширшою за категорію «соціальні гарантії».

В Україні існують такі форми соціального захисту населення: Державна допомога сім'ям з дітьми; Прожитковий мінімум та середньомісячний сукупний дохід сім'ї; Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; Допомога при народженні дитини; Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; Допомога на дітей одиноким матерям; Допомога у разі усиновлення дитини; Допомога особі, яка доглядає за хворою дитиною; Допомога на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; Тимчасова державна допомога дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце про-

живання їх невідоме; Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям; Державна соціальна допомога особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; Державна соціальна допомога на догляд; Державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Щомісячна грошова допомога особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I або II групи внаслідок психічного розладу; Одноразова компенсація особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, постраждалим внаслідок дії вибухонебезпечних предметів; Щорічна допомога на оздоровлення особам з інвалідністю та дітям з інвалідністю, постраждалим внаслідок дії вибухонебезпечних предметів; Соціальний захист багатодітних сімей; Звання Герой України; Почесне звання «Заслужений донор України»; Соціальний захист ветеранів праці та громадян похилого віку; Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Допомога на поховання; Послуга з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня»; Соціальні послуги; Пільги на оплату житлово-комунальних послуг; Пільги на проїзд у громадському транспорті; Пільги на безоплатний або пільговий відпуск лікарських засобів; Забезпечення засобами реабілітації [14].

Вітчизняне законодавство у сфері соціального захисту включає наступні Закони України: Про прожитковий мінімум; Про загально-

обов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття; Про пенсійне забезпечення; Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії; Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні; Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей; Про соціальний захист дітей війни; Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; Про державну допомогу сім'ям з дітьми; Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю; Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям; Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту; Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні; Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей; Про соціальні послуги; Про пенсії за особливі заслуги перед Україною; Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 р.р.; Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою; Про гарантії держави щодо виконання судових рішень; Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям; Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми; Про затвердження порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд; Про підвищення рівня соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про затвердження Порядку підтвердження наявного трудового стажу для призначення пенсій за відсутності трудової книжки або відповідних записів у ній; Про затвердження Порядку погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою; Питання погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду; Про затвердження Порядку забезпечення

осіб з інвалідністю автомобілями; Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, переліків таких засобів; Про затвердження порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги; Деякі питання державної допомоги окремим категоріям громадян; Про затвердження порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад; Про затвердження порядку виплати грошової компенсації вартості санаторно-курортного лікування деяким категоріям громадян; Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; Про встановлення розміру грошової допомоги для компенсації вартості путівок санаторно-курортним закладам і закладам оздоровлення та відпочинку у 2017 році; Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива; Деякі питання використання коштів державного бюджету для виконання заходів із соціального захисту дітей, сімей, жінок та інших найбільш вразливих категорій населення; Про виплату одноразової винагороди жінкам, яким присвоєно почесне звання України «Мати-героїня», та одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; Про затвердження Порядку надання державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; Про встановлення середньої вартості санаторно-курортної путівки для виплати грошової компенсації замість санаторно-курортної путівки

та вартості самостійного санаторно-курортного лікування; Про затвердження форм документів щодо забезпечення структурними підрозділами з питань соціального захисту населення санаторно-курортним лікуванням осіб пільгових категорій [15].

В свою чергу соціальна відповідальність держави передбачає розподіл соціальної відповідальності між різними рівнями державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюється згідно з національним законодавством.

Певною мірою відтворюють соціальну відповідальність держави такі її функції: виконання державою міжнародних обов'язків; досягнення пріоритетних стратегічних цілей розвитку держави та основних національних інтересів; формування гідних умов життя людини і перспектив її розвитку та інше. Як наголошують О. Охріменко та Т. Іванова: «утвердження принципів соціальної відповідальності у системі державного управління нерозривно пов'язане з формуванням соціальної держави» [16, с. 23]. Соціальна правова держава – основа соціальної справедливості. Така держава поєднує у собі не тільки повноту суспільних інтересів, забезпечення рівних прав і свобод людини та громадянина, але й базується на фундаменті соціальної відповідальності за добробут й розвиток країни всіх членів суспільства. Тобто соціальна відповідальність держави тісно переплітається з соціальною відповідальністю суспільства. Державні органи: 1) несуть відповідальність за реалізацію розроблених ними соціальних програм; 2) мають забезпечувати ефективне функціонування галузей соціальної інфраструктури, зокрема таких як охорона здоров'я, культура, освіта, наука тощо); 3) контролюють дотримання державних соціальних стандартів; 4) контролюють витрати бюджетних коштів, призначених для забезпечення соціальних потреб; 5) виконують інші функції соціального характеру, що передбачені законодавством, договорами або угодами з соціальними партнерами [17].

На сьогодні найбільш проблематичним є питання соціальної відповідальності держави у сфері забезпечення осіб, які особливо потребують соціального захисту (тимчасово переміщені особи, ветерани війни та члени їх родин, діючі військовослужбовці, особи з інвалідністю). Як зазначає В. Бойченко допомога людям, які постраждали від військових дій – це, в першу чергу, є соціальною відповідальністю держави [18]. Звісно, ситуація ускладнюється у зв'яз-

ку з тим, що, зазвичай система забезпечення стійкості соціальної безпеки людини в державі обумовлюється внутрішніми чинниками. Однак, за умов військового конфлікту система соціальної безпеки в Україні визначається перевагою зовнішніх факторів над внутрішніми. Війна справляє суттєвий вплив на систему соціального забезпечення в Україні, оскільки вона призвела до ускладнення економічної діяльності держави, зменшення національного доходу та податкових надходжень. Підвищеної уваги та підтримки потребують ветерани. Зокрема це отримання пенсій, медичне обслуговування, реабілітація, фінансова допомога їх сім'ям тощо. Зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, які потребують фінансової підтримки, житла, медичної допомоги (часто – допомоги психолога) та інших соціальних послуг. В той же час через руйнування кількість доступного житла та установ отримання соціальних послуг зменшується. Тимчасове житло, що надається державою часто не відповідає елементарним вимогам комфортного проживання людини. Наразі соціальна інфраструктура держави зазнала значного пошкодження, зокрема і медичні установи, що ускладнює отримання населенням соціальної допомоги. Крім того, через високий рівень інфляції розмір допомоги тимчасово переміщеним особам втрачає свою актуальність. Також значно ускладнюється отримання освітніх послуг, особливо у прифронтових містах, через неможливість надання освітніми установами безпечних умов навчання. Не останню роль відіграє проблема, пов'язана з підвищеним рівнем корупційних дій з боку службових осіб у всіх сферах влади, протидія якій має стати пріоритетним напрямком державної політики. Все зазначене свідчить про суттєве зниження ефективності соціального забезпечення в Україні та рівня соціальної відповідальності держави.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що інститути соціального захисту та соціального забезпечення в державі відіграють основну роль у гарантуванні добробуту її населення. Система соціального захисту та соціальної відповідальності держави залежать від спрямування політики останньої, оскільки така політика: регулює соціальні відносини у суспільстві; здійснює розподіл й перерозподіл доходів населення; створює систему соціального захисту; формує довіру громадян до державної влади; забезпечує соціальні гарантії; стимулює розвиток елемен-

тів соціальної інфраструктури та інше. Від стану соціальної сфери, ефективності провадженої державою політики в сфері соціального захисту та підтримки громадян залежить загальна стабільність суспільства, його розвиток та, в якійсь мірі, національна безпека.

Війна в Україні суттєво ускладнила процес соціальної відповідальності держави перед суспільством та кожним окремим громадянином. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який передбачав би: підвищення ефективності протидії корупції; збільшення фінансування соціальних сфер; ефективний перерозподіл ресурсів; комплексні реформи у цій сфері; спрямування дій на забезпечення міжнародної підтримки.

Основний зміст соціального захисту населення та соціальної допомоги полягає в їх доступності людям, які перебувають у складному становищі. З цієї причини надання соціальних послуг, особливо в умовах воєнного стану, має бути: чітко врегульоване на законодавчому рівні; здійснюватись відповідно до чинного законодавства; бути, певною мірою, гнучким та адаптивним до сучасних реалій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
2. Калинець К. С. Теоретико-методологічні основи розуміння соціальної відповідальності. *Економіка та управління національним господарством*. 2016. Випуск 2 (118). С. 43–47.
3. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів. *Економічна теорія*. 2013. № 4. С. 5–26.
4. Корпоративна соціальна відповідальність : підручник / кол. авт. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. А. Я. Кузнецової. Вид. друге, випр. і доповн. Київ : УБС НБУ. 2010. 314 с.
5. Дейч М. Є. Становлення та розвиток багаторівневої системи соціальної відповідальності: управлінський аспект : монографія. НАН України. Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2014. 352 с.
6. Кашуба М. Соціальна відповідальність бізнесу. *Мандрівець. Всеукр. наук. журнал*. № 4. 2008. С. 15–20.
7. Золотарьова О. В., Лебедева В. К. Соціальна відповідальність. Конспект лекцій. Дніпро : НМетАУ, 2018. 175 с.
8. Соціальна відповідальність громадянина, суспільства, держави. URL: https://stud.com.ua/126100/sotsiologiya/sotsialna_vidpovidalnist_gromadyanina_suspilstva_derzhavi
9. Панькова А. Д. Взаємодія суб'єктів соціальної відповідальності: концептуальні підходи та напрями забезпечення. *Вісник економічної науки України*. № 2. 2014. С. 115–118.
10. Рудакевич М. І., Рудакевич О. М. Корпоративна соціальна відповідальність у сучасній державі: моральні засади та розвиток. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. Том 31 (70). № 6. 2020. С. 14–18.
11. Біла І. С., Шевченко О. О. Соціальна відповідальність держави та бізнесу як умова розвитку соціальної економіки. *Економічні науки*. Том 5. Випуск 1. 2020. С. 10–15.
12. Соціальні стандарти. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html#:~:text>
13. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/7583/socialnij-zaxist>
14. Соціальний захист населення. URL: <https://ukc.gov.ua/folder/sotsialnyj-zahyst-naselennya/>
15. Законодавство у сфері соціального захисту. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/zakonodavstvo-u-sferi-socialnogo-zahistu>
16. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність : навч. посіб. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.
17. Соціальна відповідальність громадянина, суспільства, держави. URL: https://stud.com.ua/126100/sotsiologiya/sotsialna_vidpovidalnist_gromadyanina_suspilstva_derzhavi
18. Вадим Бойченко обговорив соціальну політику регіону з профільним Міністром Оксаною Колядою. URL: <https://mva.gov.ua/news/vadim-bojchenko-obgovoriv-socialnu-politiku-regionu-z-profilnim-ministrom-oksanoyu-kolyadoyu>

Kovalenko I. I. Social responsibility of the state in the sphere social protection of the population in modern conditions

The article examines the theoretical and methodological content of the concept of «social responsibility». It is emphasized that, according to Art. 1 of the Constitution of Ukraine, Ukraine is a democratic, social, legal state. The Constitution of Ukraine recognizes a person, his life, honor and dignity, inviolability and security as the highest social value and emphasizes that human rights and freedoms and their guarantees determine the content and direction of the state's activities.

It is noted that the relevance of the research is determined by the fact that the development of a modern state is impossible without the appropriate provision by the state of social guarantees

that will ensure the proper standard of living of the population. In addition, in recent years, a significant level of social tension has been observed in Ukraine, which was provoked by the war, economic difficulties, the lack of stability in the state, an increase in the retirement age, etc. These problems require the adoption of effective urgent measures, and, first of all, in the sphere of social protection of the population.

The policy of our state should be aimed at social protection and social security of citizens, which implies the social responsibility of the state. However, in practice, these constitutional prescriptions are still not implemented sufficiently, because even such concepts as «welfare state» and «social responsibility» have not been widely used in national regulatory and political documents. The state is responsible to citizens, society, and business, in particular in terms of foreign policy. This also applies to issues of social protection of the population, in particular problems of social protection: temporarily displaced persons, war veterans and their families, active military personnel, persons with disabilities.

It was concluded that solving the problems related to increasing the effectiveness of social protection of the population, and, accordingly, the social responsibility of the state, requires a comprehensive approach, which would include: increasing the effectiveness of combating corruption; increase in financing of social spheres; effective redistribution of resources; comprehensive reforms in this area; directing actions to ensure international support.

Key words: *welfare state, legal state, public administration, social responsibility, social protection, human rights, citizen's rights, society.*